

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

conferences.uz

No 21
31 октябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 21-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 октябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 146 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт универсиети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Ҳуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиши институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаптириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Abdullayeva Madina Mirzaaxmedovna, Bayjonova Zillola Rsaliyevna	
BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA YUQORI VA PAST TEXNOLOGIK	
YONDASHISHNING FARQLI JIHATLARI.....	10
2. Axmadaliyeva Nozimaxon Vaxobjonovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA INTIZOMLILIKNI TARBIYALASHNING	
O'ZIGA XOS XUSUSISYATLARI	12
3. Alikulova Soxiba Tursunbayevna	
SAVODGA O'RGATISH DAVRIDA MUTIMEDIYALARDAN FOYDALANIB	
YOZISHGA O'RGATISH.....	14
4. Shodiyeva Zulayxo Vafoqulovna, Amonova Mehriniso Nurullayevna	
WEB BRAUZERAR VA UNING IMKONIYATLARI	16
5. Asadova Shoxsanam Axmadovna	
MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN	
FOYDALANISH.....	17
6. Eshmurodova Farida Xusanovna	
TIL — MILLAT KO'ZGUSI.....	19
7. Hamdamova Nodira Ergashovna	
NUTQIMIZDAGI LINGVOMA'NAVIY VOSITALAR TADQIQI	21
8. Islomova Zilola Majidovna	
"HISTORY, GEOGRAPHICAL LOCATION, ETHNIC ORIGIN, CULTURE OF THE	
KARAKALPAK PEOPLE IN CENTRAL ASIA UP TO THE 21ST CENTURY"	23
9. Ismailova Kamola Nigmatillayevna	
TALAFFUZDA QIYNALADIGAN BOLALAR BILAN ISHLASH VA UNI BARTARAF	
ETISH. O'ZBEK TILI FONEMALARI.....	24
10. Jantemirova Xalida Abdurasulovna	
"BOSHLANG'ICH SINFLARDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH"	26
11. Mirzanov Sherzod Sirliboyevich, Mirjalilova Umrinisa Mirmakhmud qizi	
O'ZBEKİSTON BOKSI.....	28
12. Muqimova Ozoda Rashidovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISH METODLARI.	
MATEMATIKA Darsi OLDIGA TO'G'RI MAQSADNI QO'YA OLISH.....	29
13. Nazarova Mohidil Sadreddinovna	
BOSHLANG'ICH SINF "O'QISH" KITOBLARIDA ISTIQLOL VA VATAN	
TUSHUNCHASINING POETIK TALQINI.....	30
14. Nurabullaeva Indira Aytbaevna	
PEDAGOGTIŃ SABAQ PROCESINDEGI MAQSET HÁM WAZIYPALARI	32
15. Ochilova Mavjudha Isomiddinovna	
"MATEMATIKA FANINI O'QUVCHILARGA O'RGATISHDA SAMARALI	
USULLARDAN FOYDALANISH"	34
16. Ortiqova Iroda Malikovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA IYMON-E'TIQOD TUSHUNCHASINI	
SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDAN	
FOYDALANISH.....	35
17. Qulto'rayev Baxtiyor Xolliyevich, Boyg'ucheva Zarifa Nisirovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA	
QO'LLANILADIGAN METODLAR.....	37
18. Razzoqova Dildora Qudratillayevna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA ONA TILI DARSLARINI	
TUSHUNTIRISHNI SAMARALI USULLARI.....	39

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

19. Teshabayeva Firuza Pardavayevna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING NUTQINI O'STIRISH VA NUTQNING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI	41
20. Tolibova Maxfuza "KIMYO FANINI O'QITISHDA FANLAR BILAN O'ZARO BOG'LIQLIK"	42
21. Toshkenboyeva Fotima Abdurazzakovna HOZIRGI PANDEMIYA SHAROITIDA O'QUVCHI YOSHLARGA PSIXOLOGIK YORDAM BERISH VA OTA-ONALARGA TAVSIYALAR.....	43
22. Ulasheva Dildor Berdiyorovna "BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN OG'ZAKI MASHQLAR AHAMIYATI"	45
23. Xudoyorova Sharvat Turdiyevna, Allaberdiyeva Gulsara Abdumannonovna, Oymatova Muborak Normaxmatovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	47
24. Абдиева Шаҳноза Сайфидиновна БОЛАЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТДАН МАКТАБГА ТАЙЁРГАРЛИГИ	49
25. Алимкулов Нусратилла Рахманкулович, Абдуллаева Дилноза Нарзуллаевна ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИНИ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА ЭЛЕКТРОН МЕТОДИК ВОСИТАЛАРИ ТИЗИМИ (ЭМВТ)ДАН ФОЙДАНИШНИНГ НОРМАТИВ-ХУҶУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	50
26. Қурбонова Феруза Шермаматовна МАКТАБГА ҚАБУЛ ҚИЛИНАЁТГАН БОЛАЛАРНИНГ АҚЛИЙ РИВОЖЛАНИШ МАНБАЛАРИ ВА ЎЗЛАШТИРМАСЛИК САБАЛЛАРИ.....	52
27. Mamadvaliyeva Barno Mamarasulovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH.....	54
28. Миркамалов Фуркатжон Рихсиевич МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ТЕМЕ "ПИЩЕВАРИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА"	56
29. Сафарова Вилоят Тураевна БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШДА ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ	59
30. Суяров Адхам ҮРТА ВА ОЛИЙ МАКТАБ ЧЕТ ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ИЗЧИЛЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ.....	61
31. Чориева Садоқат ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯДАН ФОЙДАЛАНИШ	64
32. Эрнаева Гуласал Ҳазратовна СПОРТЧИЛАРДА МУСОБАҚАДАН ОЛДИНГИ ПСИХОЛОГИК ЁРДАМ ТАМОЙИЛЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	66
33. Bozorova Ziyoda Eshboyevna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA TINISH BELGILARINI O'RGATISH	68
34. Davronova Shahnoza Farmonovna HUSNIXATGA O'RGATISHNING METOD VA USULLARI.....	70
35. Duisova Tadjigul Djanisovna MAKTABDA TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHDA "XAYOLIY SAYOHAT" INTERFAOL TA'LIMIDAN FOYDALANISH	72
36. Eshmurodova Muqaddas Rustamovna, Xudoyqulova Matluba Jumaqulovna TA'LIM JARAYONIDA PADAGOGIK INNOVATSION USULLARНИ QO'LLASH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	73
37. G'ulomova Barnoxon Abduhalimovna AXBOROT-KUTUBXONA VA AXBOROT-RESURS MARKAZLARINI STANDARTLASHTIRISH TO'G'RISIDA	75
38. Imomova Umida Iskandarovna O'ZBEK TILI O'QITISHNING UMUMDIDAKTIK PRINSPLARI	77

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

39. Maxatova Nozima Ismatillo qizi RAHBARNING BOSHQARUV QOBILYATLARI VA UNI BAHOLASHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI	79
40. Mamadjonova Tabassum Xayitboyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH	84
41. Melikmurodova Mo'tabar Jo'ra qizi ADABIYOT DARSLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNALOGIYALARNING AHAMIYATI	86
42. Narziyeva Sarvinoz Jamshid qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHIROYLI YOZUV MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH	88
43. Norxo'jayev Abdullaxo'ja Saidolimxo'jayevich OZONGA HAVFSIZ SOVUTISH AGENTI R410A DA ISHLOVCHI SPLIT KONDITSIONERI KOMPRESSORINI PAST KUCHLANISHLARDA TADQIQOT QILISH	90
44. O'Imasov Zulqaynar Javlon o'g'li ZAMONAVIY INFORMATIKA DARSLARIDA O'ZLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	92
45. Алланазарова Мамура Ахмедовна ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН ФИЛИАЛИ ЎҚИТУВЧИСИ	94
46. Qo'chqorova Lolaxon Abdug'oppor qizi FIZIKA O'QITISH METODLARINING O'ZIGA XOS TOMONLARI	96
47. Qurbonov Fazliddin Botirovich BOSHLANG'ICH SINFLARIDA MATEMATIKA DARSALARIGA YANGICHA INAVATSION YONDASHUVLARNING AVZALLILARI	98
48. Qurbonova Muxtuma Fazliddinovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISH METODIKASI VA VAZIFALARI	100
49. Rizayeva Muqaddasxon Qosimovna BOSHLANG'ICH SINFLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	102
50. Ch.A.Sabirova, Qaraboyeva Malohat O'QISH DARSLARIDA NAFOSAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH	104
51. Sadikova Gulnara Shakanovna TEXNALOGIYA FANINI O'QITISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	106
52. Satilova Gulchexra Abdurahmonovna PYTHON DASTURLASH TILINNG YARATILISHI VA IMKONIYATLARI	108
53. Teshaboyeva Xatichaxon Azimovna TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI	110
54. To'xtayeva Manzura Aktam qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUV LUG'ATLARIDAN FOYDALANISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI	111
55. Adizova Manzura Yarashovna, Turayeva Gulbaxor Nabiyevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYA VA INOVATSION DARSLARNI JORIY QILISHNING NAZARIY ASOSLARI	112
56. Xudoyberdiyeva Go'zal BOSHLANG'ICH TA'LIMDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI SOG'LOMLASHTIRISHGA YO'NALTIRISH TAVSIYALARI	114
57. Xudoysukurova Ziyoda KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING BADIY ASARNI IDROK ETISHIDAGI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	116
58. Yakubova Shaxnoza Erkinbayevna, Matmuratov Azizbek Abdukarimovich SHAXS XARAKTER AKSENTUATSİYASIDA KIBRNING KO'RINİSHLARI	118

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

59. Begmanova Gulsara Shanjarovna	
О'ZBEK MILLIY TA'LIMIDA ZAMONAVIY PEDAGOGGA	
QO'YILGAN TALABLAR.....	120
60. Кенжаваева Марварид Эсановна	
ТАРИХ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛарНИ	
ҚҮЛЛАШ МЕТОДИ ВА ВОСИТАЛАРИ.....	122
61. Одилова Гулмира Одиловна	
OLTINCHI SINFDA MUSIQA O'QITISHNI MAZMUNI VA XUSUSIYATLARI	126
62. И.Б.Маттиев, А.Э.Эрназаров	
ДАРС МАШГУЛОТЛАРИ - МУАММОЛАР ВА УЛАРНИНГ ЕЧИМИ	127
63. И.Б.Маттиев, А.Э.Эрназаров	
ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА СИФАТ ВА САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ	
МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ	130
64. С.И.Хамраев	
БЎЛАЖАК ТАРИХ ЎҚИТУВЧИЛАРИГА ЎЗ ДАРСИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ	
УСУЛИНИ ЎРГАТИШ ИННОВАЦИЯСИ.....	133
65. Ч.А.Сабирова, О.Давлетжанова	
МУСТАҲКАМ ТАРБИЯ, ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ – ИНСОН КАМОЛОТИНИНГ	
АСОСИЙ МЕЗОНИ.....	135
66. Ш.Х. Украмова	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ	
ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ	137
67. Хужаева Гулноза Фозиловна	
KIMYO O'QITISH METODIKASIDA MASALALARDAN FOYDALANISH	
USULLARI.....	139
68. Maqulova Gulnora Tuymaqulovna	
O'QUVCHILAR MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHDA O'QISH DARSINING	
AHAMİYATI	140
69. Muhayyo Ro'ziyeva	
USTOZ – MA'RIFAT GULSHANI	142
70. Qurbanova Nuriya Samidjanovna, Ruzmatova Nozima Samidjanovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA SINFDAN TASHQARI O'QISH	144

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

BOSHLANG‘ICH SINFLARNI O‘QITISHDA YUQORI VA PAST TEXNOLOGIK YONDASHISHNING FARQLI JIHATLARI

*Abdullayeva Madina Mirzaaxmedovna,
Bayjonova Zillola Rsaliyevna
Toshkent viloyati O‘rtachirchiq tumani
65-umumiyl o‘rta ta’lim maktabi
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boslang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitish jarayonida foydalilaniladigan texnologik metodlar haqida yozilgan. Yuqori texnologik yondashuv va past texnologik yondashuvning farqli jihatlari ilmiy jihatdan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Texnologiya, Game, virtual, loyiha, model, videodars, metod

O‘qishga yuqori texnik yondashuv. So‘nggi bir necha o‘n yilliklar ichida texnologiyalar sohasidagi yutuqlar ta’lim sohasini rivojlanishiga sabab bo‘ldi. Nomidan ko‘rinib turibdiki, yuqori texnologiyali yondashuv o‘quvchilarga sinf-dars tizimida va darsdan tashqari ta’lim olishda yordam berish uchun turli xil texnologiyalardan foydalanadi. Ko‘p o‘qituvchilar sinfda kompyuter va planshetlardan foydalanadilar, boshqalari esa uy vazifasini bajarish uchun internetdan foydalanishlari mumkin. Internet sinf sharoitida ham foydalidir, chunki u cheksiz resurslarni taqdim etadi. O‘qituvchilar o‘z o‘quvchilarini dunyo bo‘ylab odamlar bilan bog‘lash uchun internetdan ham foydalanishlari mumkin. Quyida bugungi kunda sinflarda ishlataladigan ba’zi bir texnik vositalar keltirilgan: Gmail, hujjatlar, disk va taqvim. Planshetlar, noutbuklar, kompyuterlar, game (o‘yin) dasturlari, ta’limga yo‘naltirilgan ijtimoiy media platformalari.

O‘qishga past texnologik yondashuv. Texnologiya, shubhasiz, ta’limni o‘zgartirgan bo‘lsada, ko‘plab o‘qituvchilar o‘rganish uchun an’anaviy, past texnologik usuldan foydalanishni afzal ko‘rishiadi. Ba’zi o‘quv uslublari o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida jismoni mavjudlikni va o‘zaro aloqani talab qiladi. Bundan tashqari, ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, past texnologiyali sinflar ta’limni kuchaytirishi mumkin. Masalan, qo‘lda yozilgan yozuvlarni olib boradigan o‘quvchilar yozuvlarni yozib olgan o‘quvchilarga qaraganda yaxshiroq eslashadi. Sinfdag‘i texnologiyaning yana bir salbiy tomoni shundan iborat bo‘lishi mumkinki, imlo tekshiruvi va avtotuzatish xususiyatlariga duch kelgan o‘quvchilar yoshidan oldin imlo va yozish qobiliyatlarini zaiflashtirishi mumkin. O‘quv tajribasini har xil turdag‘i o‘quvchilarga moslashtirish nihoyatda muhim va ba’zida o‘quvchilar past texnologik yondashuv bilan yaxshi ishlashadi. O‘qitishning turli metodikalarida past texnologiyadan foydalanishning ba’zi bir misollari: O‘quvchilar o‘rganayotganda harakatga ehtiyoj sezadilar. O‘qituvchilar o‘quvchilarga harakatlanishlariga, qo‘llari va imo-ishoralar bilan gaplashishiga imkon berishlari kerak. Ekspeditsion o‘rganish “o‘rganish orqali o‘rganish” va amaliy tajribada ishtirok etishni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar virtual dunyo orqali o‘rganishdan ko‘ra, sinfda o‘rgangan bilimlarini real hayotga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo‘lish uchun dala ishlarida, ekspeditsiyalarda, loyihalarda yoki amaliy ishlarda qatnashishlari mumkin. O‘qituvchilarga o‘qitishning ushbu turli xil yondashuvlari orqali o‘qituvchilar o‘z sinflarini boshqarish, ko‘rsatmalarni amalga oshirish va o‘quvchilari bilan qanday bog‘lanishni yaxshiroq tushunishlari mumkin. O‘qituvchilar va o‘quvchilarning markazliligi va texnologiyalardan foydalanishning har bir toifasida o‘qitish va baholash amaliyotining o‘ziga xos aralashmasi bilan ajralib turadigan maxsus o‘qituvchi rollari yoki o‘qituvchi xatti-harakatlarining “usullari” mavjud. Sinfingiz uchun eng mosini topish uchun har biri haqida ko‘proq bilib oling. **To‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘qitish** - ma’ruzalar va o‘qituvchilar boshchiligidagi namoyishlar orqali aniq o‘qitishga asoslangan an’anaviy o‘qitish strategiyasini anglatadigan umumiy

atama. **O'qituvchilarga yo'naltirilgan yondashuv** bo'yicha asosiy o'qitish strategiyasi sifatida to'g'ridan-to'g'ri o'qitish passiv ta'lidan yoki o'quvchilar juda kerakli ko'rsatmalarni tinglash va tomosha qilish orqali kerakli narsalarni o'rganishi mumkin degan fikrdan foydalanadi. O'qituvchilar va professorlar bilimlarning yagona etkazib beruvchisi sifatida harakat qili-shadi va to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatma modeli asosida o'qituvchilar ko'pincha tizimli, ssenariy dars rejalaridan foydalanadilar. To'g'ridan-to'g'ri o'qitish dasturlari o'qituvchining aytishi kerak bo'lgan narsalarni va o'quvchilar bajarishi kerak bo'lgan mashg'ulotlarni darsning har bir daq-iqasi uchun o'z ichiga oladi. O'quvchilarning xohish-istiklarini o'z ichiga olmaganligi yoki ularga amaliy yoki muqobil ta'lim turlari uchun imkoniyat yaratmaganligi sababli, to'g'ridan-to'g'ri o'qitish o'qituvchilarga qaratilgan. Bu juda past texnologiyali, ko'pincha kompyuterlar va 1:1 qurilmalar o'rniga darslik va ish daftarlaridan foydalanishga tayanadi. **O'yinlarga asoslangan ta'lim.** O'yinlarni o'rganish o'quvchilarni sinfda faolroq o'qitishga jalb qilish istagidan kelib chiqadi. Ular o'quvchilarni muammolarni hal etuvchi bo'lishlarini va kattalardek zarur bo'ladigan yumshoq qobiliyatlardan foydalanishni talab qilganliklari sababli, o'yinlar baholarga e'tiborni emas, balki "o'zlashtirish" fikrini rag'batlanirishning ajoyib usuli hisoblanadi. O'yinlarga asoslangan o'quv muhitida o'quvchilar harakatlarni tanlash va yo'l davomida tajribalar o'tkazish orqali aniq maqsadni (o'quv maqsadini) bajarish uchun kvestlar ustida ishlashadi. O'quvchilar ma'lum bir yutuqlarga erishganlarida, xuddi sevimli video o'yinlaridagi kabi nishonlarni va tajriba ballarini olishlari mumkin. O'yin asosida o'rganish o'qituvchilar tomonidan ko'p vaqt va rejalshtirishni talab qiladi. Yaxshiyamki, bu jarayonni juda osonlashtiradigan dastur mavjud, masalan, 3D Game va Classcraft. Ushbu dasturiy ta'minotdan foydalanadigan o'qituvchilar dasturlarning ma'lumotlari tufayli o'quvchilar uchun kvestlarni farqlashda yaxshiroq bo'lishi mumkin. Ushbu model asosida tarkibni rejalshtirish va yaratishda o'qituvchilar katta rol o'ynaganligi sababli, o'yinlarga asoslangan ta'lim to'liq o'quvchilarga yo'naltirilgan emas. Ammo u hali ham o'z tezligida ishlaydigan va o'yin muhitida mustaqil qaror qabul qiladigan o'quvchiga juda katta e'tibor qaratmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva Q., Rahmonbekova S. "2-sinfda o'qish darslari". Metodik qo'llanma. Toshkent, "O'qituvchi", 2004.
2. Mamedov K. "Maktabgacha yoshidagi bolalar va o'quvchilarning aqliy rivojlanish xususiyatlari" Toshkent. 2004 yil.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA INTIZOMLILIKNI TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSISYATLARI

*Axmadalievna Nozimaxon Vaxobjonovna
Andijon viloyati Andijon shaxar
16-umumi o'rta ta'lif maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+998902542081*

Annotatsiya: Maqolada intizomlilik tushunchasi asosida belgilangan tartib-intizomlarga aniq rioya qilish, o'z burchiga sadoqatli bo'lish bilan birga bergan va'dalarini vijdanan bajarish masalalari ifodalanadi. Intizomli odamga mustaqillik, tashabbuskorlik, ishchanlik va shu bilan bir vaqtida jamiyat manfaatiga va axloq tamoyillariga bo'ysuna bilishlik xosdir.

Tayanch tushunchalar: intizomlilik, motiv, motivatsiya, burch, ongli intizom, iroda, idrok, sezgi.

Shaxs tarbiyasi, uning ijtimoiy-psixologik kamoloti har qanday davlatning bosh strategik masalalaridan biridir. Chunki shaxsni ma'lum ezgu g'oyalar, intellektual talablar asosida tarbiyalamay turib, har jihatdan kamol topishga qodir jamiyatni qurib bo'lmaydi. Zero, bu jarayonda, eng avvalo, ta'lif-tarbiya tizimi, uning mazmun-mohiyati, ayni paytda ta'lif tizimini takomillashtirishga xizmat qiluvchi psixologik tamoyillar muhim ahamiyat kasb etadi. Binobarin, barkamol avlod tarbiyasi va uning mukammal ta'lif olishi masalalari davlat siyosati maqomi darajasida hal qilinayotganligi bugungi yoshlarimizning hech kimdan kam bo'lmagan porloq kelajagiga jiddiy e'tibor qaratilayotganligidan dalolatdir. Buni respublikamiz Prezidenti **Sh. Mirziyoyevning** quyidagi fikridan ham yaqqol anglash mumkin: "*Yoshlarimiz haqli ravishda Vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixon bag'ishlaydi [1].*" Kishining intizomlilik tariqasida namoyon bo'ladigan xarakter xislati jamiyat talablariga ongli va ixtiyoriy ravishda bo'ysunishda ifodalanadi. Jumladan, intizomlilik belgilangan tartib-intizomlarga aniq rioya qilishda, o'z burchiga sadoqatli bo'lish bilan birga bergan va'dalarini vijdanan bajarishda ifodalanadi. Intizomli odamga mustaqillik, tashabbuskorlik, ishchanlik va shu bilan bir vaqtida jamiyat manfaatiga va axloq tamoyillariga bo'ysuna bilishlik xosdir. Belgilangan qoida va axloqiy tamoyillarga bo'ysunmaydigan mustaqillik esa shaxsnинг o'zboshimchalik, o'zbilarmonlik, adabsizlik va ba'zan axloqiy jihatdan chetga chiqib ketish singari salbiy sifatlarida namoyon bo'ladi.

Psixolog *E. G'oziyev* fikricha, boshlang'ich sinf o'quvchilarining shaxsiy fazilatlari beqaror, dunyoqarashi sodda, tashqi taassurotlarga tez beriluvchandir. Buyuk allomalar ta'kidlaganidek, kishining xarakteri hammadan ko'ra ko'proq uning hayotining dastlabki bilimlarida tashkil topadi va mazkur xislatlarida namoyon bo'lgan sifat juda mustahkam o'rashadi va bolaning ikkinchi tabiatiga aylanadi.

Bolaning ikkinchi tabiatida ijobiy his-tuyg'ularni, shaxs fazilatlarini tarkib toptirishda, yuksak axloqiy sifatlarni ularda shakkantirishda barcha mas'uliyat boshlang'ich sinf o'qituvchilarining zimmasiga tushadi. O'quvchining ushbu yosh davrida o'qituvchining har bir aytgan so'zi, har bir xatti – harakati, ta'sir o'tkazish uslubi uning uchun haqiqat mezoni rolini o'taydi. Bu yoshidagi bola maktab qoidalariga rioya qilishi, dars mashg'ulotlariga kechikmay o'z vaqtida yetib kelishi, darsda o'qituvchining tushuntirayotgan materiallarini tinglab uqib olish, topshiriqlarni o'zi bajarishi lozim. Darsda o'zini qanday tutishi, gigiyena va tozalikka rioya qilishi o'qituvchi va kattalar tomonidan berilgan buyruq va ko'rsatmalarni so'zsiz bajarish, jamiyat orasida o'zini qanday tutishi, lozimligini bilishi kerak. Yashash sharoitidagi bunday o'zgarishlar bola psixikasining o'sishiga, xulq-atvoriga, shaxsnинг таркиб топишига ta'sir ko'rsatadi. Maktabga kirish bolaning hayotida uning faoliyatida burilish davri hisoblanadi.

Z. *To'laganova* bola maktabga kirishi bilan uning butun hayot tartibi, ijtimoiy holati, jamoadagi, oiladagi ahvoli keskin o'zgarib ketadi deb ta'kidlaydi. Maktabga kirgan davridan boshlab uning asosiy faoliyati o'qish bo'lib qoladi, muhim ijtimoiy vazifa – o'qish, bilim orttirish vazifasidan iborat bo'lib qoladi. O'qish bo'lsa boladan ma'lum uyushqoqlikni, intizomlilikni, anchagini irodaviy zo'r berishlikni talab qiladigan jiddiy mehnatdir. Tobora tez-tez va hadeb xohlagan

ishingni emas, balki kerakli ishni qilishga to‘g‘ri keladi. Maktab o‘quvchisi o‘zi uchun yangi bo‘lgan jamoaga qo‘shiladi. Bu jamoada u butun 10 yil davomida yashaydi, taraqqiy etadi va katta odam bo‘lib yetishadi. Sinf jamoasi bo‘lsa – shunchaki tengqurlar guruhi emas. Jamoa o‘z a’zosidan jamoa manfaatlari bilan yashay olishni, shaxsiy xohishlarini umumiyl intilishlarga bo‘ysundirishni talab qiladi hamda o‘zaro talabchanlikni, o‘zaro yordamlashishni, jamoa javobgarlikni, yuksak darajadagi tashkilotchilik va intizomlilikni talab qiladi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchi boshlang‘ich mактабда bilimlarni o‘zlashtirish uchun kuzatuvchanlik, ixtiyoriy esda olib qolish, tashkiliy diqqat, analiz qilish, umumlashtirish va mulohaza yurita bilishning nisbatan yuksak taraqqiyot darajasiga ega bo‘lishi kerak.

Har qanday ishining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan motivlarga bog‘liq bo‘lib, odam ana shu motivlar yordamida ish bilan shug‘ullanadi. O‘qish motivlari har xil bo‘ladi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar o‘zlarini bo‘lajak mehnat faoliyatiga tayyorlashida motivlarga kamroq amal qiladilar. Kichik maktab yoshidagi bola o‘z bilim doirasini kengaytirish, foydali bilimlar olish, shuningdak, jamiyat oldidagi o‘z burchini bajarish haqida ham uncha bosh qotirmaydi. Barcha mana shu motivlar unda ikkinchi darajali narsaga aylanadi. Ammo, yuqorida aytib o‘tganidek, uning o‘zi nima qilayotgan va mактабда bilib olayotgan narsaga bevosita qiziqishi, shuningdek, o‘qituvchi, ota-onalar talablarini bajarishga intilishi, maqtov eshitishi, qilgan ishining ma’qul topilishi, yaxshi baholar olishi va hakozolar o‘qishga nisbatan qiziqish uyg‘otishning eng muhim vositalariga aylanib qoladi.

Xulosa sifatida quyidagilarni keltirib o‘tish maqsadga muvofiq deb o‘ylaymiz: o‘quvchilarda intizomlilikni tarbiyalashda sinf rahbarining o‘zi yuksak insoniy sifatlarga ega bo‘lishi nazarda tutiladi. Ma’lumki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloq-odobi, intizomi bilan oila, mahalla, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari, ilmiy-pedagogik kadrlar shug‘ullanadilar. Tarbiya jarayonida barcha ishtirokchilarning hamjihatlik bilan olib boradigan ishlarigina o‘zining ijobjiy natijalarini berishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Do’stmuhammedova Z.T., To‘laganova Sh.T. Pedagogik psixologiya. T, 2011.
2. G‘oziyev E., Jabborov A. Faoliyat va xulq – atvor motivatsiyasi. T, 2003.

SAVODGA O'RGATISH DAVRIDA MUTIMEDIYALARDAN FOYDALANIB YOZISHGA O'RGATISH

*Alikulova Soxiba Tursunbayevna
Sirdaryo viloyati Yangiyer shahar
2-umumta'l'm maktabining
bosholang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998 97 568 57 70*

Annotatsiya: Ushbu maqolada bosholang'ich sinflarda savod o'rgatish davrida yozishga o'rgatishda husnixat qoidalariga amal qilgan holda multimedia asosida yozishga o'rgatish yo'naliishlari to'g'risida so'z yuritilgan.

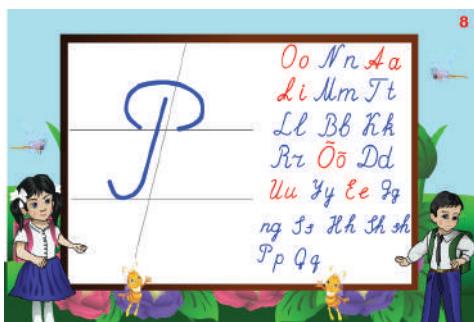
Kalit so'zlar: savod, husnixat, yozuv, multimedia.

Buyuk istiqlolomizning sharofati bilan Respublikamizning barcha jabhalarida ijobiy o'zgarishlar paydo bo'ldi. Ta'l'm tizimidagi ma'nnaviy-ma'rifiy ishlar samaradorligi oshirildi. O'quv jarayoni tubdan yaxshilanib, darsliklar, jumladan alifbomiz yangilandi, lotin yozuviga asoslangan yangi o'zbek alifbosi. Ta'l'm markazi tomonidan ishlab chiqilgan multimedya, Nizomiy nomli TDPU "Boshlang'ich ta'l'm" kafedrasining o'qituvchilarini tomonidan ishlab chiqarilgan multimedya joriy etilib, amaliyatga kiritildi. Maktab ostonasiga behisob orzu-umidlar bilan qadam qoyayotgan qalblari bahor osmoniday musaffo bolalarga yozuvni, chiroyli yozuv sirlarini o'rgatish har jihatdan bosholang'ich sinf o'qituvchilarining o'z kasbiga mehr –muhabbat, ish tajribasi va mahoratiga bog'liq. Bosholang'ich sinflarda o'quvchilarning chiroyli yozishiga erishishi uchun quyidagi masalalarga e'tibor berilsa, o'qituvchi faoliyatida samaradorlikka erishish mumkinligi nazarda tutilladi:

-dars jarayonida bolalar yoshiga mos va qiziqarli animatsiyalardan foydalanib dars taqdimotlarini yaratish;

-ta'l'm markazi tomonidan ishlab chiqilgan "Alifbe" multimediyasini o'quvchilarga namoyish qilish va darsda o'quvchilar faolligini oshirish;

-1-sinf o'quvchilarining siyrak, qiya chiziqli, ikki chiziqli daftarga yozish o'rgatiladi. Bunda o'qituvchi o'quvchining husnixati talab darajasida bo'lishi uchun daftarning qiyalik holatda qo'yilishiga, daftarning katta va kichik chizig'iiga e'tibor berib borishi lozim;

-Multimediyada imlo qoidalariga rioya qilgan holda yozilayotgan har bir harfni diqqat bilan kuzatish, havoda yozishni mashq qilish, daftar va ruchkadan to'g'ri foydalanish;

-Chiroyli yozuv daqiqalarida o‘quvchilarni husnixat bilan yozishga undovchi she’r va topishmoqlardan foydalanish ham ijobjiy samara beradi;
-yozma harflar yordamida bo‘g‘in, so‘z va gap tuzishga o‘rgatish;
1-sinflarda o‘quvchilar so‘z birikmasi, gap va so‘z birikmasi gap va bog‘langan nutq tuzishga, 2-sinflarda esa qo‘l harakatini uzmasdan, harflarni bir –biriga bo‘g‘lab yozishni o‘rganadilar. Husnixat uchun 5-10 daqiqa vaqt ajratiladi.

3-4-sinflarda oquvchilar ongida husnixat malakalari to‘liq shakllangan bo‘lib, ular bilan ishlashda har bir ona tili darsida 10-15 daqiqa vaqt ajratiladi va ”Lug‘at diktant”, ”Saylanma diktant”, ”Yod yozuv diktant”, ”Ijodiy diktant” kabi diktant turlaridan foydalaniлади. Diktantlarning bu turlari o‘quvchilarning xatosiz va chiroyli yozishiga, nutq madaniyatini oshirishga hamda ularning qalbida nafosat tarbiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Darsdan tashqari vaqtarda o‘tkaziladigan ”Kimning xati chiroqli”, ”Kim xatosiz yozadi” kabi mavzularda o‘tkaziladigan ko‘rik-tanlovlar ham ijobjiy samara beradi.

Xulosa qilib aytganda, husnixat savodxonlik omili ekanligini e’tirof etib, o‘quvchilarning ongini nazariy, amaliy, ma’naviy saboqlar bilan boyitib borsakkina, ko‘zlagan maqsadimizga erishgan bo‘lamiz.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Q.Abdullaeva va b.q. “Savod o‘rgatish metodikasi” T, «O‘qituvchi» 2006.
2. 1-sinf uchun yaratilgan “Savod o‘rgatish” multimediyasi T-2014 y
3. Toshkent xalqaro Visnester universiteti qoshidagi multimedya markazi tomonidan tayyorlangan “Alifbe” multimediyasi.T-2004 yil
4. D.M.Sayfurov va b.q “Alifbe multimediyasi T-2010 yil

WEB BRAUZERAR VA UNING IMKONIYATLARI.

*Shodiyeva Zulayxo Vafoqulovna
Navoiy viloyati Karmana tumani
2-umumiy o'rta ta'lim maktabi
informatika fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 90 618 84 25*

*Amonova Mehriniso Nurullayevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
8-umumiy o'rta ta'lim maktabi
informatika fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 91 986 48 49*

Annotatsiya. Veb brauzer butunjahon to'rida joylashgan sahifani yuklash, tahlil qilish va uni ko'rsatish, sahifalararo o'tishlarni amalga oshirish uchun xizmat qiladi. Server so'ralgan ma'lumotni qidirib topadi va veb brauzerga jo'natadi. Veb brauzer qabul qilib olingan ma'lumotlarni kompyuter ekranida tasvirlaydi.

Kalit so'zlar. Veb brauzer, Server, HTTP, FTP, Mosaic, Netscape, Navigator, Internet Explorer, Mozilla Firefox .

Brauzer (ingliz tilidan "brauzer" - "ko'rib chiqish", "aylantirish") - bu Internetdagi tarkibni ko'rishga imkon beruvchi maxsus dastur. Bu sizga tarmoqning barcha axborot manbalariga kirishga imkon beradi. Brauzer yordamida siz rasmlarni, ovozli va videofayllarni, turli xil matnli ma'lumotlarni ko'rishingiz va yuklab olishingiz mumkin (elektron kitoblar, yangiliklar, jurnallar, latifalar) va boshqalar.

Veb-sahifalarni ochish va umuman Internetdan foydalanish uchun foydalanuvchi maxsus dasturlarga muhtoj. Xususan, buning uchun brauzer kerak - bu bizga turli xil Internet saytlarini ochishga imkon beruvchi maxsus dasturiy ta'minot. Brauzerning asosiy maqsadi bu Internet-navigatsiya, garchi ba'zi dasturlar elektron pochta mijozining funksiyalari, fayllarni yuklab olish uchun ilovalar va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin. Brauzerning asosiy vazifasi veb-sahifalarni ochishdir va har bir dastur o'z xususiyatlariga qarab ularni o'z-o'zidan ochib beradi. Veb brauzer biror sahifani yuklash va sahifaga ma'lumotlar yuborish uchun HTTP(Hyper Text Trasport Protokol) gipermatnni transportirovka qilish protokolidan foydalanadi. Ko'pchilik brouzerlar FTP (File Transfer Protokol) fayllar uzatish protokoli bo'yicha ham ishlashadi: fayllar ro'yxatini sahifa ko'rinishida chop etadi. Veb brouzer veb-sahifani(butunjahon to'rida joylashgan sahifa) siz uchun qulay ko'rinishda chop etadi — ma'lum qoidalar bo'yicha rasmlarni, matnlarni(ularning ko'rinishi, rangi, kattaligi va h.k.), ovoz yoki video ma'lumotlarini, turli animatsiyalarni mos ravishda joylashtirib chiqadi. Bundan tashqari, sahifadagi siz kiritgan ma'lumotlarni kerak joyga jo'natish, boshqa sahifaga o'tish, JavaScript kodlarini ishlatalish kabi vazifalarni ham bajaradi. Birinchi eng keng tarqalgan brauzer Mosaic bo'lgan. Undan so'ng Netscape Navigator brauzeri yetakchilik qildi. 1995-yili Microsoft kompaniyasi Windows 95 tarkibida Internet Explorer brauzerini chiqarish orqali Netscape Navigatorning yetakchiligiga katta xavf sola boshladи va bir necha yillardan so'ng deyarli foydalanishdan chiqdi. Internet Explorer esa 95% ulush bilan dunyoning eng keng tarqalgan brauzeriga aylandi. Internet Explorerda sayt mukammal ko'rinishga ega bo'lsa, Safari yoki Avant-da, shunchaki o'qib bo'lmaydigan bo'lib qolishi mumkin. Netscape Navigator kodini ommaga havola qilingandan so'ng, u asosida Mozilla va Mozilla Firefox brauzerlari yaratildi. Hozirda foydalanuvchilar uchun juda ko'p alternativ brauzerlar mavjud. Internet Explorer brauzeri Windows operatsion tizimida ishlaydi. Ushbu brauzer to'liq yetakchilik qilgan davrda ko'p veb-saytlar shu brauzerde ishlagan. Hozirda boshqa brauzerlarning biror qo'shimcha yutug'i to'g'risida gap ketganda, Internet Explorerda yo'qlari haqida gapiriladi. Microsoft kompaniyasi Internet Explorer(qisqacha IE) brauzerini ishlab chiqishda asosiy maqsad Netscape Navigator brauzeriga zarba berish bo'lganligi uchun uning turli nostandard imkoniyatlari va kamchiliklari yaqqol ko'zga tashlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Informatika. Darslik/Akademik S.S.G'ulomov umumiy tahriri ostida.T.; – TDIU, 2007 y
2. Alimov R, Xodiyev B.Yu. va boshqalar. —Axborot texnologiyasi. O'quv qo'llanma. T.: - TDIU, 2004.
3. www.ziyo.edu.uz

MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

*Asadova Shoxsanam Axmadovna
Surxondaryo vil, Termiz tumani
31- o'rta ta'lim maktabi
Matematika fani o'qituvchisi.*

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika fanini maktab o'quvchilariga o'tishda interfaol o'yinlar, zamonaviy medotlardan foydalanib o'tish haqida va uning foydalari haqisda so'z boradi.

Kalit so'zlar: matematika, interfaol usullar, o'yinlar, aqlni charxlash.

Matematika fanini o'itish va bolalarni fanga qiziqtirish o'qituvchidan ozgina fanga bo'lgan izlanishni talab qiladi. Zamonaviy texnologiyalar esa o'quvchilarni mavzularga qiziqishini orttiradi.

Kichik guruhlarda ijodiy izlanishni tashkil etish metodi 1976-yili Tel-Aviv universiteti professori Sh.Sharan tomonidan ishlab chiqilgan. Bu metodda ko'proq o'quvchilarning mustaqil va ijodiy ishiga e'tibor qaratiladi. O'quvchilar alohida-alohida yoki 6 kishilik kichik guruhlarda ijodiy izlanish olib boradilar. Ijodiy izlanish kichik guruhlarda tashkil etilganda darsda o'rganish lozim bo'lgan o'quv materiali kichik qismlarga ajratiladi. Keyin bu qismlar yuzasidan topshiriqlar har bir o'quvchiga taqsimlanadi. Shunday qilib, har bir o'quvchi umumiyl topshiriqning bajarilishiga o'z hissasini qo'shamdi. Kichik guruhlarda topshiriq yuzasidan munozara o'tkaziladi. Guruh a'zolari birgalikda ma'ruza tayyorlaydi va sinf o'quvchilari o'rtasida o'z ijodiy izlanishlari natijasini e'lon qiladi. Kichik guruhlar o'rtasida o'tkazilgan o'quv bahsi, munozara o'quvchilar jamoasining hamkorlikda bajargan mustaqil faoliyatining natijasi, yakuni sanaladi. Hamkorlikda ishslash natijasida qo'lga kiritilgan muvaffaqiyatlar sinf jamoasining har bir o'quvchining muntazam va faol aqliy mehnat qilishiga, kichik guruhlarni, umuman sinf jamoasini jipslashtirishga, avval o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llanib, yangi bilimlarning o'zlashtirishiga bog'liq bo'ladi. 7. "Muammoli ta'lim" metodi Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish hamda ularning intellektual imkoniyatlaridan yuqori darajada foydalanish quyidagi umumiyl omillarga bog'liq bo'ladi: o'rganilayotgan mavzu yuzasidan muammoli savollar tizimi tuzish; qo'yilgan muammoli savollar tizimi asosida suhbat metodi orqali tushuntiriladigan mavzu materiallarini o'rgatish va uning tub mohiyatini olib berish; muammoli savol asosida izlanish xarakteridagi o'quv vazifalarini qo'yish. Yuqoridagi bosqichlar asosida o'quv materiali tushuntiriladiganda o'quvchilar o'zlarini darrov tushunib yetmaydigan fakt va tushunchalarga duch keladilar. Natijada o'rganilayotgan mavzu materiali bilan o'quvchilar orasida muammoli vaziyat hosil bo'ladi. Muammoli vaziyatning roli va ahamiyatini aniqlash o'quvchilarning aktiv fikrlash faoliyatini psixologik, pedagogik qonuniyatlarini hisobga olish asosida o'quv jarayonini qayta qurish muammoli ta'limning asosiy g'oyasini belgilab beradi. Muammoli vaziyatlarni hal qilish asosida hosil qilingan dars jarayoni muammoli ta'lim deyiladi. Muammoli ta'limda o'qituvchi faoliyati shundan iboratki, u zarur hollarda eng murakkab tushunchalar mazmunni tushuntira borib o'rganilayotgan mavzu materiali bilan o'quvchilar orasidagi muntazam ravishda muammoli vaziyatlar vujudga keltiriladi, o'quvchilarni faktlardan xabardor qiladi, natijada o'quvchilar bu faktlarni analiz qilish asosida mustaqil ravishda xulosa chiqaradilar va umumlashtiradilar. 8. "Evristik ta'lim" metodi. Evristika degan so'zning ma'nosi savol javobga asosan "topaman" demakdir. Evristik metod bilan o'qitish maktablarda asosan XIX asr boshlaridan boshlab qo'llanila boshladи. Mashg'ulotlar qiziqrarli bo'lishi uchun, bu mashg'ulotlarda har bir masala yoki topshiriq so'zma-so'z quruq yodlash uchun emas, balki ularning oliy faoliyatlarini ishga soladigan xarakteri bo'lishi kerak. Amerikalik olim D. Poya evristik ta'lim metodi to'g'risida shunday degan edi. Evristikani maqsadi yangiliklarga olib boruvchi metod va qoidalarni izlash demakdir. U evristik metod mohiyatini quyidagidek izchillikda tuzilgan reja orqali amalga oshirishni tavsiya qiladi: masalaning quyilishini tushunish; masalaning yechish rejaini tuzish; tuzilgan rejani amalga oshirish; orqaga nazar tashlash (hosil qilingan yechimni tekshirish). Bu rejani amalga oshirish jarayonida o'qituvchilar quyidagi savollarga javob topadilar: Masalada nima noma'lum? Masalada nimalar ma'lum? Masalaning sharti nimalardan iborat? Ilgari shunga o'xshagan masalalar yechilganmi? Agar shunga o'xshagan

masalalar yechilgan bo'lsa, undan foydalanib qo'yilayotgan masalani yecha oladimi? Albatta yuqoridagi reja-sxema o'quvchilarning ijodiy fikrlash faoliyatilarni shakllantiradi, ammo bu reja-sxema o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantiruvchi birdan bir yo'l bo'la olmaydi. 9. "Aqliy hujum" metodi - umumiylar muammo bo'yicha o'quvchilarni ijodiy ishgaga, o'zaro muloqotga chorlash. Bosqichlari: muammoli vaziyatni keltirib chiqarish; uning yechimini topish uchun o'quvchilarni jalb qilish; turli yechimlar taqdimotini eshitish; yechimlarni solishtirish va tanlash; xulosalash. 10. "Mustaqil ishlash" metodi - vaqtiga vaqtiga bilan o'tkazib turiladigan, o'quvchilarning mustaqil o'r ganish, darslik bilan ishlash va mustaqil amaliy faoliyat bilan shug'ullanish ko'nikmalarini shakllantiradigan, har bir o'quvchiga alohida yoki umumiylar tashkil qilinadigan topshiriqni bajartirish; o'quvchilarning amaliy faoliyatiga aralashmay, tashqaridan teskari aloqa- muloqot yordamida yo'naltirib boshqarish va nazorat qilish.

TIL — MILLAT KO‘ZGUSI

Eshmurodova Farida Xusanovna
Surxondaryo viloyati Termiz tumani 16-Maktabgacha
ta’lim tashkiloti tayyorlov gurux tarbiyachisi.
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya. Ona tilimizning xalqaro miqyosdagi obro‘-e’tiborini yuksaltirishda, uni milliy va umumbashariy tushunchalar asosida taraqqiy etgan tillar safiga qo’shishda har birimiz tilimizga chuqur hurmat bilan yondashimiz kerak

Kalit so‘zlar: tilni asrash, izohli lug‘at, urf-odatlari, tillar xilma-xilligi, ilm-fan, izohli lug‘at, ensiklopediya, yangi texnologiyalar aks ettiradi.

Til — davlat timsoli, mulki. Tilni asrash, rivojlantirish – millatning yuksalishi demak. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida davlat tilining maqomi huquqiy jihatdan mustahkamlab qo‘yilgan. Shu tariqa o‘zbek tili mustaqil davlatimizning Bayrog‘i, Gerbi, Madhiyasi qatorida turadigan, qonun yo‘li bilan himoya qilinadigan muqaddas davlat ramziga aylandi. Ona tilimiz – o‘zbek tiliga 1989 yil 21 oktabrda davlat tili maqomi berildi. Bu mamlakatimiz, yurdoshlarimiz hayotidagi unutilmas, tarixiy voqeaga aylandi. Shuni ta’kidlash kerakki, o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi xalqimizning milliy mustaqillikka erishish yo‘lidagi muhim qadamlaridan biri bo‘lgan edi. Istiqlol yillarda mamlakatimizda barcha sohalarda bo‘lgani kabi tilimiz taraqqiyotida ham muhim o‘zgarishlar yuz berdi. O‘zbek tilining xalqaro miqyosda obro‘sni oshdi. “Davlat tili haqida”gi qonun ona tilimizning bor go‘zalligi va jozibasini to‘la namoyon etish bilan birga, uni ilmiy asosda rivojlantirish borasida ham keng imkoniyatlar yaradti. Olimlar va mutaxassislar tomonidan ilm-fan va turli sohalarga oid ensiklopediya va lug‘atlar, darslik va o‘quv qo‘llanmalari chop etildi. Mumtoz adabiyotimiz namunalari, sakson mingdan ziyod so‘z va so‘z birikmasini, fan, texnika, sanoat, madaniyat va boshqa sohalarga oid atamalarni, shevalarda qo‘llaniladigan so‘zlarni o‘z ichiga olgan besh jildlik “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” bu borada amalga oshirilgan ishlarning eng muhimlaridandir. Til – millat qiyofasining bir bo‘lagi. Dunyodagi barcha xalqlar o‘zining milliy rasmiy tiliga ega deb aytolmaymiz. Chunki bu xalqning milliy mustaqilligi bilan bog‘liq. Mutaxassislarning so‘zlariga qaraganda, bugungi kunda har ikki xtaftada bitta til yo‘qolib bormoqda. Bu o‘z navbatida o‘sha tilda so‘zlashuvchi xalqlarning yo‘qolishini anglatadi. YuNeSKO vakillarining so‘zlariga qaraganda, qachonlardir odamlar so‘zlashadigan tillarning soni 7 mingdan 8 mingtagacha yetgan bo‘lsa, bugungi kunda sayyoramizda 6 mingta til mavjud bo‘lib, ularning 90 foizi yo‘qolib ketish arafasida turibdi. Bu asosan sivilizatsiya tufayli madaniyatidan ayrılayotgan kam sonli millatlarning tillaridir. Bu tillarda so‘zlovchi aholining ayrimlari yozuvga ega bo‘lsa, ayrimlari bundan bebahadir. Masalan, Afrika tillarida so‘zlashuvchi aholining 80 foizi xamon o‘z yozuvlariga ega emas. Minglab tillardan ta’lim tizimida foydalanishning imkoniyati yo‘q. Internetdan foydalana olmaydigan tillar haqida-ku aytmasa ham bo‘ladi. Chunki yangi texnologiyalarning rivojlanishi tufayli ayrim xalqlar o‘z tillaridan ko‘ra zamonaviy tillardan foydalanishga majbur bo‘lmoqda. Bugun Internet tilining 81 foizi ingliz tiliga to‘g‘ri keladi. To‘g‘ri, avvallari ham tillar paydo bo‘lgan, muammo-lada bo‘lib, ma’lum vaqtidan so‘ng yo‘q bo‘lib ketgan. Lekin hozirgidek tillarning jadallik bilan yo‘qolishi tarixda kuzatilmagan. Yo‘qolib ketish havfida bo‘lgan tillarning saqlab qolish yo‘lida amalga oshirilayotgan sa‘y-harakatlarning asosiy maqsadi ham madaniyatlar va tillar xilma-xilligini ta’minalashdan iboratdir. Chunki aynan til tufayli xalq va elatlarning madaniyati, urf-odatlari saqlanib qoladi, sayyoramizda yashayotgan xalqlarning o‘tmishi va madaniyati hurmat qilinadi. Tilshunoslar yo‘qolib ketish arafasida turgan tillarni saqlab qolishning imkoniyatlari hozircha qo‘ldan boy berilmaganini aytishadi. Tillarni saqlab qolish uchun esa, BMT ekspertlarining fikricha, bu tillardan ta’lim tizimida keng foydalanishni yo‘lga qo‘yish kerak.

Bugungi kunda dunyoda 6809 ta til mavjud bo‘lib, ularning teng yarmi sakkizta davlat – Meksika, Indoneziya, Kamerun, Braziliya, Hindiston, Xitoy, AQSh va Rossiya xissasiga to‘g‘ri keladi. Eng ko‘p tilli mamlakat sifatida Hindiston tan olinadi. Bu mamlakatda axoli 845 til va laxjada so‘zlashadi. Ikkinci o‘rinda esa 600ta til va shevada so‘zlashuvchi Papua — Yangi Gvineya turadi. Sayyoramizda eng ko‘p aholi so‘zlashadigan til sifatida xitoy, ingliz va ispan

tillari tan olingan. Birinchi o‘nlikka hindi, bengal, arab, portugal, nemets, rus va yapon tillari ham kiritilgan. Jaxon tillarining atigi 4 foizi Yevropa qitasiga to‘g‘ri kelsa-da, eng ko‘p so‘zlashuvchi tillarning teng yarmi “ko‘hna qita”da ekani ma’lum bo‘ldi. 341 million kishi ingliz tilini ona tili sifatida tan oladi, biroq yana 350 million kishi bu tilni ikkinchi ona tili sifatida ko‘rishini ma’lum qilgan. Taxlilchilar xitoy va ingliz tillari foydalanish bo‘yicha o‘z mavqeini oshirib borayotganini aytishadi. Vaziyatni o‘rganayotgan kuzatuvchilarining fikricha, foydalanuvchilar soni bo‘yicha ayni damda ingliz tili yetakchilik qilayotgan bo‘lsa, XXI asr o‘rtalariga borib, xitoy tili asosiy til bo‘lib olishi mumkin. Mavjud tillarining 90%ning har biridan 100.000 aholi foydalanadi. Mana shuning o‘ziyoq bu tillarning kelajagi qorong‘uligidan dalolat beradi.

Qachonki bolalar o‘z ona tillarida o‘qishni to‘htatar ekan, o‘sha til yo‘qolib ketish arafasiga kelib qoladi. Tillarni saqlab qolish bu o‘sha xalqning madaniyati, urf-odati, rasm-rusumlarining saqlanib qolinishini anglatadi. Chunki, xalq taqdiri til taqdiri bilan bevosita bog‘liq. Til har bir millat madaniyatining o‘zagidir. Shu sababli ham tilning saqlanishi xalq taraqqiyoti va kelajagini belgilaydi. Til xalqni birlashtiradi, tarbiyalaydi, o‘qitadi, urf-odat, ananalarini saqlaydi. Shunday ekan, ona tilimizning xalqaro miqyosdagi obro‘-e’tiborini yuksaltirishda, uni milliy va umumbashariy tushunchalar asosida taraqqiy etgan tillar safiga qo‘shishda har birimiz tilimizga chuqur hurmat bilan yondashimiz kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Zunnunov A. va boshq. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: O‘qituvchi. 1992.
2. G‘ulomova N. O‘quvchilarining badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish. Til va adabiyoti ta’limi. 1992.

NUTQIMIZDAGI LINGVOMA'NAVIY VOSITALAR TADQIQI

*Hamdamova Nodira Ergashovna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
17- DMTT direktori
+998905143910*

Annotasiya: Hozirgi o'zbek adabiy tilining to'liq shakllanganligi va ulkan ijtimoiy vazifani bajarayotganligi hech birimizga sir emas. Bu til diyorimiz vakillari uchun umumiyl til sifatida shakllandi. Ushbu maqola o'zbek tilining nutqimizdagi voqealanishiga doir masalalar yoritilgan.

Kalit so'zлari: o'zbek tili, davlat tili, ijtimoiylik, empirik, ta'lim-tarbiya.

O'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi respublikamizda davlat ishlarining, o'qish-o'qitish, ta'lim-tarbiya, targ'ibot-tashviqot ishlarining shu tilda olib borilishi uchun juda katta imkoniyat yaratdi. Tilga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi, uning barcha imkoniyatlarini o'rghanish ishlari keng ko'lamma olib borilmoqda. Lekin, shuni ham ta'kidlash joizki, tilning ijtimoiy vazifasini bajarilish darajasini belgilovchi omillardan biri bo'lmish nutq madaniyatiga rioya etilmayotganligi achinarli bir holdir.

Hozirgi kunda har qanday fan hissiy bilish (empirik) bosqichdan nazariy bilish bosqichiga ko'tarildi va sistemaviy munosabat asosida izchil rivojlanmoqda. Olamning dialektik rivojlanishida tabiat va jamiyatdagi har qanday hodisa sistemaviy munosabatni tashkil etishi hech kimga sir emas. Hozirgi o'zbek adabiy tili ham katta makrosistemadir. Uning me'yorlari esa shu sistemaning elementlaridir. Qachonki, qaysidir me'yor buzilsa sistemaning yaxlitligiga putur yetadi. Tilimizga davlat tili maqomining berilganiga ham yaqinda 31 yil to'ladi. Shaxsan men bu vaqtini shu tildan foydalanuvchilariga uning me'yorlarini yetarli darajada o'rghanish va uni jonli mu-loqotga tatbiq etishlari uchun yetarli deb hisoblayman. Lekin, hanuzgacha jonli nutqimizda adabiy tilning leksik me'yorlariga zid bo'lgan so'zlardan foydalanmoqdamiz. Afsuski, bu bizning og'riqli nuqtalarimizdandir. Masalan yoshlarimiz o'zlarining nutqida "хорошо", "уже", "спасибо", "пака" va hokazo so'zлarni qo'llashadi. Vaholanki, ushbu til birliklarining o'zbek tilida yaxshiroq ekvivalentlari bor.

Muloqotning samarali kechishi ma'lum qoidalar, muomala tamoyillariga amal qilish bilan bog'liq. Dunyo xalqlari muloqot odobi, muomala mas'uliyatiga oid minglab maqol – matallar yaratganlar, bu borada behisob nodir asarlar bitilgan. Jumladan, sharq milliy madaniyati durdonalari bo'lmish "Qutadg'u bilig", "Qobusnomá", "Hibbat-ul haqoyiq" kabi madaniy yodgorliklar, buyuk mutafakkirlar Kaykovus, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Ahmad Yugnakiy, Alisher Navoiy, So'fi Olloyor kabilarning asarlari bunga misoldir. Kaykovusning "Qobusnomá" da keltirilgan quyidagi pandlarini eslaylik: "Gar so'zni va hunarni yaxshi bilsang ham hech bir so'zni sindirmag'il, to'g'ri ta'rif qilg'il va uni bir rangda aytg'il: xosga xos so'z, omiyya omiy so'z deg'il, toki u hikmatga muvofiq bo'lsin va eshitg'on kishiga og'ir kelmasin, yo'qsa so'zingni dalil va hujjat bila ham eshitmag'aylor. Undin so'ng ularning rizosiga qarab so'zlag'il, to salomat bo'lg'aysan". Eng asosiysi, bu an'analar hozirgacha davom etmoqda va nutq mas'uliyati, muloqot odobi, so'zlashish madaniyati kabi masalalar doimiy ravishda o'z dolzarbligini yo'qotmayapti.¹ shu o'rinda Husayn Voiz Koshifiy suhbat, gapisish odobi o'n olti (martabaga yetganlar uchun – sakkizta va martabaga yetmaganlar uchun – sakkizta) tamoyiliga amal qilishni talab etishini qayd qilib ketganligini eslatmoqchiman: "Agar martabaga erishganlar suhbatda qaysi qoidalarga amal qilishi kerak, deb so'rasalar, aytg'il, quyidagi sakkiz qoidani esda saqlashlari kerak: birinchidan, har kimning ahvoliga qarab, munosib so'z aysin. Ikkinchidan, dag'allik qilmasdan, lutf va muloyimlik bilan gapirsin. Uchinchidan, gapirayotgand, tabassum qilib, ochilib gapirsin. To'rtinchidan, ovozini baland ko'tarmasin, eshituvchilarga malol kelmaydigan qilib gapirsin. Beshinchidan odamlarga nafi tegadigan ma'noli gaplarni gapirsin. Oltinchidan agar so'zning qimmat – qadri bo'lmasa, uni tilga olmasin, chunki ulug'larning so'zi bamisoli urug'dir, agar urug' puch yoki chirigan bo'lsa, uni qayerga ekmang unib chiqmaydi"²²

¹Shahriyor Safarov "Pragmalingvistika" Toshkent – 2008 – y 124 – bet

¹Shahriyor Safarov "Pragmalingvistika" Toshkent – 2008 – y 130 – bet

Darhaqiqat, Alisher Navoiy "... daryodin gavhar g'avvos vositasi bila jilva namoyish qilur va

aning qiymati javhariga ko‘ra zohir bo‘lur”, - deb beziz aytmagan. Chunki, biz nutq irod qiluvchi – g‘avvosmiz, til – daryo, dur-u gavharlar – so‘z, gavharlar bozori nutqdir. Shunday ekan, biz til daryosidan dur-u gavharlarimiz javhari – so‘zlarimizning ma’no yuki go‘zalligi, nozikligiga qarab belgilanadi.Buning uchun tilda juda katta imkoniyatlar xazinasi mavjudki, ulardan o‘rinli foydalanish mahorati bizning nutqiy layoqatimizga bog‘liq.

Nutqiy muloqot jarayonidan muloqot a‘zolarining bir – biriga nisbatan hurmat tamoyili asosiy planda turadi. Hurmat – ehtiromning nutqiy muloqotda nechog‘lik ahamiyatga molikligini Alisher Navoiy satrlarida ham ko‘ramiz:

Har kimki chuchuk so‘z elga izhor aylar,
Har nechaki, ag‘yor durur yor aylar.
So‘z qattig‘i el ko‘ngliga ozor aylar,
Yumshog‘i ko‘ngillarni giriftor aylar.

Ma’lumki, nutq shakllanishi dastlab kognitiv faoliyat bosqichidan o‘tadi, ya’ni botiniy (ichki) nutq jarayonida bo‘lg‘usi nutq tuzilmaning namunaviy qoliplari shakllanadi. Bunday namunalar turli ko‘rinishda bo‘ladi. So‘zlovchining vazifasi – ushbu namunalardan birortasini tanlash. Shunday ekan, biz nutqimizning sofligini ta’minalash uchun adabiy tilning barcha me’yorlariga amal qilishimiz kerak. Ana undan keyin buyuk ijodkorlarning ijodiy laboratoriyasiga material bo‘lgan o‘zbek tili har tomonlama o‘zining go‘zal ko‘rinishiga keladi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Shahriyor Safarov . “Pragmalingvistika” .Toshkent – 2008 – y
2. A.Nurmonov. “Tanlangan asarlara” III jild. T., “Akademnashr” 2012-y
3. D.Quronov. “Adabiyotshunoslikka kirish” T., “ Xalq merosi” 2004-y

"HISTORY, GEOGRAPHICAL LOCATION, ETHNIC ORIGIN, CULTURE OF THE KARAKALPAK PEOPLE IN CENTRAL ASIA UP TO THE 21ST CENTURY"

*Islomova Zilola Majidovna
Kashkadarya, Karshi,
History teacher at school No:29*

Abstract: this article describes the past, culture, history and spiritual life of the Republic of Karakalpakstan to the present day.

Key words: Karakalpak people, Volga and Irtysh rivers, Kerder and Jankent, Aral Sea region, social life, economic life, cultural and spiritual life, historical cities, "Karakalpak nation" people's uprising alongs, Karakalpaks in the 20th century, science, the Aral Sea tragedy.

Ethnic origin

Today, the process of formation of the people of the Republic of Karakalpakstan within the Republic of Uzbekistan began in the 8th century. Communities as a nation were formed in the 11th century and united into the state of Karakalpakstan. They were called Karakalpaks because they wore pointed hats. However, the people's life did not go far, that is, in the 13th century, Genghis Khan attacked and the Karakalpak state disintegrated. Then, a century later, the Karakalpaks moved to the territory of the Nogai Khanate. In 1556, the Karakalpaks moved to the lower reaches of the Syrdarya. They established a state in Janket. The use of the term Karakalpaks as an official name is connected with the label of Bukhara khan Abdullah II in 1598.

As well as this, Karakalpaks have long been engaged in animal husbandry and agriculture. Moreover, They were engaged in agriculture in the Aral Sea region, between the Syrdarya and Amudarya rivers. Actually, the bulk of the crop was wheat, barley and millet. Karakalpaks have built canals in the Janadarya and Kuvondarya basins. On hills where herdsmen grazed herds in carts with oxen and camels. Fishing and hunting also played an important role in their lives. That is why they have moved from nomadic life to sedentary life for a long time. To make it easier to move, they always lived in the grasslands, and later the construction of cotton houses flourished. After some time, the Karakalpaks began to build fortress. In addition to, they lived as a tribal community for a long time, and the chief of each tribe had to ensure the safety of his community. Transportation was also good in them, especially as carts, boats, saws and horses were the main means of transportation.

Cultural life.

Karakalpaks paid special attention to their clothes. It is especially noteworthy that women and girls wore savkali (i.e. hats made of thick gray and decorated with silver and necklaces).

In Karakalpakstan, folklore was especially rich. Evidence of this can be seen in the publication of 20 volumes of Karakalpak folklore. Anecdotes were also high. At the same time, Omurbek Laqqi is portrayed in his anecdotes as a national hero who laughs at the shortcomings of society. He sang of courage, righteousness, truth, exposing the deeds of unjust officials, judges, and priests whose words and deeds did not match.

Heroic epics "Kyrgyz", "Alpomish", "Qublon" and "Edigey" tell a rich history of Karakalpak events.

Karakalpak written literature.

In the 18th and 19th centuries, prominent Karakalpak writers wrote. One of them is Jiyen Jirov, a famous poet and comedian. In a series of poems such as "Hoy yigitlar, yigitlar" and "Yuragimda ko'p dog'lar" he exposes the injustices in society, the intrigues of the ruling classes, the oppression he inflicted on the people. He wrote a epic called "Darbadar el", in which he accurately describes the history of the difficult period of the Karakalpaks. Poems such as "O'roqchilar" and "Cho'ponlar" belong to Kunkhoja Ibrahim.

To sum up, a nation with a greater history is living in the modern world, in the age of globalization. This people of Central Asia also has its own history, past and culture.

Refences:

1. The book of history about Uzbekistan 2017 Tashkent (class 8-9)
2. History about some ethnic groups (1990)

TALAFFUZDA QIYNALADIGAN BOLALAR BILAN ISHLASH VA UNI BARTARAF ETISH. O'ZBEK TILI FONEMALARI

Ismailova Kamola Nigmatillayevna

*Angren shahar 9-sonli Imkoniyati ckeklangan bolalar
uchun yordamchi maktab logopedi*

Tel; +99894 218 74 47

Anatatsiya: Ma'lumki, nutq murakkab funksional sistemani o'z ichiga oluvchi jarayondir. Bu sistemaning har bir tarkibiy qismi, boshqa qismlari bilan mahkam bog'langan. Ushbu maqolada talaffuzdagi kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: fonema, kombinator, nutq, unli va undosh, tovush, shevalar

Nutq tovushlari - talaffuz etiladigan so'zning kichik, ayrim bir qismidir. Tovushni fonemadan farq qilmoq kerak. Fonema so'z ma'nolarini ifodalash va farqlash uchun xizmat qiladigan nutq tovushidir. Fonemalar soni yagona umumhalq tili va uning shevalariga ko'ra har xil bo'lishi ham mumkin. Masalan, o'zbek tilida 6 ta unli tovush bo'lishiga qaramay, shu tilning ba'zi shevalarida unli fonemalar soni 6-7 dan tortib, 18 gacha bo'ladi.

Shuningdek, har bir tilning fonemalar sistemasi sifat va miqdor jihatidan bir xil emas: bir tilda fonemalar soni ko'proq, boshqasida esa ozroq bolishi mumkin. Masalan, rus tilida 42, o'zbek tilida 29 fonema bor. Mustaqil fonema bilan uning variantlari orasida mohiyat e'tibori bilan olganda farq bor.

Fonema variantlari unga yondosh tovushlar ta'sirida paydo bo'ladi. Masalan, "I" fonemasi (bildi, ichdi) turli variantlarda bo'ladi. Tovushlarning ana shunday turlicha talaffuz etilishida hosil bo'ladigan variantlar - kombinator variantlar deyiladi. Biror fonemaning variantlari uning o'ziga qaraganda boshqacharoq eshitiladi. Ba'zan esa bu variantlar tinglovchiga yaqqol sezilmasligi yoki aniq eshitilmasligi ham mumkin. Fonemalaming akustik (tovushga oid) xususiyatlari ularning artikulyatsion xislatlari bilan belgilanadi.

Hosil bo'lish mexanizmlariga ko'ra fonemalar unli va undoshlarga bo'linadi.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida unli fonemalar soni oltita (**i, e, a, o, u, o 4**). Undosh fonemalar 23 ta. Unlilar talaffuzida asosiy vazifani tovush boylamlari, til va lablar bajaradi. Unli tovushlar talaffuzida lab har xil shaklda bo'ladi. Ya'ni u yoyiladi yoki burishib. cho'chhayadi. Unli tovushlarni talaffuz etishda 66 o'tishdan hosil bo'ladi. Bular **b, p, d, t, k, ch, q** tovushlaridir. Undoshlardan **ch, j** tovushlari ham portlovchilar gruppasiga kiradi, ammo bular qorishiq (affrikativ) portlovchilar deyiladi.

O'zbekcha qorishiq **ch** va **j** undosh fonemalari mana bunday xosil bo'ladi: tilning oldingi qismi milkka taqaladi, lekin odatdagи poitlash yuz bermay, og'iz bo'shligiga kelgan havo asosan sirg'alish natijasida qorishiq (ya'ni ikki xil usul ishtirokida) **t-sh-ch, d-j-(dj)** tovushlari hosil bo'ladi. Sirg'aluvchilar ikki artikulatsiya organining o'zaro jipslashmay, faqat bir qadar yaqinlashishi va havo oqimining ikki organ orasida ishqalanib - sirg'alib chiqishi natijasida hosil boidi.

Bular: **v, f, s, z, sh, j, x, h, g** ' tovushlaridir. Portlovchi-sirg'aluvchilarni talaffuz qilishda ham portlovchilarga xos bo'lgan ochiqlik ishtirok etadi. **M, n, ng, l, r** undoshlarining talaffuzi ana shunday bo'ladi: "**M**" ni aytganimizda ikki lab jipslashsada, qisman og'izdan yarim portlab chiqadi; "**N**" undoshini aytish vaqtida til uchi yuqori tishlar bilan milkka tegadi; "**N G**" undoshining talaffuzida tilning orqa qismi tanglayga tegadi, ammo havo to'la ravishda portlab chiqmaydi, chunki butun yoki ochiq bo'ladi. Yuqoridagi **m, n, ng** undoshlari burun tovushlari deyiladi, 1 undoshini aytish paytida til uchi yuqoriga burilib, milkka tegadi, havo tilning ikki yonidan sirg'alib chidadi.

Shuning uchun xam "**I**" tovushi yon undoshi deyiladi, "**r**" undoshining talaffuzida tilning oldingi qismi o'pkadan chiqqan havo to'lqini ta'sirida tiravdi, shuning uchun "**r**" titroq undosh deyiladi. O'zbek tili undoshlari ovoz va shovqinning ishtirokiga ko'ra ikkiga boiinadi: 1) sonor va 2) shovqinli undoshlar. Sonor undoshlar "**m**", "**n**", "**l**", "**r**", "**ng**" ni talaffuz qilganimizda, tovush boylamlari aktiv ishtirok etadi, ya'ni psychalar titrab, ovoz hosil qiladi. Shuning uchun ham sonorlarda ovoz miqdori shovqinli undoshlardagidan ko'prokdir. "Sonor" so'zi lotinchha bo'lib, ovozdor degan ma'noni bildiradi. Demak sonorlar unli tovushlarga yaqin turadi, lekin

og‘iz bo‘shlidlida qisman shovqin ishtirokida paydo bo‘lgandan sonorlar undosh hisoblanadi. Shovqinli undoshlar tovush boylamlarining qanchalik ishtiroki bilan hosil boMishiga ko‘ra jarangli va jarangsiz undoshlarga bo‘linadi.

Jarangli undoshlarni hosil qilishda tovush boylamlari taranglashadi va ular o‘rtasidagi tor oralididan chiqayotgan havo oqimi paychalarni bir oz titratib ortadi. Masalan: **b, v, z, d, j, g, g‘, y**. Jarangsiz undosh tovushlarni hosil qilishda esa tovush boylamlari taranglashmavdi va ular o‘rtasidagi keng oralididan chiqayotgan havo oqimi hech qanday to‘siqqa uchramay paychalarni titratmay chiqadi. Masalan: **p, f, s, t, sh, ch, k, q, x, h**. Bu tovushlar faqat shovqindan iborat.

Nutq kamchiliklari, ayrim tovushlar talaffuzidagi yetishmovchiliklar yuqorida keltirib o‘tilganlarning o‘zi bilan tugamaydi. Boshqa tovushlar, bo‘g ‘inlar, hattoki so‘zlar talaffuzidagi odad bo‘lib qolgan boshqa kamchiliklар ham uchrab turadi. Biz shulaming, nazarimizda muhim bo‘llib ko‘ringan xillari ustidagina qisqacha to‘xtalib o‘tdik. Asosiy vazifa nutq kamchiliklarini vaqtida payqab olib, shunday kamchiliklarni bog‘cha yoki quyi sinflar sharoitlarida bartaraf etish choralarini ko‘rish, ota-onas, tarbiyachilar va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘z imkoniyatlari bilan ularni bartaraf etolmaydigan hollarda esa logoped bolalarni tegishli muassasalarga - psixonevrolog va logopedlarga vaqtida yuborib, davolatishdir.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. S.R.Shomaxmudova, L.R.Muminova. Bog‘cha va kichik mакtab yoshidagi bolalar talaffuzidagi nuqsonlами tuzatish. T., 0 ‘qituvchi, 1981
2. M.Fomichyova, 2. K.Shodiyeva. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni to‘g ‘ri talaffuzga o ‘rgatish.T .,04qituvchi, 1984

“BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TA’LIM SIFATINI OSHIRISH”

Jantemirova Xalida Abdurasulovna
Toshkent shahar, Sergeli tumani
267- maktab boshlang‘ich
Sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ta’lim-tarbiya olish jarayonini samarali tashkil etish to‘g‘risida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: yangi metodlar, oson o‘qish usullari, yozish ko‘nikmasi, so‘zlashuv, ravon nutq, grammatik vositalar.

Bola boshidan deganlaridek, bolalarning yoshlilikda olgan bilimi toshga o‘yilgan naqshga teng hisoblanadi. Ularga nimani o‘rgatsak, shuni yodlab qoladi va o‘rganadi. Talim olish jarayonini yengil amalga oshirishni yo‘lga qo‘yish kerak deb hisolayman. Ya’ni o‘tilayotgan darslarni qiziq va interaktiv o‘yinlar bilan o‘tish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bola esida qoldiruvchi mashqlar orqali ko‘p narsalarni oson tushuntirish va o‘rgatish mumkin.

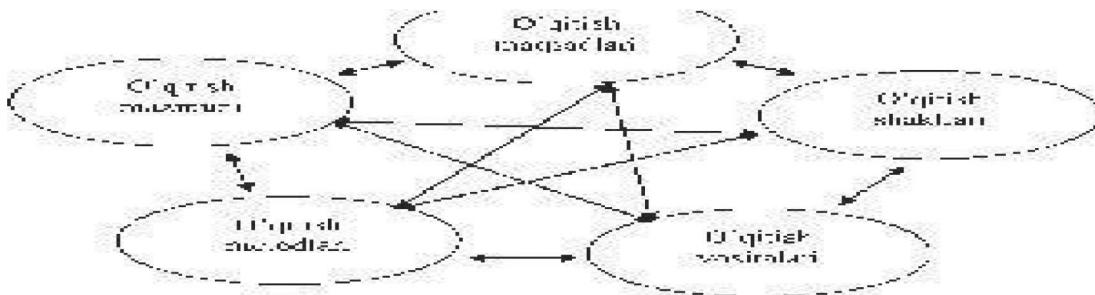
Masalan, bolalarning matematika fanini tezroq o‘rganishlarida quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. Tezlik o‘yinlari.

Bu o‘yinlar sirasiga og‘zaki bajariladigan misollar kiradi. Misollarni tez va og‘zaki bajarish orqali bolaning aqliy faoliyatini va samarali ishslashga o‘rgatamiz. Buning uchun ularga biror misol beramiz, misolda kamida ikkita amal berilishi lozim hisoblanadi. 24 ga 65 ni qo‘shing va 13 ni ayiring. Xuddi shunga o‘xshab. Hamda qo‘srimcha tarzda oson-oson tenglamalar ham berish mumkin. Tenglamar ham miyani charxlashga o‘rgatadi.

2. Aniq hisoblash o‘yinlari. Bu o‘yinlarda o‘quvchilardan tezlikni emas aql bilan ishslashni talab etiladi. Bunday o‘yinlar sirasiga yozma masalalar kirishi mumkin. Yozma masalalarni yechishda yuqorida usuldan foydalani kundalik misollarni yechib borsa bola yozma masalalarda ham qiyalmaydi.

Statistika jihatidan olib qaraydigan bo‘lsak, ko‘nikmalar bolaning 70 5 esida qolishiga yordam beradi deya aytolamiz.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikani muvaffiqiyat bilan o‘qitish uchun mehnat faoliyatini boshlovchi o‘qituvchi matematika o‘qitishning ishlab chiqilgan tizimini, ya’ni boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasini egallagan bo‘lishi va shu asosda mustaqil ravishda ijodiy ishga kirishishi kerak.

«Metodika» grekcha so‘z bo‘lib, «metod» degani yo‘l demakdir. Matematika metodikasi pedagogika fanlari tizimsiga kiruvchi pedagogika fanining tarmog‘i bo‘lib, jamiyat tomonidan qo‘yilgan o‘qitish maqsadlariga muvofiq matematika qonuniyatlarini matematika rivojining ma’lum bosqichida tadqiq qiladi.

Matematika boshlang‘ich ta’lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat:

Matematika o‘qitishdan ko‘zda tutilgan maqsadlarni asoslash. (nima uchun o‘qitiladi).

Matematika o‘qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (ya’ni matematikadan qaysi material boshlangich sinflarda o‘rganilishi, nima uchun aynan shu material tanlanishi, boshlang‘ich sinflarda kursning har qaysi ayrim masalasi umumlashtirishning qanday darajasida o‘rganilishi, mavzular qanday tartibda o‘rganilsa, eng ratsional bo‘lishi ko‘rsatiladi).

O‘qitish vositalarini - darsliklar, didaktik materiallar, ko‘rsatma - qo‘llanmalar va texnik

vositalarni ishlab chiqish kerak.

Ta'limni tashkil etishni ilmiy ishlab chiqish (darsni va ta'limning darsdan tashqari formalarini qanday o'tkazish?. O quv ishlarini qanday tashkiliy metodlarda o'tkazish kerak?. O'quv prosessida ta'limiy va tarbiyaviy masalalarni qanday qilib samaraliroq hal qilish kerak?).

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. B. Nafasova "Boshlang'ich singlarda matematika fanini o'qitish metodikasi"

O'ZBEKISTON BOKSI

*Mirzanov Sherzod Sirliboyevich
Pedagogika fanlari bo'yicha Falsafa doktori (Phd) dotsent.
Belbog'li kurash bo'yicha Jahon chempiyoni.
O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti*

*Mirjalilova Umrinisa Mirmaxmud qizi
O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
nisobnu@yandex.ru*

Annotatsiya Ushbu maqolada boks sport turining yaralish tarixi, va izchillik bilan rivojlanib borishi va zamon talablariga javob beradigan darajada ekanligi haqidagi ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: sport, boks, olimpiyada, zamonaviy boks,

Hozirgi kunda dunyodagi eng ommalashgan va mashhur sport turlaridan biri bu boksdir. Mamlakatimizda ham boks sporti ohirgi yillar davomida yaxshi rivojlandi va bokschilarimiz tomonidan yuqori natijalarga ham erishib kelinmoqda. Bugunga kelib o'zbek boks maktabi dunyoda o'z o'rni va mavqeiga ega bo'la oldi desak adashmagan bo'lamiz. Aslida bu sport turi qachon va qayerda vujudga keldi, uning ma'nosi nima ekanligini anglab olishimiz zarur.

Boks sporti kelib chiqishiga nazar tashlasak, u dastlab miloddan avvalgi Misr va Bobilda uyushtirilgan yakkama-yakka mushtlashish musobaqalariga borib taqaladi. Yunoniston qadimgi Olimpiya o'yinlari dasturida ham shunday musobaqalar bo'lgan. Zamonaviy boksning kelib chiqishi XVI –XVII asrlarga to'g'ri keladi, boksning vatani Angliyadir. Shuning uchun ham sport turining nomi ham aynan shu tildan olingen bo'lib, "box, boxing"- "urish, mushtlashish, zarb" degan ma'nolarni anglatadi. Uning dastlabki qoidalari ham shu mamlakatda qabul qilingan. Bu sport yakkakurash turlaridan biri hisoblanib, ikki raqib bir-biri bilan qoida asosida bellashadi. Qoidalari esa, boks jangi tomoni esa 5-6 metrlik kvadrat ringda o'tkaziladi. Bokschilar boks qo'lqoplari kiyishadi. Boks matchlari odatda har biri 1-3 daqiqalik raundlardan iborat bo'ladi. Ishtirokchilardan biri qulab, referi 10 soniya sanaguncha turmasa (nokaut) yoki jangni boshqa davom ettira olmaydigan holga kelsa (tehnik nokaut), uning raqibi g'olib deb e'lon qilinadi.

O'zbekistonni R. Risqiyev, M. Abdullayev, R. Chagayev, A. Grigaryan, G. Ilyasov, N. Otayev, T. Turg'unov, H. Ahmedov, R. Saidov kabi bokschilar katta yutuqlarga erishgan. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ham ilk professional bokschilar yetishib chiqdi. Ulardan toshkentlik A. Grigoryan o'z vazn toifasida 13 marta jahon championi bo'ldi. Bokschilar faqat vazni o'ziniki bilan teng raqiblarga qarshi ringga tushishi zarur, deb belgilangan. Shu sababdan vazn toifalari tushunchasi kelib chiqqaan. Quvonarli jihat shundaki bugungi yosh boks avlodlari vakillari ichidan H. Do'smatov, F. Goyibnazarov, Sh. G'iyosov, Sh. Ergashov, I. Madrimov, M. Ahmadaliyev, B. Jalolovlar jahon arenalarida yurtimiz bayrog'ini ko'klarga ko'tarmoqda. Binobarin, yurtboshimiz sportchilarga qaratayotgan e'tibori va yaratib berayotgan shart-sharoitlardan oqilona foydalanishmoqda. Dunyoda bugun o'zbek o'g'lonlari boshqa mamlakat bokschilaridan kam emasligini aksincha, ularidan kuchli ekanliklarini erishayotgan qator yutuqlari bilan isbotlashmoqda. Bunga birgina misol qilib aytasak, 2018-yilda Rossiyaning Yekatirunburg shahrida o'tkazilgan Juhon championatida ham O'zbekiston boks maktablari bokschilar tengsiz deya tan olindii. O'yaymizki bundan keyin ham bundan yuqori natijalar qayd etadi. Zeroki, tinimsiz mehnatlarning samarasini yaxshi natijalar bo'lishi muqarrardir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu boks sport turi qanchalar o'z o'rni egaligini bildik. Sport inson salomatligi uchun naaqqadar foydali va keraklidir. U bilan shug'llanishni odat qilgan insonlar doimo sog'lom vz tetik bo'ladilar.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. R. Salomov "Jismoniy tarbiya va nazariyasi uslubiyati"
2. R. Salomov "Sport mashg'ulotining nazariyasi" asoslari Urganch davlat universiteti 2015yil
3. R.D.Xalmuxamedov, S.S.Tajibayev. "Boks nazariyasi va uslubiyati"

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISH METODLARI.
MATEMATIKA DARSI OLDIGA TO‘G‘RI MAQSADNI QO‘YA OLISH**

*Muqimova Ozoda Rashidovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
XT bo‘limiga qarashli 11- MFCHO‘IDU maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon raqami: 93 310 18 05*

Annotatsiya. O‘qituvchining vazifasi simvolik tilda ifodalangan matematik fikrni ona tiliga ko‘chirishga o‘rgatishdan iborat bo‘lmog‘i kerak.Bilishga intilish, mustaqil ishdan qanoat hosil qilish tuyg‘ularini tarbiyalashi kerak. Matematika fanini o‘qitishning o‘zi o‘quvchilarda diqqat va fikrni to‘play bilishni tarbiyalaydi tushunchalarni yoritishga harakat qildim.

Kalit so‘zlar. o‘qitish metodlari, o‘zlashtirish, tarbiyalash, rivojlanish

1. Ta’lim maqsadi o‘qituvchidan quyidagilarni talab qiladi.

- a) o‘quvchilarga matematik bilimlar tizimidan, bilim, malaka ko‘nikma berish;
- b) haqiqiy olamni matematik metodlar bilan o‘rganish;
- v) o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqlarini o‘stirishni, uning sifatli bo‘lishinita‘minlash;
- g) o‘quvchilarga matematikadan shunday bilimlar berishni ta’minalashi kerakki, bu bilimlar orqali, faol bilish faoliyati orqali, bilim, malaka, ko‘nikmalari ortib borsin.

2. Tarbiyaviy maqsad. Matematika o‘qitish o‘quvchilarni sabotlilikka, tirishqoqlikka, puxtallikka, o‘z fikri va xulosalarini nazoarat qila olishga, ayniqsa, kuzatish, asosida aytildigan fikrlarning ravon bo‘lishiga erishish kerak. Miqdorlar orasidagi bog‘lanishni ifodalash uchun matematikada simvollar ishlatiladi. Mana shu matematik til rivojlanishi kerak.

O‘qituvchining vazifasi simvolik tilda ifodalangan matematik fikrni ona tiliga ko‘chirishga o‘rgatishdan iborat bo‘lmog‘i kerak.Bilishga intilish, mustaqil ishdan qanoat hosil qilish tuyg‘ularini tarbiyalashi kerak. Matematika fanini o‘qitishning o‘zi o‘quvchilarda diqqat va fikrni to‘play bilishni tarbiyalaydi.

O‘qituvchi quyidagilarni ta’minalashi kerak:

- a) o‘quvchi moddiy olamdagи bog‘lanishlarni, miqdorlarning o‘zgarishini, bir-biri bilan aloqasini anglay olishi;
- b) o‘quvchilarning matematikani o‘rganishga astoydil qiziqishini ta’minalash;
- d) mehnatga, vatanga insonlarga bo‘lgan munosabatini tarbiyalash, estetik did hosilqilish;
- g) o‘zbek millatining tarixi, jumladan, matematika o‘qitilishi tarixiga bo‘lgandunyoqarashnita rbiyalash;
- d) o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatini va matematik madaniyatini tarbiyalash;

3. Amaliy maqsad. Matematika o‘qitishdan kuzatilgan amaliy maqsad – o‘quvchilar olgan bilimlarni, amalda qo‘llay olishga o‘rgatishdan iborat. Olingan bilimlarni sonlar va matematik ifodalar, nuqtalar ustida bajariladigan amallarga tatbiq qila bilish, har xil masalalarni yechishda foydalana bilishga o‘rgatish. Bu bilimlarni kundalik hayotda uchraydigan masalalarni hal qilishga qo‘llay bilishga o‘rgatishdir.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi “ (M.E. Jumayev, Z.G. Tadjiyeva)
2. Boshlang‘ich ta’lim jurnali
3. uza.uz
4. kun.uz
5. 1-4- sinflar darsligi

BOSHLANG‘ICH SINF “O‘QISH” KITOBLARIDA ISTIQLOL VA VATAN
TUSHUNCHASINING POETIK TALQINI

Nazarova Mohidil Sadriddinovna
Andijon viloyati Balıqchi tumani
35-umumiyo‘rta ta’lim maktabi
Oliy toifali Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
+998902440928

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf O‘qish darsliklarida istiqlol va vatan tushunchasining talqini haqida fikr yuritilgan. O‘qish kitoblariga o‘zgarishlar kiritishda o‘qituvchi va o‘quvchilarning imkoniyatlari ham hisobga olinmoqda.

Kalit so‘zlari: boshlang‘ich sinf, o‘qish kitobi, o‘qish malakasi, yangi avlod darsliklari, she’r, vatanparvarlik, buyuk zotlar, maktab.

Mustaqillik davrida boshlang‘ich ta’limning hamma sinflari uchun dastur va darsliklar yaratilib, har yili to‘ldirilib, qayta nashr etib borilayotgani tahsinga sazovor. Hozirgi darsliklar tuzilish va mazmuniga ko‘ra mavjud ijtimoiy hayotdagi o‘zgarishlarni o‘ziga singdirib olganligi ham e’tirofga loyiq hodisa. Jumladan, “**O‘qish kitobi**” darsliklari ham to‘ldirilgan yangi nashrlarida tobora dolzarb mavzularni, bo‘limlarni qamrab olayotir. Bu jihat **1-sinf** o‘qish kitobida alohida ko‘zga tash-lanadi. Mustaqillikdan so‘ng mamlakatimizda ro‘y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi, milliy qadriyatlarimizning tiklanishi mazkur darslikdan ham keng o‘rin olayotir. Endilikda shu narsa tobora yaqqolroq anglashilayotirki, boshlang‘ich sinf darsliklari kelajagimiz ravnaqiga ma’nnaviy ko‘makdoshdir. 1-sinf o‘qish kitobidagi yetakchi bo‘limlar va mavzularda ham shu ma’noda yangi zamon, yangicha hayot shodliklari, xalqimizning haqiqiy quvonchi, millatimiz o‘tmishi va bugunidan faxrlanish tuyg‘usi o‘z ifodasini topayotir. Jumladan, 1-sinf o‘qish kitobidagi “*O‘zbekiston—mening Vatanim*”, “*Biz—buyuklar avlod*”, “*Odob—insonga husn*” bo‘limlari o‘z ahamiyati va salmog‘iga ega. Avvalo, bo‘limda chinakam madaniyatimiz, tariximizdagi buyuk shaxslar – Amir Temur, Alisher Navoiy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek, Bobur Mirzo kabi mutafakkirlar to‘g‘risida she’rlar o‘z ifodasini topgan.

Shuningdek, Vatan, inson qadr-qimmati va xotira, ona-yurt haqidagi tushunchalar mustaqillik g‘oyasiga hamohang. Masalan: darslikning ilk sabog‘i Po‘lat Mo‘minning “*Vatan-bu...*” she’ri bilan boshlanadi. Shoirning mazkur she’rida Vatanning nima ekanligi sodda va eng muhim g‘oya orqali ifodalanadi. Shoir Vatanni yurakka o‘xshatadi. Yurakka Vatanning kerakligini, ularning har ikkalasi bir-biriga kerakligi ta’kidlanadi. Chindan ham jajji 1-sinf o‘quvchisi hali Vatanning va yurakning o‘xshatilish sababini anglab yetmaydi. Ammo yurakning inson a’zosi uchun eng muhimligini tushunadi. Vatan ham har bir kishiga yurakdek kerakligi shu kabi she’rlar orqali anglab boriladi. P.Mo‘min she’rning xulosaviy qismini yanada lo‘nda xulosalaydi:

*Aslida Vatan bu –
Tug‘ilgan joyim,
Birinchi qadamim
Yetgan qo‘rg‘onim.*

Istiqlolgacha bo‘lgan davr she’riyatida Vatanning tug‘ilgan joy, birinchi qadami yetgan qo‘rg‘on bilan belgilanishi ko‘zga tashlanmagan. Aksincha bunday fikr yurituvchilar millatchi tamg‘asi ostida qatag‘on qilingan. Nafaqat bolalar, balki kattalarning ham umrida bir bor ko‘rmagan poytaxt shaharni, markazni Vatan deb aytishardi. Shu sababli, Vatan tuyg‘usini teran anglab yetish dushvor bo‘lgan. Endilikda 1-sinf o‘quvchisi o‘zi tug‘ilgan uyi, tarbiya olgan bog‘chasi, qadam qo‘yan maktabini o‘z Vatani deb biladi, ulg‘aygani sari bu tushuncha O‘zbekiston bilan baravar kengayib, yaxlit tasavvur paydo bo‘la boradi. O‘quvchi ham Vatan deganda nimani tushunasiz, – degan savolga aniq javob bera oladi. Darslikdagi “Yurt qalqonlari” she’ri ham bolalar shoiri Dilshod Rajab qalamiga mansub. Shoirning istiqlol davri ijodkori ekanligi yuqoridagi faslda ko‘rilgan edi. Binobarin, uning she’ri ham shu davr ruhiyati, mavzu va g‘oyasiga ega:

*O‘zbekiston – hur Vatan,
Baxtimiz ayvonidir.
Armiyamiz mustahkam,
Ona yurt qalqonidir.*

Bu she'rda esa O'zbekistonning hur va ozod-istiqlolga erishgani, shu munosabat bilan uning o'z armiyasi, askarlari borligi madh etilgan jippi o'quvchilar harbiy xizmat mardlarning ishi ekanligini, jasur askar akalarining ona yurt uchun qalqon-qo'riqchiligin tushunib boradilar. Mustaqil yurtning kelajagi, tinchligida shu kasb egalarining xizmati kattaligi ayonlashadi. Bu esa, o'z navbatida, kichkintoy yigitlarning ko'ksida g'urur paydo qilib, harbiy bo'lishlarida ishtiyoq uyg'otadi.

3-sinf O'qish kitobida Miraziz A'zamning "**O'zbekiston posbonlari**" she'ri ko'zga tashlanadi. Bu she'r o'quvchilar tilidan aytilgani, harbiy bilimlarni qunt bilan o'rganishga ahd qilgan yosh avlod timsolining yorqin ko'zgusi sufatida ahamiyatga molik. She'rda harbiyga oid so'z va tus-hunchalar, masalan, avtomat, chegara, zirhlis shosha, tank, reaktiv uchoq, desantchi kabilalar tilga olingan bo'lib, Ona-Vatan tinchligini orzu qilgan o'quvchilarga milliy armiya mohiyati tushuntirilishi ko'zda tutilgan. She'rda bugungi kun ruhi yaqqol seziladi. Chunki, harbiy bilim olishga ahd qilgan yigitlarga juda katta imtiyozlar, imkoniyatlar mavjud. Shu sababli, she'r qahramonlari ham bugunning bolalari:

Bir sinfdan uch bola Harbiylikka ahd qildik.

Turli harbiy fanlarni O'rganmoqqa shahd qildik.

M. A'zam she'rning birinchi misrasidayoq bu sohaning alohida mavqega egaligini, bir sinfda uch bolaning harbiy bo'lishga ahd qilgani bilan dalillaydi. Bunda turli harbiy fanlarni, albatta, o'qish joizligiga ham ishora qilmoqda. Bo'lajak harbiylar esa kelajakda yangi qurollar-u avtomatlarni sinash, qo'liga durbin bilan chegarani saqlash vazifasi ekanligini ham to'g'ri anglagan.

O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlар bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutadi. Bular ichida **ISTIQLOL**, **VATAN**, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqlol, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularini uyg'otishdir.

Adabiyotlar

1. G'afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O'qish kitobi. 1-sinf uchun darslik. – Toshkent, Sharq, 2015. – B.15.
2. G'afforova T., Nurullayeva Sh., Mirzahakimova Z. O'qish kitobi. 2-sinf uchun darslik. Toshkent, Sharq, 2012. – B.8.
3. Umarova M., Hamroqulova X., Tojiboyeva R. O'qish kitobi. 3-sinf uchun darslik. Toshkent, O'zbekiston, 2016. – B.103.

PEDAGOGTIŃ SABAQ PROCESINDEGI MAQSET HÁM WAZIYPALARI

*Nurabullaeva Indira Aytbaevna-
Qaraqalpaqstan Respublikası
Xojeti rayoni 2-sanlı mekteptiń
Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı pánı oqitiwshısı*

Annotaciya: Maqolada o'quvchilarda ta'lím va tarbiyani shakllantirish, pedagogning maqsadli faoliyatini va shundan ko'zlangan maqsadga erishish uchun dars o'tish strukturasi va qoidalarini ishlap chiqishi maqsadga muvofiqligi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, metod, metodologiya, pedagog, dars, o'quvchi, fan, klassifikaciya, ta'lím, metodika, interfaol metodlar.

Hár bir jámiyettiń keleshegi oniń ajralmas bólegi hám ómirdiń talabı bolǵan bilimlendiriw tarawiniń qay dárejede rawajlanganı menen belgilenedi. Búgingi kunde górezsiz rawajlanıw jolina túskenn mámleketimizdiń úziliksiz bilimlendiriw tarawin ózgertiw, jańa sapa basqishina kóteriw, oǵan jańa pedagogikalıq hám xabar texnologiyaların eńgiziwi, tálim sapalılığın arttiriw mámleket siyasatı dárejesine kóterildi. Keleshek rawajlanıwı búgingi jas áwladtiń sanalı rawajlanıwı, bilim tájiriybesi hám kásipke dúris baǵdarlanganına baylanıshı. Jaslardı ómirde óz orınlarin tabıwı, óz bilimlerin erkin kórsete aliwı hám olardı jumis penen támiyinlew mámleketimizdiń diqqatinda bolıp kelmekte. Pedagogikalıq texnologiya – bul oqitiwshınıń oqitiw quralları járdeminde oqıwshilarǵa belgili bir sharayatta tásir kórsetiwi hám sol tásir nátiyjesinde olarda aldinan belgilengen jeke adam sıpatların formalastıratuǵın kepillikler processi bolıp esaplanadi.

Mámleketimizde bilimlendiriw tarawında ámelge asırılıp atırǵan túpkilikli ózgerisler hám jańalanıwlar bir ádiwli maqset jolinda, ol da bolsa jámiyetimiz keleshegi bolǵan jaslarımızdıń sıpathı hám nátiyjeli bilim aliwın támiyinlewge, olardıń bárkamal áwlad bolıp qáliplesiwi ushın alıp barılmaqta.

Pedagogika tiykarinan tálim tuwralı pán bolıp, tálim menen hámme pán qatarında shuǵıllanadi. Oqıwshılardı bilimin hám tárbiyasın qáliplestiriw ushın pedagogtiń maqsetli jumisların, óz-ózin tárbiyalawın tuwrı baǵdarlaw zárür.

Maqsetlerge erisiw ushın sabaq ótiw dúzilmesi anıq hám qaǵıydarlar islep shıǵıw maqsetke muwapiq. Bunda maqsetti aniqlap oni ámelge asırıw qaǵıydarların islep jolǵa qoyamız. Pedagoglardıń bas maqseti tárbiyalanıwshınıń erkin maqset sayın qáliplestiriw bolıp, jumistiń metodologiyalıq tärepten bahalaw hám anıqlaw kerek. Tálim metodologiyasın anıqlaw ushın pedagogikalıq teoriyalar isenimligin támiyinlese, bilim beriwig ob'ekti anıqlanıp hám tárbiyashi jumisi ushın mólsher aliw, maqsetke erisiw ushın mumkinshilikler payda etedi.

Pedagogika metodikası ózinde hár tärepleme ulıwmalıq bilim aliwların qolǵa kiritiw boyınsha jumis dizimin bekkemleydi. Sabaqtıń hár bir elementi óz gezeginde hár bir sabaq kelesi sabaqtıń (logikalıq) dawamı bolıp, pedagogikalıq maqsetlerdi áste-áste ámelge asırılıwi didaktikaniń dawam etiwshilik principi bolıp esaplanadi. Sabaq dawamında oqıwshınıń bilim ózgeshelikleri anıqlanıp barıladı. Sabaq dawamında pedagog óz oqıwshilarına olardıń bilimdi tuwrı qabil etiwleri ushın usıl hám metodlar qollaydı. Pándı úyretiw dawamında belgili bilim aliw basqışların oqıwshı menen birge dóretiwshi usıllar menen berilgen sabaq penen, berilgen sabaq temasın sińdirip barıw maqsetke muwapiq. Qandayda bir temani sabaqlar arasında hár qıylı usıl menen sińdiriwge xáreket etemiz hám de tuwrı qabil etken metodi oqıwshı ózine jaqsı nátiyjeli metodlar arsına baza sıpatında alıp qoyadı.

Oqıw materiallarınıń balalar bilim hám tájiriybesine say ekenligine itibar beriwig metodı tuwrı tańlawına sebep boladı. Sabaq oqitiwdiń formaların izlew, maqset hám waziypaların túsinip aliwdan baslanadi. Metodtı qolaylıǵı oqitiwshı menen oqıwshilar múnásibeti hám olardıń täreplerin óz ishine aladı. Metodlardı klassifikasiyalaw materiallardı iyelep aliw ózgesheliklerin tereń bilip aliw hám óz pedagogikalıq jumisın nátiyjeli shólkemlestiriwge járdem beredi. Sabaq processinde paydalananatúǵın metod yamasa interaktiv oyınlarımızdı oqıwshilar menen birge tańlar ekenbiz dáslep olarǵa temaǵa maqset qoyıwdı tuwrı ózlestiriwge úyretiw kerek boladı, sonda olar maqsetke qaray tuwrı joldan barıwǵa úyrenedi. Bul usıl, birinshiden, balada temani jaqsı ózlestiriwge, ekinshiden, jámiyyette jasaw ushın maqset qoyıp jasawǵa úyrenedi, jaslar ushın jaratılıp atırǵan mumkinshiliklerden paydalaniп keleshekte bilimli hám mánawiy kamalatqa

erisiwine kómek beriwimiz kerek. Sabaq maqsetinen kelip shıgıp hár bir sabaqtı qagyidalar islep shıgıwdan baslap, tálım processin nátiyjeli tártipli ótiliwine kómek beredi. Sabaqtıń belgili basqışında oqıwshılardı ideyalar hám usınıslar menen shıgıwǵa shaqırıw hám sol processte ózine bárshe ideya hám de usınıslardı jazıp barıwı kerek.

Oqıtıwshı sabaq processin shólkemlestiriwde oqıwshınıń ózlestiriw dárejesinen, sabaqqa bolǵan qızıǵıwlarınan hám ajıratılǵan waqıttan kelip shıqqan halda, sabaq texnologiyasınıń tiykarǵı elementlerin, yaǵníy interaktiv metodların hám kerekli bolǵan ásbap úskenerlerin paydalanadı. Házirgi kúnde sabaq processinde interaktiv metodlarının aqlyı hújim, pinbord, klaster, problemalı jaǵday, bumerang, rolli oyın, sáwbetlesiw hám basqada metodlar keń qollanılıp atrı. Búgingi kúnde oqıtıwdıń interaktiv usılların qollanıw nátiyjesinde oqıwshılarda pángı degen qızıǵıwshılıǵıń oyatiw hám olardıń iskerligin asırıw, yaǵníy pándı ózlestiriw nátiyjesi joqarı ekenligin kóriwge boladı. Oqıtıwshı óz sabaq barısında dástúriy hám dástúriy emes usıllardan paydalanadı. Sabaqqa oqıtıwshı qaysı usıllardan, qashan, qaysı waqıtta, qanday kóriniste paydalanıw kerekligin aldınnan tayarlap keliwi kerek.

Paydalanylǵan ádebiyatlar

1. Yuldashev J. G., Usmanov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. Qóllanma. – Toshkent. «Óqıtuvchi», 2004 yil
2. Saidahmedov N. «Yangi pedagogik texnologiya». T. 1999 yil

**"MATEMATIKA FANINI O'QUVCHILARGA O'RGATISHDA SAMARALI
USULLARDAN FOYDALANISH"**

*Ochilova Mavjuda Isomiddinovna
Buxoro viloyat Qorakol tuman
41- son umumiy o'rta ta'lif
maktabi matematika fani oqituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika fanini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, intensive usullar va samarali matematika darslarini tashkil qilish.

Kalit so'zlar: zamonaviy matematika, matematika fanini o'rgatishdagi muammolar, zamonaviy texnologiyalar.

Matematika fanidan o'tkazilgan ta'lif sifati monitoringi natijalarini tahlil qilgan holda, o'zlashtirilishi murakkab bo'lgan mavzularni aniqlash, bu mavzularni multimedia vositalari, pedagogik texnologiyalar yordamida o'tish yo'llarini izlab topish kerak. 5-sinfda "Ko'p xonali sonlarning yozilishi va o'qilishi", "Harakatga doir masalalar", "Tenglamalar yordamida masalalar yechish", "Qoldiqli bo'lish" mavzulariga oid vazifalarni bajarishda ko'p xatoliklarga yo'1 qo'yilganligi kuzatilgan. O'quvchi ko'p xonali sonlarning o'qilishini bilish uchun asosan sonning tuzilish jadvali ustida ishlashi, sonlarni sinflarga ajratish ko'nikmasini hosil qilishi zarur. Hayotiy masalalar yordamida harfli ifodalar bilan ishlash malakasi oshirilsa, masalalar yechish muammoi tenglamalar yordamida hal etiladi. Aralash kasrlarga oid misollar amaliyotdan olinib, og'zaki bajartirilsa, qoldiqli bo'lishga doir masalalar yechimini topishda yordam beradi. 6-sinfda "Kasrlar ustida amallar", "Matnli masalalar", "Ko'paytirishning taqsimot qonuni" mavzularida o'quvchilar qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Guruhlarda ishlash usuli bilan bo'laklarga doir masalalar ustida misol namunalarini berilib, ko'rgazmali darslar tashkil etilsa, o'quvchi kasrlar ustida amallar bajarish ko'nikmasini o'zlashtiradi. Matnli masalalar hayotiy masalalar yordamida yechim topadi. Taqsimot qonuni asosan oiladan boshlanadi. Ya'ni, oila budgeti va farzandlarga vazifalarning taqsimlanishi asosida sodda va oson tushuntiriladi. Qulay usul bilan ko'paytirish asosan karrali sonlar ustida amallar bajarish orqali amalga oshiriladi. 7-sinfda "Algebraik kasrlar ustida birgalikda bajariladigan amallar", "Matnli masalalarning shartiga mos bo'lgan harfiy ifodalar tuzish", "Natural ko'rsatkichli darajaning xossalari", "Sonni berilgan nisbatda bo'lish", "Davriy kasrni oddiy kasrga aylantirish", "Sonning foizini topishga doir murakkab masalalarni yechish" mavzusidagi misol va masalalarni yechishda qiyinchiliklar kuzatimoqda. 5-sinf darsligidan olingan harfli va sonli, o'rniga qo'yishga doir misollar ko'proq takrorlansa, yuqorida algebraik kasrlar va matnli masalalarga oid mavzularni o'quvchi ongiga singdirish birmuncha yengillashadi. "Daraja" mavzusini tushuntirishda karra jadvalidagi istalgan bir sonni o'ziga o'zini ko'paytirish usulidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida muammolarni bartaraf etish uchun:

5 sinfda o'nli kasrlar qatnashgan tenglamalarni yechish malakasini hosil qilish uchun o'zin tarzida xalq ertaklaridan foydalanish, bunda o'quvchilar qiyinchiliklarni yengib o'tishda tenglamalar yechadi. Iqtisodiyot, ishlab chiqarish va bozorga oid masalalarni yechish o'quvchilarini foiz haqidagi masalalarni tushinishga va foizlarni hisoblashni bilishga o'rgatadi. Shuningdek, o'rtacha ish xaqini hisoblash, harakatga doir masalani echishga oid formula tanlash, turli turdag'i sayoxat narxlari farqini hisoblash, poyezdda, samolyotda, avtomobilda harakat qilishda vaqtini farqini hisoblashga doir masalalarni ko'proq yechishga e'tibor qaratish lozim. Bu mavzularni o'quvchilarga tushuntirishda ilg'or pedagogik texnologiyalar, xususan, "Blis so'rov", "Klaster", "Muammoli-mantiqiy metod", "Hamkorlik metodi", "O'xshashini top" usullaridan to'g'ri foydalanish, savollar berish, masalalar yechish algoritmi(ketma-ketligi)ni aniq ko'rsatish, o'quvchilarning mustaqil ishlari uchun mavzuga doir hayotiy masalalar yechish yuzasidan fikrlashish va aniq tavsiyalar ishlab chiqishga e'tibor qaratish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. L. S. Atanasyan va boshq. Geometriya. O'rta maktabning 7—9- sinflari uchun darslik. T., O'qituvchi, 1993.

**BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IYMON-E’TIQOD TUSHUNCHASINI
SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDAN
FOYDALANISH.**

*Ortiqova Iroda Malikovna
Navoiy shahar 16-AFChO‘IM
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon raqami: 91 333 45 06*

Annotatsiya. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iymon-e’tiqod tushunchasini shakllantirishda Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanish ta’lim-tarbiya ishlarini samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Uning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari faoliyatlariga va ota-onalarning mакtab bilan hamkorligiga bog‘liq.

Kalit so‘zlar. “Qobusnoma”, Al-Xorazmiy, Abu Nasr al Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Kaykovus, ta’lim-tarbiya, madaniyat, iymon-e’tiqod, Yusuf Xos Hojib, “Qutadg‘u biling”, Ahmad Yugnakiy, “Savdita’lim”.

Dunyoda necha millat, necha xalq bo‘lsa, hammasining o‘ziga xos turmush tarzi, o‘tmish hayoti va kelajagi bilan chambarchas bog‘liq an’analari mavjuddir. O‘zbek xalqining ham urfatlari, turmush tarzi, oilaviy marosimlari, ta’lim-tarbiya, madaniyat an’analari moziyning uzoq-uzoq asrlariga borib taqaladi. Barg ildizdan quvvat oladi deganlaridek, hozirgi va kelajak avlod kishilarining ularni chuqur bilishi ma’naviyatining mag‘zi to‘qligi omildir. Bu – hamisha, hamma avlod tomonida e’tirof etilgan haqiqatdir. Kaykovusning “Qobusnoma”sidan tortib, Al-Xorazmiy, Abu Nasr al Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinolarning nazmiy va nasriy asarlarida, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u biling” (“Baxt keltiruvchi bilim”), Ahmad Yugnakiyning “Hibatul haqoyiq” (“Haqiqat sovg‘alari”) kabi jahonga mashhur asarlarida, Navoiyning, o‘lmas she’riyatida, Munis Xorazmiyning “Savdita’lim”, qori Niyoziyning “Hayot mакtabi”, Abdulla Avloniyning “Guliston yozud axloq” asarlarida Sharq xalqlari, xususan, o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan ibratli tomonlar ochib berilganki, ular qalami orqali xalqimizga xos bo‘lgan ota-onani hurmatlash, insoniylik, oqibat, mehr-shafqat, mehmon-do’stlik, ma’rifatga chanqoqlik, onani (ayolni) ulug‘lash, farzandga mehrli va fidoyi bo‘lishlik kabi fazilatlar dunyoga tanilgan bo‘lsa, ajab emas. Yosh avlodni axloq- odob, iymon-e’tiqod, mehnatsevar, insonpavar insonlar qilib tarbiyalashda yuqorida nomlari zikr etilgan sharq mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan rivoyat, hikoyatlarning o‘rnı beqiyos ekanligini unutmasligimiz zarur. Taraqqiyotning har qanday bosqichlarida ham katta avlod vakillari kenja avlod vakillari uchun yordam qo‘llarini cho‘zib, imkon qadar, o‘z to‘plagan bilim va tajribalarini sevimli mashg‘ulotlariga bo‘lgan munosabatlarini yoshlarga ham tinmay o‘rgatib, tadrijiy bog‘lanishni vujudga keltirdi. Natijada yoshlarda ma’naviy-axloqiy tarbiyaga bo‘lgan intilish kuchayib, bu hol odatiy bo‘lib boradi.

Agar xalq og‘zaki ijodi janrlarini va Sharq mutafakkirlarimiz tomonidan meros sifatida qoldirilgan nodir asarlarni sinchiklab o‘rganadigan va ularni har birini ko‘rib tanishadigan bo‘lsak, haqiqatan ko‘zingiz quvnaydi, balki bu qalbingizga ma’naviy yetuklik, iymon-e’tiqodlilik va barkamollik tuhfa etadi. Ma‘lumki, yosh avlodni ma’naviy qiyofasi ijtimoiy borliqdagi ko‘plab hodisalar bilan aloqadordir. Uning yanada murakkabligi shundaki, bu bog‘liqlik har doim ham bir xil va tushunarli emas. Shunisi qiziqki, faqat xato va kamchiliklargina emas, balki ijtimoiy hayotdagi ijobiy siljishlar ham agar ular o‘z vaqtida hisobga olinmasa, shaxs tarbiyasidek nozik ishda qator qiyinchiliklar va murakkabliklarni keltirib chiqarishi tabiiy. Sharq mutafakkirlarimiz tomonidan yozib qoldirilgan asarlarda bolalarni imon-e’tiqodli qilib tarbiyalash masalasi, ularni hayotda halollik, poklik, odamgarchilik kabi fazilatlar asosida tarbiyalash masalasi birinchi o‘ringa qo‘yliganligini guvohi bo‘lamiz. Demak, yosh avlod shuuriga imon-e’tiqod tarbiyasini berishda Sharq mutafakkirlarining asarlaridan o‘z o‘rnida ko‘proq foydalanilsa, yoshlarga beriladigan tarbiyaning ham ta’sirchanligi oshadi. Yuqoridagi fikrlar va kuzatishlarim natijasida quyidagi xulosalarga keldim. 1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida imon-e’tiqod tushunchasini shakllantirishda Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanish ta’lim-tarbiya ishlarini samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Uning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari faoliyatlariga va ota-onalarning mакtab bilan hamkorligiga bog‘liq. 2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iymon-e’tiqod tushunchasini shakllantirishda Sharq mutafakkirlari asarlari-

dan foydalanish masalasi qoniqarli emas. Uning nazariya va amaliyotdagi ahvolini o‘rganish shuni ko‘rstadiki, mutaxassislar mazkur muammoga yetarlicha e’tibor bermayaptilar. Buning natijasida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va ota-onalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida iymone’tiqod tushunchasini shakllantirishda Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanish to‘g‘risida yetarlicha bilimga ega emas. Buning asosiy sababalaridan biri mazkur muammo bo‘yicha yetarli qo‘llamma va tavsiyalar, didaktik materiallarning yetarli darajada yaratilmaganligidadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. O‘zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. «Sharq» nashriyoti. Toshkent, 1997 y.
2. Yo‘ldoshev J.G‘. «Ta’limimiz istiqboli yo‘lida». «Sharq» nashriyoti, Toshkent, 1996 y.
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR

Qulto'rayev Baxtiyor Xolliyevich
Surxondaryo Viloyati. Bandixon tumani 29-
umumiy o'rta ta'lismaktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Boyg'ucheva Zarifa Nisirovna
Surxondaryo viloyati Qiziriq tumani 4- umumiy o'rta
ta'lismaktabining 2-toifali Boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining vazifalari, o'quvchilarning o'qish malakasini takomillashtirish va o'qish samaradorligini oshirishda qo'llaniladigan metod va usullari haqida yoritilib ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Motivlar, metod, reproduktiv, voqeа, so'z, ibora, o'qish, didaktika, tasavvur, nutq va tafakkur.

Davlatimiz rahbari prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lismizini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Haqiqatan ham, jahondagi rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda jamiyat hayotini o'zgartirishga qaratilgan islohotlar avvalo ta'lismizidan, bog'cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko'ramiz. Chunki maktabni o'zgartirmasdan turib, odamni, jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi. Ta'lismi va tarbiyaning asosi, poydevori bu – maktab.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lismi jarayonining ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Insonning shakllanishi va ma'naviy yuksalishida ona tili va o'qishning o'rni beqiyosdir. Barcha bilim va tajribalar ushbu fanlar orqali shakllantiriladi. Shuning uchun ham birinchi sinfdanoq ona tili va o'qish fanlarini o'qitilishiga alohida e'tibor qaratmoq joizdir.

O'quvchilarda ijobiy tasavvur, nutq va tafakkurni o'stirish. Qadim-qadimdan ardoqlanib kelingan kitobga mehr-muhabbatni tarbiyalash, uni e'zozlashga o'rgatish. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, fikrlarini erkin bayon etishga o'rgatish.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. O'qish faoliyati boshlang'ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o'qishga o'rgatish o'qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o'quvchini o'qishga o'rgatishda ularning umumiy rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur. O'quv materialining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdag'i o'qishni tashkil etish bolani o'qish mashg'ulotidan beziradi. O'quvchilarni qiziqarli topshiriqlar, didaktik o'yinlar asosida o'qitish o'qishga o'yin tusini beradi. Bola o'ynab charchamagandek, o'qib charchaganini sezmaydi. Didaktik jarayon uchta bir-biri bilan bog'liq komponentlardan iborat:

Motivlar, O'quvchining o'quv-bilish jarayoni, boshqarish Didaktik jarayonning samarali o'tishida bu komponentlar muhim o'rinni tutadi.

1-sinfda o'qish darslari bir qancha vazifalarni bajaradi:

O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari, bilimlarni mukammal egallashlari, hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Bo'g'in tuzilishi murakkab bo'Imagan so'zlarni bo'g'inlab to'g'ri o'qish. Bolalar hayoti bilan bog'liq bir bo'g'inli, ikki bo'g'inli so'zlarni bir tekis o'qishlariga erishish. Buning uchun o'qituvchi o'qiladigan asar matnnini o'rganish jarayonida o'qilishi qiyin o'rnlarni belgilashi va o'qishni differensial usulda tashkil etishi, ya'ni o'qilishi qiyinroq o'rnlarni yaxshiroq o'qiydigan o'quvchilarga, oson o'qiladigan o'rnlarni o'qish

malakasi bo'sh o'quvchilarga o'qitishni mo'ljallashi lozim. Bog'in tuzilishi murakkab so'zlarni kartonga solib yoki xattaxtaga bo'g'lnarga bo'lib yozish, jo'r o'qitish usulidan foydalanish, so'z ma'nosini izohlash yo'li bilan to'g'ri o'qishni amalgalash kerak.

1-sinflarda o'qishning ovoz chiqarib, ba'zan shivirlab o'qish turidan foydalanish talab etiladi. Chunki o'qituvchi o'quvchilarning to'g'ri o'qishini hisobga olish va to'g'irlash imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. O'qish darslarida turli janrdagi asarlarni o'rganishda ham o'quvchilarning badiiy asarni chuqur o'zlashtirishlarini, asarni tahlil qila olishlarini ta'minlashi kerakligini hisobga olgan holda metod tanlashga e'tibor qaratildi. O'qish darslarida izohli o'qish, ijodiy o'qish, yarim izlanishli, reproduktiv metodlardan foydalanish mumkin. Izohli o'qish boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshi va saviyasiga mos bo'lgan, ularning asta-sekin o'sishini ta'minlaydiga metod ekanligi uzoq yillik tajribalarda sinaldi. Izohli o'qish ongli, tushunib o'ylab o'qishga o'rgatadi. Izohli o'qish tamoyillari:

Ijodiy o'qish asar o'qib berilgach, o'quvchilarda hosil bo'lgan tasavvurni aniqlash maqsadida o'tkaziladigan suhbatda, hikoyalardagi lavhalarga sarlavha topishda reja tuzishda, asar ustida ijodiy xarakterdagi yozishda o'quvchilarni faollashtiradi.

Reproduktiv metoddan asar matni qismlarga bo'linadi, yozuvchining aytmoqchi bo'lgan fikriga o'quvchilar diqqatini tortib, uni aniqlab, yozuvchi voqeani ifodalashda foydalangan so'z, ibora ifodalarni aniqlab ko'rsatadi, ularga yuklatilgan ma'noni o'quvchilar bilan birga aniqlaydi. Bular o'quvchilar uchun bir ko'rsatma vazifasini bajaradi. O'qituvchining yo'llovchi savollari yordamida bu vazifani o'quvchilar o'zları mustaqil bajaradilar.

Xulosa qilib aytganda, o'qish fanida bu metod va usullardan foydalanish o'quvchining o'qish malakasini takomillashtirib, mustaqil fikrflash va og'zaki bayon eta olish malakalarini shakllantirib rivojlantiradi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Safarova R.G., Abdullayeva B.S. Boshlang'ich ta'lim konsepsiysi.- Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. (1997 yil 29 avgustda qabul qilingan).

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA ONA TILI DARSLARINI TUSHUNTIRISHNI SAMARALI USULLARI

*Razzoqova Dildora Qudratillayevna
Buxoro viloyati Qorako'l tumani
41-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
1-toifali Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi
+998934544981*

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini o'quvchilarga tushunarli o'tishda qo'llaniladigan ba'zi bir usullar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktab, boshlang'ich sinflar, ot so'z turkumi, o'yin uslubi, suratlar, ko'rgazmalar.

Maktab davri har qanday insonning hayotida muhim o'rin tutadigan bosqich. Bola maktabga hali go'daklik paytida, ya'ni 6-7 yoshida keladi. Fikrimizni o'xshatishdan boshlasak: —Uni hali shakl berilmagan loyga o'xshatish mumkin. Undan qanday – badiyi jihatdan go'zal bo'lgan san'at asari, yoki beo'xshov idish yaratish esa unga shakl beruvchi kulollar, ya'ni o'qituvchilarining kasbiy mahoratiga bog'liq. Maktab davri uch bosqichga bo'linadi. *I-bosqich* kichik maktab yoshi davri bo'lib, **1-4-sinflarni** o'z ichiga oladi. *Ikkinchisi* bosqich deganda biz **5-9-sinflarni** nazarda tutamiz. Nihoyat, *so'nggi bosqich* o'z ichiga **9-11-sinflarni** kiritadi. Har bir bosqichdagi o'quv jarayoni keyingisidan o'z o'quv dasturlari bilan farq qiladi. Bularning orasida boshlang'ich ta'lim davri alohida o'rin tutadi. Yuqorida aytib o'tilganidek, bolalar maktabga ilk kelgan paytlarida hali hech narsani bilmaydigan holda keladilar. Ular kelajakda qanday inson bo'lishi esa ko'p jihatdan ularning boshlang'ich sinflarda o'qish paytida oлган bilimlariga bog'liq. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, bu paytda berilgan bilim bolalarning kelajakda bilimdon inson bo'lishlariga qo'yilgan poydevordir. Bu holat boshlang'ich sinf o'qituvchilarining zimmasiga ulkan ma'suliyat yuklaydi.

Boshlang'ich sinflarda o'tkazilgan dars mashg'ulotlari o'zgachaligi bilan farq qiladi. Bu bosqich o'quvchilari darsga ajratilgan **45** daqiqa vaqtini bir maromda o'tkazishga tayyor bo'lmaydilar. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda dars beruvchi o'qituvchilar iloji boricha o'quvchilar zerikib qolmasliklarini nazorat qilishlari talab etiladi. Bu sohada tajribasi katta bo'lgan o'qituvchilar bunday hollarning oldini olish uchun darsni qismlargacha bo'lishadi va o'qishdagi bir xillikdan qochishga erishishga harakat qiladi. Shu narsa ma'lumki, bu davrda o'quvchilar hali bolalik dunyosini to'liq tark etmagan bo'ladilar. ularning tabiatida hali o'yinqaroqlik va bolalarcha erkalikka moyillik sezilib turadi. Bu yoshdagagi bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida o'rnatilgan tartib-qoidalar ta'siridan xalos bo'lmagan bo'lishadi. O'qituvchi bu bolalarga bilim berish jarayonida shu jihatni ko'zdan qochirmsligi lozim. Bundan tashqari, o'qituvchi bolalar tabiatini juda yaxshi biladigan psixolog bo'la olishi lozim. Chunki maktabga tabiat turlicha bo'lgan o'quvchilar keladilar. O'qituvchining vazifasi esa ularning tabiatiga bir xilda ta'sir qila olishga erishishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun o'qituvchi turlicha usullarni qo'llaydi. Boshlang'ich sinflarda, asosan, quyidagi fanlar o'tiladi: *o'qish va yozish, matematika, tabiatshunoslik, jismoniy tarbiya, rasm* darsi. Ko'rib turganimizdek, darslarning turi ko'p emas. Bu esa o'quvchilarining diqqatini ushlab turishda ancha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shunday paytlarda o'qitishning o'zgacha usullarini qo'llay bilish juda muhimdir.

Malakali o'qituvchi bunday usullardan bir qanchasini o'zlashtirgan bo'lishi lozim. Boshlang'ich sinflarda keng tarqalgan usullardan biri bu o'yinlardir. O'yinlarni har qanday dars turida qo'llanishi mumkinligi ahamiyatga molikdir. O'yinlar ham jamoaviy, ham individual bo'lishi mumkin. O'yin uslubi darslardagi zerikarli, bir xillikning oldini olishga yordam beradi, o'quv jarayonida musobaqalashishi ruhini olib kirishi, o'quvchilarining qiziqishini oshiradi.

Yuqorida sanab o'tilgan fanlar u yoki bu jihatdan bir-biri bilan bog'langan bo'ladi, ayniqsa, o'qish va yozish darslari. Bu mashg'ulotlar o'quv dasturidagi eng muhim fanlar hisoblanadi. Ular o'quvchilar kelajakda chin ma'noda savodli inson bo'lib yetishishlari uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladilar. Shuning uchun darslarda o'quvchilarining bor e'tiborlarini bir yerga jam qilib, o'qishlarini nazorat qilib borish juda muhim. O'qish darslarida o'quvchilar so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rganishsa, yozuv darslarida harflarni to'g'ri va chiroyli yozishni o'rganadi. Shuning uchun ham ularni zeriktirmaslik lozim. Buning uchun o'qituvchi turli yordamchi usullardan unumli foydalanishi mumkin.

Ona tili darslarida o‘qituvchi bolalarga —Ot so‘z turkumini tushuntirayotgan paytda turli o‘yinchoqlarni namoyish qilgan holda, ularning nomlanishini aytib, shu orqali o‘quv materiallarini o‘quvchilarga yetkaza olishi mumkin. Aynan shu maqsadda hayvonlar, ertak qahramonlarining suratlarini ko‘rsatish va o‘quvchilardan ularning nomini aytib o‘tishni so‘rashi mumkin.

O‘quvchi bu topshiriqni mustaqil bajarish orqali dasturda ko‘zda tutilgan maqsadga erishishi mumkin. Bunda o‘yin elementlari qo‘shilganda, o‘quvchini o‘quv materiallarini qabul qilishi yengillashadi. Keyinchalik ham bu masalada ikkilanish yuzaga kelganda o‘quvchi ko‘z oldiga o‘sha dars jarayonida ko‘rgan narsalarini keltiradi va natijada bu masalada xatolikka yo‘l qo‘ymaydi.

Masalan: o‘qituvchi har xil mevalarning tasvirlarini ko‘rsatadi va o‘quvchilardan ularning nomlanishini aytishni so‘raydi. Xohishiga ko‘ra, u buni o‘quvchilarning har biridan alohida yoki ularni guruhga bo‘lgan holda amalga oshirishi mumkin. Namoyish qilinayotgan suratlar yorqin ranglarda, orqadagi o‘quvchilar ham ko‘ra oladigan kattalikda bo‘lishi kerak. Darsga qiziqishni orttirishga astoydil harakat qilgan o‘qituvchilar bu mevalarning o‘zini yoki ularning o‘yinchoq modellarini olib kelishlari mumkin. O‘quvchilar bu orqali —Ot so‘z turkumi nima ekanligini o‘zlashtiradilar. Bu misol orqali nima? so‘rog‘iga javob bo‘luvchi, ya’ni jonsiz buyumlar nomlari haqida ma‘lumotga ega bo‘ladilar. Kim? so‘rog‘iga javob bo‘luvchi otlarni tushuntirish uchun endi insonlarning suratlari namoyish qilinadi va ularda kimlar tasvirlangani haqida so‘raladi. Shundan so‘ng o‘qituvchi kim? so‘rog‘i faqat insonlarga nisbatan ishlatilishini, hayvonlar va hasharotlarga nisbatan ishlatilmasligini aytib o‘tadi. Berilgan ma‘lumotlarni mustahkamlash maqsadida —”**Kim hozirjavob**” o‘yinini o‘tkazish mumkin: o‘qituvchi uchta qatordan bittadan o‘quvchini sinf doskasi yoniga chaqirib, ularning oldiga buyumlar nomini navbat bilan bittadan aytib qo‘yadi. Aytilgan nomlar takrorlanmasligi lozim. Tutilib qol-gan yoki avval aytilgan so‘zni takror aytgan o‘quvchi o‘yindan chetlatiladi. Eng so‘ngida yakka qolgan o‘quvchi g‘olib sanaladi. Shu jumladan, u chiqqan partalar qatori ham. Yutib chiqqan bola yoki qiz albatta rag‘batlantirilishi lozim. Bu jihat sinf jamoasida g‘alabaga bo‘lgan intilishni so‘ndirmaslikka xizmat qiladi. Bolalar nafaqat go‘lib bo‘lishga harakat qiladilar, balki o‘sha dars materialini to‘liq o‘zlashtirishga erishadilar

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, yuqoridaq usullardan foydalangan holda dars o‘tilsa, buning natijasida o‘quvchilar ushbu turkum haqidagi ma‘lumotlarni to‘liq o‘zlashtirishga erishadilar. Ona tili darslarida bu keltirigan usulning boshqasidan ham unumli foydalansa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiyotlar.

1. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: Noshir, 2009.
2. G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o‘qitish metodikasi. –T.: TDPU, 2009.
3. G‘ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M. Ona tili o‘qitish metodikasi. T: —Fan va texnologiya nashriyoti, 2012.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING NUTQINI O‘STIRISH VA NUTQNING TA’LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

*Teshabayeva Firuza Pardavayevna
Angren shahar 24-umumiy
o‘rta ta’lim mактабининг
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +99893 393 44 02*

Anotatsiya: Nutq o‘zaro aloqa va xabar, o‘z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqa-larga ta’sir etish vazifasini bajaradi. O‘quvchi uchun esa nutq mакtabda muvaffaqiyathi ta’lim olish qurolidir.

Tayanch so‘zlar: nutq, og‘zaki va yozma nutq, kichik yoshdagi bolalar, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, nutq rivojlanish bosqichlari.

Nutq deganda so‘zlash jarayoni va uning natijasi tushuniladi. Aslini olganda-chi, nutq - bu insonning eng oliy, murakkab, ruhiy vazifalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Nutq bu har bir insonga Oolloh tomonidan berilgan inoyatdir. Nutq orqali insonlar o‘z fikrini bildiradilar, ishlarini yuritadilar, yosh bolalar o‘z istaklarini bildiradilar, o‘quvchilar uchun esa nutq mакtabda yaxshi ta’lim olishi uchun xizmat qiladi.

O‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqlarini me’yorlashda, ularning mutanosibligini ta’minlashda, milliy tilning tabiatni va o‘ziga xos xususiyatini belgilashda, ifoda va talaffuz qonuniyatlarini aks ettirishda to‘g‘ri talaffuz bilan o‘qishning amaliy ahamiyatini o‘stirish, o‘qish, o‘qish metodlarini takomillashtirish yo‘llarini izlash va eng qulaylarini amaliyotga tatbiq qilish zarur.

Lekin ba’zi kichik yoshdagi bolalar, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, hattoki, katta yoshdagi insonlarda ham nutqi bilan muammolar yuzaga keladi. Bu muammolarni, qiyinchiliklarni yengib o‘tishlari uchun boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ota-onalarning va sinf rahbarlarning e’tiboriga muhtoj. Lekin o‘qituvchilarning ko‘pchiligi og‘zaki nutqning hayotiy ahamiyatini hali ham yetarli tushunmayaptilar. Shuning uchun ular mакtab maxsus og‘zaki nutq o‘stirish mashqlari o‘tkazishga muhtoj emas, deb hisoblab xato qilmoqdalar. Bunday o‘qituvchilar, o‘quvchi mukammal, bexato yozishni o‘rganib borsa, ularning nutqi o‘z-o‘zidan o‘sib boradi, deb hisoblab amalda og‘zaki va yozma nutqning aloqadorligini unutib qo‘yadilar. Shuning uchun o‘qitish jarayonida o‘quvchilar nutqiy tafakkurni o‘stirish, nutq madaniyatini shakllantirish uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari har bir o‘quvchining bilim olishiga, nutqi o‘sishiga, uning xulqiga va boshqalarga alohida e’tibor qaratishi lozim deb hisoblayman. Chunki bejizga dono xalqimiz: “Yoshlikda olingen bilim, toshga o‘yilgan naqshdir” deb ta’kidlashmagan.

Ma’lumki, so‘zlashuv tili nutq o‘stirishning dastlabki bosqichi hisoblanib, u asta-sekin takomillashib boradi. So‘zlashuv tili esa o‘qilgan matnlarni og‘zaki hikoya qilishda namoyon bo‘ladi. So‘zlashuvga o‘rganish barcha darslar jarayonida amalga oshadi, lekin o‘qish darslari yetakchi ahmiyat kasb etishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ma’naviy kamolot ona tili orqali mujassamlashadi. Ona tili, shu jumladan, o‘qishdarslari nutq o‘stirish ta’lim - tarbiya jarayonidagi eng muhim vositalardandir. To‘g‘ri va ifodali gapirish har bir o‘qimishli kishi uchun hayotiy zaruriyat bo‘lib qolgan hozirgi davrda o‘quvchilarning nutqini o‘stirish muammosi o‘quv-tarbiya tizimining eng dolzarb masalalaridan biri deb qaralmog‘i kerak.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini o‘stirishning metodik sharti nutqiy faoliyatning keng tizimini yaratish, ya’ni, birinchidan, yaxshi nutq namunasini idrok etish, ikkinchidan, o‘rgangan til vositalaridan foydalanib, o‘z fikrini bayon etish uchun sharoit yaratish hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, kelajagimiz bo‘lgan yoshlarning erkin firklovchi, barkamol shaxs bo‘lib shakllanishi uchun ularni har tomonlama rivojlantirish zarur. Ularning psixologik, jismoniy va ijtimoiy jihatlari ni o‘rganib, o‘zlarini erkin tutishi va fikrini mustaqil ifodalashida to‘siq bo‘ladigan salbiy psixoloogik holarlarni aniqlash va bartaraf etish lozim.

O‘qituvchining mahorti shundaki, u o‘zining yoqimli nutqi bilan bir butun jamoaga ta’lim-tarbiya beribgina qolmay, balki ularni yuksaklikka intilishga chorlashi kerak.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Qosimova K. Ona tili o‘qitish metodikasi. - Toshkent 2009
2. R.N.Nurmatov, X.N.Muzaffarov, G.X.Temurova. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi, logopediya. O‘quv-metodik qo‘llanma. - Jizzax 2009

“KIMYO FANINI O‘QITISHDA FANLAR BILAN O‘ZARO BOG‘LIQLIK”

*Tolibova Maxfuza
Navoiy viloyati,
Qiziltepa tumanida 35 – maktab
Kimyo fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada kimyo fanini o‘qitishda fanlar bilan bog‘liqlik tushuntirib beriladi.

Kalit so‘zlar: ilm fan, texnika va sanoat, kimyo fanining axamiyati, matematika, fizika, biologiya, geografiya.

Kimyo fanidan o‘quv dasturining asosiy vazifasi kimyoviy tushunchalar va qonunlar asosida kimyo fanining axamiyati, zamonaviy texnologiyalaridan foydalanib yangi moddalarni olish va ulardan sanoat, qishlok xo‘jaligi, kundalik tur mushda, oilada foydalanishi O‘zbekistonni ijtimoiy iqtisodiy saloxiyatiga katta ta’sir ko‘rsatishi haqida o‘quvchilarga puxta bilim berishdan iborat.

Kimyo fani tabiiy fanlar tizimiga kirib matematika, fizika, biologiya, geografiya, iqtisod fanlari bilan uzviy bog‘liq.

Har bir fanni o‘qitish rejalashtirilganda o‘ziga xos oddiydan murakkabligiga tomon tadrijiy rivojlanish tartibida berilgan, ammo ayrim hollarda fanlararo bog‘liqlik yetarlicha hisobga olinmagan.

Birinchi muammo (Matematika fani)

Boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishda bir noma’lum tenglamalar va 8-sinfda sistema asosida yechiladigan ikki noma’lum tenglamalar hamda 5-6-sinflarda proporsiya tenglamalar tuzish va unga oid masala va misollarning yetarli darajada o‘zlashtirilmasligi kimyo fanidan masalalar yechishda qiyinchilik tug‘diradi.

Yechim: Matematika o‘qitishda 7-sinfda proporsiya, bir noma’lum tenglamalar haqidagi tushunchalarni kimyodan masalalar yechishga moslab takrorlash maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Matematika fanini o‘qitishda 8-sinfda ikki noma’lum tenglamalar yechishni o‘rgatishda bir yoqlamalikka barham berib, kimyo o‘qituvchisi bilan hamkorlikda masalalar yechishni takrorlash

Ikkinchchi muammo (Fizika fani)

Kimyo fanida 8-sinfda “Atom yadroси таркibi” 7-mavzu, “Izotop, izobarlar” 8-mavzu, “Yadro reaksiyalari” 15 mavzuda berilgan. Fizika fanida esa 9-sinfning III-choragida bu mavzular haqida tushunchalar yoritib berilgan.

Eritmalarda elektr toki”, “Elektroliz va uning ahamiyati, Faradey qonunlari” 9-sinfda kimyo fanida, Fizika fanida esa 8-sinf II-chorakda berilgan. O‘quvchi elektrofarez, elektrodlarni bilmaydi.

Yechim: Kimyoda “Atom yadroси таркibi” 7-mavzu, “Izotop, izobarlar” 8-mavzu, “Yadro reaksiyalari” 15-mavzuda, Fizika fanida esa 9-sinfning III-choragidagi bu mavzular bir sinfda o‘zlashtirilib, hamda bir biriga yaqin choraklarda o‘rgatilsa; Kimyo fanida Izotonlar haqida ham izoh berish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

Eritmalarda elektr toki”, “Elektroliz va uning ahamiyati, Faradey qonunlari” 9-sinfda kimyo fanida, Fizika fanida esa 8-sinf II-chorakda berilgan mavzular ham xuddi shunday yaqinlashtirish; Faradey qonunlari katta mavzu u fizikada kengroq yoritilgan, ammo jarayoniga e’tibor qaratilmagan.

Uchinchi muammo (Biologiya fani)

Uglevodlar, yog‘lar, aminokislotalar biologiya fanida I-chorakda o‘tib ketiladi, ammo kimyo fanida biz bu mavzularnu III –chorakda yoritib beramiz.

Yechim: Agarda shu mavzular bilan kimyo fanidagi mavzular yaqinlashtirilsa mavzu yaxshi yoritiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Sinf darsliklari T2017

HOZIRGI PANDEMIYA SHAROITIDA O'QUVCHI YOSHLARGA PSIXOLOGIK YORDAM BERISH VA OTA-ONALARGA TAVSIYALAR.

*Toshkenboyeva Fotima Abdurazzakovna
Angren shahar 9-sonli Imkoniyati cheklangan bolalar
uchun ixtisoslashtirilgan yordamchi mактаб psixologи
Tel; +99893 556 75 05
e-mail: fotima 75t@mail.ru*

Annatatsiya: Ushbu maqolada COVID-19 pandemiyasi sharoitida o'quvchi yoshlarda kuzatilayotgan o'zgarishlar. Maktablarda onlayn va an'anaviy shaklda o'qish boshlangan bo'lsada, aksariyat hollarda o'quvchilarning maktabga bo'lgan qiziqishlari susaygan holatlar kuzatilmoga. Bu jarayonda psixologning o'quvchilarda uyg'otadigan motivatsiyalari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: motiv, online-maktab, an'anaviy maktab, hoxish- istak, g'oya, fikr, psixologik yordam.

Maktabda o'qish uchun motivatsiya bu - og'ir muhitda bilimlarni rag'batlantiradigan murakkab psixofiziologik jarayon hisoblanadi. Agar bola maktabga borishni istamasa, unda motivatsiya yetarli emas va uni oshirish, ijobjiy rag'batlantirish, o'quvchini qiziqtira olishni shakllantirish uchun hamma sharoitlarni yaratib bera olish, ushbu jarayonga ehtiyoj borligini tushuntirish kerak bo'ladi.

O'quvchilarning maktabga bo'lgan qiziqishi, hayotdagi maqsadi, iqtidori, layoqati haqida ota-ona, sinf rahbar va psixologlar hamkorlikda ish borish kerak. Ushbu kontseptsianing qo'shimcha tarkibiy qismlaridan biri maktabdagi ijobjiy motivatsiyani qo'llab-quvvatlash va "O'quv jarayonida motivatsiyani o'zgartirish"dir. Yangi o'quv yilida o'quvchilar ta'lim jarayonini yaxshi boshlash juda muhim. Bolani pandemiya sharoitida ta'limga muvaffaqiyatli moslashadir lozim. Agar bola maktabga yaxshi moslashib keta olsa, maktabda ijobjiy motivatsiyani saqlab qola oladi. Masalan, har bir bola maktabga borishni xoxlaydi va xoxlamaydi, bu istakning sabablari boshqacha bo'lishi mumkin, o'jarlik, dangasalik, o'z so'zini o'tkazish va h.k. Shuningdek, bu ijobjiy munosabat susaymagan davrning davomiyligi hisoblanadi. Bola uy sharaoitida xoxish istaklari qisman amalga oshishi ularga ko'proq zavq bag'ishlaydi. Pandemiya sharoitidan keyin ularda maktabga borish degan qo'rinchli fikr uyg'onadi. Ya'ni nima bo'ladi?, qanday o'qiyan? Kabi savollar ularga tinchlik bermaydi. Ular uchun bu hamma narsa yangilik bo'lib ko'rindi. Mana shu kabi holatlarda psixologlar yordami juda kerak bo'ladi. Bu jarayonda eng asosiysi, bolalarda maktabga bo'lgan motivatsiyani uyg'otishdan iboratdir.

Maktabga borishni xoxlamaslik va qiyin moslashish, shubhasiz, aniq sub'ektiv sabablar, masalan, bilim va ko'nikmalarning past darajasi tufayli bo'lishi mumkin yoki maktabga borishni xohlashadi, ammo ularning motivatsiyasi boshqacha. Bunday o'quvchilarda maktabga bo'lgan qiziqish, ularning mativlari yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi.

Agar bolaning asosiy motivatsiyasi o'yin bo'lsa - taassufki, moslashish bilan bog'liq qiyinchiliklar uzoq davom etmaydi. Bugungi kunda maktabga borishi kerak bo'lgan bolaning psixologik tayyorgarligi uchun bir qator talablar mavjud. Ular orasida o'zboshimchalik bilan o'z xatti-harakatlarini boshqarish qobiliyati, ta'lim faoliyatiga mas'uliyat tabiiydir, ammo faqat tegishli yoshga yetganda psixologik tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak.

Hozirgi kunda maktablarda o'ziga xos majburiy tartibdagi tartib-qoidalar joriy qilingan. Doimiy ravishda masofani saqlash, tibbiy niqobda bo'lish, shu bilan birga o'yin jarayonlariga ham chek qo'yilgan. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim o'quvchilarida bu tartib qoidalar juda qiyin seziladi, chunki ularda ososiy jarayon "o'yin" jarayoni hisoblanadi. O'yin motivi boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida keng tarqalgan. Aytish joizki, bu xuddi shu pozitsiyaviy istak, o'zaro sodir bo'ladigan ziddiyatlar, dars jarayonidagi shaxslararo munosabat va bu kabi holatlarda ota-ona va ta'lim muassasa o'zaro hamkorlikda targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish kerak.

Bugungi kunda boshlang'ich maktab o'qituvchilari tobora ko'proq maktab o'quvchilarining o'qish uchun motivatsiyasi kamayganligi yoki umuman yo'qligi haqida shikoyat qilmoqdalar. Bolalar o'rganishni xohlamaydilar, bilimlarga, baholarga befarq, yangi narsalarni o'rganishga intilmaydilar. O'qituvchilarga ergashish kabi salbiy munosabat ota-onalarni, ayniqsa farzandlari

birinchi sinfga boradiganlarni tashvishga solmoqda. Kattalar, muvaffaqiyatli o‘rganish uchun, hisoblash va o‘qish qobiliyatidan tashqari, bolalarda o‘rganish istagi bo‘lishi kerakligini tushunishadi.

Ammo bolalarda maktabga borish istakini qanday uyg‘otish kerak?

Psixologlarning ta’kidlashicha, bola avvalo, tarbiyaviy motivlarga ega bo‘lishi kerak. Shuning uchun, maktab yoshidagi bolaga amaliy ko‘nikmalarini o‘rgatish va u maktabda o‘qishga tayyor deb o‘ylashning o‘zi yetarli emas. Chunki hozirgi kun talablaridan kelib chiqadigan bo‘lsak. Bolaning maktabga borishidan oldin biz motivatsion tayyorgarlikni unutmasligimiz va uni shakllantirishimiz kerak. Qadimda insoniyat paydo bo‘lganida ham, u quvonch va ruhiy yuksalishni boshdan kechirgan. Bunday intilish yosh bolalarga ham xosdir. Shuning uchun uy sharoitida psixologlarning tavsiyalariga amal qilsangiz, o‘quvchilardagi motivatsiyani shakllantirish osonroq kechadi.

Foydalilanilgan dabiyot

1. G‘oziyev E.G‘ Umumiy psixologiya. T.: O‘qituvchi, 2010. 75-b
2. Nishanova Z.T., Flalimova, G. Turg‘unboyeva A.G‘, X.asranboyeva M. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi; T-2017 195-b
3. Internet manbalari.

"BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKADAN OG'ZAKI MASHQLAR AHAMIYATI"

*Ulasheva Dildor Berdiyorovna
Qashqadaryo v, Yakkabog' tumani 12-umuta'lim
maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: boshlang'ich sinflarda og'zaki hisoblash mashqlarini shakllantirish ishi alohida o'rinni egallaydi. Quyida ushbu fikr haqida kengroq to'xtab o'tiladi.

Kalit so'zlar: og'zaki mashqlar, hisoblash usullari, yangi texnologiyalar, zamonaviy innovatsiyalar.

Og'zaki hisoblash o'quvchi tafakkurini rivojlantirishga, uning idroki matematik jihatdan ziyrak va kuzatuvchan bo'lishiga yordam beradi. Og'zaki hisoblash malakalarini egallash ta'limgartarbiya va amaliy faoliyatda katta ahamiyatga ega.

Og'zaki hisoblash usullari raqamlash, arifmetik amallarning natijalari va komponentlari orasidagi og'lanishlarni, shuningdek, komponentlardan birining o'zgarishiga qarab natijasining ham o'zgarishini bilishga asoslangan. Og'zaki hisoblashning amaliy ahamiyati shundaki, hayotda ayniqsa, amalni yozma bajarish imkonini bo'lmagan hollarda, masalan, xarid qilayotganda, yoki sotayotganda va hokazo hollarda to'g'ri vatez hisoblash zarur bo'ladi. O'quvchilarning og'zaki hisoblash malakalarini turli tuman mashqlarni bajarish jarayonida shakllanadi. Bu mashqlarning bajarilishi o'z navbatida bolaning miya faoliyatini yaxshi rivojlanishiga, tez va puxta qaror chiqara olishga o'rgatadi. Bunday mashqlardan asosiy quyidagi turlarni aytib o'tamiz:

1. Matematik ifodalarning qiymatini topish.

Ifodalar so'zlar bilan turli usullarda berilishi mumkin: 50 dan 6 ni ayiring; kamayuvchi 50, ayirluvchi 7 ayirmani toping!

Og'zaki hisoblash usullari asosan yuz ichida sonlar bilan bajariladigan amallarga keltirilishi kerak. Ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlardan asosiy maqsad o'quvchilarda puxta hisoblash malakalarini hosil qilishdir. Shu bilan birga, ifodalarning qiymatlarini topishga doir mashqlar arifmetik amallar nazariyasi masalalarini o'zlashtirishga ham yordam beradi.

2. Matematik ifodalarni taqqoslash.

Bunday mashqlarning asosiy maqsadi arifmetik amallar, ularning xossalari, tengliklar va tengsizliklar haqidagi nazariy bilimlarni o'zlashtirishga yordam berishdir. Ifodalarni taqqoslashga doir mashqlar hisoblash malakalarini hosil qilishga yordam beradi.

3. Tenglamalar yechish.

Og'zaki mashqlar sifatida turli tenglamalar berish mumkin. Tenglamalar soda bo'lishi lozim. Masalan $x+3=7$. Bu mashqlarning vazifasi tenglamalarni yechish uquvini ishlab chiqish, o'quvchilarga arifmetik amallarning komponentlari va natijasi orasidagi bog'lanishni o'zlashtirish hisoblash malakalarini hosil qilishga yordam berishdir. Oson mashqning berilishi bolada tezlikni oshishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tez fikrlay oluvchi yoshlar, dolzarb mavzudagi innavatsion g'oyalarni o'ylab topishadi.

4. Masalalar yechish.

Og'zaki yechish uchun sodda masalalar bilan bir qatorda murakkab masalalar ham berib boriladi. Bunday mashqlar masalalar yechish uquvini hosil qilish maqsadida kiritiladi va ular nazariy bilimlarini o'zlashtirish hamda hisoblash malakalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Og'zaki tez va oson hisoblash malakalarini shakllantirishda og'zaki hisobga doir mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilish lozim. Og'zaki hisoblash masalalarini uzlusiz takomillashib borishida og'zaki va yozma hisoblash usullarni qo'llashda to'g'ri munosabat o'rnatish, chunonchi og'zaki hisoblash qiyin bo'lgandagina yozma hisoblash zarur.

Og'zaki mashqlar topshiriqlarni eshitib keyin bajarilishi mumkin. Bunda o'qituvchi topshiriqlarni o'qib beradi. O'quvchilar esa eshitadi.

Bunda asosiy kuch zaxiraga qaratiladi. Mashqlarning ko'pchiligi aqlni charxlashga hamda fikrni bir joyga to'plashga yordam beradi. Matematika fanini puxta o'zlashtirgan o'quvchida diqqatni jamlay olish, o'z ishiga bo'lgan mas'uliyat yuqori o'rinda turadi. Draslar mobaynida mashqlarni ham birga olib borilishi esa vaqtidan unumli foydalanishga yordam beradi deb aytaloramiz.

Bunday mashqlar juda foydali bo‘lib eshitish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu mashqlar matematik diktant tarzida bajarilishi mumkin.

Bundan tashqari ko‘rish qobiliyatini rivojlantirishga doir mashqlardan ham foydalanish kerak. Og‘zaki hisobga doir mashqlarni birinchi darslardanoq kiritilsa, samarasи ancha yuqori bo‘ladi. Og‘zaki hisob mashqlarini har bir darsda 3-4 daqiqa davomida qo‘llash mumkin. Bir o‘quvchiga ajratilgan 3-4 daqiqa albatta o‘z samarasini ko‘rsatadi. Vaqtin to‘g‘ri taqsimlash hamda o‘quvchilarning fanga nisbatan mehrini uyg‘otish esa o‘qituvchining mahoratiga bog‘liqdir.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati:

1. N.U. Bekboyeva, K.M.Girfanova “Matematikadan og‘zaki mashqlar”
2. 2. 1-4 singlar matematika darsligi.
3. Boshlang‘ich ta‘lim jurnali Jumayev. M
4. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI O‘QITISHDA PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARНИNГ O‘RNI

Xudoyorova Sharvat Turdiyevna
Surxondaryo viloyati Denov tumani 90-Umumiy
o‘rta ta’lim maktabining
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
Телефон:+9983-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Allaberdiyeva Gulsara Abdumannonovna
Surxondaryo viloyati Denov tumani 90-Umumiy
o‘rta ta’lim maktabining
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
Телефон:+9983-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Oymatova Muborak Normaxmatovna
Surxondaryo viloyati Denov tumani 90-Umumiy
o‘rta ta’lim maktabining
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
Телефон:+9983-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Pedagogik texnologiya asosida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati qaratilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta’lim, o‘qitish texnologiyasi.

Pedagogik texnologiyalar ta’lim-tarbiya jarayonini ilg‘or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o‘qituvchi tomonidan yaratiladi, ta’lim-tarbiya bosqichlarini o‘zaro bog‘lashga xizmat qiladi. Uning mazmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta’limtarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o‘quvchida shakllantirish ko‘zda tutilgan ma’naviy sifatlarni o‘zlshtirishga yo‘naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o‘z ichiga oladi.

Ta’limning barcha bo‘g‘inlarini shunday tashkil etish kerakki, u yoshlarga chuqur va asosli bilim berish bilan birga keng qamrovli fikrlashga o‘rgatsin. Pedagogik texnologiyaning asosiy mohiyati o‘quvchilarni qiziqtirib o‘qitish va bilimlarni to‘liq o‘zlashtirishga erishishdir. Ta’limda berilayotgan bilimlarni o‘quvchilarning ko‘pchilik qismi puxta o‘zlashtirishi pedagogik texnologiya joriy etilishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Pedagogik texnologiya ta’lim-tarbiya jarayonining mavjud qonuniyatlariga, mamlakatimiz rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlariga, tarixiy taraqqiyot tajribalariga asoslanadi. Pedagogik texnologiyani yaratish milliylik va muminsoniylik tamoyillariga, insonparvarlik va demokratiya prinsiplariga, ijodkorlik va tashabbuskorlikka tayanadi Bugungi kunda fan-teknikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati nihoyatda kengayib, yangi texnologiyalar kirib kelmoqda. Sifat o‘zgarishlari shundan dalolat beradiki, endilikda yangi metodikalarni talab etadigan va ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib borayotgan, unga o‘zining ma’lum xususiyatlarini joriy etadigan yangi texnikaviy, axborotli, audiovizualli, vositalar ham mavjud bo‘lib, ular zamonaviy pedagogik texnologiyalarini aniq voqelikka aylantirdi. Pedagogik texnologiya mohiyat-e’tibori jihatidan boshqa texnologiyalar bilan bir safda turadi, chunki ular ham boshqlari qatori o‘z xususiy sohasiga, metodlari va vositalariga egadir.

Biroq pedagogik texnologiya inson ongi bilan bog‘liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushunarli bo‘limgan pedagogik jarayonni ifoda etishi bilan ishlab chiqarish va axborotli texnologiyalardan ajralib turadi. Uning o‘ziga xos xususiyati – tarbiya komponentlarini mujassamlashtirganidir. Pedagogik texnologiya boshqa sohalardagi texnologik jarayonlar bilan uzlusiz boyib boradi va an‘anaviy o‘quv jarayoniga, uning samarasini oshirishga ta’sir ko‘rsatishning yangi imkoniyatlarini egallab oladi. Ta’lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarini qo‘llash avvalo, pedagogik munosabatlarni rivojlantirish va demokratlashtirishni

talab etadi, chunki ularni amalga oshirmay turib qo'llangan har qanday pedagogik texnologiya kutilgan samarani bermaydi. Pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining unumдорligini oshiradi, o'quvchilarni mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoy va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. An'anavy o'qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va o'g'zaki so'zlarga tayanib ish ko'rishi tufayli "axborotli o'qitish" sifatida tafsiflanadi, chunki o'qituvchi faoliyati birgina o'quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini ta'kidlagan holda baxolanmoqda.

Bugunning har bir pedagogi har tomonlama rivojlangan, yetuk, barkamol avlodni tarbiyalab, davlatimizga munosib mutaxassis yetkazishni o'z oldiga asosiy maqsad qilib qo'yadi. «Texnologiya» tushunchasi texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq holda fanga 1872-yilda kirib keldi va yunoncha ikki so'zdan texnos- san'at, hunar va logos-fan, ta'limot so'zlaridan tashkil topib, «hunar fani » ma'nosini anglatadi.

Pedagogik texnologiya - bu o'qituvchining o'quvchilarga o'qitish vositalari yordamida muayyan sharoitlarda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir. Pedagogik texnologiya - o'quv jarayonini texnologiyalashtirishni butunligicha aniqlovchi tizimli kategoriya. Pedagogik nashrlarda «o'qitish texnologiyasi», «ta'lim texnologiyasi» tushunchalari ham ishlatalidi Pedagogik texnologiya inson ongi, tafakkuri bilan bog'liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushuntirish mumkin bo'limgan pedagogik jarayonni ifoda etadi. Uning o'ziga xos jihat - tarbiya muammosini ham qamrab olishidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi va u o'qituvchining yaqin ko'makdoshiga aylanadi yoki uning funksiyalarini to'liq bajarishi mumkin. Natijada, mantiqiy bog'langan qisqa yo'llardan shunday olib boriladiki, oqibatda o'quvchilar deyarli xato qilmaydilar va o'quvchi ularning natijasini ma'lum qilish bilan mustahkamlash imkoniyatini yaratadi hamda ta'lim maqsadini to'la amalga oshirish sari yana yangi qadamlar qo'yiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. R.A. Mavlonov, M. Arabova, G'. Salohiddinova "Pedagogik texnologiya" T. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. "Fan" nashriyoti. 2008.
2. J. G'. Yo'ldosheva, F. Yo'ldosheva, G'. Yo'ldoshev "Interfaol ta'lim sifat kafolati" T. 2008.

БОЛАЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТДАН МАКТАБГА ТАЙЁРГАРЛИГИ

Абдиева Шаҳноза Сайфиддиновна
Ангрен шаҳар 1-сонли мактабгача таълим
муассасаси психологи
Тел: +99894 213 11 17

Аннататсия: Боланинг мактабда муваффақиятли ўқиши нафақат унинг ақлий ва жисмоний тайёргарлиги, балки шахсий ва ижтимоий-психологик тайёргарлигига ҳам боғлиқ. Мақолада шу ҳақда сўз юритилган.

Калит сўзлар: ақлий тайёргарлик, қобилят, ривожланиш, қизиқиш уйғотиш.

Боланинг мактабда муваффақиятли ўқиши кўп жиҳатдан уларнинг мактабга тайёргарлик даражаларига боғлиқ. Бола аввало мактабга жисмоний жиҳатдан тайёр бўлиши керак. 6 ёшли болаларнинг анатомик-физиологик ривожланиши ўзига хос тарзда кечади.

Бу ёшда бола организми жадал ривожланади. Унинг оғирлиги ойига 150- 200 гм дан бўйи эса 0,5 см дан кўпаяди. 6 ёшли болалар турли тезликларда юра оладилар, тез ва енгил югура оладилар. Улар югуриб келиб сакраш, конъкида югуриш, чанғида учиш, сузиш сингари харакатларни ҳам бемалол бажара оладилар. Мусиқа бўйича машғулотларда ҳам бу ёшдаги болалар хилма-хил ритмик ва пластик харакатларни бажарадилар, турли машкларни ҳам аниқ, тез, енгил ва чакқон бажара оладилар. Шунингдек, 6-7 ёшли болалар нерв системасини, мустахкамлаш, уларни сурункали касалликлардан халос этиш, кўриш ва эшитиш қобилиятига алоҳида эътибор бериш, шунингдек умуртқа погонасининг тўғри ривожланишига аҳамият бериш ниҳоятда мухим.

Катталар шу ёшдаги болалар билан иш олиб борар эканлар бу ёшдаги болалар организми хали ўсишини давом эттираётгандигини доимо хисобга олишлари лозим. Масалан, болани мажбуран ёзишга ўргатиш хали бармоқ мускуллари тўлиқ ривожланиб бўлмаганлиги сабабли уларга маълум даражада зарар келтириши ёки унинг чиройли ёза олмаслиги, ўз-ўзидан болани ўзига нисбатан ишончини ёки ўқишига нисбатан қизиқишини камайишига олиб келиши мумкин.

Иккинчи тайёргарлик бу ақлий тайёргарлиkdir. Кўпинча ақлий тайёргарлик деганда боланинг маълум бир дунёқараши жонли табиат, инсонлар ва уларнинг меҳнатлари ҳақидаги билимлари тушунилади. Ушбу билимлар мактаб берадиган таълимга асос бўлиши мумкин, лекин сўз бойлиги, маълум хатти-харакатларни бажара олиш лаёкати боланинг мактабга ақлий тайёргарлигининг асосий кўрсаткичи бўла олмайди. Мактаб дастури болалардан таққослай олиш, тахлил эта олиш, умумлаштира олиш, маълум бир хулоса чиқара олиш, шунингдек етарли даражада ривожланган билиш жараёнларини талаб этади. Масалан, 6-7 ёшли бола табиат ҳақида айрим ходисаларнигина эмас, балки организмни табиат билан боғликлигини ва ўзаро таъсирини ҳам тушуниши ва ўзлаштириши мумкин. 6-7 ёшли болалар ақлий ривожланишнинг натижаси бўлиб юкори даражада ривожланган кургазмали образли тафаккур билан бола атроф оламдаги предметларнинг асосий хусусиятларини ва предметлар орасидаги боғликликни ажратади.

Хар бир бола болалар жамоасига қўшила олиши, улар билан ҳамкорликда харакат қила олиши баъзи вазиятларда уларга ён босиб, бошқа вазиятларда ён босмасликка эриша олиши зарур. Ушбу хусусиятлар боланинг мактабдаги янги шароитларга тез мослаша олишини таъминлаб беради. 6-7 ёшли болалар ўқищдаги асосий қийинчилик шундан иборатки, кўпинча бу ёшдаги болалар ўқитувчини узок вакт давомида эшита олмайдилар. Боланинг мактабга тез мослашиши ва муваффақиятли ўқишида шахсий ва ижтимоий-психологик тайёргарлигининг ҳам аҳамияти жуда катта.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, кўргазмали харакатли ва кўргазмали образли тафаккур нафакат 6-7 ёшли болалар балки кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар ақлий ривожланишида асосий фунқцияни бажаради. Бу борада болада маълум бир кўнікмаларнинг таркиб топганлиги ҳам ниҳоятда мухимдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Болаларни ривожлантириш ва мактабга тайёрлаш таянч-синов дастури. Тошкент - 1998 й.
2. Ш.Шодмонова, «Мактабгача таълим педагогикаси» Тошкент 2003

**ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИНИ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ЖАРАЁНИДА ЭЛЕКТРОН МЕТОДИК ВОСИТАЛАРИ ТИЗИМИ (ЭМВТ)ДАН
ФОЙДАНИШНИНГ НОРМАТИВ-ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ**

*Алимкулов Нусратилла Раҳманкулович
Низомий номидаги ТДПУ,
“География ўқитиши методикаси” кафедраси мудири.*

*Абдуллаева Дилноза Нарзуллаевна
Низомий номидаги ТДПУ докторанти
Тел: 97 761-85-17
Far-dil@inbox.uz*

Аннотация. Мақолада асосан халқ таълими ходимларини малакасини ошириш жараёнида электрон методик воситалари тизимидан фойдаланишнинг норматив-хуқуқији асослари ёритилган. Шунингдек, ушбу норматив-хуқуқији асосларда педагог-кадрларнинг малака ошириш жараёни билан боғлиқ ислоҳатлар ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: Малака ошириш, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, педагог-кадрлар, ахборот-коммуникация технологиялар, замонавий педагогик технологиялар, педагогик таълим.

Маълумки, XXI асрга келиб ахборот технологияларининг имкониятларидан самарали фойдаланиш ва Интернетнинг ривожланиши туфайли замонавий таълим тизими тараққиётнинг янги босқичига кўтарилиди. Бу муайян маънода ахборот-таълим мухитининг шаклланиши ва ривожланиши замоннинг долзарб мавзусига айланди. Шунинг учун, таълим соҳасида ахборот коммуникацион технологияларини жорий этиш, таълимнинг замонавий методологиясини яратиш ва янада такомиллаштириш масалалари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 2017-2021-йилларга мўлжалланган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4749-сон Фармони, 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712 сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 27-февралдаги “Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4623-сонли Қарори ҳамда бошқа норматив-хуқуқији ва қонуности хужжатларда ўз аксини топган.

«Таълим тўғрисида» ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ халқ таълими тизмининг ходимлари ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш масаласи мунтазам давлат ва хукумат диккат марказида бўлган.

Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишидан иборат Ҳаракатлар стратегиясининг “**Ижтимоий соҳани ривожлантириши**” деб номланган тўртинчи йўналиш жумладан, мактабгача таълим муассасаларининг қулайлигини таъминлаш, умумий ўрта таълим, ўрта маҳсус ва олий таълим сифатини яхшилаш ҳамда уларни ривожлантириш чора-тадбирларини амалга оширишни назарда тутади.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясига мувофиқ, Ўзбекистоннинг 2030 йилга келиб PISA – Ўқувчиларнинг таълим соҳасидаги ютуқларини баҳолаш бўйича халқаро дастурида биринчи 30 та илгор мамлакат қаторига киришига эришиш белгиланган. Унда, шунингдек таълим-тарбия жараёнига индивидуаллаштириш тамойиллари босқичма-босқич татбиқ этиш ҳамда “...халқ таълими соҳасига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва инновацион лойиҳаларни жорий этиш” халқ таълими тизимининг асосий мақсад ва ривожланиш йўналишларидан бири этиб белгиланган.

“Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Президент Қарорида Мустақил тараққиёт йўлидан бораётган мамлакатимизда таълим тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш давлат сиёсати даражасига кўтарилиди. Унда тарбия ва ўқитиши усуслари, ахборот-коммуникация технологиялари ҳамда хорижий тилларни пухта ўзлаштирган, таълим жараёнида замонавий педагогик технологиялар-

ни қўллаш кўнгилмаларига эга профессионал педагог кадрлар тайёрлаш, соҳада таълим, илм-фан ва ишлаб чиқариш уйғунлигини таъминлаш орқали таълим сифатини яхшилаш, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, илмий ва инновацион фаолиятни самарали ташкил этиш педагогика таълим соҳасини ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири этиб белгиланган.

2006 йил 16 февралда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги 25-сонли Қарори қабул қилинди ва унинг асосида «Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишга қўйиладиган Давлат талаблари» тасдиқланди. Мазкур қарор негизида Республикада педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими замон талаблари асосида такомиллаштирилди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 26 сентябрдаги ПҚ-3289-сон ва унинг ижросини таъминлаш ҳамда мактабгача, умумий ўрта ва мактабдан ташкари таълим муассасалари педагог ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш самарадорлигини янада такомиллаштириш мақсадида қабул қилинган Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 28 декабрдаги 1026-сонли “Педагог ходимларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорида ҳам ахборот-коммуникацион технологиялар ва электро методик воситаларга алоҳида эътибор қаратилган.

Демак, педагогнинг касбий фаолиятида шахсий ва касбий ахборот майдони муҳим ўрин эгаллаб таълим жараёнининг сифати ва самарадорлиги электрон методик воситалар орқали кафолатланса замон билан ҳамнафаслик таъминланиши мумкин бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами, 2017 й, 6-сон, 70-модда, 20-сон, 354-модда, 23-сон, 448-модда.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 26 сентябрдаги «Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3289-сон Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16 февралдаги «Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги 25-сонли Қарори.

МАКТАБГА ҚАБУЛ ҚИЛИНАЁТГАН БОЛАЛАРНИНГ АҚЛИЙ РИВОЖЛАНИШ МАНБАЛАРИ ВА ЎЗЛАШТИРМАСЛИК САБАБЛАРИ

*Курбонова Феруза Шермаматовна
қашқадарё вилоят Яккабог туман 8-мактаб
Она тили ва адабиёт фани ўқитувчisi
+998-90-317-20-04*

Аннотация: Муаллиф мазкур мақолада ўқувчи бўлиши кутилаётган болага хос педагогик, психологияк жараёнлар, боланинг эҳтиёжи ва унга берилиши лозим бўлган эътибор тўғрисида асосли фикрлар берган.

Калит сўзлар: Тафаккур, нутқ, кўргазмали образ, нерв системаси, диққат, персиптив хотира, лаёқат, ахлоқ меъёрлари ва қоидалари.

Боланинг ўқув масканида муваффакиятли ўқиши кўп жиҳатдар уларнинг мактабга тайёргарлик даражаларига боғлиқ. Бола аввало мактабга жисмоний жиҳатдан тайёр бўлиши керак. 6-7 ёшли болалар нерв системасини мустаҳкамлаш, уларни сурункали касалликлардан холос этиш, кўриш ва эшитиш қобилиятига алоҳида эътибор бериш, шунингдек, умуртқа поғонасининг тўғри ривожланишига аҳамият бериш, ниҳоятда мухим. Катталар шу ёшдаги болалар билан иш олиб борар эканлар, бу ёшдаги болалар организми ҳали ўсишда давом этаётганлигини ҳисобга олишлари лозим. Масалан, болани мажбуран ёзишига ўргатиш ҳали бармоқ мускуллари тўғри ривожланмаганлиги сабабли уларга маълум даражада заар келтириши ёки уни чиройли ёза олмаслиги, ўз-ўзидан боланинг ўзига нисбатан ишончини ёки ўқишига нисбатан қизиқишини камайишига олиб келиши мумкин. Кейингиси боланинг ақлий тайёргарлигидир. Кўпинча ақлий тайёргарлик дейилгандা, боланинг маълум бир дунёқараши, жонли табиат, инсонлар ва уларнинг меҳнатлари ҳақидаги билимлари тушунилади. Ушбу билимлар ўқув маскани бераётган таълимга асос бўлиши мумкин, лекин сўз бойлиги, маълум хатти-харакатларни бажара олиш лаёқати боланинг мактабга ақлий тайёргарлигининг асосий кўрсаткичи бўла олмайди. Мактаб дастури болалардан таққослай олиш, маълум бир хулоса чиқара олиш, шунингдек, етарли даражада ривожланган билиш жараёнларини талаб этади. Масалан, 6-7 ёшли бола табиат ҳақидаги айrim нарсаларнигина эмас, балки организмнинг табиат билан боғлиқлигини ва ўзаро таъсирини ҳам тушуниши ва ўзлаштириши лозим. 6-7 ёшли болалар ақлий ривожланишнинг натижаси бўлиб, юкори даражада ривожланган кўргазмали образли тафаккур билан бола атроф оламдаги предметларнинг асосий хусусиятларини ва предметлар орасидаги боғлиқликни ажратса олишдир. Боланинг мактабда муваффакиятли ўқиши нафақат унинг ақлий ва жисмоний тайёргарлиги, балки шахсий ва ижтимоий-психологияк тайёргарлигига ҳам боғлиқ. Мактабга ўқиш учун келаётган бола янги мавқеини – турли мажбуриятлари ва хуқуqlари бўлган ва унга турли талаблар қўйиладиган – ўқувчи мавқеини олиши учун эҳтиёж сезадилар, лекин бу хоҳиш ва эҳтиёж мотиви турлича бўлиши мумкин. Боланинг хоҳиш ва ҳаракати мактабда муваффакиятли ўқиш учун табиий равишда асос бўла олади. Боланинг энди ўзининг катта бўлганини, боғча боласи эмас, балки маълум бир мажбурияти бор ўқувчи бўлишини англаши, жиддий фаолият билан шуғуланаётганлигини билиши ниҳоятда мухим. Боланинг мактабга боришини истамаслиги ҳам салбий ҳолат ҳисобланади. Ўқув масканида шахсий ва ижтимоий-психологияк тайёргарлик болаларга тенгдошлари, ўқитувчилари билан муносабатга кириша олиш хусусиятини шакллантиришни ҳам ўз ичиға олади. Ҳар бир бола болалар жамоасига қўшила олиши, улар билан ҳамкорликда ҳаракат қила олиши, баъзи вазиятларда уларга ён босиб, бошқа вазиятларда уларга ён босмасликка эришиши лозим. Ушбу хусусиятлар боланинг ўқув масканидаги янги шароитларга тез мослашишини таъминлаб беради. 6-7 ёшли болалар ўқишидаги асосий қўйинчиликлардан бири бу ёшдаги болалар ўқитувчини узоқ вақт тинглай олмайдилар. Бунга сабаб, фақат, шу ёшдаги болаларда ихтиёрий диққатнинг ривожланмаганлигига эмас, балки боланинг катталар билан мулоқотга кириша олиш хусусиятига ҳам боғлиқ. Чунки шу хусусияти ривожланган болалар эркин мулоқотга кириша оладилар, қизиқтирган нарсалар ҳақида сўрай оладилар. Натижада уларнинг ўқишига бўлган қизиқишилари ортади ва ўқитувчи гапираётган нарсалари диққат билан узоқ вақт эшита оладилар. Демак, боланинг мактабга

тез мослашиши ва муваффакиятли ўқишида шахсий ва ижтимоий-психологик тайёргарлигининг ҳам аҳамияти катта. Бу даврда болаларда, аввало, билиш соҳалари, сўнгра эса эмоционал мотивацион йўналиш бўйича шахсий ҳаёт бошланади. У ёки бу йўналишдаги ривожланиш образлиликдан рамзлиликкача бўлган босқичларни ўтайди. Билиш жараёнларида ички ва ташқи харакатларнинг синтези юзага келади. Бирон бир нарсани идрок килиш жараёнида бу синтез персиптив харакатларда, диккатда ички ва ташқи харакатлар ва ҳолатлар режасини бошқариш ва назорат этишда, хотирада эса материални эсда сақлаб қолиш ва эсга туширишнинг ички ва ташқи тузилмасини боғлай олишда кўринади. Тафаккурда эса амалий масалалар ишининг усулларини битта асосида асосий интеллект шаклланади ва ривожланади. Мактабгача даврда тасаввур, тафаккур ва нутқ умумлашади. Бу эса бу ёшдаги болаларда тафаккур қилиш омили сифатида ички нутқ юзага келаётгандигидан далолат беради.

Хулоса қилиб айтганда, мактабгача ёшдаги болалар шахси ривожланишининг асосий ўзгаришлари, уларнинг ўз шахсий сифатлари, лаёқатлари, муваффакият ва муваффакиятсизликларини англаш, ўзини-ўзи англаши каби ҳисларининг юзага келиши билан белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бола тарбияси ўйинчоқ эмас. Абдимурод Тиловов. Тошкент. 2017.
2. Педагогика. С.Расулов. Тошкент.2001.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH

*Mamadvaliyeva Barno Mamarasulovna
Sirdaryo viloyati Xovos tuman
2-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boslang'ich sinf o'quvchilariga dastlabki tushunchalarni o'rgatishda innovatsion metodlar va vositalaridan foydalanish masalasi tahlil qilingan bo'lib, o'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida darsning har bir minutidan unumli foydalanishi masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Boslang'ich sinf, innovatsiya, pedagogik texnologiyalar, fidokor o'qituvchi.

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, boslang'ich sinf o'qituvchilari o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zлari mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xhash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergen ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xhash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergen bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi.

Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma - bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi. Bugungi Davlat ta'lim standarti va ta'lim tizimi biz boshlabg'ich sinf o'qituvchilari oldiga o'ta mas'uliyatlari vazifalar yuklamoqda.

O'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir minutidan unumli foydalanishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosil qiladigan ko'nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. Bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Albatta, boslang'ich sinf o'quvchisiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Bunda oqituvchining dars uchun oildindan puxta tayyorgarlik korishi va darsda foydalanidigan usullari bolalarning mustaqil ishlashiga qaratilishi zarurdir. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xhash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergen ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xhash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergen bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi.

Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichmabosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi.

Pedagogik texnologiyalar asosida darslarning tashkil etilishi boslang'ich sinf o'quvchilarni o'zi bajarayotgan mashg'ulotga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchi har bir mashg'ulot jarayonida ixtiyoriy diqqatini ishga soladi, darsda ilg'orlikka, g'alaba qozonishga intiladi. Maktab bola hayotida juda muhim o'rinn turadi. Shu davrda u atrof-muhit, jamiyat va kishilar mehnati, maktab-maorif haqidagi bilimlarni egallaydi. Kecha o'yin bilan band bo'lib, erkin faoliyat ko'rsatib yurgan bolaning birdan maktabning ichki qonun-qoidalariga moslashishi, belgilangan tartib asosida mashg'ulotlarga o'z vaqtida qatnashishi oson kechmaydi. Shu tufayli kichik maktab yoshidagi bolalar o'yin bilan bog'liq darslarda juda faol qatnashadi. Biz o'qituvchilar buni hisobga olib, darslarga o'yin elementlarini kiritishimiz va undan ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanishimiz lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mo‘ljallangan bilimlarning o‘zlashtirib olinishiga erishish uchun ana shularga tayanish va uni parvarish qila borish lozim. Bu o‘rinda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘rnini va ahamiyati juda kattadir. “Tasavvur qiling, bola ma‘lum amaliy va ruhiy tayyorgarlikdan keyin maktab o‘quvchisi bo‘ladi. Uning vazifasi o‘zgaradi. Bir kecha - kunduzda o‘rtacha 4 soat ta’lim oladi. Kechagi o‘yinqaroq bola bugun 40-45 daqiqa davomida diqqatini bir joyga joylab, o‘qituvchi bilan muloqatda bo‘ladi. O‘quv axborotini qabul qiladi va idrok etadi. Ana shu vaqtida o‘qituvchi loqayd, mas’uliyatsizlik qilsa, uning bu holati otaonalarning holati bilan hamohang bo‘lib qolsa, ota-onha ham yordam berishdan ojiz, nazorat qilishga “vaqt yo‘q” bo‘lsa, o‘sha o‘quvchilar bo‘sh o‘zlashtiruvchi, tartibsiz yomon o‘quvchilarga aylanadilar. O‘z kasbining mohir ustasi bo‘lgan fidokor o‘qituvchi ana shu paytda o‘quvchilarni qo‘lga oladi, ularning mehrini, ishonchini qozonadi: o‘quv mashg‘ulotlariga qiziqish uyg‘otadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, davlatimiz tomonidan ta’lim tizimini takomillashtirishga bo‘lgan e’tibor, bu ulug‘ xalqimiz, kelajagimiz va ertangi kunimizga bo‘lgan e’tibordir. Kelajagimiz vorislari bo‘lgan yosh avlodning mustahkam bilim olishlari, olgan bilimlarini kundalik faoliyatda qo‘llay olishlariga, komil insonlar bo‘lib voyaga yetishlariga imkoniyatlar yaratishimiz, ta’lim tizimiga bo‘lgan e’tiborning yaqqol namunasidir. Bu esa buyuk kelajagimizga bo‘lgan ishonch garovidir.

Foydalanimgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Ta’lim samaradorligini oshirishda o‘qituvchi mahrati: muammo va yechimlar. Respublika ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari to‘plami. Jizzax 2017.
2. Xalq ta’limi tizimida axborot-kommunikatsion muhitni yaratish: asosiy maqsad va vazifalar. Xalq ta’limi 2016 y 3-sont Sh.Ergashev, A.Kolantarov.

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ТЕМЕ "ПИЩЕВАРИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА"

*Миркамалов Фуркатжон Рихсиевич
Заместитель декана филиала МГУ
имени М.В.Ломоносова
город Ташкент
Телефон:+998(94) 607 02 37
f.mirkamalov@gmail.com*

Аннотация: В статье представлены методы активизации познавательной мыслительной деятельности студентов, рассмотрена необходимость увеличения объема самостоятельных работ студентов на аудиторных занятиях.

Ключевые слова: индивидуализация учебного процесса; виды заданий для самостоятельной работы студентов и самоконтроля; составления синквейна, непрерывное самосовершенствование.

Введение: Формирование у студентов навыков активного самостоятельного овладения знаниями, поиска таких знаний и их практическое применения, несомненно приобретает исключительно важное значение в столь динамичном, стремительно обновляющемся мире, когда сегодняшние знания сравнительно быстро устаревают и чтобы быть на уровне требований времени, каждому специалисту, в какой бы области он не трудился необходимо постоянно пополнять и обновлять их, систематически заниматься самообразованием.

Актуальность: Различным аспектам проблемы самообразования и саморазвития личности посвящены научные исследования Н.Н. Азизходжаевой, К.А. Абульхановой-Славской, В.И.Андряновой, Р.Ш. Ахлидинова, Б.Н. Гузанова, У.И. Иноятова, П.Ф. Каптерева, Ш.Э.Курбанова, В.А. Петровского Х.Ф. Рашидова, В.В. Серикова, У.К. Толипова, И.Ф. Харламова, Ф.Р. Юзликаева и др.

Мы разделяем мнение Б.Н. Гузанова по вопросу о том, самостоятельная работа не мыслима без воспитания таких черт личности, как активность, самостоятельность, организованность, которые в перспективе должны перерости в самоорганизацию, самообразование и саморазвитие [4]. А также стоим на сходной с ним точке зрения на то, что самостоятельные работы способствуют максимальной индивидуализации учебного процесса и активизации роли студента как непосредственного и главного участника этого процесса. Хотелось бы выразить сомнение по поводу мнения многих авторов, относящих к самостоятельной работе студентов только внеаудиторные занятия, как известно студенты могут с большей степенью самостоятельности работать и на аудиторных занятиях, все зависит от способа их проведения.

Цель: Рассмотрим более подробно организацию учебного занятия по теме “Анатомия органов пищеварительной системы”, продолжительностью 80 мин. В первую очередь преподавателем определяется цель - студент должен знать топографию и строение органов пищеварительной системы, уметь находить и показывать на плакатах, муляжах и планшетах эти органы и их составные части. Во-вторых, уровень оснащения занятия муляжами, планшеты органов пищеварительной системы, плакатами, скелетом человека, учебниками и учебными пособиями, атласами имеет важное значение. Если организационная часть учебного занятия составляет 2-3 минуты, то контроль исходного уровня знаний в виде устного опрос студентов с демонстрацией на муляжах и плакатах органов пищеварительной системы и их составных частей имеет продолжительность в среднем 25 минут, на самостоятельную работу и самоконтроль студентам отводиться в среднем от 40 до 45 минут, промежуточный контроль знаний студентов при этом может составлять 15 минут, оставшиеся 3-5 минут, как правило занимает подведение итогов учебного занятия и задания для самостоятельной работы студентов выполняемых дома, например это может быть составление синквейна или пятистрочной строфы, в которой первая строка содержит одно двуслоговое слово. Вторая строка содержит четыре слога, как правило из одного или двух слов, определяющих предмет, или темы стихотворения. Третья строка включает в себя шесть слогов - глаголы, определяющих возможности деятельности «героя» синквей-

на. В четвёртая строфе располагается предложение, раскрывающее смысл главного слова синквейна. И наконец, последняя строка – определяющая эмоцию автора по отношению к главному слову синквейна и состоящая из одного слова из двух слогов.[3], либо самостоятельная подготовка студентами заданий, основанных на технологии «кейс-стади» с описанием реальных ситуаций, для возможности анализировать практическую ситуацию, и разобраться в сути проблем самостоятельно, придерживаясь этапов создания технологии: определение цели, критериальный подбор ситуаций, подбор необходимых источников информации, подготовка материалов к использованию.

Далее осуществляется контроль исходного уровня знаний студентов путем фронтального опроса, решения тестовых и других видов заданий. Вслед за этим излагается общий план строения пищеварительной системы с демонстрацией на манекенах, планшетах и плакатах органов пищеварительной системы.

Задачи: Изучение методов научной организации учебного процесса в целом и самостоятельных работ студентов в частности для разрешения противоречий между ограниченным сроком подготовки специалистов и растущим требованиям к ее качеству.

Научная новизна: На наш взгляд, тщательный отбор учебного материала, новые приемы его изложения, новые методы проведения занятий, систематический контроль за работой студентов, управление обучением на основе результатов контроля позволили предложить шесть видов заданий для самостоятельной работы и самоконтроля.

Задание №1. Назвать одним словом (обобщить несколько слов одним понятием или термином).

- Нитевидные сосочки, конические сосочки, грибовидные сосочки, желобовидные сосочки, листовидные сосочки - выросты слизистой оболочки спинки языка (Рецепторы общей чувствительности);
- Верхняя и нижняя продольные мышцы, поперечная мышца, вертикальная мышца, подбородочно-язычная мышца, подъязычно-язычная, шилоязычная мышца (Мышцы языка);
- Околоушная, поднижнечелюстная, подъязычная (Парные большие слюнные железы);

Задание №2. Решить «смысловое уравнение с двумя и более неизвестными».

➤ Несмотря на различия в форме и назначении, стенки полых органов состоят из трех оболочек: внутренней – слизистой с подслизистой основой, средней – мышечной и наружной – соединительнотканной (адвентиция) или серозной.

➤ Тонкая кишка располагается в средней области живота, книзу от желудка и поперечной ободочной кишки, достигая входа в полость таза, где в области правой подвздошной ямки впадает в слепую кишку.

➤ На уровне второго большого коренного зуба верхней челюсти на слизистой оболочке щеки открывается устье протока околоушной слюнной железы.

Задание №3. Восстанови смысл чисел.

1-1,7 метра – длина толстой кишки человека;

2,2 -4,5 метра – длина тонкой кишки человека;

Задание №4. Свернуть информацию, данную в виде текста, в таблицу [5].

Сужения пищевода

анатомические	физиологические
1) на уровне шейных позвонков	1) аортальное (на уровне пересечения с аортой)
2) на уровне грудных позвонков	2) каудальное (в месте перехода пищевода в
3) в месте прохождения через диафрагму	желудок)

Результаты: Применение данной методики на наш взгляд приводит к активизации познавательной мыслительной деятельности студентов, к увеличению объема и роли самостоятельных работ студентов на аудиторных занятиях. В заключении, хотелось бы отметить, что обучение в высшем учебном заведении, представляет собой процесс формирование специалиста как личности, его собственной активной творческой деятельности, следовательно задачей преподавателя становится не только организация и управление этой деятельности, но и разработка целого комплекса мероприятий обеспечивающей ее эффективность.

Литература:

1. Абульханова-Славская К.А. Личность в процессе деятельности и общения // Психология личности. Т.2. Хрестоматия. - Самара, 1999.
2. Азизходжаева Н.Н. /Педагогические технологии и педагогическое мастерство: учеб. пособие для магистратуры всех специальностей; /М-во высш. и сред. спец. образования Республики Узбекистан. /Т.: Издательско-полиграфический творческий дом имени Чулпана, 2005.-200 с.
3. Галеева Н.Л. «Сто приемов учебного успеха ученика на уроках биологии: Методическое пособие для учителя. – М.: «5 за знания», 2006. «Методическая библиотека»).
4. Гузанов Б.Н. «Организация самостоятельной работы студентов вуза в условиях реализации многоуровневой модели обучения»: монография / Б. Н. Гузанов, Н. В. Морозова. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та, 2014. 158 с.
5. Горелова Л.В., Таюрская И.М /Анатомия в схемах и таблицах: учебное пособие/ Изд-во Феникс 2014, серия: Медицина
6. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. - М/. Логос. 1999.

БАРКАМОЛ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШДА ШАХСГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН ТАЪЛИМНИНГ ЎРНИ

Сафарова Вилоят Тураевна
қашқадарё вилоят Яккабог туман 8-мактаб
Она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси
+998-90-980-20-04

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчининг шахс сифатида жамиятдаги ўрни, уни бошқаришнинг усуллари замонавий технологик жараёнлар билан амалга оширишнинг афзаликлари ҳаётий тажрибаларга таянган ҳолда кўрсатиб ўтилган.

Калит сўзлар. Диалог, эвристик сұхбат, мунозара, ноёб шахс.

Болалик – бу инсон ҳаётидаги алоҳида давр, нафақат руҳий-жисмоний жиҳатдан ҳам улғайишига, яъни шахснинг асосий ривожи белгиланаётган, шахс негизи шаклланаётган жараёндаги алоҳида босқичдир. Бу жараён бола шахсининг таълим-тарбиясида эътиборни кучайтириш заруратини туғдиради. Чунки, таълим – тарбия боланинг келажагида муҳим аҳамиятга эга бўлиб, уни шахс сифатида камол топиши, маънавий тарбиясида зарурий омил бўлиб хисобланади. Шунинг учун ҳам қадимдан ота-боболаримиз бола тарбиясида алоҳида эътибор қаратиб келганлар. Халқимизда “Ёшлиқда ўрганганинг – тошга ёзганинг, кариликда ўрганганинг – музга ёзганинг” деган доно накл бор. Шарқнинг улуғ алломалари азалдан фарзанд тарбиясида асосий масала сифатида қараб, уларнинг дикқат марказида бўлган ушбу мавзу юзасидан қарашларини ўз асарларида баён этганлар. Масалан, машҳур ҳинд масали “Калила ва Димна”, Низоммуркнинг “Сиёсатнома”, Амир Темурнинг “Темур тузуклари”, Носир Хусравнинг “Саодатнома”, Юсуф Хос Ҳожибининг “Қутадғу билиг”, Махмуд Қошғарийнинг “Девони луғотит турк”, Аҳмад Юғнакийнинг “Хибатул-ҳақойик”, Алишер Навоийнинг “Махбубул-қулуб” асарлари, шунингдек, Абул Қосим Фирдавсий, Абу Абдулло Рудакий, Саккокий, Абдираҳмон Жомий ва шу каби кўплаб адилларимиз меросида бола тарбиясида оид илмий-фалсафий фикрларни ўқишимиз мумкин. Таълим жараёнида шахсга мурожаат қилмасликнинг иложи йўқ. Шахс бу жараёнда қандай вазифани бажариши керак – мақсад вазифасиними ёки унга эришиш учун восита вазифасиними? Шахсга йўналтирилган таълим технологияси бола шахсини бутун бир таълим тизимининг марказига қўяди ва унга табиатан берилган ўз қлблиятини рўёбга чиқариши учун ҳам томонлама қулай, хавфси, эркин шарт-шароит яратади. Бу технологияда ўқувчи шахси нафақат субъект балки кенг имкон берилган шахс бўлиб, у таълим тизимидағи асосий бўлмаган мақсадларга эришиш воситаси эмас, балки унинг асосий мақсади хисобланади. Педагогик технологияни лойиҳалаштиришда ўқувчи шахсининг индивидуал ҳамда ёш хусусиятлари, унинг тайёргарлик даражаси ҳисобга олиниши муҳим аҳамият касб этади. Шахсга йўналтирилган таълим бу табиий тизим ҳисобланиб, ўқувчининг ноёб шахсий ривожланиши, унинг ўзига хос қобилиятларини ва психологик ҳисобга олган ҳолда шакллантирилади. Шахсга йўналтирилган таълим технологияси инсонийлик фалсафаси, психологияси ва педагогикасининг уйғунлигини намойиш этади. Педагогнинг дикқат марказида максимал имкониятларни ишга солиб билим олишга интилаётган, янги тажриба-синовларни қабул қила оладиган ва ҳаётнинг ҳар хил ҳолатларида мустақил, онгли ва масъулият билан қарор қабул килишга кодир бўлган бутун бир ноёб боланинг шахси турмоғи лозим. Ўқувчига ижтимоий меъёрлар асосида асосида билим берувчи анъанавий педагогик технологиялардан фарқли улароқ, шахсга йўналтирилган таълим технологиясида юқорида қайд қилинган сифатларни шахс томонидан забт этилиши тарбиянинг асосий мақсади қилиб қўйилади. Шахсга йўналтирилган таълим ўқувчи шахсидаги мустақиллик, ташаббускорлик, жавобгарликни ҳис этиш, танқидий фикрлаш каби сифатларни тарбиялайди. Бунда ўқувчини таълим тизимидағи мослаштирумай, балки ўқувчининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ривожланиши учун имкон берилади, унинг ўз-ўзини ривожлантириш, мустақил ўқиши, ўзлигини намоён этиши, фаоллаштириш хусусиятлари асосида англаш, мушоҳада қилиш, ўз амалий фаолиятида синааб кўриш, янги ғоя ва фикрларни билдириш, мавжуд муаммолар ечимининг самарали йўлларини қидириш учун эркинлик бериш, ўқувчининг ижодий, танқидий тафаккурини ривожлантириш учун ша-

роит яратилади. Ҳар қандай ўқувчи ўзига хос тақрорланмс табиати, характер хусусиятини фаоллаштиришга, намойиш қилишга интилади. Ўқитувчи дарс жараёнида ўқувчилар тафаккурини ривожлантиришга хизмат қилувчи усуслар (муаммоли изланиш, тадқиқот, диалог, эвристик сұхбат, мунозара, гурухларда ишлаш)дан фойдаланиб, шундай шартшароитларни таркиб топтириши керакки, натижада ўқувчи учун дастлаб нейтрал бўлган объект кутилмаганда субъектив хусусият касб этсин. Шахсга йўналтирилган таълим ўқув жараёнини лойиҳалашнинг ўзига хос томонларини ҳисобга олишни, яъни ўқувчи шахси моделига аввалдан белгилаб қўйилган талаблардан йироқ бўлишни тақозо этади. Шахсга йўналтирилган таълим технологиясининг асосий принципи – ўқувчининг индивидуалличини тан олиш ва унинг ривожланиши учун зарур ва етарли шароит яратишdir. Бунинг учун ўқув матнлари, дидактик материаллар, улардан фойдаланиш бўйича методик тавсиялар, ўқув диалоги шакллари, ўқувчилар билимини назорат қилиш шакллари маҳсус лойиҳалаштирилиб, ўқувчиларнинг билим олиши ва ривожланишига қаратилади. Шахсга йўналтирилган таълим технологиялари мустақил фикрловчи, эркин ва фаол инсонни тарбиялашда асосий мезон саналиб, педагогик жараён натижасида белгиланган сифатларнинг шаклланишиги хизмат қиласи.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бола тарбияси ўйинчоқ эмас. Абдимурод Тиловов. Тошкент. 2017.
2. Р.Ж.Ишмуҳамедов. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. Т.2004.

ЎРТА ВА ОЛИЙ МАКТАБ ЧЕТ ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ИЗЧИЛЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Суяров Адхам
ҚарМИИ ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада ҳозирги вақтдаги илмий-техникавий жараён инсониятга янги имкониятлар яратилиши, турли халқлар маданиятини ўрганишга бўлган қизиқишилар маданиятларо мулоқотнинг фанга, айниқса чет тил ўқитишга кириб келишига сабаб бўлди. Чет тили, жумладан олмон тилини ўргатиш методикасида статик ва ўқув жараёнида динамик изчилликни таъминлашга оид баён этилган илмий-методик мулоҳазалар узлуксиз таълим тизимида тат-биқ этилишига қаратилган.

Калит сўзлар: таълим методлари, ахборот технологиялари, олмон тили, грамма-тик қоидалар, ўқитиш воситалари.

Фан-техниканинг жадал ривожланиб бориши таълим муассасаларининг ўқи-тиш мазмунига бевосита таъсир қилмоқда. Шу сабабдан, узлуксиз таълим инсон-нинг билимларини ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, умуммаданий, илм-фан техни-каси асослари ва бошқа соҳалардан доимий равишда бойитиб боришига, унинг интеллектуал ва маданий сави-ясининг ўсишига олиб келади. Ўқитиш шундай олиб боришиши керак-ки, мавжуд таълим тажрибаларидан ва замонавий педагогик ҳам-да ахборот технологияларидан фойдаланиб, таълим-тарбия бериш сифатини оши-риш орқали таълим мазмунидаги изчилликни таъминлаш мумкин бўлсин. Таълимда изчилликни таъминлаш дейилганда, ўқувчиларга тизимили ва системали билимлар беришнигина эмас, балки уларнинг олинган билимларини янада ривожлантириш, амалда қўллаш кўнишка ва малакаларини шакллантириш, мустақил фикрлаш қо-билияtlарини ўстириш назарда тутилади. Г.Нойнер ва Х.Хунфелд фикрларига кўра методик ёндашувларга ижтимоий, умумпедагогик, касбий омиллар таъсир қи-лади. Метод/методика кенг ва тор маъноларга эга: *биринчиси*, предметни ўқитиш жараёни билан боғлиқ метод ва принциплар бўлса (*қандай ўқитмоқ керак?*). *иккинчиси*, ўқув материалини танлаш омиллари, тақдим этиладиган ўқув мате-риали мақсади ва мазмуни билан боғлиқ (*нимани ўқитмоқ керак?*).

Таълим методининг асосий белгилари қуйидагилар:

1. Методни фарқлаш (*таркибий элементларга ажратиш*). Ҳар қандай метод аниқ мақсадни амалга ошириш воситаси бўлиб хизмат қилади.
2. Таълимнинг ягона стратегиясини аниқлаш (*таълим шароитидан қатъий назар*).
3. Метод ўргатилаётган нутқ фаолияти турларининг барча томонларини қамраб олишга қодир. Бу метод таркибига кирувчи принциплар йиғиндиси ҳисобига рўёбга чиқади.
4. Барча принципларнинг, ғояларнинг бир бутун бўлиши ва бош ғоя атрофида (*интеграллашуви*) бирлашиши натижасидир. Мазкур мезонларга биноан чет тил ўқитиш тархида қуйидаги методлар вужудга келди:

1. Таржимаметоди. *Аудиолингвал*
2. Тўғриметод. *Аудиовизуал*.

3. Онгли-қиёсийметод.

4. Коммуникативметод.

Барча ўқув қўлланма ва дарсликлар мана шу методларга муносабати бўйича таҳлил қилинади, чунки методлар ўз моҳиятларини дарсликларда акс эттиради. Таълим жараёнида методларни янгилаш орқали ҳам изчиллик принципини рўёбга чиқар-ишига эришилади. И.В.Рахманов, “метод мақсад бўйича йўналтирилган тизим бўлиб, у бир-бири билан шартли боғланган усуллардир”, – деб таърифлайди. Е.И.Пассов эса методни вазифалари бўйича бир-бири билан шартли боғланган принциплар тизими тарзида изоҳлайди. Чет тил ўқитиш методикаси тархида турли методлар қўлланилганлиги маълум. Масалан, XVIII аср охири ва XIX аср бошларида чет тил ўқитишда таржима методларидан фойдаланишган. Таржима методининг номига кўра маъносини билиб олиш қийин эмас: чет тил материали она тилига таржима қилинган. Европада, дастлаб юон тили, кейинчалик лотин тили ўргатилганда, таржима тушуниш усули сифатида хизмат қилган.

Аудиолингвал метод тўғри методнинг замонавий кўринишларидан бири бўлиб, у

икки лотин ва олмон сўзлари **audire** – **hören** – тингламоқ ва **lingua** – **Zunge, Rede, Sprache** – тилдан келиб чиқсан бўлиб, олмон тилига тинглаш-гапириш методи бўлиб таржима қилинган . Мазкур метод дунёда халқаро алоқалар ривожлана бошлаганлиги ва чет тилларга эҳтиёж кучайганлиги сабабли 30-йилларда АҚШда вужудга келган. Унинг асосчилари машхур америка методистлари Ч.К.Фриз ва Р. Ладолардир. Аудиолингвал методда тинглаш ва гапириши ривожлантириш мақсад қилиб кўйилган бўлиб, ўқиш ва ёзув восита сифатида қаралган. “Асосий эътибор ёзма нутққа эмас, балки оғзаки нутққа қаратилган. (Аввал тинглаб тушуниш ва гапириш, сўнгра ўқиш ва ёзув). Бу нутқ фаолиятинг турларига оид қуидаги дидактик кетма-кетликни белгилай-ди: *аввал тинглаш, сўнгра тақрорлаш, аввал ўқиш ва ниҳоят ёзув.*”

Аудиовизуал метод XX асрнинг 40-йилларида ривожлана бошлаган. Унинг асосчилари югослав методисти П.Губерина, француз методистлари П.Реванк,

Ж. Гугенеймлардир. Аудиовизуал метод орқали чет тил ўргатиш-ўрганишда тала-балар ўрганаётган материалларини бир вақтнинг ўзида ҳам тинглайдилар, ҳам экранда ёки расмларда кўрадилар. Ўқитиши фақатгина чет тилда олиб борилиб, тинглаш, кўриш, техник воситаларни кенг қўллашга мўлжалланган. Бу метод асосида оғзаки нутқ ўргатилган. Ҳозирги вақтда ушбу методдан масофавий ўқитишида кенг фойдаланилмоқда. Чет тилни масофадан ўргатишда аудиовизуал метод воситалари орасида санаб ўтилмаган, лекин шу методни тарғиб қилувчи янги компьютер технологияси – видеонжумандан фойдаланиш самарали натижага олиб келмоқда. Видеонжуман – бу мулоқотнинг энг янги компьютер техно-логияларига асосланган истиқболли усули бўлиб, у инсонларга бир-бирини кўриш ва тинглаш, интерактив режимда мулоқот қилиш имкониятини яратади.

Онгли-қиёсий метод XX аср ўрталарига келиб шаклланди. Ушбу методнинг асос-чиси Л.В.Шчерба бўлган, кейинчалик унинг ишини И.В.Рахманов давом эттир-ган. Онгли-қиёсий метод бўйича чет тил она тилига суюнилган ҳолда нутқ фаолияти турларини қўллаш орқали ўргатилган. Онгли-қиёсий методнинг биринчи кўринишида қоида берилади ва шу асосида машқ бажарилади. Кейинги кўринишида эса машқ бажариш жараёнида қоида-умумлашма берилади.

Грамматика-таржима методи ва аудиолингвал методнинг элементлари ва прин-циплари асосида 50-йилларда чет тил ўқитиши тарихига “воситачи метод” номи билан кириб келган метод *аралаш метод* деб юритилган.

Бу борада коммуникатив методика тарафдорлари голибdir. Коммуникатив метод дастлаб инглиззабон мамлакатларда 60-70- йилларда қўлланила бошланди. Унинг ташвиқотчиси Е.И. Пассов бўлган. Коммуникация – (лотинча *comunikatio* сўзидан) алоқа, мулоқот ва маълумот маъноларини англатади. Коммуникация – икки ва ундан ортиқ индивиднинг бир-бирини тушунишига асосланган, бир кишининг бошқа ва қатор кишиларга ахборотни маълум қилиши юзасидан мулоқот актиидир.

Мактабгача таълим муассасаси хисобланмиш боғчада чет тил ўргатилганда қоида берилмайди, балки чет тил сўз ёрдамида оғзаки равишда ўргатиб борилади.

Жумладан, кўргазмалилик, предмет ва нарсалар, имо-ишорадан кенг фойдалани-лади. Масалан: **Guten Tag!**. Олмон тилидаги сўз лексик усулда, яъни битта сўз даражасида бериляпти. **Ich habe ein Buch. Er hat ein Buch.**

Ўрта мактабда, коммуникатив метод бўйича нутқ фаолияти турларини эгаллаш жараёнида чет тилдаги қийинчиликларга қоида бериш керак. Шунга кўра, грамматик ҳодисани гапириш ёки ёзувда қўллай билиш, ўқиш ёки тинглашда таний олиш кўнижмаси ҳосил қилинади. Грамматик қоида бериш материални пухта ўзлаштириш усулларидан биридир. Мактабда илк бор олмон тилини ўрганувчи-лар учун қуидаги грамматик қоидалар берилади:

<i>№</i>	<i>Қоидалар</i>	<i>Дарс</i>
1.	Дарак гапда феъл/кесим доимо иккинчи ўринда туради: <i>Ich bin Ich lese</i> Феъллар хозирги замонда тусланганда күйидаги кўшимчаларни олади:	L.1
2.	<i>ich komme, du kommst, er/sie kommt</i> Кишилик ва эгалик олмошлари: <i>du ____ dein Vater, deine Mutter, deine Eltern.</i>	L.2
3.	Олмон тилида от олдида артикл қўлланади: <i>Das ist eine Stadt. Die Stadt Chiwa ist alt.</i>	L.2
4.	Модалфеъл гапда иккинчи ўринда, асосий феъл гапнинг охирида келади: <i>Ich möchte deutsch lesen.</i>	L.2
5.	Феъл ўзагида а, о, у, унлиси бўлса, хозирги замон II, III шахсада умлаут олади: <i>Schläft er noch? Du fährst nicht.</i> Бўйруқ гапда кесим биринчи ўринда туради: <i>Petra,</i>	L.2
6.	<i>mach bitte das Buch auf! Liess, bitte den Satz!</i> От олдида сифат келганда, кўплиқда артиклсиз ишлатилади:	L.3
7.	<i>Safar hat schwarze Haare und braune Augen.</i>	L.4

Бундай қоидалар янги грамматик бирликни тез ва осон ўрганиш ҳамда ўқитиш жараёнидаги нутқий вазиятлар, ролли ўйинлар, сухбат, мусобака, мушоҳада кабилар юксак оғлилиқ, коммуникативлик асосида рўёбга чиқади. Ҳар қандай мулоқотнинг юзага келиши, коммуникацияга киришуви учун сабаб, асос бўлиши керак. Тил мулоқоти асосан нутқ фаолияти турлари-тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиши, ёзувнинг аниқ ўзаро боғлиқлигисиз юзага чиқа олмайди. 70-йил-ларга қадар, яъни коммуникатив методнинг пайдо бўлишидан аввал тинглаб тушу-нишга эътибор кам эди. Мазкур методнинг вужудга келиши натижасида чет тил-даги нутқни идрок этиш, машқлар системасини ишлаб чиқиши орқали чет тил ўқи-тишнинг тинглаб тушунишга муносабати ўзгарди. Секин-аста коммуникатив ме-тод асосида ва чет тилдаги нутқни тинглаш ва тушуниш кўникмаларини шакл-лантириш бўйича системали ишлар тавсия этила бошланди.

Коммуникатив-когнитив методга кўра олий ўқув юртида “грамматик материал тақсимотида бир курс давомида “истакни изҳор қилиш”га оид нутқий ниятга икки ёки уч марта қайтилади ва аввал *Ich möchte ...*, сўнгра *Ich hätte gern ... (юқори курсларда Würden Sie bitte so freundlich sein und ...)* шакллари тақдим қилинади, кейинчалик бошқа ифода воситалари билан ҳам таништирилади“.

Чет тил ўқитишнинг янгиланиш босқичида коммуникатив-когнитив методика тинглаб тушуниш материали сифатида табиий нутқий вазиятдан фойдаланишни биринчи ўринга қўйди, яъни транспортдаги, вокзалдаги эълонлар, радио ва телеви-дениедаги рекламалар, телефондаги сухбатлар ва шу кабилар.

Хозирги вақтдаги илмий-техникавий жараён инсониятга янги имкониятлар яратмоқда. Турли халқлар маданиятини ўрганишга бўлган қизиқишлиар маданият-лараро мулоқотнинг фанга, айниқса чет тил ўқитишга кириб келишига сабаб бўлди. Чет тил, жумладан олмон тилини ўргатиш методикасида статик ва ўқув жа-раёнида динамик изчилликни таъминлашга оид баён этилган илмий-методик мулоҳазалар болалар боғчасидан тортиб, магистратура ва аспирантурагача бўлган узлуксиз таълим тизимида татбиқ этилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2000. – 246 б.
2. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури. – Т.: Шарқ, 1999, 5-махсус сон. – 480 б.
3. Концепция непрерывного образования по иностранному языку // Учитель Узбекистана. – Ташкент, 1993. – № 26. 28 июля – 3 августа.
4. Бим И.Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: Проблемы и перспективы. – М.: Просвещение, 1988. – 234 с.
5. Блаус А.Я. Преемственность в системе методов обучения. – Рига: Велгус, 1971. – 140 с.
6. Бубола А.С., Шевякова Н.И. и др. Преемственность в изучении специальной лексики в неязыковом вузе. (Витебск)
7. http://www.grsu.unibel.by/_littc/html/confer/publ/97

ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯДАН ФОЙДАЛАНИШ

Чориева Садоқат
қашқадарё вилоят Яккабог туман 8-мактаб
Она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси
+998-90-317-20-09

Аннотация: Мақолада таълим жараёнида янги педагогик технологияларни қўллашнинг амалий натижалари ва самарадорлиги тўғрисида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар. Технология, “Инсерт”, билим, малака, кўникма, интерфаол усул, “бхбх6”.

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган туб ислоҳотлар узлуксиз таълим тизимини жорий этиш, мустақил фикр эгаси, эркин ва ижодкор шахсни тарбиялаб вояга етказишда алоҳида аҳамият касб этмоқда. Бизга маълумки, Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг бош мақсади – комил инсон ва малакали мутахассисларни тайёрлаб, вояга етказишдан иборат экан, бу хусусида давлатимиз раҳбари бугун давлат сиёсатининг катта фоизини таълим ривожига қаратётгани бежиз эмас. Дарҳақиқат, шахсни комиллик даражасига кўтарар эканмиз илмий билимлар, мутахассислик фан асосларини пухта ўзлаштириш, замонавий техника ва технологиялардан фойдалана олиш имкониятларини кенгайтириб боришимиз лозим. М.Очилов, Ж.Йўлдошев, Ў.Толиповлар педагогик технологияларни таълим жараёнига жорий этиш, ўқитиш жараёнида улардан фойдаланиш имкониятлари, интерфаол усуллар асосида ўқув материалларини ўқувчилик томонидан самарали ўзлаштиришга эришиш хусусида ўз қарашларини илгари сурғанлар. Ҳозир таълим-тарбия соҳасида ривожланиб бораётган йўналишлардан бири – замонавий педагогик технологияларни ўқув жараёнида қўллаш бўлиб, уни амалга ошириш долзарб вазифалардан биридир. Маълумки, таълим -тарбия жараёни катта авлод томонидан ўз билим ва тажрибаларини ўсиб келаётган авлодга ўргатишдан иборат бўлиб, бу жараёнда, асосан, инсон ҳаёти учун зарур ахборотларни авлоддан-авлодга узатиш амалга оширилади. “Педагогик технология – баркамол инсонни шакллантириш фаолиятидир”. Таълим тизимида самарадорликка эришиш нафақат ўқитувчилар, балки ўқувчиларда ҳам таълим жараёнига нисбатан ижодий ёндошувни талаб этади. Ижодий ёндошувга эришиш эса педагогик технология билан чамбарчас боғланган. Педагогик технология мураккаб, узоқ давом этадиган жараён бўлиб, ўқитувчининг босқичма-босқич маҳорат пиллапояларини эгаллаб, ниҳоятда қийин, машаққатли меҳнатнинг самараси сифатида ҳар бир ўқитувчи эришиши мумкин бўлган маҳорат чўққисидир. Педагогик технологияларни эгаллаш энг аввало тинимсиз меҳнат, ҳар бир ўқитувчининг ўз устида ишлашиши тақозо этади. Бу ўқитувчининг педагогик фаолиятида ўқувчиларга таълим – тарбия беришнинг ижодий қирраларини излаб топишга имкон яратади. Ўқитувчиларда талабчанликни ошириш, дунё талабларига жавоб берадиган иш услубларини келажак авлодга тадбиқ қилиш шу куннинг асосий заруриятидир. Таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим омили сифатида эътироф этилаётган педагогик технологияларни ўқув жараёнига тадбиқ этишда она тили фанининг имконияти кенгайди, коммуникатив устуворликка эришилди. Она тили дарсларида педагогик технологияни қўллашимиздан асосий мақсад ўқувчиларда ижодийлик, мустақил фикрлаш, фикр маҳсулини нтқ шароитига мос равишида оғзаки ва ёзма шаклларда тўғри, равон ифодалаш кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш, ўқувчини таълим жараёнининг фаол иштирокчисига айлантиришдан иборатdir. Педагогик технологиянинг мазмуни ўқитувчи томонидан ўқувчига ақлий, руҳий, ахлоқий жиҳатдан турли усулда таъсир ўтказишдан иборатdir. Демак, педагогик технология ўқитувчи томонидан бошқариладиган таълим – тарбия жараёни экан, унинг қандай самара бериши ўқитувчининг маҳорати, санъатига боғлиқ. Она тили дарсларида интерфаол усулларнинг “Қора кути”, “Дебат”, “Видеотопшириқ”, “Адолат улкасига саёҳатлар”, “БББ”, “Заковатли зукко”, “Инсерт”, “бхбх6” каби турларидан фойдаланиш орқали қўйилган муаммони ўзаро мулоқотга, ўзаро баҳс-мунозара, фикрлашиши асносида, ҳамжиҳатлик билан ҳал қила олишга эришилди. Айниқса, она тили дарсларида бундай усуллардан фойдаланиш таълим самарадорлигини таъминлаш, ўқувчиларда фаолликни юзага келтириш, билим, кўникма, малакаларни шакллантириш, вақтни тежаш, таълимни жадаллаштиришга ёрдам беради. Бизга маълумки, она тили дарс-

ларида ўрганилган мавзуларнинг ўзига хослиги, айрим ўринларда мураккаблиги ўқувчилар томонидан бирдек ўзлаштирилмайди. Педагогик технологиялар эса ўқувчиларнинг ёш ва психологияк хусусиятлари, шунингдек, мавзуларни пухта ўзлаштиришга ёрдам беради, ўзгалар фикрини тинглаш, ўзининг мустакил қарашларини илгари суриш, уларни далиллаш, мавзу юзасидан билдирилаётган фикрларни умумлаштириш, улар орасидан энг мухимларини танлаб олиш, якуний хуносага келиш имконияти яратилади, ўқувчиларда мавзуларни ўзлаштиришга қизиқиш ва эҳтиёж юзага келади. Шундай қилиб, она тили таълим мининг самарадорлиги ўқитиш методини тўғри танлаш, педагогик технология усулларидан унумли фойдаланиш, “Она тили” фанининг амалий йўналишларидан келиб чиқиб, таълим жараёнида кўпроқ ўқувчини ўйлашга, фикрлашга ундовчи, ўқув топширикларини ишга солиш, ўқувчиларда билиш – ўрганиш эҳтиёжини юзага келтирадиган дарс шаклларидан фойдаланиш сингарилар билан боғлиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Йўлдошев. Ж., Усмонов. С Педагогик технология асослари, Тошкент. 2004. 10-бет.
2. Баркамол авлод орзуси (Тузувчилар: Ш.Қурбонов, Ҳ.Сайдов, Р.Аҳлиддинов). Тошкент, “Шарқ нашриёти”, 1999, 81-бет.

СПОРТЧИЛАРДА МУСОБАҚАДАН ОЛДИНГИ ПСИХОЛОГИК ЁРДАМ ТАМОЙИЛЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.

Эрнаева Гуласал Хазратовна
Тошкент Тиббиёт Академияси магистри
Tel: +93 424 15 91. +94 654 49 43
gernayeva@gmail.com

Аннотация: Психологик ёрдам спортчилар муваффақиятлари учун уларнинг ҳаётида мотивациялар ва ҳиссиётлар манбаи сифатида жуда муҳим ўрин тутади. Спортчи ғалабаси учун бирон бир йўналишни шу жумладан психологик кумакни эътиборсиз қолдириш муваффақиятсизликка олиб келиши мумкун. Рақибининг юқори даражадаги жисмоний, тактик ва техник тайёргарликка эга эканлиги спортсменларда психологик иммунитетни пасайишига олиб келади. Спортчиларни бундай холатдан чиқариш психологлар олдидағи долзарб муаммолардан биридир.

Калит сўзлар: Мотивация, ҳиссиёт, психологик иммунитет, техник тайёргарлик, психологик стимул.

Долзарблиги: Бугунги куннинг долзарб мавзуларидан бири бўлган спорот ҳаётизини бир бўлгига айлангани дарҳақиқат. Оҳирги 15 йилликда спорт билан мунтазам шуғулланувчилар кўрсаткичи 23% га ошганлиги бу эса юртимизда хар 7 та хонадонлардан бирида спорт билан мунтазам шуғулланувчилар борлигидан далолатdir. Спортчиларимизнинг охирги йиллардаги дунёни ларзага солгучи ютуқлари сўзимизнинг исботидир. Мунтазам спорт билан шуғулланувчиларда тана соғлиги ва рух соғлиги бир маромда бўлади. Уларнинг номутаносиблиги эса спортчи ғалабасига, муваффақиятига чанг солмасдан қолмайди. Спортчини шиддатли жисмоний тайёргарлиги бўлиши мумкин, лекин унда психологик тайёргарлик бўлмаса рақибининг тактик ва техник тайёргарлигидан узини юқотиб қўйиши ва мағлубиятга учраши хеч гап эмас. Шунинг учун хам жисмоний ва рухий соглом спотчиларда муваффақият хар доим улар билан бирга. Спортчиларимизга психологик ёрдам кўрсатиш (стрессли, депрессив, ҳиссий, мотивацион, стимулациян) эса замонавий психологиянинг асосий муаммоларидан бири деб билдим.

Мақсад: Спортчиларни мусобақадан олдинги психологик тайёргарлигини такомиллаштириш.

Материал ва методлар: Текширув мақсадида Республика олимпия захиралари коллежидан 20 нафар спортчи олинди. Улардан 16 нафари (80%) эркак ва 4 нафари (20%) аёл. Текширилувчиларнинг ўртача ёши 19 ± 5.7 . Спортчиларда стандарт текширувлар билан бир қаторда психологик холатини аниқлаш учун Спилбергер-ханин шкаласидан фойдаланилди. Беморлар 2 гурухга бўлиб ўрганилди: 1-асосий гурух 12 нафар (60%) спортчи жисмоний тайёргарлик билан биргаликда психотерапия (мотивацияни стимулловчи машқлар); 2-назорат гурухидаги 8 та (40%) спортчиларда фақатгина жисмоний тайёргарлик қўлланилган.

Натижалар: Тадқиқот натижаларига кўра Спилбергер-ханин шкаласи бўйича 1-асосий гуруҳдаги 4 нафар (33%) спортчига енгил (30 балл); 5 та (42%) ўрта (31-45 балл); 3 та (25%) спортчига кучли (46 баллдан юқори) хавотир аниқланди.

2-назорат гуруҳдаги 4 нафар (44%) спортчига енгил; 4 та (44%) ўрта; 1та (11%) спортчирда кучли хавотир аниқланди.

Натижалар 1 ойдан кейин солиштирилганда 1- асосий гуруҳдаги 7 нафар (58.3%) спортчига енгил, 1 нафар (8.3%) да ўрта даражадаги хавотир аниқланди, 4 та (33.3%) спортчига эса хавотирли бузилишлар аниқланмади.

2- назорат гуруҳдаги 5 та (62.5%) bemorda eнgил, 3 нафар (37.5%) да ўрta, daражадаги деменция аниқланди.

Текширув натижалари шуни кўрсатдиги асосий гуруҳдаги спортчиларда мотивацияни кучайтирувчи машқлар ўтказилганда 4% га яхшиланиши, назорат гурухидаги спорт-

чиларда эса фақатгина жисмоний машғулотлар хисобига 1.5 %га $P \leq 0,05$ яхшилангани аниқланди.

Хулоса: Спортчиларда мусобақадан олдинги хавотирли психологияк холатини эрта аниқлаб уларни коррекция қилишда жисмоний машғулотлар билан биргаликда психотерапия усуллари “мотивацияни оширувчи машқлар”дан ҳам фойдаланиш спортчиларнинг жисмоний ва рухий шижаатини ошишига ва психологик муаммоларини яхшиланишига, галабага бўлган ишончини ошишига олиб келади.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA TINISH BELGILARINI O'RGAТИSH

*Bozorova Ziyoda Eshboyevna.
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasи o'qituvchisi
Tel: +998996237304
Email: gulnozaqurbanova@mail.ru*

Annotatsiya: Punktuatsiya tinish belgilarni ishlatilishi haqidagi qoidalar yig'indisi hisoblanadi. Puntuaktsiya ham yozuv kabi, kishilar orasidagi aloqaning muhim vositalaridan biri sanaladi.

Kalit so'zlar: tinish belgilari, punktuatsiya, yozuv, qoida.

Puntuaktsiya ham yozuv kabi, kishilar orasidagi aloqaning muhim vositalaridan biri sanaladi. Boshlang'ich sinflarda to'rtta tinish belgi: gap oxirida nuqta, so'roq belgisi, undov belgisi hamda uyushiq bo'lakli gaplarda vergulning ishlatilishi haqidagi qoidalar o'rnatiladi. Boshlang'ich sinflarda o'rnatiladigan tinish belgilari kam bo'lishiga qaramay, o'qituvchi har bir sinda puntuaktsiya ustida muntazam ish olib borishi zarur, chunki tinish belgilari fikrni aniq va tez o'qib olishga hamda o'zgalarga uqtirishga beradi.

Kichik yoshdagi o'quvchilarni tinish belgilari bilan tanishtirishda o'qituvchi, avvalo, ularning yozma to'g'ri, boshqalarga tushunarli qilib ifodalash uchun muhim ekanini tushuntiradi.

Masalan, nuqtaning roli bilan elementar tarzda tanishtirish uchun gaplarga ajratilmagan yaxlit matn o'qitiladi; o'quvchilar bunday matnni o'qish va mazmuniga tushunish qiyin ekanligiga ishonch hosil qiladilar.

Puntuaktsiya semantik, sintaktik va intonatsion qoidaga asoslanadi. Bu uch asos bir-biriga o'zaro ta'sir etadi. Xat yozuvchi tinish belgisini qo'yishda, avvalo, bayon etadigan fikrining mazmuniga asoslanadi. 1-sinf o'quvchilariga savod o'rnatish davridayoq nuqta, so'roq belgisi va undov belgisi bilan amaliy tanishtiriladi. Bolalar hali "Alifbe" o'qimasalar ham, rasmga qarab gap tuziladi. O'qituvchi ularga talaffuzda bir gap boshqasidan to'xtam (pauza) bilan ajratilishini, gapning oxirida pasayishini tushuntiradi.

Bolalar, o'qituvchi topshirig'iga ko'ra, 3-5 gapli kichik matnni gaplarga ajratadilar va ular o'rtasidagi to'xtam (pauza) qilish hikoya mazmunini yaxshi tushunishga yordam berishiga ishonch hosil qiladilar. Ular gapni to'g'ri talaffuz qilishini o'rgana boshlaydilar. Bu gap oxiriga nuqta qo'yilishi bilan tanishtirish uchun mazmuniy va intonatsion asos yaratadi. Bolalarni gapni o'qishga oldindan tayyorlash uchun grafik sxemadan foydalilaniladi. Masalan, bolalar gap tuzadilar, undagi so'zni sanaydilar va o'qituvchi rahbarligida chiziqcha bilan belgilaydilar: Biz ertakni sevamiz (.). Yana boshqa gap tuzib, uni ham chiziqcha bilan belgilaydilar.

Qovun pishdi (-----). O'qituvchi quyidagi mazmunda tushuntiradi: Og'zaki nutqda bir gapni ikkinchisidan pauza bilan ajratamiz. (har bir gapni talaffuz qilib ko'rsatadi).

Kitoblarda, gazetalarda gapning tugaganini, ovozni pasaytirish va pauza qilish kerakligini ko'rsatish uchun alohida belgi-nuqta ishlatiladi. Bir necha darsdan so'ng o'quvchilar gaplarni o'qiy boshlaydilar. Ular nuqta pasaytirish, pauza qilishga belgi ekanini tushunadilar. Kesma harflardan gap tuzishda albatta nuqtali kartochkadan foydalilaniladi. O'quvchilar gapni yozganda, o'qituvchi nuqta qo'yishni eslatadi, ishni tekshiradi. Gapning oxiriga nuqta qo'yilmasa, xato hisoblanadi. O'quvchilar o'qituvchi yordamida nima uchun nuqta qo'yish lozimligini tushuntiradilar. Shunday yo'l bilan gapning oxiriga nuqta qo'yish ko'nikmasi shakllantiriladi.

So'roq va undov belgilari bilan ham savod o'rnatish davrida tanishtiriladi. Bolalar so'rash mazmunini bildirgan gaplarni o'qiydilar. O'quvchilar bunday gaplarni ohangi rioya qilgan holda, ya'ni gapning oxirida ovozni ko'tarish bilan o'qishga o'rnatiladi. Gapning mazmuni va ohangi so'roq belgisini qo'yishni talab etadi. Undov belgisini qo'yishni o'quvchilar gapning his-hayajon ifodalashi va alohida ohangda o'qilishi bilan bog'laydilar.

O'quvchilar II-sinfda «Gap» bo'limi mavzularini o'rganish jarayonida nuqta, so'roq belgisi va undov belgisi haqida nazariy tushunchalar oladilar. III-sinfda esa tinish belgilari haqidagi nazariy tushunchalar chuqurlashtiriladi. Shu vaqtan boshlab ular o'quvchilar gap oxiriga tinish belgilari sintaktik asosda qo'yilishini anglay boshlaydilar.

"Darak gap" mavzusini o'rganish bilan bog'liq holda nuqta qo'yilishi, "So'roq gap"

mavzusi bilan bog'liq holda so'roq belgisi va "Undov gap" mavzusini o'rganish bilan bog'liq holda undov belgisining qo'yilishi o'rgatiladi. IV-sinfda o'quvchilar "Gapning uyushiq bo'laklari" mavzusi o'rganilganda sanash ohangi bilan bog'langan bo'laklarda vergulning vazifasi bilan tanishadilar. O'qituvchi ikki gapni o'qib taqqoslash bilan nuqta va vergulda ohangning qanday berilishini ko'rsatadi. Masalan, biz o'z ona tilimizni sevib o'rganamiz.

(Gap oxirida ovoz pasayadi. Pauza qilinadi.) Toza, tiniq, kumush suv orom berar barchaga (Toza, tiniq so'zlaridan so'ng ovoz bir oz pasayadi, xabarning davom etishi seziladi). Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar har xil mashqlarni ishslash orqali tire va ikki nuqtaning ishlatilishi bilan amaliy tanishadilar. Savod o'rgatish davridayoq o'qituvchi o'quvchilar e'tiborini vergul, tire, ikki nuqtaning ishlatilishiga qaratadi, matnni o'qiganda bu tinish belgilariga riosa qilishni o'rgatadi. Masalan, olma, olcha, non-meva. Kitob –bilim bulog'i, o'quvchining o'rtog'i. Ona tili darslarida so'zlarni guruhash mashqlarini bajarganda, o'qituvchi I-sinf o'quvchilarini tire va ikki nuqtaning qo'yilishi bilan amliy tanishtiradi. O'qituvchi aniq misollar bilan sanab ko'rsatilgan so'zlardan oldin ikki nuqta qo'yilishini har bir so'zning vergul bilan ajratilishini ko'rsatadi. Bunda o'quvchilar tinish belgining nomini aytadilar, o'qituvchi eslatmasa ham, ulardan asta-sekin foydalana boshlaydilar. Matnni yozishdan oldin puntuaktsion xatoning ham oldi olinadi.

Shunday qilib, o'qituvchi o'quvchilarda puntuaktsion ziyraklikni o'stirib boradi. Dasturga ko'ra bu sinfda o'quvchilar qo'shma gap bilan ham tanishtiriladi, elementar o'rgatiladi. Buning uchun sodda gap bilan qo'shma gap taqqoslanadi va bolalar qo'shma gapning ayrim xususiyatlari, xususan, bunday gaplarda ikki qism mavjudligi bilan tanishadilar: 1) qo'shma gap ikki mustaqil qism (sodda gap) dan tuziladi: Ish ishtaha ochar, dangasa ishdan qochar. (Maqol).

Tong hali yorishmagan, lekin yulduzlar ancha siyraklashgan edi. (Oybek); 2) Qo'shma gapda bir qism ikkinchisiga ergashadi (tobelanadi): Hamma ahil bo'lib ishladi, shuning uchun ish tez bitdi. O'quvchilar qo'shma gap tarkibidagi har bir gapning ega va kesimini topadilar hamda qo'shma gap ikki gapdan tuzilishiga ishonch hosil qiladilar. O'quvchilarga qo'shma gapni o'rgatish bilan bog'liq holda, ammo, lekin, biroq bog'lovchilari yordamida tuzilgan bog'langan qo'shma gaplarda, shuning uchun bog'lovchisi yordamida bog'langan bog'lovchisiz qo'shma gaplarda (atamalar berilmaydi) vergulning ishlatilishi tushuntiriladi.

O'quvchilarga puntuaktsion qoidalarning to'la singdirish ularni tinish belgilarini o'z o'rnila ongli ishlatishga o'rgatish maqsadida sintaktik-puntuaktsion tahlil, tinish belgalari tushirib berilgan matnning tegishli tinish belgilarini qo'yish, ta'kidiy eslatish diktanti, bayon va inshoda tinish belgilarining ishlatilishini izohlash kabi mashqlardan foydalaniлади.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. O'zbek tilining imlo qoidalari. Toshkent 2018y.
2. O'zbek tili izohli lug'ati. Toshkent 1995y
3. "Boshlang'ich sinflar metodologiyasi". Nizomiy nomidagi TDPU Termiz filiali o'qituvchisi Bozorova Ziyoda Majmuasi

HUSNIXATGA O'RGATISHNING METOD VA USULLARI

*Davronova Shahnoza Farmonovna
Buxoro viloyati Buxoro tumani
20-son umumta'l'm maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilarni to'g'ri yozuv va husnixatga o'rgatishning metod va usullari berilgan.

Kalit so'zlar: yozuv, husnixat, qoida, metod, to'g'ri yozish, doska, daftar, usul.

Yozuv kishilarning o'zaro fikr almashishi va bilimlarni egallashning qudratli vositasi hisoblanadi. Yozma nutq avlodlarni bir-biriga bog'laydi, uzoq davrlar mobaynida saqlanadi. Yozuv tufayli kishilar fikri, insoniyat qo'lga kiritgan bilimlar avloddan-avlodga yetib boradi, abadiy yashaydi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni husnixatga o'rgatish ehtiyoji yuqoridagi talablar asosida yuzaga keladi. Quyida biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilishi zarur bo'lgan eng asosiy yozuv usullari haqida fikr yuritamiz. Bu metod va usullar quyidagilar: 1. Chiziqli usul. 2. Genetik usul. 3. Namunaga qarab yozish usuli. 4. Namunaga qarab ko'chirish usuli. 5. Nusxa ko'chirish usuli. 6. Tasavvur orqali yozish usuli. 7. Ritmik usul(sanoq-ohang). 8. Harf shakllarini tahlil qilish usuli. 9. Yozuv malakasini ongli o'zlashtirish usuli. 10.Qo'l harakatini mashq qildirish usuli.

Chiziqli usul. Qaysidir harfni yozilishini o'rganish uchun o'quvchi bu harf qanday belgilarga ega ekanligini, harfdagi alohida elementlarning joylashish o'rnini, uning kattaligini va hokazolarni o'rganib olishi kerak. O'quvchiga harfning yozilishini to'g'ri o'rgatish uchun uning qatordagi o'rnini to'g'ri joylashtirish va qatorni qog'oz varag'ida joylashish o'rnini bilish uchun qog'ozda gorizontal, yotiq chiziqlar chiziladi, shunda daftarning betida o'ziga xos setka paydo bo'ladi. O'quvchilar unga har bir alohida harfni yozib boradilar.

Genetik usul. Genetik usul to'g'ri yozishga o'rgatishning asosiy uslubi hisoblanadi. Boshlang'ich maktabning dasturida ko'rsatilishicha alifbeni o'rganish vaqtida bolalar alifbeda harflar qanday joylashgan bo'lsa shu tartibda yozilishida oson yoki qiyinligidan qat'iy nazar ketma-ket o'rganiladi. Genetik usul bilan yozuvga o'rgatish hozirgi kunda alifbeni o'rganib bo'lgandan so'ng to'g'ri yozuvga o'rgatishning butun borishida amalga oshiriladi. Bu uslubning afzalligi shundan iboratki, o'quvchi yozuvdagagi harfni alifbedagi tartibda emas, balki uning yozilishidagi murakkab tomonlariga va yozuvdagagi harf avvalgi yozuv mashqlariga mos kelishi kerak.

Namunaga qarab yozish usuli. Husnixatga o'rgatish usullaridan biri harflarning shaklini namuna qilib ko'rsatish va yozdirishdir. Har bir harfning namunasi doskada barcha o'quvchilarning diqqatini jalb qilgan holda yoki ayrim o'quvchilarga daftarda alohida-alohida ko'rsatiladi. O'quvchining vazifasi doskada eslab qolgan shakllarini o'z daftarlariiga to'g'ri aks ettirishdir. Doskada yozib ko'rsatilgan har bir harf barcha o'quvchilarga aniq ko'rinish turishi shart. Agar ayrim o'quvchilar uni aniq ko'rmagan bo'lsalar, qaytadan takrorlab ko'rsatiladi.

Nusxaga qarab ko'chirish usuli. Bu usul qadimiy usul bo'lib hozirgi kunda ham qimmatini yo'qotmagan holda qo'llanilib kelinmoqda. Bu usulda o'quvchilar harflarni ("Husnixat" kitobi yoki "Yozuv daftari")dagi namunalarga qarab ko'chirib yozadilar. Tayyor holdagi nuqtalar bilan ifodalangan harflar ustidan qo'lni yurgizib mashq qilish mexanik jarayon bo'lib, o'quvchilar bu topshiriqni oson bajaradilar.

Nusxa ko'chirish usuli. Bu metod harf shaklini to'g'ri tasavvur qila olmaydigan, yozayotganda daftar chiziqlaridan pastga yoki yuqoriga chiqib ketadigan o'quvchilar uchun qo'llaniladi. Ayrim hollarda o'qituvchi chirolyi yozuvga o'rgatishning dastlabki davrida o'quvchilarni harf, uning elementlari haqida to'g'ri tasavvurga ega qilish uchun yupqa xitoy qog'ozidan ham foydalanishi mumkin. Lekin bunday mashqlar qo'l harakatini o'stirish uchun yordam beradi. Bundan uzoq foydalanish yaxshi samara bermaydi, o'quvchi harf shaklini mustaqil yoki namunaga qarab yozishda qiynaladi. Shuning uchun ham bu usuldan yakka shug'ullanganda foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Tasavvur orqali yozish usuli. Bolalarga tasavvur orqali havoda harflar shaklini yozdirish ham qo'llaniladi. O'qituvchi doskaga yozib ko'rsatgan harf yoki uning bog'lanishlarini o'quvchilarga ruchkani havoda harakatlantirib ko'rsatadi va bu orqali o'quvchida harf haqida tasavvur

hosil qilinadi. So‘ng o‘quvchi daftarga yozishga kirishadi. Bunday mashq usuli o‘quvchining qiziqishini oshiradi. Bu usulning salbiy jihat shundaki, o‘qituvchi bu usuldan foydalanganda barcha o‘quvchilarining qo‘l harakatini to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini bir paytda tekshira olmaydi. Bunda bir necha o‘quvchining qo‘l harakatini kuzatib tegishli ko‘rsatma beriladi.

Ritmik(sanoq-ohang) usuli. Bu usul o‘qituvchi sanog‘i ostida harf va uning elementlarini yozish demakdir. Bu usuldan savod o‘rgatish davrida foydalanish mumkin. Sanoq-ohang usulining foydali jihatlari mavjud. Birinchidan harflarning tekis yozilishini ta‘minlaydi. Ikkinchidan sekin yozadigan o‘quvchilarini tez va sinfdagi barcha o‘quvchi bilan barobar yozishga undaydi. Uchinchidan, o‘quvchilar aniq va dadil harakatlanish orqali ish bajaradi. To‘rtinchidan, sinfda darsni jonlantiradi. Bu usuldan butun dars davomida foydalanib bo‘lmaydi, chunki o‘quvchi charchab qoladi va yozuv sifati buziladi.

Ritmik usulni qo‘llashda asosan, harflarning asosiy elementi “bir”, ”ikki”, ”uch” deb beriladi. Bu usulni qo‘llashda harf yoki elementlar avval sanoqsiz yoziladi, so‘ngra sanoq ostida yozdiriladi. Sanoq-ohang yoki ritmik usuldan bo‘g‘in va so‘z, gaplarni yozdirishda ham foydalaniladi.

Harf va ularning elementlarini tahlil qilish usuli. Harf va uning elementlarini tahlil qilish turlicha amalga oshiriladi. Harflarni elementlarga ajratib tahlil qilish har bir harfnинг necha elementdan tuzilganligini, qanday shaklda ekanligini, bu elementlar boshqa harflar bilan bog‘lanishida qanday ko‘rinishga ega bo‘lishini o‘quvchilar tasavvur etadilar. Ayrim harflar bir necha elementdan tashkil topgan bo‘lib ular bir butun shaklda yoziladi, ammo o‘qituvchi uning necha elementdan iboratligini eslatib o‘tadi

Qo‘l harakatini mashq qildirish usuli. Qo‘l harakatini mashq qildirish usuli bolalarning charchagan a’zolarini dam olishiga va yozuv sifatiga katta ta’sir etadi. O‘quvchilar dars jarayonida bajariladigan mashqlar oddiy bo‘lib, kam vaqt olishi o‘quvchining jismoni yihatdan o‘sishiga, qo‘l va barmoqlarning chiniqishiga, qaddi-qomatining to‘liq, erkin tutilishiga yordam berishi lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. G‘ulomov M. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini husnixatga o‘rgatish.
2. G‘ulomov M. “Husnixat metodikasi.
3. G‘afforova R, Nazarov Q, Yo‘ldosheva Sh. “ 1-sinf savod darslari.

МАКТАБДА TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHDA "XAYOLIY SAYOHAT" INTERFAOL TA'LIMIDAN FOYDALANISH.

*Duisova Tadjigul Djanisovna
Urganch tumani 18- sonli maktab
tasviriy san'at va chizmachilik
fani o'qituvchisi.*

Annatotsiya: Milliy tarbiya tizimini shakllantirish, barcha sohalarda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish va undan foydalanish, jahon axborot resurslaridan bahramand bo'lishni kengaytirishga mustahkam zamin yaratilmoqda.

Kalit so'zi: tarbiya, tasviriy san'at, pedagogik texnologiya, axborot texnologiya.

Maktab tasviriy san'atni o'qitish texnologiyasi va uni yangi pedagogik texnologiya asosida o'qitish borasida maxsus kuzatuvlar tajribalar va tajribakor metodist tasviriy san'at o'qituvchilarining ish tajribalari o'rganilib, ulardan tegishli ilmiy xulosalar chiqarildi.

- tasviriy san'atini pedagogik texnologiyasi – bu tasviriy san'at o'qitiuvchisining o'quvchilarga ma'lum davrda va sharoitda san'at bilimi va malakasini berish vositalari asosida oldindan belgilangan maqsadga erishish va bu vazifani bajarishni kafolatlay oladigan pedagogik jarayon – deb aytamiz.

Ya'ni o'qituvchini 45 minut dars jarayonida belgilangan, mo'ljallangan maqsadga erishish uchush ta'lif va tarbiya vositalaridan foydalanishning didaktik, metodik va uslubiy jarayonlari majmuasi asoda kafolatlangan natijalarga erishishni ta'minlaydigan pedagogik jarayondir, - desak to'g'riroq bo'lsa kerak.

Maktab tasviriy san'atini o'qitishda ham pedagogik texnologiyani "dars texnologiyasi", "o'qitish texnologiyasi" va "ta'lif texnologiyasi" kabi ko'rinishlaridan foydalanishadi.

"Dars texnologiyasi" – bu 45 minutli tasviriy san'at darsini qo'riliishi, tuzilish va tashkil etilishining umumiyyet pedagogik tinglovchilarga (didaktik va metodik) javob berishni kafolatlaydigan pedagogik jarayondir. Yani tasviriy san'at o'quv faning sınıf – dars sistemasi bo'lib, u: Yangi bilim berish, berilgan bilim – malakalarni mustaxkamlash, aralash dars, bilim – malakalarni tekshirish va nazorat qilish darslari kabilar. Ularning har biri o'ziga xos texnologiyalarda faoliyat yuritadi.

"O'qitish texnologiyasi" – tasviriy san'at va san'atshunoslik fanlarini o'qitish va ular asosida nazariy va amaliy sohalaridan bilim – malakalarni o'zlashtirish yo'li, qoidalari va uslublari majmuasi jarayonidir.

Bu texnologiya ma'lum bir o'quv predmetini o'qitish va o'zlashtirish yo'lini didaktikasi va xususiy metodikasi jarayonni ifoda etadi. SHunga ko'ra o'qtish texnologiyasi tasviriy san'at dars mashg'ulotlarining besh turi bo'yicha o'zagarib ham turadi. CHunki tasviriy san'at dars mashg'ulotlarini o'qitish didaktikasi va uslublari mashg'ulotlaridagi maqsad va vazifalarni o'zagarib turishi bilan uning o'qitish texnologiyasi ham o'zgarib turadi.

"Ma'lumot texnologiyasi" – bu o'quvchilarga ma'lumot berish mazmunida ifodalanib, u o'quvchilarga tasviriy san'at o'quv fanidapni bilim – malaka berish jarayonida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida ilmiy muloqot, munosabat, ijodiy hamkorlik jarayonlari mazmunida ifodalanadi.

Xayoliy sayohat darsi ta'limining bu interfaol usuli tasviriy san'at tarix, geografiya, til adabiyot va boshqa fanlardan qo'llanilishi mumkin.

Tarixdan biror davirdagi ma'lum bir davlat tarixiga oid, geografidan biror bir kishlak, materik, orol, davlat buylab xayoliy sayoxat kilib uni yozma tarzda yozish ьялаб etiladi. Ishtirokchi uzi mustaqil (ilxom bilan) usha joyni chizish yoki yozma tasvirlash kerak. Kimning chizmasi yoki yozma tasvirlashi mazmunan yuqori saviyada yozilgan bo'lsa, u g'olib hisoblanadi.

Adabiyotlar.

1. N.Rostovtsev. O'rta maktab tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. M. 1980 y (rus tilida)
2. R.Hasanov. Narsani o'ziga karab rasm chizish. T. 1968
3. B.Oripov. Tasviriy san'at va chizmachilik kabineti, sinfdan tashqari ishlari. T. 1974 y.

TA'LIM JARAYONIDA PADAGOGIK INNOVATSION USULLARNI QO'LLASH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI.

*Eshmurodova Muqaddas Rustamovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
2-umumi o'rta ta'lism maktabi
biologiya fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 660 98 22*

*Xudoyqulova Matluba Jumaqulovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
2-umumi o'rta ta'lism maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 317 06 80*

Annotatsiya. Innovatsion faoliyatning asosiy funksiyasi pedagogik jarayonni komponentlarini, ya'ni ma'no, maqsad, ta'lism mazmuni, shakli, metodi, texnologiyasi, ta'lism vositalari, uni boshqaruvlarini o'zgartirishdan iborat.

Kalit so'zlar. Ta'lism to'g'risidagi qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, modernizasiya, notanqidiy, interfaol, moddiy baza, standart, o'quv rejalar, dastur, Pedagogik texnologiya .

Ta'lism to'g'risidagi qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, — Maktab ta'limi rivojlantirish Davlat umummilliy dasturini ta'lism jarayoniga tadbiq etish bilan ta'limda sifat va samaradorlikka erishish va shu orqali modernizasiya qilingan ta'lism standartlari to'liq bajarilishi ta'min etish davri boshlandi. Davlatimiz tomonidan yangi maktablar qurilishi, minglab maktablarni yangitdan rekonstruksiya qilish, joriy ta'mirlash ishlari jadal sur'atlar bilan olib borilmoqda. Maktablarni yangi jihoz, asbob-uskunalar, takomillashtirilgan dasturlar, modernizasiya qilingan, tajriba-sinovdan o'tgan standartlar, darsliklarning yangi avlodni bilan (ijara tariqasida) ta'minlash, kompyuterlashtirish davlat umummilliy dasturi asosida izchil amalga oshirilmoqda. Endi o'quv jarayonini yangilangan dastur va standart talablariga javob beradigan zamonaviy darslar asosida tashkil etish davri keldi. Boshqacha qilib aytganda zerikarli darslar o'rniga darslarni tashkil etishga ma'suliyat bilan yondashadigan, kasbiy bilimdonlik, metodik mahoratga ega, ma'suliyatli, zamonaviy, interfaol pedagogik texnologiyani mukammal o'zlashtirib olgan, innovasiyalar asosida ta'lismni tashkil eta oladigan o'qituvchilarga talab oshib bormoqda. Ta'linda moddiy baza, standart, o'quv rejalar, dastur va darsliklar qanchalik takomillashtirilmasin, kutilgan asosiy natijaga erishish, chuqur va puxta bilim berish, yuqori sifatdagi o'zlashtirishga erishish bevosita nazariy va amaliy mashg'ulotlarni olib boruvchi o'qituvchining ijodkorligi, izlanuvchanligi, malakasiga pedagogik mahoratiga bog'lanib qolaveradi, o'quv-biluv markazida esa o'quvchi turmog'ini taqozo etadi. Ta'lism tizimi va maktab oldiga maqsad qilib ya'ni, komil insonni tarbiyalab voyaga yetkazish qo'yildi. O'zbekistonda ta'lism-tarbiya sohasini isloq qilish maqsadida «Ta'lism to'g'risida»gi qonun va — Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ning amaldagi holati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bugungi kun pedagogika sohasida kirib kelayotgan yangiliklar, yangi pedagogik texnologiyalar va pedagogik innovasiyalar zamonaviy pedagog kadrlarni shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi. Oliy ta'lism (shuningdek o'rta, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi) mutaxassis kadrlar tayyorlashda bo'lajak o'qituvchilarning metodik mahoratiga, ularni o'qitishning yangi usullarini o'zlashtirishlariga yetarli e'tibor berilmayotganligi ta'lism sifati samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. — Pedagogik texnologiya atamasi o'qituvchilarimiz orasida ikki xil ma'noda qo'llanilmoqda:

1. Zamonaviy texnika, elektron hisoblash mashinasi, kompyuter, audial, vizual asboblarini ta'lism-tarbiya jarayoniga qo'llab samaradorlikni oshirish;
2. Ta'lism-tarbiya jarayoni maqsadi, vositasi, natijasini oldindan o'rganish, qayd etish yo'llari bilan o'qituvchining kafolotlangan natijaga erishishini ta'minlash. Ta'limga kafolotlanganlik natijasi samaradorlikni va maqsadga erishishni belgilaydi. Bundan ko'rindaniki natija maqsadga qancha yaqin bo'lsa, o'quvtarbiya jarayoni shuncha samarador hisoblanadi va bu ta'limga zamonaviy texnik vositalari va ilg'or texnologiyalarni amalga oshirishning muhim jihatlaridan bo'lib, ikkinchi talqin, ta'lism-tarbiya jarayoni maqsadi, vositasi, natijasini oldindan o'rganish,

qayd etish yo'llari bilan o'qituvchining kafolatlangan natijaga erishishini ta'minlash. Demoqchi bo'lgan fikrimiz shundan iboratki, o'qituvchi faoliyatining asosini dars tashkil etadi. Ta'lim jarayonining samaradorligini belgilash hamda maqsadga erishishning eng maqbul yo'li va usuli metodni tanlash bilan belgilanadi. —Metod atamasi yunoncha — metodos so'zidan olingen bo'lib, yo'l, haqiqatga intilish, kutilayotgan natijaga erishish usuli ma'nosini anglatadi. O'qituvchi metod tanlashda: Birinchidan, o'qitish usuli, o'qish faoliyati usullari bilan chambarchas bog'liq bo'lishiga; Ikkinchidan, maqsadlarga erishishda o'qituvchi o'quvchi hamkorligi o'z aksini topishi shart ekanligiga; Uchinchidan o'quvchilarning yosh, individual psixologik xususiyatiga; To'tinchidan, mavzularning izchilligi va tizimlilagini hisobga olganlikka e'tibor beradi. Demak, pedagogik texnologiya ta'lim mazmuni usul, shakl va vositalar asosida yuzaga keladi. Ushbu jarayon kafolatlangan natijaga erishishga yo'naltiriladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati.

1. Shodmonova Sh.S., Mirsagatova N.S., Ibragimova G.N., Mirsolieva M.T. Pedagogik texnologiyalar (metodik qo'llanma). —T.: —Fan va texnologiya, 2011 y.
2. Azizzxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat. Toshkent TDPU. 2003 yil.
3. www.ziyouz.com

AXBOROT-KUTUBXONA VA AXBOROT-RESURS MARKAZLARINI STANDARTLASHTIRISH TO‘G‘RISIDA

*G‘ulomova Barnoxon Abdughalimovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
3-maktab informatika fani o‘qituvchisi*

Anotatsiya: Ushbu maqolada respublikamizdagi axborot-kutubxona axborot-resurs markazlarining standartlari haqida fikr yuritilgan. Kutubxonachilik va nashriyot sohasida standartlarni yaratish va tatbiq qilish bu jarayonlarni avtomatlashtirish to‘g‘risida ayrim qarashlar aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: Axborot-resurs markazi, kutubxona, elektron kutubxona, avtomatlashtirilgan kutubxona, raqamlashtirilgan kutubxona, virtual kutubxona, avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizim.

1991-yil O‘zbekiston mustaqilligi qo‘lga kiritilganidan so‘ng jamiyatning barcha qatlamlarida o‘zgarishlar yuz berdi.. Kutubxonachilik ishi sohasida ham xorijiy grantlar, hamkorlik yordamlari paydo bo‘ldi. Ulaming ta’sirida va ko‘magida kutubxonachilik ishi sohasida avtomatlashtirish tushunchalari shakllanib, amaliyotga joriy etila boshlandi.

Shu davrda sohaga oid birinchi marta qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Axborot-kutubxona faoliyati to‘g‘risida”gi qonuni, 2006-yil 20-iyunda qabul qilingan. Birinchi prezidentimizning “Respublika aholisini axborot-kutubxona bilan ta’minalashni tashkil etish to‘g‘risida”gi, 2011-yil 23-fevraldagagi “2011–2015-yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari negizida axborot-kutubxona va axborot-resurs xizmatini yanada sifatli takomillashtirishning chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorlari, 2012-yil 20-martda qabul qilgan “Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi axborot-resurs markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorning o‘ziyoq bu davning o‘ziga xos xususiyatlarini va ahamiyatini ko‘rsatadi.

Inson faoliyatining ixtiyoriy sohasini standartlashtirish uni avtomatlashtirish uchun nazariy va amaliy asos ekanligi isbot talab qilmaydigan haqiqatdir. Chunki jarayonlar (texnologiyalar) ni avtomatlashtirishga kirishishdan oldin bu jarayonlar ma’lum bir tartibga (qoidaga) bo‘ysundiriladi. Demak, avtomatlashtirishda standartlashtirishning roli beqiyosdir.

Kutubxonachilik va nashriyot sohasida standartlarni yaratish va tatbiq qilish bu jarayonlarni avtomatlashtirish uchun zamin yaratadi. Axborot-kutubxona faoliyatini aniq va samarali boshqarish, foydalanuvchilar qiziqishlarini himoya qilish, yaratilayotgan axborot resurslari va ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifatining va tezligining yuqori bo‘lishi standart talablarini qay darajada bajarilishiga bog‘liq bo‘ladi. Zamonaviy kutubxonalar bosma hujjatlarni saqlaydigan passiv omborlardan, faol ishlaydigan avtomatlashtirilgan axborot markazlariga, elektron kutubxonalarga, hujjatlarni elektron pochta, global telekommunikatsiya va Internet orqali uzatuvchi va qabul qiluvchi markazlarga aylanmoqda. Axborot texnologiyalarini jamiyatimizning turli sohalarida keng tatbiq qilinishi, kitobxonalarga xizmat ko‘rsatuvchi kutubxonalar faoliyatida tub islohotlar o‘tkazishni talab qilmoqda. Respublikamizda tashkil qilinayotgan AKM va ARM oldiga an‘anaviy kutubxona xizmati ko‘rsatishdan o‘z axborot resurslarini yaratish va jahon ilmiy-ta’lim axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatini berish yo‘li bilan axborot kutubxona xizmatini ko‘rsatishga o‘tish kabi bir qator vazifalar qo‘yilgan. Bunday vazifalarni bajarish uchun AKM va ARMLarda avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimlari (AAKT) yaratishni talab qildi. AAKT ning dasturiy ta’motini yaratish, kutubxonachilik va nashriyot uchun standartlar tizimini yaratishni taqozo qilmoqda.

Bugungi kunda respublikamizda juda ko‘plab nashriyot va bosmaxonalar nashr ishlari bilan shug‘ullanmoqda. Ammo ularning barchasi ham kitob nashr etishda uning bibliografik tasviri uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlarni belgilab qo‘yilgan sahifa va o‘z o‘rnida aks ettirayotganlari yo‘q. Demak, kitob chop qilish jarayoniga oid standartlar xalqaro qoidalarga mos ravishda ishlab chiqilishi va respublika nashriyot sohasiga tatbiq qilinishi zarur. Har bir ko‘rinishdagi hujjatni tasvirlash uchun ma’lum bir qoidalalar (standartlar) masalan, «Bibliografik yozuv», «Bibliografik tasvir», Umumiyl talablar va tuzish qoidalari qabul qilingan. Bunday standartga ega bo‘lmasdan turib, elektron katalog bazasini shakllantirishga mo‘ljallangan dasturni yaratib bo‘lmaydi.

Demak, Milliy dastur tuzishga kirishgan dastur tuzuvchi mazkur standartni bilishi kerak, aks holda, yaratilgan dastur xalqaro va milliy kataloglashtirish talablariga javob bermaydi.

Yuqorida aytib o'tilgan mulohazalardan kelib chiqqan holda, kutubxona texnologiyalarini avtomatlashtiruvchi tizimini yaratishda; Mazkur standartlarni joriy qilishdan boshlash zarur.

1. «Axborot, kutubxonachilik va nashriyot ishi» (SIBID) turkumiga kiruvchi standartlarni to'liq o'zlashtirishlari lozim;

2. O'zbekiston kutubxonachilik va nashriyot ishi uchun standartlar tizimini ishlab chiqish, moslashtirish, tasdiqlashga tayyorlash va tatbiq qilish muammolari bilan shug'ullanuvchi ishchi guruh tuzish;

3. Axborot-kutubxona faoliyatiga oid standartlar tizimini tahlil qilish;

4. Nashriyot ishiga oid standartlar tizimini tahlil qilish;

5. Axborotlar, bibliografiya, kutubxonachilik va nashriyot ishi bo'yicha standartlarni o'zbek tiliga tarjima qilish va takomillashtirib borish;

6. Axborot-kutubxona va nashriyot ishi bo'yicha standartlarni O'zbekiston kutubxonachilik va nashriyot ishiga moslashtirish, tasdiqlash;

7. «O'zstandart» agentligi bilan hamkorlikda standartlarni rasmiylashtirish.

Yaqin yillar ichida mazkur standartlarga asoslangan kutubxona texnologiyalari joriy etilsa, respublikamizda yangidan tashkil qilinayotgan barcha AKM va ARMIlarda jahon standartlariga mos ravishda faoliyat yuzaga kelgan bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. <http://uz.infocom.uz/2007/10/07/axborot-kutubxona>

2. "Kutubxonashunoslik" (Toshkent, "Ilm ziyo", 2014) darsligidan.

O'ZBEK TILI O'QITISHNING UMUMDIDAKTIK PRINSPLARI.

*Imomova Umida Iskandarovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
9-umumiy o'rta ta'lim maktabi
o'zbek tili fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 612 90 45*

Annotatsiya. O'qitishning ilmiylik prinsipi o'qituvchining hamisha ziyrak bo'lishini, fan yangiliklaridan xabardor bo'lib turishini talab qiladi. U butun fikrini ilmgaga asoslanib bayon etishi kerak. O'zbek tili o'qitishda sistemalilik va izchillik prinsipi ham alohida o'rin tutadi.

Kalit so'zlar. Til, ilmiylik prinsipi, sistemalilik, fonetika, grafika, leksika, so'z yasash, morfologiya, sintaksis, punktuatsiya.

O'zbek tili fanini, uning bo'limlarini bir tartibda o'rganish o'quvchilarning bilim olish va mantiqiy fikrlash faoliyatini yaxshilashdan tashqari, o'zlashtirish jarayonini ham yengillashtiradi. Shuning uchun dastur, darslik qo'llanma tuzishda ham shu prinspga qat'iy amal qilinadi. Maktabda o'zbek tili o'qitish fonetika, grafika, leksika, so'z yasash, morfologiya, sintaksis va punktuatsiyani o'zida birlashtirgan ekan, bu sistemalilik va izchillik prinsipiga to'la mos tushadi. O'quvchilarga fonetika va grafika haqida ma'lumot bermasdan leksika haqida bilim berib bo'lmaydi. Tilning leksik boyligi bilan tanishish so'z yasash, so'z qurilishi, so'z turkumlari haqida asosli bilim berishga imkon yaratadi. Shuning uchun leksika bo'limi morfologiyadan oldin o'rganiladi. Morfologiyada o'quvchilar har bir so'z turkumini o'rganish davomida so'z yasash usullari bilan kengrok tanishib boradilar.

Ot haqida puxta bilim olgan o'quvchi sifat, son, olmosh kabi mavzular bo'yicha beriladigan bilimlarni ortiqcha qiyinchiliksiz o'zlashtirib oladi. Gap bo'laklari haqida ma'lumot olmay turib, undalma va kirish so'zni o'zlashtirib bo'lmaydi. Sistemalilik va izchillik prinsipi kundalik darslar oldiga ham muayyan talablar qo'yadi: o'qituvchi har xil usullar yordamida yangi mavzuni o'tilgan mavzuga bog'lab izohlaydi. Bu yo'l o'quvchilarning anglash faoliyatlarini yaxshilaydi, hatto ancha oldin o'tilgan materiallarni ham esga olishlari uchun imkon beradi. Shuning uchun har safar yangi mavzuni boshlashdan oldin o'quvchilardan o'tilgan mavzuni so'raladi. Natijada o'tilgan mavzu bilan o'rganiladigan mavzu orasida bog'lanish yuzaga keladi. Hatto yangi bo'lim yoki bobni o'rganishga kirishishdan oldin ancha ilgari o'tilgan, lekin yangi o'tiladigan mavzuga aloqador materiallarni masalan, ot haqidagi ma'lumotlarni so'rash ham yangi mavzuni o'tishda muhim ahamiyatga ega. Odatta, har bir sinf o'quvchilari yosh jihatdan bir xil bo'lsalar ham, bilim va malakalarni o'zlashtirish, qabul qilish, qiziqish, mustaqil ishslash va qobiliyat kabilalar nuqtai nazaridan ma'lum darajada farqlanadilar.

Bir o'quvchi juda oson o'zlashtirgan materialni o'zlashtirishda qiyalsalisa umidsizlana boshlaydi, o'quvchida fanga qiziqish susaya boradi. Mavzuning hammaga tushunarli bo'lishiga erishish o'qituvchiga muayyan pedagogik mas'uliyat yuklaydi. Shuning uchun o'qituvchi har bir darsda o'quvchilar yoshini, sinfning tayyorgarligini, materialning xarakterini hisobga oladi, shunga ko'ra dars o'tish vositasini tanlaydi. Materialning o'quvchilarga oson va tushunarli bo'lishi ko'p jihatdan o'qituvchining nutq madaniyatiga bog'liq: uzundan uzoq, mavhum jumlalar, faqat kitob bilan chegaralanish o'quvchilarning anglash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun o'qituvchining nutqi sodda, ixcham, tushunarli hamda adabiy talaffuz normalari doirasida bo'lishi kerak. Bundan tashqari, darsda munozarali dalil va hodisalar haqida fikr yuritish, unga o'quvchilar diqqatini jalb qilish ham ma'qul emas.

Til inson faoliyatining barcha sohasi bilan bog'liqdir. Til bo'lmasa, jamiyat ham bo'lmaydi, har qanday ishlab chiqarish to'xtaydi. Bu ma'noda tilning xizmati cheksizdir. Maktab jamiyatning kelgusi a'zolarini tarbiyalab yetishtiradi. Maktabni tamomlagan o'quvchi ijtimoiy hayotdan o'rin oladi. Bunda unga, ayniqsa, ona tilidan bilganlari, to'g'ri yozish va o'qish malakalari, mazmunli va chiroyli so'zlash san'ati, ish qog'ozlari bilan muomala qila olish o'quvchiga qo'l

keladi. Shuning uchun ona tili darslarida nazariya va amaliyotni o‘zaro bog‘lash juda muhimdir. O‘quvchilarning grammatika, orfografiya va punktuasiyaga oid nazariy bilimlar bilan amaliy tayyorgarligi, ayniqsa, og‘zaki va yozma nutq madaniyati hamda savodxonligi orasida ma’lum farq bo‘lishi mumkin. Grammatika va yozuv qoidalarini ongli o‘zlashtirmay turib, mustahkam tayyorgarlikka, puxta malakaga ega bo‘lish mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Asadov Y. Yangi pedagogik texnologiyaning tarkibiy mohiyati haqida . «Til va adabiyot ta’limi» 1998 y., 4-s.
2. B.To‘xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodova. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2006 yil
3. www.google.com

RAHBARNING BOSHQARUV QOBILIYATLARI VA UNI BAHOLASHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

*Maxatova Nozima Ismatillo qizi
Qarshi DU o'qituvchisi
Ilmiy-tadqiqot yo'nalishi: Psixologiya
e-mail: raimova-64@mail.ru,
tel.+998906088219*

Annotatsiya: Maqolada samarali boshqaruvni tashkil etishda va raqobatbardoshlikka erishishda zamonaviy rahbarning boshqaruv qobiliyatları va uni baholashning psixologik jihatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: boshqaruv ma’naviyati, rahbarlik qobiliyati, tashkilonchilik qobiliyati, yetakchilik qobiliyati, kognitiv qobiliyat, perzettiv qobiliyat, gnostik qobiliyat, nutqiy qobiliyat.

Globallashuv sharoitida zamonaviy rahbar samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish mezonlarini bilishi, o‘z faoliyati sohasidagi muammoni yechishga tizimli yondashishi, tanqidiy tahlil, ishlab chiqarishni sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish masalalariga e’tibor qaratishi, o‘z zimmasidagi mas’uliyatni chuqur his qilishni, jamoani boshqarishning zamonaviylik va an’anaviylik tamoyillariga mos ravishda faoliyat yuritishni, rahbarlik ishini tashkil qilish mahoratiga ega bo‘lishlikni talab etiladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda kadrlarni tanlash, joy-joyiga qo‘yish va yangilashga, ularning tarbiyasi, ma’naviyati, salohiyatiga xizmat qiladigan mukammal tizimni shakllantirishga yuksak e’tibor qaratilmoqda. Boshqaruv ma’naviyati – jamiyatni boshqarish, boshqalarga rahnomalik qilish uchun avvalo ishbilarmonlik va odamiylik fazilatlariga ega bo‘lishi lozim. Bu xislatlar ta’lim va tarbiya jarayonida shakllanib boradi. Inson boshqaruvchi bo‘lgani bilan ma’naviyatli bo‘lib qolmaydi. Boshqaruv san’ati va ko‘nikmasi ham insonda ma’naviyatni tarbiyalaydi. Boshqaruv, avvalo, rahbarni boshqalar bilan ishlashi, faoliyat ko‘rsatishini bildirar ekan, ushbu jarayonda boshqarish usullarining ma’naviy tamoyillaridan foydalanish, uning haqiqiy egasi bo‘lishi kerak.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishishdagi tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqida: “Asosiy vazifa – bu yuqori kasb mahorati va zamonaviy tafakkurga ega, puxta o‘ylangan, har tomonlama to‘g‘ri qarorlar qabul qila oladigan, belgilangan maqsadlarga erishadigan rahbarlar va mansabdor shaxslarning yangi tarkibini shakllantirishdan iborat”¹ ekanligini ta’kidlab o‘tdi va ushbu yo‘nalishda faoliyat olib boruvchi barcha o‘quv yurtlari va ushbu sohaga mutasaddi rahbarlar oldiga aniq vazifalar belgilab qo‘yildi. Bugungi kunda rahbar kadrlar faoliyati samarali bo‘lishi uchun, avvalo, ularni tanlash prinsiplarini yangilash va qonuniy asoslarini takomillashtirish o‘ziga xos ahamiyatga ega. Shu ma’noda rahbar kadrlarni tayyorlash jarayonida quyidagilarga e’tiborni qaratish muhim:

- ular ongiga har qanday rahbar xalq oldida, yurt oldida hisobdar, javobgar ekanligi hissini singdirish kerak;
- ularni rahbarlikka oid bilimlar, ayniqsa, rahbarlikda muvaffaqiyatga erishishga olib keladigan va muvaffaqiyatli rahbarlikka to‘sinqinlik qiladigan shaxs xususiyatlari to‘g‘risidagi bilimlar bilan qurollantirish lozim;
- har bir rahbar kadrni zamonaviy rahbar kadrlarga qo‘yiladigan talablar va mas’uliyat mezonlaridan xabardor qilish darkor;
- muvaffaqiyatli rahbarlikka erishish uchun rahbar faoliyatida adolatlilik, odillik singari zarur sifatlar aks etishi kerak;
- har bir rahbar aholiga davlat xizmatlari ko‘rsatishning samarali usullarini bilishi muhim.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Tanjidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak”². Yaponiyalik olimlarning kuzatishlaricha, maktab va universitetda yuqori baholarda o‘qigan tinglovchilar

¹ Sh.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birlgilikda barpo etamiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2016y., 28-bet.

² Sh.Mirziyoyev. “Tanjidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak”. – T.: “O‘zbekiston”, 2017y., 6-bet.

keyinchalik xizmat davomida unchalik katta lavozimlarga erisha olmaganlar. Tadqiqotchi T.Kono fikricha, bunga sabab, a’lochi tinglovchilarning Yaponiya kompaniyalariga xos bo‘lgan guruh tabiatini o‘zlashtira olmaganligidir. Aynan tashkilotchilik xislati ko‘pchilk menejerlarning lavozimda o‘sishlari uchun asosiy omil bo‘lgan. Intellektning muvaffaqiyatli boshqaruvga ta’sir etishida ko‘pgina oraliq omillar mavjuddir. Ulardan eng asosiyлари - boshqaruvga bo‘lgan ishtiyoqning mavjudligi, rahbarlik sohasidagi boy tajriba, shuningdek, yuqori bo‘g‘in rahbarlari va xodimlar o‘rtasidagi ijobjiy munosabatlar nazarda tutiladi. Yuqori bo‘g‘inga mansub rahbar o‘z boshqaruv faoliyatida muvaffaqiyatga erishishi uchun anchagina yuksak aqliy ko‘rsatkichga ega bo‘lishi kerak. Bunday salohiyat kutilmagan vaziyatni tahlil etishda, muammoni hal qilish jarayonida bir necha vazifani parallel ravishda boshqarish zaruratidan kelib chiqadi. Masalan, tashkilotchilik, masalaga oid yechimni taklif etish, tashkilot va guruh manfaatlari haqida g‘amxo‘rlik va h.k. Lavozim talablari turli bo‘g‘in rahbarlari uchun turlicha aqliy salohiyat zarurligini ta’kidlaydi. Yuqori bo‘g‘in rahbarlari yorqin ifodalangan ijtimoiy intellektga ega bo‘lishlari shart. Ular tashabbuskor, muloqotga boy, yuksak siyosiy va ijtimoiy mavqega ega, ishga aloqadar tanish bilishlari ko‘p, intuitsiyasi rivojlangan va tashkilot faoliyatining qayerga yo‘naltirilishini tezda payqab olishlari kerak. Har qanday tashkilotdaga asosiy og‘irlikni o‘ziga oluvchi o‘rta bo‘g‘in rahbarlarida esa maxsus qobiliyat ko‘proq rivojlangan bo‘lishi lozim. Ular ishga diqqat-e’tiborli, mas’uliyatli, katta hajmdagi miqdoriy va sifat ma’lumotlarini taqdim etish qobiliyatiga ega shaxslardir. Rahbar faoliyatidagi qobiliyatlar: intellekt, tashkilotchilik, ma’lumotlarni tahlil qilish qobiliyat. Boshqaruv jarayonini maqsadga muvofiq ravishda amalga oshirish uchun rahbar idora qilishning qaysi bo‘g‘inida bo‘lishidan qat‘iy nazar muayyan qobiliyatga ega bo‘lishi kerak. Rahbar o‘zining shaxsiy fazilatlari, mustahkam xarakteri, kuchli irodasi, barqaror hissiyoti, barcha narsalarga va jabhalarga nisbatan maxsus qibiliyatlar bilan iqtisodiyotni boshqara oladi. Chunki, fan va texnikaning rivoji odamlarda onglilik darajasining yuksak ko‘rsatkichi ijtimoiy tajribalarning ta’sirchan kuchi, kishilarning muayyan bilimlarga ega ekanligi rahbarning komil inson kamoloti poq’onasiga ko‘tarilishini taqozo etadi. Bizningcha, quyida mulohaza yuritiladigan qobiliyatlar rahbar kadr uchun juda muhim hisoblanadi.

1. Tashkilotchilik qobiliyati. Rahbar kadr bozor iqtisodiyoti davrida o‘ta uddaburon ishbilarmon muammosi yoki korxonaning idora yoki ilmiy markazning oldida turgan vazifalarni maqsadga muvofiq sobitqadamlilik bilan bajarishni uyushtira olish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Tashkilotchilik tizimiga taxminan quyidagilar kirdi:

- Rahbarlik qilayotgan ishlab chiqarishda molivayi va iqtisodiy masalalarni to‘g‘ri oqilona tashkil qilishlik, vaqtidan biroz ilgarilab ketish hissiyoti va tez payqash imkoniyati bilan qurollana olishlik;
- Favquloddagi ishlab chiqarish muammosini tezkorlik bilan hal qila bilishlik, o‘z vaqtida individual yoki jamoaviy qaror qabul qilishlik, bu borada nuqsonlarga yo‘l qo‘ymaslik;
- Xodimlar ishlab chiqarish a’zolari o‘rnbosarlar, yordamchilar hissiyotini va mehnat psixologik munosabati xususiyatini baholay olishlik hamda keskin o‘zgarishlar yashash uchun muayyan chora va tadbirlar qo‘llashlik;
- Tobe kishilar jinsi, yoshi, aqliy va jismoniy imkoniyatini hisobga olib faoliyatni tashkil qilishga odatlanganlik;
- Ijrochilar qobiliyati, iste’dodi, mehnat stoji, intilishi, qiziqishi, irodaviy xususiyati, jonbozligi singari fazilatlarga binoan ish taqsimlashni yo‘lga qo‘yishlik;
- Mahsulot sifati va samaradorligi yuzasidan uzlusiz ravishda g‘amxo‘rlik qilishlik, rentabel xo‘jalikka aylantirish uchun doimo qayg‘urishlik;
- Korxona istiqboli va xodimlar ijtimoiy himoya uchun hamisha g‘amxo‘rlik kabilari.

2. Iymon-e’tiqodda faol – hayotiy pozitsiyaga yo‘nalganlik qobiliyati. Rahbar iymon-e’tiqodli, muayyan hayotiy pozitsiyali, sof, rostgo‘y, samimi, jonkuyar, insonparvar, vatanparvar fazilatli inson bo‘lmog‘i – xodimlar uchun ibrat-namuna vazifasini bajarmog‘i lozim. Toki so‘z bilan ish birligi ishlab chiqarish amaliyotida bevosita o‘z ifodasini topsin, boshqalar uning hatti-harakati va kishilar bilan munosabatida taqlid qilishga odatlansinlar.

3. Nutqiy qobiliyat. Rahbar savodxon so‘zlashga va notiqlik san’atiga ega bo‘lishi shart. U tevarak-atrofdagilar bilan uzlusiz ravishda muomalaga kirishib turganligi tufayli nutqi ixcham, ma’noli, ohangdor, muayyan ritm, temp, chastotaga ega bo‘lishi muhim ahamiyatga ega. Nutqining jarangdorligi, so‘zlashganda pauza, mantiqiy urg‘uga rioya qilishlik uning ta’sirchanligini oshiradi. Favqulodda tasodifiy holatlarda nutq so‘zlash, fikr almashish lozim

bo'lsa, u holda sira hissiyotga berilmaslik, o'zini qo'lga olib ohista lavozimi va imtiyozini ko'z o'ngiga keltirib nutq faoliyatini amalga oshirishi lozim.

4. Nufuz-obro'ga ega bo'lishlik. Rahbarning nufuzi bilan boshqarishni amalga oshira oladi, xolos, lekin egallangan lavozim tub ma'nodosh obro' keltirmaydi, chunki kishilarning unga nisbatan munosabati vaqtli xususiyatga ega bo'ladi. Barqaror huquqiy nufuzni egallash tabiiy ravishda amalga oshadi. Rahbar o'zining shaxsiy xususiyatlari bilimdonligi, aql-farosatiligi, mustahkam irodasi, salohiyati, iste'dodi, talanti, fidoiyligi, barkamolligi, kamtarligi, samimiyligi, so'zning haqiqiyligi bilan obro' orttirish uquvchanligiga erishadi. Soxtalik, akobirlik, shaxsiyatparastlik, safsatabozlik, qattiqko'llik hech qachon chin nufuz qozonishga olib kelmaydi. Rahbar uchun har bir narsa oddiy, puxta, tabiiy, odatiy tusga ega bo'lishi maqsadga muvofiq.

5. Perseptiv qobiliyat: rahbar uchun birinchi va ikkinchi darajali masalalar bo'lishi mumkin emas. Rahbar qisqa vaqt oralig'ida ishlab chiqarish uchastkalari, bo'limlari, a'zolar, amaldorlar va yordamchi xodimlar tashqi qiyofasi, ishga tayyorligi, mehnat faoliyatini tashkil qilishga taxtligi, texnikaning sozligi, kishilarga yetkazish bilan boq'liqidir. Xuddi shu bois turli toifadagi odamlarga mutaxassislarga murakkab bilimlar, muammolar hamda axborotlarni oson yo'l bilan tushuntirish uquvchanligi mutlaqo zarur. Ayrim bir muammoni oddiy qorovuldan tortib to o'rnbosargacha singdirish muayyan qobiliyatni taqozo etadi. Favqulodda holatlar vaqt taqchiligi rahbardan didaktik qobiliyatga ega bo'lishlikni taqozo etadi. U mazkur qobiliyatni maxsus mashqlar, trenerlar yordami bilan ijtimoiy hayotiy tajriba orttirish orqali egallaydi.

6. Akademik qobiliyat. Hozirgi zamон talabi rahbar kadr har tomonlama kamol topgan inson bo'lishini taqozo qiladi. Davlatlararo, millatlararo, shaxslararo, ixtisoslararo amalga oshirish uchun rahbar har bir sohadan minimal bilimlarga ega bo'lishi, ulardan o'z o'rnida muvafaqqiyatli foydalanish lozim. Moliyaviy, iqtisodiy, ma'naviy, mafkuraviy, milliy, sohalararo muammolar muhokama qilinayotganda rahbar shunchaki ishtirokchi emas, balki bahsning teng huquqli a'zosiga aylansin, muammo mohiyatini tushunsin, unga o'z munosabatini bildirsin.

7. Diqqatni taqsimlash qobiliyati. Rahbarning faoliyati keng ko'lamli, xuddi shu sababli u loqaydlikka yo'l qo'yishi mumkin emas. Eng oddiy narsadan davlat ahamiyatiga molik muammogacha mas'ul bo'lganligi tufayli rahbar sinchkov, teran, kuzatuvchan, bir davrning o'zida bir necha ob'ektlarga o'z munosabalarini bildira olishi lozim. E'tiborlilik xodimlarni hushyor torttiradi, mas'ullik esa tartib, intizomni mustahkamlaydi, loqaydlik illati muhitni tark etadi.

8. Psixologik tashxis qobiliyati. Rahbar turli xususiyatlari insonlar bilan hamkorlik qiladi, ularni tarbiyalaydi. Har qaysi insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat oldindan bashorat etish qobiliyati rahbar uchun muhim ahamiyatga ega. Kelajak uchun kadrlar tayyorlash, ularni lavozimlarga ko'tarish kabi g'oyalarning barchasi rahbar uchun tashxis qobiliyatini taqozo etadi, chunki aniq mezonlarga asoslangandagina shaxsning faoliyatini va imkoniyatini to'g'ri baholash mumkin.

9. Muomala va muloqot o'rnatish qobiliyati.

10. Tashabbusga, ijodga, ilhomlantirish qobiliyati turmushdagi ayrim qiyinchiliklar to'g'risida ibratli ma'lumotlar keltirish, o'tkinchi zahmat ortda qolishi yuzasidan tasalli berish, ularning oldini olish mumkinligini asoslash orqali shaxsni ijodga ilhomlantirish qobiliyati rahbar kadr uchun mutlaqo zarur. Fidoyilik tuyg'usini uyg'otish, yosh mutaxassislarda tashabbus hissini vujudga keltirish ishlab chiqarishni rivojlantiradi.

11. Kognitiv qobiliyat. Ishlab chiqarish uchun yangi texnologiya ustida fikr yuritish, tadqiqot ishlari yu'lga qo'yish muayyan loyihalar va proektlarni rejalashtirish, ularning natijalarini oldindan aytishdan iborat qobiliyat uchun mutlaqo shart.

12. Gnostik qobiliyat. Ilmiy taddiqotga layoqatilik rahbar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Uning ibrat namunasi korxona tashkilotning ilmiy laboratoriyaga aylantirishga olib keladi. Rahbarning ijodkorligi ommavui tus olishga olib kelishi mumkin.

13. Rahbarning boshqaruv mavqeい. (Rahbar ma'naviyati va uning o'z burchiga, vazifasiga munosabati bilan bog'liqligi.)

Yuqorida aytib o'tilgan umumiylar qobiliyatlar, muvaffaqiyatli boshqaruvni ta'minlovchi zarur shaxs xislatlarini aniqlash va ularni rahbarlikda rivojlantirish masalasini dolzarb qilib qo'yadi. Natijada nafaqat mazkur xislatlarni aniqlash, balki bu yo'nalishdagi tadqiqotlarni tashkil etish bo'yicha bir qator vazifalarni hal etishni talab qiladi. Bu borada amaliy faoliyat olib boruvchi tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, rahbarlarni baholash kadrlar bilan ishslash

masalasining eng nozik qismiga aylangan. Ma'lumki, rahbarlikka oid shaxs xislatlarini aniqlovchi bir qancha psixologik metodlar mayjud bo'lib, ularni muvaffaqiyatli qo'llay olish bir tomondan tadqiqotchi malakasiga kelib taqalsa, ikkinchi tomondan ushbu metodikalarning ishchanligi va olingan ma'lumotlarning haqqoniyligi masalasi turadi. "2017 yilda Harakatlar strategiyasini amalga oshirishda alohida e'tibor "Inson manfaatlari – hamma narsadan ustun" degan tamoyil va "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" degan ezgu g'oyaning, eng avvalo, xalq bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot o'rnatish hamda fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining real himoya qilinishini ta'minlash orqali hayotga amaliy tatbiq etilishiga"¹ qaratildi. O'zbekiston iqtisodiyotida yuz berayotgan o'zgarishlar zamonaviy rahbar uchun ko'pgina boshqa sifatlarni talab qilmoqda. Zamonaviy rahbarda o'zi yetakchilik qilayotgan korxonada sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirishda personal o'rtasida ahillikka asoslangan munosabatlarni shakllantirish markaziy o'rinni egallaydi. Respublika iqtisodiyotidagi o'zgarishlar sharoitida yangi sifatlarga ega yetakchilarga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'lmoqda. Yetakchilarning yangicha sifatlari maqsadga yo'nalanlik va o'zgarishlarni qidirib topishga bo'lgan harakatlar, paydo bo'layotgan muammolarni hal etishga innovation yondashuvlarni ishlab chiqish, tavakkalli qarorlar qabul qila olish va ijtimoiy mas'uliyat, resurslar bilan samarali foydalana olish hamda zarur paytda ularni o'rnini almashtira olish kabilarni kiritish mumkin. Yetakchi salohiyatini rivojlantirishda keng tarqalib borayotgan faol o'qitish usullari yuqorida ko'rsatilgan talablarga to'liq javob beradi. Ular rahbar kadrlar tomonidan avvalgi tajriba, munosabatlarni tizimi, faoliyatning eski usullarini qayta baholash uchun keng imkoniyatlarni beradi va pirovardida, tafakkurning amaliylik, tizimlilik kabi xususiyatlarining rivojlanishiga ko'maklashadi. Zamonaviy ishlab chiqarish munosabatlari, ishlovchilarning ortib borayotgan kasbiy va malakaviy salohiyati perosonalni boshqarish tizimida ijtimoiy texnologiyalardan foydalanish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Tashkiliy madaniyatni rivojlantirishda boshqaruva muammolarini hal etishning asosiy yo'li yetakchilikni shakllantirish va rivojlantirish bo'lib, u ijtimoiy texnologiyalar sifatida inson kapitalini rivojlantirishga hamda ijtimoiy-mehnat munosabatlarini tartibga solishga yo'naltirilgan, chunki u:

- yetakchilik maqsadlarining qo'yilishiga va rivojlanish strategiyasini belgilashga;
- maqsadlarga erishishda xulq-atvorning shakllanishiga;
- guruqli qo'llab-quvvatlashga;
- tashkilotning hamda uning har bir a'zolarini rivojlanishi uchun qulay ijtimoiy-iqtisodiy, psixologik va intellektual sharoitlar yaratish maqsadida tashkiliy madaniyatga ta'sir qiladi.

Hozirgi kunda yetakchilikni shakllantirish masalalarini o'rganish uning tashkilotni boshqarishda innovation, kommunikativ, tashkilotchilik, safarbarlik, axborot bilan ta'minlash, nazorat qilish funksiyalarining mavjudligini ko'rsatdi. Bu funksiyalar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, doimiy rivojlanib boradi va tashkilotning tashqi muhiti ta'sirida bo'ladi. Yetakchilik uslubi personalga ta'sir ko'rsatishning samarali omilidir. Tashkilot faoliyati samaradorligi rahbarning xulq-atvori, uning ko'nikmalari va harakatlari ketma-ketligiga bog'liq, qo'l ostidagilarning yetakchilikning ko'pgina jihatlarini tushunishi personal uchun rag'batlantiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Bizningcha, tashkilotda samarali yetakchilikni shakllantirish uchun quyidagi boshqaruva texnologiyalarini amalga oshirish lozim:

- birinchidan, samarali gurujni shakllantirish;
- ikkinchidan, tashkiliy madaniyatni innovation rivojlantirish;
- uchinchidan, samarali kommunikasiyani yo'nga qo'yish;
- to'rtinchidan, personal mehnatini rag'batlantirish.

Taklif etilayotgan boshqaruva texnologiyalarini amalga oshirishda aynan tashkilot va uning rahbari mutaxassislarni tarbiyalashda asosiy dastak hisoblanadi. Tashkilot rahbari yetakchilikni o'z zimmasiga olar ekan faoliyati davomida axborot texnologiyalari, masofaviy o'qitish, treninglar, ijtimoiy loyihalar, ishbilarmonlik o'yinlaridan keng foydalanishi zarur.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 22 yanvardagi "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'naliishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalari va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni.// "Xalq so'zi" gazetasi, 23.01.2017y., №14.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkin-ki, samarali yetakchi tashkilotni rivojlantirishga, raqobatbardoshlikka erishishga va uning ustunliklarini qo'llab-quvvatlashga imkon beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: "O'zbekiston", 2016y., 28-bet.
2. Sh.Mirziyoyev. "Taqnidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". – T.: "O'zbekiston", 2017y., 6-bet.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 22 yanvardagi "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirdorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni.// "Xalq so'zi" gazetasi, 23.01.2017y., №14.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

*Mamadjonova Tabassum Xayitboyevna
Andijon viloyati Andijon shahar
25-umumta'l'm maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998 93 938 73 05*

Anotatsiya: ushbu maqolada boslang'ich sinflarda interfaol usullarning tutgan o'mni, mazmun va turlari, ularning ta'l'm-tarbiya samaradorligini oshirishdagi ahamiyati haqida ma'lumot va tasviyalar berilgan.

Kalit so'zlar: interfaol usullar, didaktik o'yinlar, pedagogik texnologiyalar, interfaollikka asoslangan didaktik o'yinlar.

Boslang'ich sinflarda o'tiladigan ona tili, matematika, o'qish, odobnama, tabiatshunoslik darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'l'm tizimida alohida o'rinn tutadi. Negaki ularning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'l'miy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boslang'ich ta'l'm darslariga o'quvchilar qiziqishini oshirishga alohida e'tibor berish lozim. Chunki bolalar boslang'ich sinflardanoq « dars » degan muqaddas so'zdan bezib qolmasliklari lozim. Bugungi kunda o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish uchun tajribali o'qituvchilar turli didaktik o'yinlardan foydalanishmoqda.

Interfaol metod – ta'l'm jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faollikni oshirish orqali ularning o'zaro harakati ta'sir ostida bilimlarni o'zlashtirishni kafolatlash, shaxsiy sifatlarni rivojlanishiga xizmat qiladi. Uning asosiy mezonlari – norasmiy bahs – munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish, mustaqil o'qish, o'rganish, seminarlar o'tkazish, o'quvchilarni tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriq, vazifalar berish, yozma ishlar bajarish va boshqalarda iborat.

Interfaol ta'l'm o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik

(fikrlash, izlash, topish) suhbat – dars jarayonini loyihalash orqali muammoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali kreativ-ijodkorlik asosida axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi. Interfaol o'yinlarning asosiy turlari: intellektual va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bular o'quvchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, ma'naviy, ma'rifiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, bunyodkorlik, mehnat, kasbiy, ko'nikmalarini rivojlanishiga yordam beradi. Bu metod o'quvchini ichki imkoniyatlarini ishga tushishiga, o'ylashga, erkin fikr yuritishga, muloqotga, ijodkorlikga yetaklaydi. Ayniqsa, unda atrof –muhit, hayotni bilishga qiziqish ortadi, uchragan qiyinchilik, to'siqlarni qanday yengish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ta'l'm – tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'l'm olish motivlarini, ularni turi yo'lanishlardagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan, interfaollikkha asoslangan didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Interfaol o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo'nalishdagi turlarga ajratiladi. Ular o'quvchilarda tahlil qilish, hisoblash, o'lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qaabul qilish, guruh yoki mustaqil jamoa tarkibida ishslash, nutq o'stirish, til o'rgatish yangi bilimlar olish faoliyatlarini rivojlantiradi.

Umumiyl o'yinlar nazariyasiga ko'ra, mavjud barcha o'zin turlarini tasniflashga ularni funksional, mavzuli, konstruktiv, didaktik, sport va harbiy o'yinlarga ajratiladi. Interfaol o'zin turlarini tanlashda quyidagi mezonlarga rioya qilish yaxshi natijalar beradi.

-ishtiroychilarini tarkibi bo'yicha, ya'ni o'g'il bolalar, qiz bolalar yoki arlash guruhalr uchun o'yinlar :

-ishtiroychilarining soni bo'yicha –yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, sinflararo va ommaviy tarzdagi o'yinlar :

- o'zin jarayoni bo'yicha fikrlash, o'ylash, topag'onlik, harakatlarga asoslangan, musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan;

-vaqt me'yori bo'yicha –dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yicha ajratilgan qismi, o'zin maqsadiga erishguncha, g'oliblar aniqlanguncha davom etadigan o'yinlar.

Bularning bari o‘quvchilarga fanlararo bog‘liqlikni o‘rgatish orqali ularda olam tuzilishini ilmiy asoslarini to‘liq idrok etish va ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinflarda didaktik o‘yinlardan foydalanish maxsus pedagogik texnologiyani talab etadi. Texnologik yondashuv asosida darsni tashkil etish o‘qituvchidan ta’lim-tarbiyaviy maqsadlarni oldindan aniq belgilab olish, uning loyihasini tuzish va jarayonni kafolatli tashkil etishni talab etadi. Ta’limda o‘qitishning vositalari va usullaridan ko‘plab foydalanilsa o‘quvchilar yangi mavzuni o‘zlashtirishda qiyalmaydilar. Ta’limda didaktik o‘yinlar o‘qitish vazifasiga xizmat qiladi va qiziqarli, maroqli, tushunarli darajada olib boriladi. Bolalar g‘olib chiqish maqsadida astoydil mashq qiladilar, materialni yaxshi o‘zlashtiradilar. Sinfda har bir fanning o‘z xususiyatidan kelib chiqadigan interfaol usullar mavjud bo‘lib, o‘qituvchi ulardan oqilona foydalanishi lozim bo‘ladi. Interfaol usullar nafaqat boshlang‘ich sinflarda, balki ta’limning keyingi bosqichlarida ham o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan ishtiyoqlari rivojiga katta turtki bo‘lishi mumkin. Ayniqsa, qiyin o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday usullar samarali ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanimgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. R.Mavlonova va boshq. Pedagogika. – Toshkent. 2011.
2. J.Yo‘ldoshev., S.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent. 2004.
3. N.Azizxo‘jayeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent. 2003.

ADABIYOT DARSLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNALOGIYALARING AHAMIYATI

*Melikmurodova Mo'tabar Jo'ra qizi.
Surxondaryo viloyati Bandixon tumani 9-Umumiy
o'rta ta'lim mактабининг
Ona-tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyot darslarini o'qitishdagi ayrim muammolar va ularning yechimi haqida mulohazalar yuritilgan. Adabiyot darslarini o'qitishda shu soha metodistlarining fikrlariga atroflicha to'xtalib o'tilib, zamonaviy adabiyot darslarida innovatsion texnalogiyalar va usullardan foydalanishning samarasi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnalogiyalar, o'qitish usullari, kakografiya, lingvistik zakovat, musiqiy zakovat, jismoniy harakatga asoslangan zakovat texnalogiyalar.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ustoz va murabbiylarga: "Biz xalqimizning eng katta boyligini - millionlab farzandlarimiz, jondan aziz o'g'il-qizlarimizning taqdirini, O'zbekiston istiqbolini sizlarga ishonib topshirganmiz va bu vazifani mas'uliyat bilan ado etib kelayotgan sizlar kabi fidoyi insonlar, kelajak bunyodkorlariga har qancha tahsin va tasannolar aysak, arziydi." degan edilar. Yurtboshimizning ushu fikrlarida jamiyatimizda o'qituvchilik kasbiga alohida e'tibor qaratilayotganining yorqin isbotidir. Jamiyatimizda o'qituvchi va murabbiylarning nufuzini oshirishga qaratilgan davlat siyosatiga shaxsan

Bugungi shiddat bilan jadallahib borayotgan taraqqiyot davrida dunyo har daqiqada o'zgarmoqda, avlodlar o'zgarmoqda va o'sib kelayotgan avlodning fikrlashi, dunyoqarashi turlicha va bu jarayon bugungi ta'lim tizimida o'qituvchining tinimsiz izlanishga, yangidanyangi g'oyalarni qo'llashga, ta'limda innovatsion texnalogiyalardan, AKTdan foydalanish zaruratinini tobora orttirmoqda.

Yosh avlodni har tomonlama mukammal, barkamol inson sifatida kamol toptirish, dunyoning istalgan burchagidagi tengqurlari bilan tenglar ichra teng bo'lib muloqotga kirishini ta'minlash uchun adabiyot darslaridagi samaradorlik, texnalogiya va usullarning to'g'ri tanlanayotganligi yanada dolzarblikni kasb etadi. Binobarin, metodist R.Keldiyorov ta'kidlaganidek, "Adabiyot o'qituvchisining o'zi kashfiyat yaratish yo'lini bilmasa, o'nlab metodik kitob-u ko'rsatmalar befoyda". Darhaqiqat, dars o'qituvchining bilimdonligi, ijodkorligi va improvizatsiya mahsulidir. Shuning uchun ham har bir dars takrorlanmas bo'lib, o'qituvchi va o'quvchining hamkorligiga asoslandi. Hozirgi kunda o'quvchilarning intelektual salohiyatini oshirish va ma'naviy kamol toptirish uchun o'qituvchi darslarida turli xil interfaol metodlar va zamonaviy texnalogiyalardan foydalanadi. Har qanday innovatsion texnalogiya va interfaol metodlarning asosiy vazifasi axborotni o'quvchilarga tez va aniq, tushunarli tarzda yetkazib berishdan iborat. Quyida ana shunday metod va texnalogiyalarning ba'zilariga to'xtalamiz.

Lingvistik zakovat texnalogiyasi (Linguistic Intelligence) - Bunda o'quvchining qobiliyati matn vositasida namoyon bo'ladi. Bu texnalogiya orqali o'quvchi matn yuzasidan fikr -mulohazalarini erkin bayon qilishga o'rgatadigan topshiriqlar beriladi. Bu usullarni (Chingiz Aytmatovning "Asrga tatigulik kun" romani misolida) quyidagi topshiriqlar namunasidan foydalanishimiz mumkin.

Kakografiya usuli muayyan maqsadni ko'zlab xatoliklarga yo'l qo'yilgan matnni tuzatirish orqali o'quvchilarning intelektual salohiyatini oshirish va ularga so'zlarning to'g'ri yozilishini o'rgatish usulidir. Adabiyot darslarida foydalanib yuqori samaradorlikka ega bo'lishimiz mumkin. Shunday ekan biror bir badiiy asar ustida ishlash jarayonining qiyosiy tahlil qilish, sinf jamoasining faolligini oshirish, mantiqiy fikrlash, vazifaga sinchikovlik bilan yondashish, qahramonlar nutqi, matndagi har bir detallarni eslab qolishga tayyorlanish jihatidan ham samaralidir. Chingiz Aytmatovning "Asrga tatigulik kun" romanidan keltirilgan parchadagi almashtirib qo'yilgan so'zlarni topib o'z joyiga qo'ying.

"Talas bekatidan to Yassitepadagi xesh-ajdodlar qabristoni Dashti Qi pchoqqacha temir yo'ldan hisoblaganda, kamida o'ttiz chaqrim keladi. Jand dashti orqali to'ppa-to'g'ri kesib chiqilganda

ham shuncha masofa. Mabodo, cho'lda adashib qolmay,yaxshisi,temir yo'l bo'ylab boraveray, degan odam qabristonga hali ancha uzoq yurish kerak. Shunday qilganda, Qoratog' jarligidan o'tib, Dashti qi pchoqqa borguncha ancha-muncha aylanishga to'g'ri keladi. Boshqa yo'l yo'q edi.»

Parchaning asli: «Bo'ronli bekatidan to Naymandagi xesh-ajdodlar qabristoni Ona bayitgacha temir yo'ldan hisoblaganda, kamida o'ttiz chaqrim keladi. Sario'zak dashti orqali to'ppa-to'g'ri kesib chiqilganda ham shuncha masofa. Mabodo, cho'lda adashib qolmay,yaxshisi,temir yo'l bo'ylab boraveray, degan odam qabristonga hali ancha uzoq yurish kerak. Shunday qilganda, Qiyishiqsoy jarligidan o'tib, Ona Bayitga borguncha anchamuncha aylanishga to'g'ri keladi. Boshqa yo'l yo'q edi.»

Bu usul o'quvchilarining asarga bo'lgan qiziqishini oshirib, asarni diqqat bilan o'qishga undaydi. Yuqorida ko'rsatilgan texnalogiya va usullar ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi hamda o'quvchilarda shaxsiy fikr va sifatlarni rivojlanishiga,ulardagi iqtidorning yana-da yaqqol namoyon bo'lishida, mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarining shakllanishiga yordam beradi. O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni ta'minlaydi va o'quvchilarining ko'proq o'z ustida ishlash mas'uliyatini oshiradi. Chunki zamonaviy interfaol texnalogiya va usullar o'quvchiga tayyor bilim bermaydi, u o'quvchilarni to'g'ri yo'l orqali yo'naltiradi. Fikrlarni jamlashga o'rgatadi. Savollar yordamida muammoning yechimini topishga undaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy . Hayrat ul-abror. - T., 2018.
2. Abduquodusov O. "O'quv muassasalarida ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolari "-T., O'qituvchi" 2017

BOSHLANG'ICH SINFLARDA CHIROYLI YOZUV MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

*Narziyeva Sarvinoz Jamshid qizi
Samarqand Davlat Universiteti,Pedagogika
fakulteti,Boshlang'ich ta'lif va sport
tarbiyaviy ishi yo'naliishi
2-bosqich talabasi.
Telefon raqami: +99894 542 17 09
Elektron pochta: sarvinoznarziyeva2001@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining chiroyli yozuv malakalarini shakllantirish haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar:gigiyenik qoidalar, husnixat, ish joyi, yozuv qurollari, avtoruchka, kimning xati chiroyli.

O'zbek xalqi uzoq asrlik tarixida yaratib qoldirgan madaniy merosida chiroyli yozuvga o'rgatish,ya'ni xattotlik san'ati alohida o'rın egallaydi.Eski mакtabda chiroyli yozuvga alohida ahamiyat berilgan,ammo husnixat mashg'ulotlari uchun zarur qoidalar yuzaki tushuntirilgan. Masalan,chiroyli yozuvga o'rgatish vaqtida faqat qalamni qanday ushslash qoidalarigina eslatilgan,xolos.Gigiyenik qoidalar esa talab etilmagan.Qalam bilan bir marta yozilgandan so'ng,uning ustidan qayta yozishga yo'l qo'yilmagan.Hatto yozish vaqtida ham nafas olish taqiqlangan.Bola xat yozish vaqtida chap oyog'ining to'pig'i usida cho'qqayib o'tirgan,o'ng oyog'ini esa tizzasidan bukib turgan.Bunday o'tirish qiyin bo'lib,ko'p mashq qilingan.Bolalar o'ng oyog'ining tizzasi ustiga "tuglikni" uning ustiga esa xat yoziladigan qog'ozni qo'yib,boshni o'ng tomonga biroz egib xat mashq qilingan. Maktabda,,Husnixat" qoidalarini o'rgatuvchi birdan bir qo'llanma,,Mufradot"kitobi bo'lgan.Domlalar yozishni o'rgatish va husnixat mashq qildirishda shu kitoblardan foydalanganlar.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikga erishgandan so'ng,o'zbek maktablari uchun barcha darsliklar va qo'llanmalar lotin alifbosida chop etila boshlandi.Shuning uchun 1993-yildan avvalgi qo'llanmalar hozirda yangi dastur asosida ishlayotgan boshlang'ich sinf o'quvchilarning talabiga javob bera olmay qoldi.

Shuning uchun biz hozirgi kun talablari asosida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun husnixatga oid metodik qo'llanmalar yartishni dolzarb vazifalardan biri sifatida bilmog'imiz lozim.O'quvchilarning chiroyli yozuv malakalarini hosil qilish uchun.birinchi navbatda diqqat,sezgi,idrok etish va xotira kabi psixofziologik funksiyalar ishtirok etganini ko'ramiz. Bola maktabga qadam qo'ymasidan oldinroq qo'liga qalam olib,turli shakllarni chiza boshlaydi. Ammo bu chiziqlar chiroyli yozuv talablariga to'g'ri kelmasa-da,ulardagi ayrim malakalarning shakllanishiga yordam beradi.Kichik yoshdagi bolalarning muskullari yaxshi rivojlanmaganligi uchun ularga surunkali yozdirib mashq qildirish,yozuvning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yozuv jarayoni turli yozuv qurollari orqali amalga oshiriladi va qaysi yozuv qurollaridan foydalanishga qarab qo'l harakatlari shunga moslashtiriladi.O'quvchilar avtoruchkasi turli-tuman bo'lib,ularning hammasidan ham foydalanish mumkin emas,faqat tavsiya etilgan avtoruchka bilan yozishga o'rgatish kerak.

Chiroyli yozuvga o'rgatishda,birinchi navbatda,quyidagi malakalarni singdirib borish talab etiladi.

1. Yozuv qurollaridan to'g'ri foydalanish.
2. Parta ustida daftarni to'g'ri qo'yish.
3. Yozayotganda gavdani to'g'ri tutish va tirsaklarni to'g'ri harakat qildirish.
4. O'z xatini berilgan namuna bilan taqqoslashga o'rgatish.
5. Tovushni bosma harfga,bosma harflarni esa yozma shaklga aylantirishga o'rgatish.
6. Harflar shaklini to'g'ri idrok etishga o'rgatish.
7. Harflarni bir-biriga bog'lab yozishga o'rgatish.
8. Harflarni bir xil balandlikda va kengikda tekis yozishga o'rgatish.
9. Daftar chizig'idagi qatorlarni to'g'ri to'ldirish,sarlavha oy va kunlarni to'g'ri yozish.
10. Harflarning 75 daraja qiyaligini to'g'ri saqlash.

Chiroli yozuv malakalarini shakllantirish usullari.

Xulosa qilib aytganda, agar maktabda yozuv qoidalariga rioya qilish to‘g’ri tashkil etilsa o‘quvchilarning chiroli yozuv malakalari bir umrga esda saqlanib qoladi. Buning uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bir yilda ikki marta yoki har chorakning oxirida,,Kimning xati chiroli” mavzusida daftarlар tanlovini o‘tkazib, chiroli yozuv tartibini amalga oshirishga qatiy rioya qilishi lozim. Zero, baland binolarning poydevori bo‘lgani kabi, boshlang‘ich ta’lim ham insoniyat shakllanishining ilk poydevoridir.

Foydalanimgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘ulomov M.”Husnixat”. Pedagogika bilim yurtlari uchun dastur.- T.:1995.
2. Internet ma’lumotlari.
3. www.ziyonet.uz

УДК 621.57

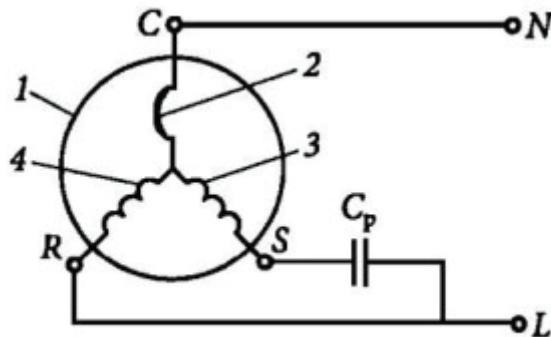
OZONGA HAVFSIZ SOVUTISH AGENTI R410A DA ISHLOVCHI SPLIT
KONDITSIONERI KOMPRESSORINI PAST KUCHLANISHLARDA TADQIQOT
QILISH

Norxo'jayev Abdullaxo'ja Saidolimxo'jayevich
Toshkent davlat texnika universiteti assistenti
Telefon: +998(90)1374774
a.norxojayev@mail.ru

Tajribalar, asosan, split konditsionerini kompressorori ustida amalga oshirildi. Maqolada Ozonga havfsiz sovutish agenti R410A da ishlovchi split konditsioneri kompressorining past kuchlanishlarda ishlashi va undagi natijalar keltirilgan. Gree, Highy va LG kompressorlari ishi tajribalardan olingen natijalar asosida taqqoslangan.

Kalit so'zlar: sovutish unumдорлиги, sovutish koeffitsenti, split konditsioner, ionizator, kontaktor, datchik, rele.

Yurtimiz O'zbekistonda split konditsionerlarini ekologik toza R410A sovutish agentiga tajribalar asosida o'tkazildi. Endilikda yangi sovutish agenti quyilayotgan split konditsionerlari ayrim vaqtarda elektr kuchlanishi pasayishi natijasida kompressorning dvigateli ishdan to'xtidi. Bu to'xtalish qanday va nega bo'lishi, bu vaqtida split konditsionering ko'rsatgichlari qanday bo'lishini tajribalar asosida ko'rib chiqildi. Tajribalar, asosan, split konditsionerini kompressorori ustida amalga oshirildi. Chunki kuchlanish keskin tushib ketganida kompressor dvigateli avtomat tarzda ishdan to'xtidi, to'g'rirog'i elektr manbayidan avtomat uziladi. Sababi tajribalar shuni ko'rsattiki elektr kuchlanishi 150-140 V ga tushganida elektr toki 9 A dan 15 A gacha ko'tariladi va bunday tok kuchida dvigatelning chulg'amlarini kuydirib yubormaslik uchun 1-rasmida ko'rsatilgan qurulma dvigateli (1) avtomat tarzda tok zanjiridan uzadi.

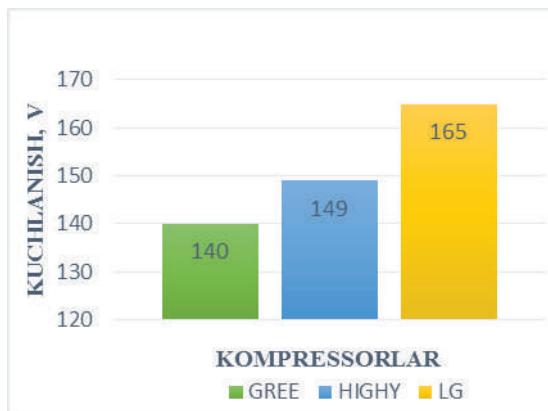
1-rasm. Kompressor dvigatelin ishga tushirish sxemasi.

1-elektrodvigatel, 2-ichki elektr himoya (rele), 3, 4-mos ravishda ishga tushirish va ishchi chulg'amlar, C_p -ishchi kondensator, R, C, S-chulg'amlar uchlari, L-faza, N-nol.

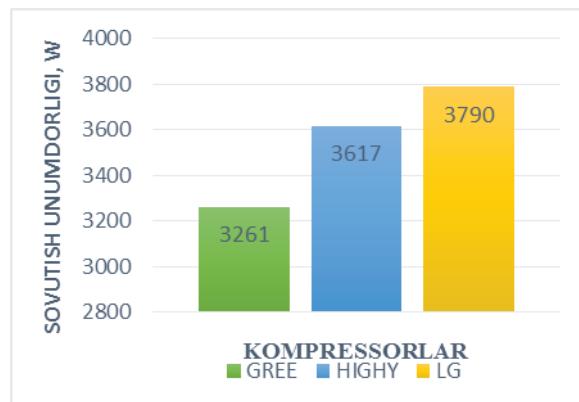
Chunkin kuchlanish kamayib tok kuchi ortganida qurulmadagi 3- va 4- chulg'amlar qizib kengayib harakatga keladi va rele (2) tarmoq zanjiridan uzuladi. Agar bu qurulma bo'lmasa katta tok kuchida dvigatel chulg'amlari kuyib dvigatel ishdan chiqadi va kompressor yaroqsiz holatga keladi. Shu sababli bu qurulma kompressorga o'rnatilgan bo'lib kuchlanish pasayib ketganida rele uzuladi va dvigatel chulg'amlarining kuyishidan saqlab qoladi. Qurulma chulg'amlari (3) (4) sovugach rele yana tarmoqqa ulanadi va kompressor ishlashni davom etadi. Quyidagi rasmlarda sovutish unumдорлиги 18000 Btu/s bo'lgan split konditsionerining 3 xil yani Gree, Highy va LG kompressorlari ustida tajriba o'tkazildi va natijalar diagrammalar ko'rinishida taqdim etildi. Tajribada split konditsioneri yozgi sharoitda sinovdan o'tkazildi. 2.a-rasmida 3 xil kompressorning eng past ishchi kuchlanishlari keltirilgan. Ko'riniq turiptiki Gree kompressorori boshqa kompressorlarga qaraganda eng past kuchlanishda ishlagan (140 V). Highy 149 V da LG esa 165 V da o'chib qolgan. Ammo 2.b-rasmga qarasak LG kompressorori yuqoriroq kuchlanishda

o‘chganligi sabab uningsovutish unumidorligi eng yuqori. 3.a-rasmida eng past kuchlanishda ishlashiga qaramay Gree kompressorori eng kam elektr quvvatini iste’mol qilmoqda. Sovutish koefitsenti ham Gree kompressorida yuqori (3.b-rasm).

a)

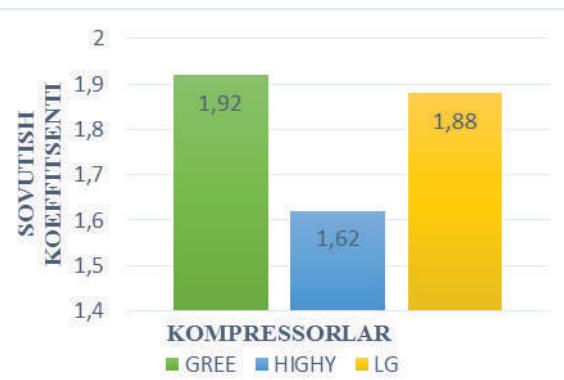

b)

*2-rasm. a) Kompressorlarning eng past ishchi kuchlanishlari;
b) Kompressorlarning eng past kuchlanishda sovutish
unumdorliklariga bog‘liqlik grafigi*

a)

b)

*3-rasm. a)kompressorlarning eng past kuchlanishda elektr quvvatiga bog‘liqlik grafigi; b)
kompressorlarning eng past kuchlanishda sovutish koefitsentiga bog‘liqlik grafigi*

Xulosa qiladigan bo‘lsak hozirgi kunda split konditsionerlarida Gree kompressorlaridan foydalanish har tomonlama muqobil yechim bo‘lib hisoblanmoqda. Kelgusida yanada ko‘proq tajribalar qilgan holda bundanda samarali, bundanda past kuchlanishlarda ishlovchi kompressorlarni ishlab chiqarishimiz zarur.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati

1. Coulomb D. The refrigerant’s future: The phase down of HFCs and its consequences // Вестник Международной академии холода. № 1 2014. С. 3-6
2. Bolaji B.O., Selection of Environment-Friendly Refrigerants and the Current Alternatives in Vapour Compression Refrigeration Systems. Proceedings of Multi-Disciplinary International Conference, Ghana Institute of Management and Public Administration, Ghana: 2012. - 27-39 p.
3. Bolaji B.O., Experimental Analysis of Reciprocating Compressor Performance with Eco-Friendly Refrigerants. //Journal of Power and Energy. №224. 2012 - 781-786 p.
4. Rohit Khajuria and Jagdev Singh, Performance analysis of ejector refrigeration system with environment friendly refrigerant driven by exhaust emission of automobile. //Advances in Applied Science Research. №45. 2013. - 232-237 p.

ZAMONAVIY INFORMATIKA DARSLARIDA O'ZLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.

*O'Imasov Zulqaynar Javlon o'g'li
Samarqand viloyati Urgut tumani
77-umumiyy o'rta ta'lif maktabi
informatika fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 295 67 57*

Annotatsiya. Informatika yo'nališining istiqbollari va rivojlanishi bilan bir qatorda hozirgi kunda informatika fanini o'qitishning talablari, mazmuni hamda shakllari ham o'zgarib bormoqda.

Kalit so'zlar. Frontal o'qitish, jamoa bo'lib o'qitish, guruhlarga bo'lib o'qitish, juftlikda ishslash, individual o'qitish, repetitorlik, tyuterlik, konsultatsiyalar.

Hozirgi kunda o'quvchilar informatika darslaridan tashqari kompyuterda ishslash uchun juda ko'p imkoniyatlarga egadirlar, bular ayrim texnologiyalarga ixtisoslashgan to'garaklar, kompyuter klublari, kompyuterning uyda mavjudligi. Bunday faoliyat yo'naltirilib, aniq tashkil etilmasa, nomaqbul natijalarga olib kelishi mumkin: o'quvchilarda informatika fanidan o'z bilim darajalari xususida noto'g'ri fikr shakllanishi mumkin. Umuman o'quvchilar "Informatika" fanini vazifalarini aniq ajrata olmaydilar; informatika darslarida oлган bilim, ko'nikma va malakalarini o'quvchilar doim ham qo'llay ololmaydilar. "Informatika va AKT" - bu turli soxalardabiror bir maqsadni amalga oshirish uchun foydalilanidigan vosita degan tushuncha xali o'quvchilarda shakllanmagan; bolalarning yosh xususiyatlariga qarab har xil yoshdag'i o'quvchilarning kompyuterda ishslash uchun psixologik tayyorgarligi turli bo'ladi. Axborot madaniyatini to'liq o'zlashtirish, axborot kommunikatsiya texnologiyalari bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lish hozirgi zamon talablaridan biridir. Informatika o'qituvchisining maqsadi – axborot jamiyatida yashay oladigan shaxsning shakllanishiga o'z hissasini qo'shish. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim: o'quvchilarda axborot madaniyati elementlarini shakllantirish uchun sharoit yaratish; mustaqil bilim olish hamda o'z ustida ishslash malakalarini shakllantirish uchun sharoit yaratish; informatika va AKTni o'qitishda fanlararo bog'liqlik; iqtidorli o'quvchilarni aniqlash uchun shart-sharoit yaratish.

Zamonaviy informatikani quyidagi 3 yo'naliishi tashkil etadi:

- 1) Axborotlarni avtomatik yig'ish, saqlash, ishslash va uzatish usullari va algoritmlarini yaratish;
- 2) Axborotlarni qayta ishslash, tasavvurlash usullari va algo-ritmlarini yaratish.
- 3) Yuqoridaq ikkita yo'naliishi rivojlantirish uchun elektron hisoblash mashinalari va texnologiyalarni yaratish.

Ingliz tilida informatika so'zining sinonimi computerscieni (hisoblash fani) bo'lib, u informatikaning predmetini to'la yorita olmaydi. Informatika termini bizga franso'z tilidan kelgan bo'lib, kompyuterlar va ularni qo'llanilishi haqidagi fanni anglatadi.

Hisoblash texnikasining rivojolanish tarixi. Informatika o'rganilayotgan obyekt va u to'g'risidagi bilimlar oralig'idan joy egallab qoladi. Haqiqatan ham, inson atrof muhitni o'rgana turib, axborot oladi, uni biron narsaga belgilab, yozib yoki saqlab qo'yadi. Axborot tashuvchi sifatida adabiyot, magnit lentalar, kartalar, sxemalar ishlatilishi mumkin. Axborotlarni qayta ishslash orqali, bizni o'rab turgan dunyo to'g'risida bilimga ega bo'lamiz, natijada yangi izlanish usullarini yaratish, yangi axborotlarga ega bo'lish, ularni saqlash, qayta ishslash usullari bo'yicha umumiyylik yo'qdek edi. Tibbiyotda, geografiyada, fizikada, filosofiyada va boshqa sohalarda axborotlarni yig'ish va qayta ishslashda bog'liqlik yo'q edi. Ko'pchiliklarning fikricha matematika bilan fizika, ximiya bilan tibbiyot o'rtasida bog'liqlik borligi tan olinar edi. Kompyuterl arning paydo bo'lishi bilan bu holat tezlik bilan sezilarli darajada o'zgardi.

Informatika fanini o'qitish shakllari. O'qitishning umumiyy shakllarini quyidagilarga ajratish mumkin: frontal o'qitish ; jamoa bo'lib o'qitish ; guruhlarga bo'lib o'qitish; juftlikda ishslash ; individual o'qitish. O'qitishning umumiyy shakllarini ajratishda o'qituvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'quvchi orasidagi kommunikativ aloqa xususiyatlariga asoslanilgan. Frontal o'qitish - o'qitishning an'anaviy turlaridan biri hisoblanib, o'qituvchi butun sinf bilan yagona mazmun, maqsad va vazifalar asosida ish olib boradi. Ushbu o'qitish shaklidan suhbat, ko'rgazmalilik, amaliy metodlarni qo'llashda hamda o'quvchilar bilimini nazorat qilish jarayonida foydalilanadi.

Jamoa bo'lib ishlash - o'qitishning frontal shaklidan shunisi bilan farq qiladiki, bunda sinf o'quvchilariga o'z liderlari va o'zaro aloqa qilish xususiyatlariga ega bir butun bir jamoa deb qaraladi. Guruhlarga bo'lib ishlash – o'quvchilar turli muddatga shakllangan guruhlarga bo'linadi. O'qitishning bu shaklidan yangi dasturiy vositalarni o'rganishda, loyihalar utida ishslashda, kompyuterlar soni yetarli bo'limganida foydalanish mumkin. Guruhlarga bo'linib ish olib borilganda, guruhlar ichida jadal axborot almashish amalga oshiriladi. Shuning uchun, guruhlar turli bilim darajasiga va qiziqishiga ega o'quvchilardan shakllantirilishi zarur. Turli bilim darajasidagi o'quvchilarning bir-biri bilan muloqot qilish natijasida bilim, ko'nikma, malakalarni o'zlashtirish samaradorligi oshadi. Juftliklarda ishlash – o'quvchilar juftliklarga bo'linib, yagona bir vazifani hal qilish maqsadida o'zaro o'rganish, o'zaro nazoratni amalga oshiradilar. Individual ishlash – o'qituvchining bir o'quvchi bilan o'zaro aloqasi (repetitorlik, tyuterlik, konsultatsiyalar berish va boshqalar) Informatika darslarda har bir o'quvchining individual faoliyatini boshqarish murakkab jarayondir. O'qituvchi ushbu faoliyatni samarali boshqarishi uchun o'z pedagogik tajribasini yo'naltirib, o'rgatuvchi dasturlar, mavjud dasturiy vositalar hamda axborot resurslaridan dars jarayonida foydalanishi zarur. Informatika individual o'qitishning yangi bir turi "o'quvchi va kompyuter"ni shakllantirdi. O'quvchi kompyuter bilan yakama yakka kolib, o'zi uchun o'quv materialini o'zlashtirishning individual rejasini ishlab chiqadi. O'qituvchining asosiy vazifalaridan biri- o'quvchida mustaqil bilim olish malakalarini shakllantirish.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati.

1. Yuldashev U.Yu., Boqiev R.R., Zokirova F.M. Informatika o'qitish metodikasi. Toshkent, "Talqin", 2005 y
2. Saidaxmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar T., "Moliya", 2003y
3. www.ziyouz.com

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ИХТИСОСЛАШТИРИЛГАН
ФИЛИАЛИ ЎҚИТУВЧИСИ

Алланазарова Мамура Ахмедовна
M.akhmedovna@mail.ru

Water/Fire концептнинг тил системасида
вербаллашув хусусиятлари

Аннотация: Ҳозирги кунда чет тилини билиш, уни мукаммал ўрганиш замон талабига айланиб бормоқда. Маълумки, ҳар бир киши миллий урф-одат, тил, тарих, адабиётни ўз ичига олган аник бир маданиятга тегишилдири. Мамлакатлараро иқтисодий, маданий, илмий алоқалар тилни маданиятни акс этувчи восита деб талқин этилишига олиб келди. Э.Сепир таъкидлаганидек, тил - бу маданиятни ўрганишда йўл кўрсатувчи воситадир. Тилни ўрганаётганда факат сўзларни, гапиришни эмас, балки тили ўрганилаётган мамлакатнинг маданияти, аҳолисининг дунёқарashi, ҳаёт тарзи, урф-одатлари ҳакида билиш мақсадга мувофиқдир. Бу эса ўз навбатида тилшуносликнинг янги бир соҳа пайдо бўлишига, яъни лингвомаданиятшуносликнинг вужудга келишига сабаб бўлди.

Лингвомаданиятшунослик бу тилшунослик ва маданиятнинг ўзаро тўқнашуви асосида пайдо бўлган мураккаб илмий фан йўналишидир. У маданият билан тилнинг ўзаро боғлиқлиги ва таъсирини, тилни маданиятнинг феномени сифатида ўрганади. Бу миллий тил призмаси орқали дунёни маълум даражада кўриш, тилнинг маълум миллат акл ва маданияти орқали намоён бўлишидир. Ушбу йўналишнинг янги бўлганлиги сабаб, унинг ҳар томонлама тўлалигича ўрганилмаганлиги ва ҳар хил фикр ва қарашларнинг мавжудлиги ҳали кўплаб илмий изланишлар олиб боришни тақозо этади.

Калит сўзлар: ресурс, лингвокультурология, маъно, образ, қадриявий, маданият, лексик, олов – хис туйғу, эстетик баҳо, офат, физиологик хусусиятлар

Лингвокультурологиянинг асосий бирлиги маданий концептдир. Маданий концепт бу ментал бирлик бўлиб, онгдаги ментал ва психик ресурслар бирликларини ифодалашга ҳизмат қилувчи, ҳамда инсон тажрибаси ва билимларини акс эттирувчи информацион тузилма (Е.С.Кубрякова), маданиятнинг асосий бирлиги (В.И.Карасик), инсон онгидаги маданиятнинг ҳужайраси (Ю.С.Степанов). Концептга бўлган лисоний-маданий ёндашув концептни маданиятнинг таянч бирлиги сифатида қабул қилишни тақозо этади ва маълум бир маданият учун муҳим бўлган тушунчаларни ўзида акс эттиради.

Концептнинг тузилиши мураккаб. Ю.С.Степанов концептнинг уч таркибий қатламини ажратади: (1) асосий, бош белги; (2) қўшимча, ёки бир неча қўшимча, «пассив» белгилар; (3) ташки, лисоний шаклда акс эттириладиган, одатда, умуман эътиборга олинмайдиган ички шаклни. Олимларнинг кўпчилиги (С.Г. Воркачев, В.И. Карасик, Маслова В.А.), концептнинг мураккаб тузилма эканлигини қайд этишади ва уни асосини куйидагилар ташкил этади деб таъкидлайдилар: 1) маъно; 2) образ; 3) қадриявий.

Концепт тузилишидаги конституентлар концепт майдонини ёки концептосферани ҳосил қиласди. Миллий концептосфера - бу конкрет миллат учун характерли ҳисобланган концептларнинг йиғиндисидир, Концепт ўзида концептуал бўлак, элементларни тақдим этади. Унинг элементлари конкрет коммуникатив жараёнларда ўзларини намоён киласди.

Fire/Water концептларининг лексик сатҳда вербаллашувини таҳлил қилиш натижасида биз қуйилагиларни аниқладик:

- 1) Fire/Water концепти лексик сатҳда лексик бирликлар, синонимлар ва антонимлар, қўшма сўзларда орқали ифодаланади;
- 2) ‘Fire’ концептнинг ядрорий концептуал маънолари қўйидагилардан ташкил топади:
а) олов – иссиқлик ва ёритиш қуроли; б) олов – офат, улим, халокат, синов, азоб, ҳавф; в) олов – ёнғин; г) олов – хис туйғу;

‘Water’ концептнинг ядрорий концептуал маънолари қўйидагилардан ташкил топади:
а) сув – таъмсиз, рангиз ва хидсиз суюқлик; б) сув – водород ва кислороддан ташкил топган; в) сув – ичимлик суви ва сув таъминотини амалга оширувчи система; г) сув – индустрияда қўлланувчи модда.

3) ўрганилган барча тил бирликларда асосан олов концептининг иккита концептуал маъноси ифодаланади: а) олов – ёнгин; б) олов – уруш қўроли, отиш қўроли. Сув концепти эса асосан а) бефойда ва б) сув – оғат маъноларини ўзида мужассам этади.

‘Fire’ концептининг фразеологик бирликларда вербаллашувини таҳлил қилиш натижасида fire компонентли фразеологик бирликларда асосан Fire концептининг образлилик ва қадриявий қисмлари ўз ифодасини топишини кўриш мумкин. Ижобий эстетик баҳо қўйидаги концептуал белгиларда ўз аксини топган: олов бу 1) ижобий ҳис туйғулар (севги, дўстлик, ёқтириш); 2) интилувчанлик, тиришқоқлик; 3) мотивация қўроли. Салбий эстетик баҳо вайронагарчилик, ёнгин, уруш тушунчаларини ифодаловчи тил биримларининг концептуал белгиларида ўз аксини топган. Олов бу 1) ёнгин, оғат, халокат; 2) уруш ва отишқўроли; 3) салбий ҳис-туйғулар: жаҳлдорлик; 4) қийин синов, азоб; 5) вақт танқислиги; 6) танқид қўроли ва х.

‘Water’ компонентли фразеологик бирликларда, сув 1) ҳаётдаги турли вазиятларни ифодаловчи хосса; 2) бошқа суюқликларга нисбатан фойдасиз ва арzon; 3) муқаддас суюқлик сифатида изоҳланади. Шу билан бирга, сув ва олов вайронагарчилик, табиий оғат каби концептуал белгиларни ўз семантикасида акс этади.

Шундай қилиб, инглиз лингвомаданиятида олов асосан салбий буёқдорликга эга бўлиб, вайронагарчилик, азоб, уруш, ёнгин каби тушунчалар билан боғлиқ. Бу оловнинг табиий оғат эканлиги, чўғ олганда уни тўхтатиб бўлмаслиги, уруш қўроллари асосан ўтга алоқадорлиги (ўқ, снаряд, пушка, бомба) билан боғлиқ. Олов тушунчасининг инсон хистийғулари билан боғлиқ эканлиги, кишининг физиологик хусусиятлари билан боғлиқ (инсоннинг жаҳли чиққанда, уялганда, севиб қолганда қизариши, бадан хароратининг кўтарилиши ва х.).

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати

- Хайруллина Д.Д. Бинарные концепты «огонь» и «вода» как фрагмент языковой картины мира. Автореф. дисс.к.ф.н. –Казань, 2009. – 24 с.
- Юсупов У. Қ. Маъно, тушунча, концепт ва лингвокультуре маъноларини ҳиссиятларидаги ролининг замонавий йўналишларида илмий-амалий конференция материаллари. –Т., 2011
- Ashurova D.U. Text Linguistics. – Tashkent: Tafakkur Qanoti, 2012
- Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999
- Cambridge International Dictionary of Idioms. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999
- Dictionary of English Colloquial Idioms/ Ed. by F. T. Wood, – London: The Macmillan Press LTD, 1979
- Longman Dictionary of Contemporary English. – Essex, England: Longman Group LTD, 2002. –1668 р.
- Галиева М.Р. Вербализация концептосферы WORD/СУЗ/СЛОВО в английской, узбекской и русской языковых картинах мира. Дисс.на соиск. уч. степ. канд. фил. наук. – Т. 2010. с. 168
- Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Пер. с нем./Под общ. ред. Рамишвили Г. В.: – М.: Прогресс, 2000. – 398 с.
- Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // Язык и наука конца XX века.– М.: Инс-т языкоznания РАН, 1995. – С. 239-320
- Жаркова, Т. И. Отражение национального характера в пословицах и поговорках / Жаркова, Т. И., Синицких, О. В. Иностр. яз. в шк.- 2008.- N 1.- С. 75-78

FIZIKA O'QITISH METODLARINING O'ZIGA XOS TOMONLARI

*Qo'chqorova Lolaxon Abdug'oppor qizi
Namangan viloyati Kosonsoy tumani
XTBga qarashli 7-sonli umumiy o'rta ta'lim
maktabi fizika va astronomiya fani bo'yicha*

Annotatsiya: ushbu maqolada fizika fanini o'qitish metodlarining o'ziga xos tomonlari va ularning turlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar:fizika, metod, fan, fizik kattalik, xalqaro birliklar tizimi.

Fizikaning rivojlanish tarixini, unga Sharqning buyuk allomalari qo'shgan hissalarini, jamiyat rivojlanishida fizika va texnikaning ahamiyatini, O'zbekistonda fizika va texnika sohasida olib borilayotgan tadqiqotlar haqida umumiy ma'lumotlarni bilish; - fizik kattaliklarning Xalqaro birliklar tizimlarini tushuntira olish; - mexanika: kinematika, dinamika, Nyuton va mexanikada saqlanish qonunlari, statika elementlari, suyuqliklar va gazlar mexanikasiga oid qonuniyatlarini bilish va misollar yordamida tushuntira olish; - molekulyar fizika va termodinamika asoslari: molekulyar-kinetik nazariya asoslari, gaz va termodinamika qonunlari, suyuqlik va gazlarning o'zaro aylanishi, qattiq jismlar fizikasiga oid qonuniyatlarini bilish; - elektrordinamika: elektostatika, o'zgarmas tok, turli mu?itlarda elektr toki, magnit maydon, moddalrning magnit xossalari, elektomagnit induktsiya qonuniyatlarini bilish; - tebranish va to'lqinlar. Optika. Atom va yadro fizikasi: mexanik va elektromagnit tebranishlar va to'lqinlar, tovush, geometrik optika, nisbiylik nazariyasi elementlari, kvant, atom va elementar zarralar fizikalariga oid qonunlarini bilish hamda olamning fizik manzarasi to'g'risidagi bilimlarga ega bo'lish; O'qituvchi zamon talabi darajasida dars berishi va yaxshi samara olishi uchun darsning kerakli shakllarini va unga mos o'qitish metodini to'g'ri tanlay bilishi kerak. So'ngi vaqtarda vaqtli matbuotda va pedagogik hamda metodik adabiyotlarda mavjud darsning axborot shakli jiddiy tanqid qilinmoqda. Fizika o'quv mashg'ulotlari va dars shakllarining yangi-yangi usullari tavsiya etilmoqda. Tabiiy ravshda nima uchun hozirgi dars shaklini o'zgartirish zarur bo'lib holadi, degan savol tug'iladi. Buning bir qator bir qator ob'ektiv va sub'ektiv sabablari bor.

Birinchidan: hozirgi kunda keng tar qalgan dars shakllari ta'limning asosiy vazifasi bo'lgan politexnik ta'lim berish, ilmiy texnika taraqqiyotini yoritib berish, fan metodlari bilan to'liqroq tanishtirish, ta'lim asosida tarbiyalash kabi qator vazifalarini hal eta olmayotir.

Ikkinchidan: Ta'lim sohasidagi islohotlar, o'zgarishlar, ham eski, zerikarli dars turlaridan voz kechishni va interfaol, mazmunli dars shakllarini hamda shunga mos o'qitish metodlarini pedagogik hamkorlik, ta'lim oluvchilar faolligini va qiziqshini oshirish yo'llari borasida izlanish va ta'lim tizimiga tadbiq etishni talab etmoqda. Uchinchidan: hozirgi zamon ta'lim oluvchisi bundan 15-20 yil oldingi ta'lim oluvchilardan psixologik, estetik, ijtimoiy tarraqqiyoti va shu kabilar bilan farq qilishini ham e'tibordan chetda qodirmaslik kerak.

To'ritinchidan: Zamonaliviy pedagogikaning usullarini o'rgangan holda har bir ta'lim muassasasi va o'qituvchi o'zining individual xususiyatini hisobga olgan holda o'rganilayotgan materialning mazmuni va mohiyatiga qarab dars shaklini va unga mos o'qitish usulini tanlashi lozim. Biz viloyatimizdagi, respublikamizdagi va so'ngi yillarda vujudga kelgan samarali darslar va o'quv mashg'ulotlarni kuzatish, vaqtli matbuotda, pedagogik va metodik adabiyotlarda bayon etilgan mashg'ulot shakllarini tahlil qilish asosida shunday xulosaga keldik. Tahlillar shuni ko'rsatadiki samarali ijodiy darslarni tashkil etilishi shakliga ko'ra quyidagicha guruxlar ajratish mumkin ekan: 1. Ta'lim oluvchilarda insonparvarlik g'oyalarini shakllantiruvchi darslar, bu darslarning xarakterli tomoni shundaki bunda ta'lim berish bilan bir qatorda ta'lim oluvchilarni insonparvarlik va o'z-o'zini boshharish asosida tarbiyalash g'oyasi yotadi. Tashkiliy jihatdan bu darslarda ko'proq guruhlarga bo'linib, ta'lim oluvchilarni o'z-o'zini o'qitish uslubi qo'llaniladi. 2. Eng oddiy tajribalardan foydalanish asosida fizikaning oson va hayotiy ekanligini ko'rsatish yo'li bilan ta'lim oluvchi faolligini oshirish darsi. Bunday darslarning o'zagini oddiy fizik tajribalar tashkil etadi. 3. Kasbiy – o'yinlar darsi. Darsning bu shaklida eksperimental metod "Qora yashik" metodi qo'llanilib, ta'lim oluvchilarni ijodkorlikka yo'llaydi. 4. Berilish darslari. Darsning bu shakli M.L. Tetening g'oyasi asosida tashkil etilgan. Darsning bu turi asosan ikkinchi bosqichda qo'llaniladi. U quyidagicha rejalshtirish: yil davomida o'tilgan darslar soat soni hamma chor-

aklarga teng bo‘linadi. Masalan, mexanika kursi 25 soatdan qilib to‘rt chorakka bo‘linadi. haf-taning besh kuniga surunkasiga besh soatdan ta’lim oluvchilar fizikani o‘rganadilar. Boshqacha aytganda bir chorak davomida bir marta ta’lim oluvchilar fizikani berilib o‘rganadilar. Bu hafta davomida fizikani sifat jihatidan o‘rganadi. Bunda o‘quvilardan faqat qonun, tushuncha, nazariya va faktlarni qayta so‘zlab berishgina talab etiladi. Keyingi chorakda esa o‘quv materiallariga aytildi, kengaytirilgan va cho‘qurlashtirilgan holda o‘rganiladi. Bunda ta’lim oluvchilar standart hollarda olgan bilimlarini shlata olishlariga o‘rgatiladi. Keyingi chorakda o‘quv materiallari yana cho‘qurroq o‘rganiladi. Yangi vaziyatlarda bilimlarni qo‘llay olish ko‘nikmasi shakllantiriladi. Oxirgi chorak ta’lim oluvchilar bilimini no standart vaziyatlarda ham qo‘llay olish ko‘nikmasi hosil qilinadi, ya’ni ijodiy bosqichga o‘tiladi. Zamonaviy fizika darsning o‘ziga xos tomoni va unga qo‘yiladigan talab, samarali metodlar asosida ta’lim oluvchilarini o‘qitish va tarbiyalash, u o‘qituvchidan barcha o‘qitish vositalaridan yuksak mahorat bilan foydalangan holda ijodkorlik bilan darsni tashkil etishni ta’lim oluvchilarining ijodiy mustaqilligiga alohida e’tibor haratishni muammoli holatlarni o‘qitish jarayonida ko‘proq qo‘llashni talab etadi. Zamonaviy fizika darslaringning tahlili shuni ko‘rsatadiki, darslarda ta’lim oluvchilar guruhining faolligiga erishishi bilan bir qatorda, ularning yakka-alohida xususiyatlariga e’tibor haratish ham alohida talab etiladi.

Foydalanolgan adabiyot:

1. S.Bozorova, N.Kamolov. ”Fizika” (optika, atom fizikasi). Darslik. T.Aloqachi-2007
2. J.Kamolov va boshqalar. Umumiy fizika kursi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent. O‘qituvchi. 2002

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIGA YANGICHA INAVATSION YONDASHUVLARNING AVZALLILARI

*Qurbanov Fazliddin Botirovich
Toshkent Viloyati XTXQTMOHM
“Maktabgacha, boshlang‘ich va
maxsus ta’lim metodikalari”
kafedrasi katta o‘qituvchisi
Tel: +99894 946 42 24
e-mail: k_fazliddin_4224@g mail. com.*

Annotatsiya: Maqolada maktabning boshlang‘ich sinflarida matematika darslarida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish to‘g‘risida ma’lumotlar keltirilgan.

Tayanch so‘zlar: ta’lim jarayoni, matematika, axborot kommunikasion texnologiyalari, venn diagrammasi.

Ta’lim-tarbiya tizimining bugungi kundagi vazifasi o‘quvchilarni Vatanimizni sevadigan, o‘z bilimi va axborot kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda mustaqil ravishda puxta bilim oladigan O‘zbekistonning qudratli davlat bo‘lishiga o‘z hissasini qo‘shadigan, har tomonlama barkamol sog‘lomqilib tarbiyalashdan iborat. Ko‘zlangan bu buyuk maqsadni amalga oshirishda barcha fanlar qatori matematika fanining ham salmog‘i beqiyos.

Buyuk matematiklardan biri shunday degan ekan: “Matematika shunday bir jiddiy fanki, uni qiziqarli qilishning imkonini tug‘ilib qoldimi, buni qo‘ldan boy bermaslik kerak”. Darhaqiqat, matematika fani ko‘p o‘quvchilar uchun qiyin va zerikarli fan bo‘lib ko‘rinadi. Biz o‘qituvchilarning asosiy vazifamiz matematika fanini zerikarli, murakkab fandan qiziqarli fan darajasiga olib chiqishdan iborat. Bunda bizga ta’li m jarayonida axborot texnologiyalardan foydalanish katta yordam beradi.

Matematika fani ham mana shunday son-sanoqsiz va rang-barang sirlari bilan ulkan bir joziba kashf etuvchi fandir. Matematikaning imkoniyatlari juda keng va boy. U nafaqat fizika, astronomiya, kimyo, biologiya, geologiya, iqtisod fanlarida, balki, tibbiyot, tilshunoslik, atrof-muhitni himoya qilish tabiatdagi turli-tuman hodisalarini o‘rganishga hamda dadillik bilan kirib borayapti va samarali natija bermoqda .

Biz esa ushbu masalaning yechimi boshlang‘ich ta’lim davrida o‘quvchilarga berilayotgan ta’lim-tarbiyaning sifati bilan bog‘liq deb hisoblaymiz. Boshlang‘ich matematika kursining asosini natural son va nol, butun musbat sonlar ustida to‘rt arifmetik amal hamda ularning asosiy xossalari haqidagi aniq tasavvurlar va bu bilimlarga asoslangan og‘zaki va yozma hisoblash usullarini ongli va puxta o‘zlashtirishni tashkil etishi kerak. Jadval hollaridagi hisoblash malakalarini avtomatik darajasida etkazilishi lozim.

Matematika kursi asosiy kattaliklar va geometriya elementlari bilan tanishtirishni nazarda tutadi. Ular imkoniyat darajasiga ko‘ra o‘quvchilarning son, arifmetik amallar va matematik munosabatlar haqidagi tushunchalarini yuqori darajada o‘zlashtirilishiga yordam bera borib, arifmetik bilimlar tizimiga qo‘shiladi.

Matematika bolalarda tafakkur, diqqat, xotira, ijodiy tasavvur etish, kuzatuvchanlikni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, matematika o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash malakalarini oshirish, ularning o‘z fikrlarini aniq, to‘g‘ri va tushunarli bayon etishi uchun zamin hozirlaydi. O‘qituvchining vazifasi -bolalarga matematikani o‘qitishda bu imkoniyatlardan samarali foydalana olishdan iborat.

Aynan boshlang‘ich ta’lim davrida o‘quvchilarda ilk matematik tushunchalar shakllantirilib boriladi va ularda:

- son haqidagi tasavvurlarni rivojlantirish va hisoblashning inson tajribasidagi o‘rni;
- hisoblashning amaliy ko‘nikmalarini va hisoblash madaniyatini shakllantirish;
- algebraik amallarni bajarish ko‘nikmalarini shakllantirish va ularni matematika va boshqa sohadagi masalalarini yechishda qo‘llash;
- o‘rganilayotgan tushuncha va uslublar hayotda va tabiatda ro‘y berayotgan hodisalarini matematik modellashtirish vositali ekanligi to‘g‘risidagi tasavvurlarni shakllantirish;
- fazoviy jismlarning xossalarni o‘rganish, bu xossalarni amaliyot masalalarini yechishga

tatbiq etish kabi ko‘nikmalarini shakllantirish orqali o‘quvchilarning matematika faniga bo‘lgan qiziqishini oshirish va yanada rivojlantirish imkoniyati mavjud bo‘ladi.

1-sinfdan boshlab matematika darslarida masalalarni yechishda turli interfaol usullar orqali yechish o‘quvchilarning masala yechishbilim, ko‘nikma va malakasini shakllantirishda samarali natija beradi .Quyida “Venn diagrammasi” usulida masala shartini tuzish mumkun bo‘lgan masalalardan na’munalar keltiramiz.

1-sinf matematika darsligidan:

1-masala. Maktab bog‘iga yosh tabiatshunoslar 15 ta olma, 10 ta olxo‘ri ko‘chat o‘tqazdilar. Maktab bog‘ida jami nechta ko‘chat o‘tqazildi?

yechish: $15+10=25$ ta

Javob: maktab bog‘ida jami 25 ta ko‘chat o‘tqazildi.

3-sinf matematika darsligi 1046-masala

Birinchi jo‘yakdan 42 kg, ikkinchisidan unga qaraganda 2 marta kam, uchinchi jo‘yakdan esa ikkinchisiga qaraganda 3 marta ko‘p qulupnay terildi. Uchala jo‘yakdan jami necha kilogramm qulupnay terilgan?

yechish:

1) $42:2 = 24$ kg (2-jo‘yakdan)

2) $24*3 = 72$ kg (3-jo‘yakdan)

3) $42+24+72=138$ kg

Javob: Uchala jo‘yakdan jami 138 kilogramm qulupnay terilgan.

Foydalaniman adabiyotlar.

1. Alixanov.S “Matematika o‘qitish metodikasi” Cho‘lpon nomidagi nashriyot - matbaa ijodiy uyi. Toshkent 2011 yil

2. Jumayev M.E “Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum” (O‘quv qo‘llanma) Toshkent “O‘qituvchi” 2004 yil

3. Internet ma’lumotlari.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISH METODIKASI VA VAZIFALARI

*Qurbanova Maxtuma Fazliddinovna
Toshkent Viloyati XTXQTMOHM
“Maktabgacha, boshlang‘ich va
maxsus ta’lim metodikalari”
kafedrasi katta o‘qituvchisi
Tel: +99894 412 04 80
e-mail: k_fazliddin_4224@mail.com.*

Annotatsiya: Matematika metodikasi haqidagi tushuncha birinchi bo‘lib Shveysariyalik pedagog matematik G.Pestalosining 1803-yilda yozgan “Sonni ko‘rgazmali o‘rganish” asarida bayon qilingan. Boshlang‘ich ta’lim haqida ulug‘ mutafakkir Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino va boshqalar ta’lim va tarbiya haqidagi hur fikrlarida boshlang‘ich ta’lim asoslarini o‘rganish muammolari haqida o‘z davrida ilg‘or g‘oyalarni olg‘a surganlar.

Kalit so‘zlar: matematika, metodika, jadval, kuzatish, texnologiya.

Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi butun pedagogik tadqiqotlarda pedagogic texnologiya, axborot texnologiyalari yutuqlarida qo‘llaniladigan metodlardan foydalanadi. Kuzatish metodi - odattagi sharoitda kuzatish natijalarini tegishlichqa qayd qilish bilan pedagogik jarayonni bevosita maqsadga yo‘naltirilgan holda idrok qilishdan iborat. Matematika o‘qitish metodikasi eng avvalo kichik yoshdagি o‘quvchilarni umumiy tizimda o‘qitish va tarbiyalash vazifasini qo‘yadi. Umumiyo‘ metodika boshlang‘ich sinf matematikasining mazmunini va tizimliligini aks ettiradi, har birbo‘limni o‘qitishning o‘ziga xos xususiy metodlarini o‘rgatadi. Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasi bir necha fanlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Jumladan, o‘qitish asosi bo‘lgan matematika bilan, pedagogika, psixologiya, ona tili, texnologiya.

Boshlang‘ich matematika kursining vazifasi maktab oldiga qo‘yilgan o‘quvchilarga fan asoslaridan puxta bilim berishda yangi texnologiyadan foydalanish, ularga hozirgi zamon ijtimoiy –iqtisodiy bilimlarni berish, turmushga, kasbhunarga yo‘naltirish, kasblarni ongli tanlashga o‘rgatish kabi vazifalarni hal qilishda yordam berishdan iborat.

Boshlang‘ich mакtabda matematika o‘qitish metodikasida mustaqil va nazorat ishlari, o‘quvchilardan individual yozma so‘rov o‘tkazishning samarali vositalari yaratilgan. Ba’zi didaktik materiallar dasturning chegaralangan doiradagi masalalarining o‘zlashtirilishini reyting tizimida nazorat qilish uchun, boshqalari boshlang‘ich maktab matematika kursining barcha asosiy mavzularini nazorat qilish uchun mo‘ljallangan. Ayrim didaktik materiallarda o‘qitish xarakteridagi materiallar, boshqalarida esa nazoratni amalga oshirish uchun materiallar ko‘proqdir.

Boshlang‘ich maktab matematikasida barcha didaktik materiallar uchun umumiy topshiriqlarning murakkabligi bo‘yicha tabaqlashtirilishidir. Bu materiallar tuzuvchilarning g‘oyasiga ko‘ra ma’lum mavzu bo‘yicha topshiriqning biror usulini bajarishi o‘quvchining bu mavzuni faqat o‘zlashtirganligi haqidagina emas, balki uni to‘la aniqlangan darajada o‘zlashtirganligi haqida ham guvohlik beradi.

Didaktik materiallarni o‘quvchilarning o‘quv materialini o‘zlashtirish darajasini nazorat usullaridan biri sifatida qarash lozim. Shu bilan birga muayyan usul mazkur sinf, mazkur o‘qituvchi uchun eng yaxshi usul bo‘lmasligi ham mumkin. Shu sababli didaktik materiallar o‘qituvchini o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish darajasini aniqlash imkonini beradigan individual tekshirish uchun nazorat turlarini tuzishdan xalos eta olmaydi. Bu umum metodikaning asosiy vazifalaridan biridir.

Bolalarning maktabga bo‘lgan tayyorgarliklarini ularning yoshiga muvofiq faoliyat turlari doirasida, boshqacha qilib aytganda syujetli o‘yin va roller, tasviriy faoliyat, chizmachilik, ertaklarni anglash va hokazolar orqali amalga oshirilish kerak. Bolalarni boshlang‘ich sinflardan ta’limning yuqoriyoq pog‘onasiga o‘tishlarida ularning psixologik tayyorgarligi juda muhim masala hisoblanadi.

Maktab tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning matematik bilimlarini o‘zlashtirilishi va ularning mantiqiy fikrlash qobiliyatining rivojlanishida qiziqarli materiallarning ishlatalishi katta yordam beradi.

Qiziqarli materiallarni quyidagi maqsadlarda ishlatalishi yaxshi natija beradi:

- matematik bilim, mahorat va malakalarining shakllanishida;
- matematik bilim va malakalarining mustahkamlanishida;
- matematikani o‘rganishida bolalarda shavq-havasni uyg‘otishida;
- matematik ijodkorlik mahorat va malakasi, tasavvurot va tafakkurining shakllanishida;
- matematik bog‘liqlik va qonuniyatlarini tushinish va geometrik tasavvurotlarining rivojlanishida.

Boshlang‘ich sinflarda matematikani o‘rgatishida didaktik o‘yinlar va qiziqarli materiallarni kiritilishi quyidagi maqsadlarni amalga oshirilishida ko‘mak beradi:

- a) matematikani targ‘ib etilishida;
- b) o‘smirlarning aqliy rivojlanishida.

Bolalar tabiatan ta’lim dasturidagi turli materiallarni o‘yin orqali osonlik bilan o‘zlashtiradilar. Didaktik o‘yinlarning ishlatalishida esa, o‘yinning o‘zi ikkinchi darajali bo‘lib, matematikani o‘zlashtirilishiga bo‘lgan shavq-havasni rivojlantirish va bu usul orqali matematik bilim va mahorat-malakalarni hosil qilinishi birinchi darajali vazifaga aylanadi.

Boshlang‘ich matematika o‘qitishda turli xil ko‘rgazma qurollar qo‘llaniladi. Masalan,

-atrofda mavjud predmetlar: kitob, daftар, qalam, sanoq cho‘plari va hokazo.

-Tasviriy ko‘rgazma qurollar: Bunday ko‘rgazma qurollar turiga o‘quvchilarga tanish bo‘lgan o‘quv jadvallari va rasmlardan boshqa qurollar kiradi.

-Jadvallar: Jadvallar qo‘llanishiga qarab turlicha bo‘ladi. Bilihga; ko‘rsatma berishga; mashq qilishga; ma’l umot berishga doir bo‘ladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori .- T.: “ Sharq” nashri yotmatbaa konserni 1997.

2. X.E.Nazarov, Q.Tursunov, A.A’lamov “Matematika o‘qitish metodikasi” ma’ruzalar matni,Samarqand,2010.

BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

*Rizayeva Muqaddasxon Qosimovna
Andijon viloyati Andijon shahar
25-umumta’lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998 99 406 03 12*

Anotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinfning nafaqat ona tili darslarida, balki boshqa darslarda ham foydalansa bo‘ladigan va mavzuni o‘zlashtirishga yordam beradigan didaktik o‘yinlar haqida ma’lumot berilgan va namunalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: tinch o‘yinlar, aralash turdag‘i o‘yinlar, harakatli o‘yinlar, “Hikoya”, “U kim bu nima?”, “Davom ettir”, “So‘z o‘yini”, “Qarmoq” kabi o‘yinlar.

Maktab ostonasiga ilk qadam qo‘yib boshlang‘ich sinfga qabul qilingan bolaning faoliyatida o‘yin asosiy o‘rinni egallaydi. O‘yin ularning eng sevimli mashg‘uloti bo‘lib, ular har qanday mashg‘ulotni o‘yin bilan uyg‘unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan, o‘qituvchi o‘quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg‘uloti – o‘yindan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi. Ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan didaktik o‘yinlarni biz mazmuniga va amalga oshirish shakliga ko‘ra 2 xil tasnif qilamiz:

1. Mazmuniga ko‘ra.
2. Amalga oshirish shakliga ko‘ra.

Mazmuniga ko‘ra didaktik o‘yinlar quyidagi turlarga bo‘linadi: musobaqa o‘yinlari, harakatli o‘yinlar, aralash turdag‘i o‘yinlar. Shakliga ko‘ra didaktik o‘yinlar quyidagi turlarga bo‘linadi: musobaqa o‘yinlari, sahna o‘yinlari.

Tinch o‘yinlarga quyidagilarni kiritish mumkin: “O‘zim tekshiraman”, “Hikoya”, “U kim, bu nima?”, “Topag‘on”, “Noto‘g‘ri jumla”, “Bo‘lishi mumkin emas”, “Harflarni top”, “Davom ettir”, “Sirli so‘z”, “Krossvord”. Pedagogik amaliyot jarayonida qo‘llanilgan ushbu o‘yinlarning ayrimlaridan misollar keltiramiz.

“Hikoya” o‘yinida o‘qituvchi doskaga bir nechta so‘z yozib qo‘yadi. O‘quvchilar mustaqil ravishda shu so‘zlar ishtirokida hikoya tuzadilar. Hikoya tuzish jarayonida o‘quvchilarning lug‘at boyligi ortishi bilan birgalikda, gaplarni to‘g‘ri tuzish, tovushlarni to‘g‘ri tashkil qilish va mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi.

“U kim, bu nima?” o‘yinida stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo‘yiladi. O‘qituvchi shu predmetlardan birortasini ta’riflaydi. O‘quvchilar shu belgilarni asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o‘yining afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o‘quvchilar diqqatini jamlash, qo‘llarga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin. 1-variant. U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o‘ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o‘ynaydilar. (Javob: “Koptok”)

“Davom ettir” o‘yinida o‘qituvchi hikoyani boshlab beradi. O‘quvchilar uni davom ettiradilar. Bunda o‘quvchilarda ijodkorlik qobiliyati rivojlanib, bayon yoki insho kabi ijodiy ishlar yozish malakasi rivojlanadi va so‘z boyligi ortadi. Bundan tashqari, ularda mustaqillik, o‘z kuchiga ishonish hissi rivojlanadi. “Davom ettir” o‘yinidan ona tili, o‘qish darslarida yoki darsdan tashqari mashg‘ulotlarda foydalanish mumkin.

1-variant. “Umida barvaqt maktabga ketayotganida yo‘lda...”.

2-variant. “Biz sinfimizdagi barcha o‘quvchilar hayvonot bog‘iga bordik...”.

Aralash tipdag‘i o‘yinlarga quyidagilar kiradi: “Nima yo‘qolib qoldi”, “Kun va tun”, “Qarmoq”, “Meni tushun”, “Iztopar”, “So‘z o‘yini”, “Xat kimniki?”.

“Qarmoq” o‘yini. Bu o‘yindan barcha darslarda qo‘srimcha savollar berish yoki turli ertaklarda foydalanish mumkin. Baliqchalar shaklidagi qog‘ozchalarga savollar yoziladi va bir chetiga temir qistirg‘ichlar qistiriladi. Qarmoq shaklidagi tayoqchalarining uchiga ip va ipning uchiga magnit bo‘lakchasi bog‘lab qo‘yiladi. O‘quvchilar bu “qarmoqlar” vositasida “baliqchalar”dan birini tutib olishlari va undagi savolga javob berishlari lozim bo‘ladi.

“So‘z o‘yini”. O‘quvchilar guruhlarga yoki qatorlarga ajratiladi. Har bir guruuh boshidagi o‘quvchiga har xil harf yozilgan qog‘oz tarqatiladi. O‘yin boshlangunga qadar guruuh ishtirokchilari

qog'ozga qanday harf yozilganligini ko'rmasliklari lozim. O'qituvchi buyruq berishi bilanoq, boshlovchi o'quvchilar qog'ozni o'nglab qarab, unda yozilgan harfni ko'radilar va shu harf bilan boshlanadigan so'z topib turgan o'quvchiga uzatadilar. Guruh yoki qator oxiridagi o'quvchi oxiri tugagach, qog'ozni o'qituvchiga keltirib topshiradi. O'yinni birinchi bo'lib tugatgan va so'zlarni to'g'ri yozgan o'quvchilar guruhi g'olib sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar boshlang'ich sinflarda ta'limning samarali bo'lishiga o'quvchilarning o'quv bilish faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishga ham katta yordam beradi, ya'ni didaktik o'yinlar vositasida nazariy bilimlar oson egallanadi, o'quvchilarning qiziqishlari ortadi. Ayniqsa, qiyin o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday o'yinlar samarali ta'sir ko'rsatadi. Ular o'yin orqali bilimlarni egallahda qiynalmaydilar.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. N.Azizzxo'jayeva. pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent. 2003.
2. Sh.Bo'ronova. Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent. 2004.
3. R.Mavlonova va boshq. Pedagogika. – Toshkent. 2011.

O'QISH DARSLARIDA NAFOSAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH

*kat.o'qit., PhD. Ch.A.Sabirova
Urganch davlat universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasи*

*Qaraboyeva Malohat
Yangibozor tumani 24- son maktabning
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola o'qish darslarini tashkil etishda o'quvchilarning nafosat tarbiyasini shakllantirish masalasiga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ta'lif, tarbiya, nafosat tarbiyasi, axloqiy tarbiya, odob axloq, o'qituvchining nutq madaniyati.

Mamlakatimizda uzlucksiz ta'lif tizimini isloh qilish, jumladan, o'quvchi-yoshlarni milliy va umuminsoniy madaniy-tarixiy, badiiy qadriyatlarga tayangan holda tarbiyalash, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan yaxshilash borasida amalga oshirilgan ishlar natijasida pedagogika fanini ilg'or tajribalar asosida uzviyilagini ta'minlash, o'qitish samaradorligini oshirish imkoniyati yuzaga keldi. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lifi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida «xalq ta'lifi sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish, yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik va yuksak ma'naviy g'oyalar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularda yot g'oya va mafkuralarga qarshi immunitetni mustahkamlash borasidagi ishlarni yanada rivojlantirish»kabi vazifalar belgilangan.

Belgilangan vazifalarni amalga oshirish xalq ta'lifi pedagog xodimlarini o'zining kasbiy kreativlik xususiyatlarini amalga oshirishga yanada e'tiborli va ma'suliyatli bo'lishga undaydi. Nafosat tarbiyasi o'quvchilarda go'zallik, bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni hamda, nafosat, his-tuyg'u, qiziqish, ehtiyoj, baho berish kabi xislatlarni tarbiyalash masalasini o'z ichiga oladi. O'quvchilarda go'zallik haqidagi bilimlar hayot voqeligi, buyumlar, ularning rang-barangligi, turlarini, hamda san'at asarlarni go'zalligini o'zlashtirishi jarayonida tarkib topadi.

O'quvchilar asosiy nafosat kategoriysi - go'zallik to'g'risidagi bilimlarni o'zlarini o'rab turgan tevark atrofdagi turmush ashyolari: kiyim-kechak, o'yinchoqlar, oila a'zolarining o'zaro madaniy samimiy munosabatlari, saramjon hovli, gulzor, san'at asarlari: musiqa, ashula, chirolyi surat vositasida egallaydilar. Go'zallik to'g'risidagi bilim va tushunchalaridan o'quvchilar o'z hatti-harakatlarini, o'quvchilar faoliyatini va tabiat hodisalarini baholashda foydalananadilar.

Pedagog o'quvchilarga san'at turlari haqidagi bilmlarni berish bilan birga ularning nafis hissiyotini bir joyga to'playdi hamda mazmunli, nafosat haqida mulohazalar yuritishga o'rgatadi. O'quvchilar nafosat tarbiyasi jarayonida nafosat, malaka va ko'nikmalarni ham egallashlari lozim.

Oila go'zallikning birinchi maktabi. Oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, uyning jixozlari, o'sha narsaning yagona birligi, uyg'unligi, tartibli joylashtirilishi saranjom sarishtalik, maktabning bezatilishi, maktabdagagi yodgorlik va a'lochilar burchagi kabilarning barchasi bevosita o'quvchilar nafosatiga ta'sir etadi. Turmush nafosatining asosini tozalik va tarbiyalik tashkil qiladi. Sinf xonalarida tozalik saqlanishi, tabiat burchagini tashkil etilishi, o'quvchilar ijodiy ishlari ko'rgazmasi, a'lochilar shaxtasi tizimining yangilanib turishi ham muhim ahamiyatga ega.

Tabiat - eng muhim nafosat tarbiya vositasidir. Tabiat turlichcha nafis kechinmalarning asosi bo'lib, bu asos tabiatdan ta'sirlanishga uni ko'ra bilishga eshitga olish qobiliyatiga bog'liqdir. O'quvchilarning tabiat qo'yniga sayohatlari ular diqqatini tabiat go'zalligiga qaratish imkonini beradi. O'quvchilar tabiatshunoslik darslarida nafaqat tabiiy bilimlarni o'zlashtiradilar balki tabiatda go'zallikni yaratishni amalda qilib ko'radilar. Maktab havlisini ko'kalamzorlashtirish, gulzor yaratish, ko'chat o'tqazish va shu kabi tadbirlar o'quvchilar didiga kuchli ta'sir etadi va nafosat ko'nikma-malakalarini shakllantiradi. San'at turlari asosiy tarbiya vositalaridan biridir.

3-sinf o'qish darsligida "Yaxshilik ketidan yaxshilik keladi" hikoyasi o'quvchi yoshlarga har bir ishni yaxshi niyat bilan boshlash kerakligi, insonlalar qalbiga bir og'iz shirin so'z ham yaxshi ta'sir qilishi mumkinligi haqida ma'lumot beradi, "Olma" hikoyasi esa yoshlarga estetik tarbiya, odob -axloq bo'yicha, "Qizcha va qarg'a" kabi hikoyasida yaxshilik, ezgu lik, do'stlik, inoqlik kabi fazilatlar ulig'langan. Bu kabi hikoyalar, she'rlar va matnlar yosh avlodni keljakda

mukammal inson qilib tashbiyalashga motiv bo‘la oladi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi yuqoridagi kabi hikoyalarni o‘quvchilar ongiga singdirishda eng avvalo o‘zining chiroyli va ta’sirchan nutqi bilan yoshlarni jalg qila olishi kerak bo‘ladi.

Har qanday mutaxassis odob, axloq namunalariga ega bo‘lishi tabiiy, lekin pedagogik odoblilik mutloqo o‘zgacha holdir. Chunki tabiatga, jamiyatga notanish o‘quvchilarga jism va ashyolarga o‘z-o‘ziga munosabatda haqiqiy mezon rolini bajaravchi qobiliyatga ega bo‘lishlik, aynan o‘qituvchi shaxsiga mujassamlashadi.

Foydalanimagan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi PF-5712-son «O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi farmoni. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019 y.

2. M.Umurova, X.Xamraqulova, R.Tajiboeva “O‘qish kitobi” umumiyl o‘rta ta’lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik .O‘qituvchi.Toshkent – 2019.

3. Sabirova CH.A. Talaba-yoshlarni axloqiy-estetik tarbiyalash – dolzarb ijtimoiy pedagogik muammo //Ilim ha‘m ja‘miyet. – Nukus, 2016.

TEXNALOGIYA FANINI O'QITISHDA YANGI PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.

*Sadikova Gulnara Shakanovna
Urganch tumani 18-son maktab
5-9 sinflar texnologiya fani o'qituvchisi*

Annatotsiya: Ta'lim to'g'risidagi va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonunlarida pedagogik texnologiyalarni joriy qilish va o'zlashtirish zarurligi ko'p karra takrorlanadi.

Kalit so'zi: Ta'lim, pedagogik texnologiya, ta'lim, o'quv-uslubiy, tarbiya.

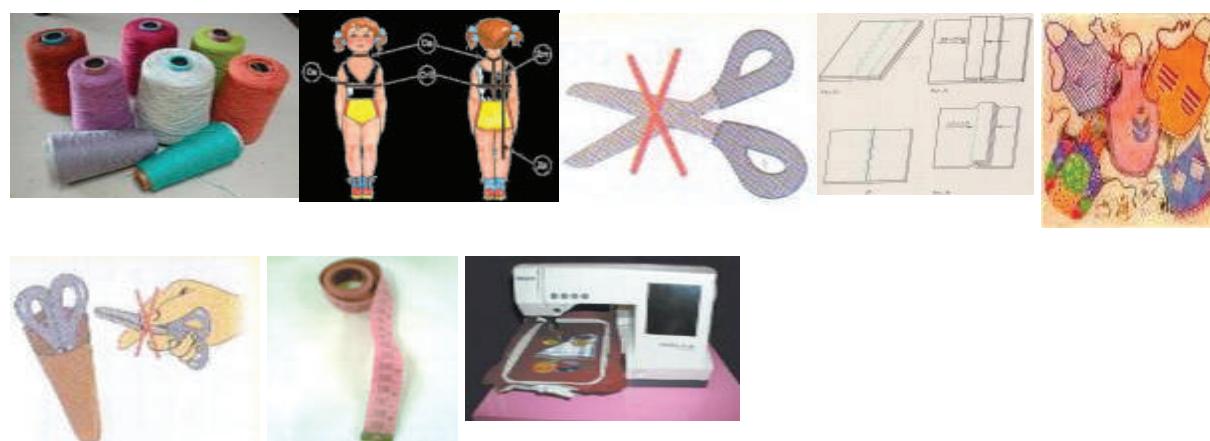
Ta'lim to'g'risidagi Qonuning 26-moddasida ta'limni boshqarish bo'yicha maxsus vakolat berilgan davlat organlarining xuquq doirasiga "o'qitishning ilg'or shakllari va yangi pedagogik texnologiyalarni, ta'limning texnik va axborot vositalarini o'quv jarayoniga joriy etish" masalasi kiritilgan bo'lsa, Kadrlar tayyorlash milliy dasturida esa "ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarini, zamонавиј о'quv-uslubiy majmualarni yaratish va o'quv-tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash" zarur ekanligi belgilab qo'yilgan.

O'tkazish tartibi: O'quvchlarga A3 formati, konvertarda topshiriq beriladi. A3 formatiga yozilgan topshiriq bo'yicha konvertdagи rasmlarni yopishtiradilar.

1-guruh To'quvchilar shaxri.

2-guruh. Tikuvchilar shaxri.

3-guruh. Pazandalar shaxri.

Guruhal rag‘batlantiriladi.

Qizil rang— besh ball

Yashil rang – to_rt ball

Sariq rang – uch ball

Foydalaniman adabiyotlar.

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma‘naviyat, 2008. – 176 b.
2. Tohirova O‘.O. Texnologiya o‘quv fani davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturini ta‘lim amaliyotiga joriy etish metodikasi. Metodik tavsyanoma. T.: RTM, 2017. - 72 b.

PYTHON DASTURLASH TILINNG YARATILISHI VA IMKONIYATLARI.

*Satilova Gulchexra Abdurahmonovna
Toshkent viloyati Qibray tumani
16-umumiy o'rta ta'lim maktabi
informatika fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 97 718 94 85*

Annotatsiya. Python bu umumiy maqsadli dasturlash uchun keng tarzda foydalaniladigan yuqori darajali dasturlash tili, chunki o'rganish oson va qulay sintaksisiga ega. Undan tashqari skriptli dasturlash tillariga kiradi. Python dinamik tipizatsiyaga ega, obyektga yo'naltirilgan dasturlash, funksional dasturlash, strukturali, avtomatik xotirani boshqarish va albatta ko'p patokli dasturlash tillaridan biri.

Kalit so'zlar. CWI, Gvido, Rossum, Algol-68, C, C++, Modul3 ABC, SmallTalk, CNRI.

Python dasturlash tilini yaratilishi 1980-yil oxiri 1990-yil boshlaridan boshlangan. O'sha paytlarda uncha taniqli bo'lmanan Gollandiyaning CWI instituti xodimi Gvido van Rossum ABC tilini yaratilish proektida ishtirok etgan edi. ABC tili Basic tili o'rniga talabalarga asosiy dasturlash konsepsiyalarini o'rgatish uchun mo'ljallangan til edi. Bir kun Gvido bu ishlardan charchadi va 2 hafta davomida o'zining Macintoshida boshqa oddiy tilning interpreterorini yozdi, bunda u albatta ABC tilining ba'zi bir g'oyalarini o'zlashtirdi. Shuningdek, Python 1980-1990- yillarda keng foydalanilgan Algol-68, C, C++, Modul3 ABC, SmallTalk tillarining ko'plab xususiyatlarini o'ziga olgandi. Gvido van Rossum bu tilni internet orqali tarqata boshladi. Bu paytda o'zining "Dasturlash tillarining qiyosiy taqrizi" veb sahifasi bilan internetda to 1996-yilgacha Stiv Mayevskiy ismli kishi taniqli edi. U ham Macintoshni yoqtirardi va bu narsa uni Gvido bilan yaqinlashtirdi. O'sha paytlarda Gvido BBC ning "Monti Paytonning havo sirkii" komediyasining muxlisi edi va o'zi yaratgan tilni Monti Payton nomiga Python deb atadi (ilon nomiga emas). Til tezda ommalashdi. Bu dasturlash tiliga qiziqqan va tushunadigan foydalanuvchilar soni ko'paydi. Boshida bu juda oddiy til edi. Shunchaki kichik interpreteror bir nechta funksiyalarga ega edi. 1991-yil birinchi OYD(Obyektga Yo'naltirilgan Dasturlash) vositalari paydo bo'ldi. Bir qancha vaqt o'tib Gvido Gollandiyadan Amerikaga ko'chib o'tdi. Uni CNRI korparatsiyasiga ishlashga taklif etishdi. U o'sha yerda ishladi va korparatsiya shug'ullanayotgan proektlarni Python tilida yozdi va bo'sh ish vaqtlarida tilni interpreterorini rivojlantirib bordi. Bu 1990-yil Python 1.5.2 versiyasi paydo bo'lguncha davom etdi. Gvidoning asosiy vaqt korparatsiyani proektlarini yaratishga ketardi bu esa unga yoqmasdi. Chunki uning Python dasturlash tilini rivojlantirishga vaqtqi qolmayotgandi. Shunda u o'ziga tilni rivojlantirishga imkoniyat yaratib bera oladigan homiy izladi va uni o'sha paytlarda endi tashkil etilgan BeOpen firmasi qo'llab quvvatladi. U CNRI dan ketdi, lekin shartnomagabinoan u Python 1.6 versiyasini chiqarib berishga majbur edi. BeOpen da esa u Python 2.0 versiyani chiqardi. 2.0 versiyasi bu oldinga qo'yilgan katta qadamlardan edi. Bu versiyada eng asosiysi til va interpretatorni rivojlanish jarayoni ochiq ravishda bo'ldi. Shunday qilib 1.0 versiyasi 1994-yil chiqarilgan bo'lsa, 2.0 versiyasi 2000- yil, 3.0 versiyasi esa 2008-yil ishlab chiqarildi. Hozirgi vaqtida uchinchi versiyasi keng qo'llaniladi. Python dasturlash tili imkoniyatlari Python – bu o'rganishga oson va shu bilan birga imkoniyatlari yuqori bo'lgan oz sonlik zamonaviy dasturlash tillari qatoriga kiradi. Python yuqori darajadagi ma'lumotlar strukturasi va oddiy lekin samarador obyektga yo'naltirilgan dasturlash uslublarini taqdim etadi. Pythonning o'ziga xosligi : Oddiy, o'rganishga oson, sodda sintaksisiga ega, dasturlashni boshlash uchun qulay, erkin va ochiq kodlik dasturiy ta'minot; Dasturni yozish davomida quyi darajadagi detallarni, misol uchun xotirani boshqarishni hisobga olish shart emas; Ko'plab platformalarda hech qanday o'zgartirishlarsiz ishlay oladi; Interpretatsiya(Интерпретир үемый) qilinadigan til; Kengayishga (Расширяемый) moyil til. Agar dasturni biror joyini tezroq ishlashini xoxlasak shu qismni C yoki C++ dasturlash tillarida yozib keyin shu qismni python kodi orqali ishga tushirsa(chaqirsa) bo'ladi; Juda ham ko'p xilma-xil kutubxonalarga ega; xml/html fayllar bilan ishlash ; http so'rovlar bilan ishlash ; GUI(grafik interfeys) ; Web ssenariy tuzish ;FTP bilan ishlash ;Rasmli audio video fayllar bilan ishlash ; Robot texnikada ; Matematik va ilmiy hisoblashlarni programmalash Pythonni katta proyektlarda ishlatish mumkin. Chunki, uni chegarasi yo'q, imkoniyati yuqori. Shuningdek, u sodda va universalligi bilan programmalash

tillari orasida eng yaxshisidir.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” // Barkamol avlod-O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: “Sharq” nashriyoti— matbaa konserni, 1997.
2. Дмитрий Мусин. Самоучитель Python. 2015 г
3. www.python.org

TEXNOLOGIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

*Teshaboyeva Xatichaxon Azimovna, o'qituvchi
Andijon viloyati Qo'rg'ontep tumani 46-maktab*

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya fanini o'qitishda ta'lism samaradorligini oshirish omillari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya fani, innovatsiya, ta'lism samaradorligi.

"Ta'lism to'g'risida"gi va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlarida pedagogik texnologiyalarni joriy qilish va o'zlashtirish zarurligi ko'p karra takrorlanadi. O'z-o'zidan savol tug'iladi: Pedagogik texnologiyalarning o'zi nima va u an'anaviy ta'lism metodlaridan nimasi bilan farqlanadi? Hozirgi kunda pedagogik adabiyot, ta'lism muammolariga oid ma'ruzalar, rasmiy hujjatlarda "Yangi pedagogik texnologiya", "Ilg'or pedagogik texnologiya", "Zamonaviy pedagogik texnologiya" iboralari keng qo'llanilmogda. Ammo "Pedagogik texnologiya" tushunchasi hali ham bir qolipga tushirilmagan, qomuslarda izohlanganicha yo'q, uning mazmunini yagona talqini ishlab chiqilmagan va shuning uchun iboraning bir-biridan farqlanuvchi ko'pgina ta'riflari mavjud. Bularning orasida e'tiborga loyiqrog'i YUNESKO ta'rifidir: "Pedagogik texnologiya – bu ta'lism shakllarini optimallashtirish masalasini qo'yuvchi, texnik va insoniy imkoniyatlarni va ularning o'zaro munosabatlarini hisobga olib o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish butun jarayonini yaratish, qo'llash va belgilashga sistemali yondashishidir".

"Texnologiya" fani insonlar hayotida muhim o'rin tutuvchi amaliy mehnat faoliyatiga tayyorgarlik ko'rishga yordam beruvchi muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar voyaga yetib qaysi kasbni egallashmasin, kim bo'lmasin, texnologiya fanidan olgan bilim va ko'nikmalarini uyda, oilada, ish faoliyatida albatta foydalanadi. O'quvchilar texnologiya fani jarayonida materialshunoslik, asbob-uskunalar, moslamalar va ulardan foydalanishga oid bilimlarni o'zlashtiradilar. Mahsulot ishlab chiqarish va uy-ro'zg'or buyumlarini ta'mirlashga oid ko'nikma va malakalarga ega bo'ladilar.

Ijodkorlik – bu yangi g'oyaga asoslangan moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratishdir. Ijodiy faoliyat tufayli insoniyat madaniyati rivojlanib, taraqqiy etib, hayotimiz yanada qulay va qiziqarli bo'lib bormoqda. Sizni o'rab turgan barcha buyumlar, jihoz va uskunalar ijodkor insonlar tomonidan yaratilgan texnik vosita va texnologiyalarning mahsuli hisoblanadi. Ular mehnati natijasida ulkan samolyotlar, zamonaviy avtomobillar, katta imkoniyatlarg ega kompyuterlar va biz uchun qadrli boshqa ne'matlar yaratilgan. O'quvchilarimiz ham kelajakda voyaga yetib, tanlagan kasbini mukammal egallab, bu taraqqiyotga o'z hissanlarini qo'shadilar.

Texnologiya fanini o'qitishda innovatsion ta'lism texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarda birgalikda o'zaro do'stlik bilan faoliyat yuritishga, dasturda berilgan malumotlarni to'liq va mustaqil o'rganishga, fanga qiziqish uyg'onishishiga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Ishmuxammedov R., Abdukodirov A., Pardaev A. Ta'limga innovatsion texnologiyalar (ta'lism muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – Toshkent: Iste'dod, 2008.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: O'qituvchi, 2004.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUV LUG'ATLARIDAN FOYDALANISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI.

To'xtayeva Manzura Aktam qizi
Navoiy shahar 20-umumiy o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 93 319 91 00

Annotatsiya. Lug'atlar o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, mustaqil fikr lash darajasi, ijodiy fikr mahsulini og'zaki va yozma shakllarda ravon bayon etishga olib keladigan behad qimmatli va boy so'z zahirasini vujudga keltiradi. Boslang'ich ta'lifning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda umumiyoq ko'nikma va malakalarini shakllantirishdan iborat. Umumiyoq ko'nikmalari orasida turli lug'at va ma'lumotnomalardan foydalanish ko'nikmasi muhim o'rinni tutadi.

Kalit so'zlar. Lingvistik, lug'at, imlo lug'ati, izohli, so'z yasalishi, o'zlashma so'zlar, eskirgan so'zlar, sinonim, antonim, omonim.

Ayni paytda kishida lingvistik qiyinchiliklarini anglash va ularni lug'at yordamida hal qilishga intilish ehtiyoji, odatining mavjudligi insонning shaxsiy xususiyati, uning madaniyatlik belgilardan biridir. Shunday qilib, lug'atlarni o'quvchiga ta'lif berishgina emas, balki tarbiya berish vositasi ham deb hisoblash mumkin. Hozirgi kunda yurtimizda vazifasiga ko'ra turlicha bo'lgan ko'plab lug'atlar nashr qilingan va nashr qilinmoqda. Masalan, yuqori sinf o'quvchisi nafaqat imlo lug'atidan, balki izohli, so'z yasalishi, o'zlashma so'zlar, eskirgan so'zlar, sinonim, antonim, omonim va hokazo lug'atlardan foydalanishi mumkin. Biroq o'quvchi o'zidan bilib lug'atga murrojaat qiladimi?!

Mening kuzatishimga ko'ra ko'pchilik o'quvchi hatto unga zarur bo'lgan lug'atlar yonida, kitob javonida turgan bo'lsa ham, qo'lida bo'lgan boylikdan foydalanmaydi. Bunday hodisasing sabablaridan biri quyidagi hammaga ma'lum jumlada mujassamlangan: hamma narsa bolarlikdan boshlanadi. Bolada ta'lifning dastlabki bosqichlarida lug'atlarga murojaat qilish ehtiyoji uyg'otilmasa, unda yordamchi vositalarda mo'ljal olish va kerakli ma'lumotni tez topib olish ko'nikmasi shakllantirilmasa, uning mavjud lug'atlar boyligidan to'laqonli foydalanuvchi shaxsga aylanishi gumon. Mana shuning uchun lug'atlar bilan ishslashni boslang'ich sinflardan boshlash lozimligi allaqachon ayon bo'lgan.

Boslang'ich sinf o'quvchisida u yoki bu lug'atga (muammoga bog'liq ravishda) murojaat qilish odad tusiga kirsa, lingvistik masalalarni o'z oldiga qo'yib, ularga ongli ravishda javob topishga tayyor bo'lgan va bu ishni qila oladigan madaniyatli odamni tarbiyalashga asos yaratildi deb hisoblash mumkin.

Bugungi kunda boslang'ich sinf o'quvchisining qo'lida ko'p miqdordagi lug'at bor. Yaqin kunlarda ona tili darsidagi lug'at bilan ishslash qismi istalgan sinfda doimiy ish bo'lishi, turli xildagi lug'atlar bilan ishslash esa zaruratga aylanishi lozim. Lug'at bilan ishslash har bir darsga kiritilishi lozim: so'z ma'nosini tushuntirish, so'zni to'g'ri yozish, to'g'ri talaffuz qilish, uning tuzilishi (yasalishi)ni izohlash. Barcha so'zlar oldindan doskaga yozib qo'yiladi. Bolalarning fikri lug'atdagi to'g'ri variant bilan qiyoslanadi. Bu o'rinda bolalarga uyga vazifa ham beriladi:

lug'atdan so'zning ma'nosi (izohli lug'at), to'g'ri yozilishi (imlo lug'ati), to'g'ri talaffuzi (orfopoek lug'at), har qanday iboraning ma'nosini (frazeologik lug'at) va hokazoni aniqlash. Keyingi darsda topshiriq tekshirilib, yangi topshiriq beriladi.

Shunday qilib o'qivchilarda lug'at bilian ishslash ko'nikmasi, so'ng malakasi ham shakllanadi. Har bir darsda o'quvchilarga lug'at bilan ishslash uchun individual topshiriq bajarish: o'tilgan mavzu bo'yicha lug'at diktanti tuzib kelishni, keyingi darsda esa o'qituvchi rolini bajarishni tavsiya qilish mumkin. Bunday ish turi bolallarda shubhasiz qiziqish uyg'otadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati.

1. Bobojonov Sh., Islomov I. O'zbek tilining so'zlar darajalanishi o'quv lug'ati (maktab o'quvchilari uchun). Toshkent: «Yangi asr avlod», 2007
2. Mengliev B., Xoliyorov O'. O'zbek tilidan universal qo'llanma. – Toshkent: «Fan», 2008.
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYA VA INOVATSION DARS LARNI
JORIY QILISHNING NAZARIY ASOSLARI.

*Adizova Manzura Yarashovna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
42-umumiyo'rta ta'lim maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 90 646 76 76*

*Turayeva Gulbaxor Nabiyevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
15-umumiyo'rta ta'lim maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 91 438 95 12*

Annotatsiya. Har bir ijtimoiy tuzum kelajagi, insoniyat istiqboli, kishilarning hayoti va tur-mush darajasi fan va ma'daniyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liqdir. Fan va ma'daniyat rivojlanishi ta'lim-tarbiya ishlarining qay darajada olib borilishidan kelib chiqadi. Bu falsafiy aqida davlat ahamiyatiga ega bo'lgan ijtimoiy qonuniyat hisoblanadi.

Kalit so'zlar. Badiiy asar, obraz, ob'ektiv, sub'ektiv, Asar, komponent, sintez-analiz, Q.Muhammadiy.

Ta'limni boshqarishning asosiy tashkiliy shakli quyidagi ma'lum belgilarga ega bo'lgan mashg'ulotlar guruhi yo'sinda o'tkaziladi: - mashg'ulotlarning har yili va har bir o'qish kuni bir paytda boshlanishi; - mashg'ulotlar va ular orasidagi tanaffuslarning ma'lum vaqt davom etishi; - guruhlardagi bolalarning yoshi va soni jihatdan baravarligi; - material o'rganish sur'atining bir xilligi; - o'quv mashg'ulotlarining ma'lum tashkiliy shaklda o'tkazilishi. Guruhli mashg'ulotlarning sinf-dars tizimi deb atalgan bunday shakli keng tarqaldi, mustahkamlandi va hozir ham ancha takomillashgan holda mavjuddir. Maktab rivojlanishi tarixida 20-yillarda ta'limning yakka tartibdagi shakli notanqidiy yo'sinda qabul qilindi va amaliyotga ta'limning brigadalaboratoriya metodi bilan kiritildi. Unda bir guruh (5-6 nafar) o'quvchilar o'qituvchi tavsiya etgan materialni mustaqil holda o'rgandilar. O'qituvchi maxsus tushuntirishlar bermay, faqat yo'l-yo'riq ko'rsatgan. Hamma narsa uchun brigadir javob bergen. Bunday ta'lim bolalarning o'quv faoliyati uchun ma'suliyatini pasaytirgan. Maktab barham topishining noto'g'ri pedagogik konsepsiyalari davrida ta'limning —loyihalar metodi deb atalgan shakli vujudga kelgan. Unda o'quvchilar o'qituvchining topshirig'i bo'yicha qandaydir ob'ektning loyihasini tayyorlaganlar. Mazkur g'oyalari mualliflarinig aytishicha, o'quvchilar loyihami tuzishda o'quv rejasi bo'yicha o'tiladigan predmetlarga doir kompleks bilimlarni o'zlashtirgan. So'nggi yigirma yil mobaynida pedagogika nazariyasi kombinatsiyalashgan darsni o'rganishdan darsni elementlari bo'yicha bosqichma-bosqich o'zlashtirishga, undan sintetik va nihoyat, muammoli o'rganishga o'tdi. Tadqiqotlarning uzviyligi va uzviy yondashishi to'g'risida juda ko'p ilmiy adabiyotlar mavjud. Masalan, M.I.Maxmutov, T.D.Kirilova, F.F.Korolyov va E.G.Yudinlarning hozirga zamон darsi, uni tashkil etish shakli, kamol toptiruvchi ta'lim sharoitdagi dars nazariyasi va amaliyoti, muammoli dars va xokozolarga doir kitoblarida darsga sistema sifatida qaralsagina, uni chuqur tushunish mumkinligi qayd qilingan. Lekin pedagoglar 70-yillardagina darsni o'rganish va tushuntirishga sistemali yondashish zarurligini to'la angladilar. Fanlar rivojlanishining hozirgi bosqichida darsni qanday tushunish kerak? Dars nazariyasida hozirgacha bu tushunchaning yangi ta'riflari yo'q. Ko'p ta'riflarda xuddi ilgarigidek, dars ma'lum vaqt mobaynida tarkibi o'zgarmaydigan o'qituvchi va o'qituvchilar faoliyatini tashkil etishning shakli bo'lib, u bolalarni o'qitish, tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshirish uchun muntazam qo'llanishi ifodalangan. Darsda o'quv-tarbiya ishlarining barcha komponentlari: maqsad, mazmun, vositalar, metodlar, tashkil etish va boshqarish faoliyati hamda uning hamma didaktik elementlari mujassamlashgan, deb hisoblash qabul qilingan. Tabiiyki, dars yaxlit ta'lim jarayonini o'quv-tarbiya ishining boshqa tashkiliy shakllari uy vazifasini bajarish, predmet to'garaklarining mashg'ulotlari, sayrlar va hokozolar bilan uzviy birlikda aks ettiradi. —Darsni ikki jihatdan: umuman, ta'lim jarayoni va ta'limni tashkil etish shakli sifatida ta'riflab uni foydali deb hisoblash taklifi bor (M.I.Maxmutov).

Ta'limga umumiylar jarayoni dars o'qitish harakatining ta'lim mazmuni, prinsiplari va metodlari bilan belgilanadigan, ma'lum makon-zamon chegaralarida o'qituvchi rejalashtiradigan hamda boshqaradigan birlikdagi ob'ekt o'qituvchi va o'quvchilar amalga oshiradigan asosiy shaklidir. Mazkur tushuncha ikkinchi nuqtai nazardan quyidagicha ta'riflanadi; dars ma'lum tarkibdagi o'qituvchilar (muallimlar) bilan o'quvchilarning maqsadga muvofiq o'zaro ta'siri (faoliyatlarini va aloqlari) jarayonini tashkil etishning, ta'lim mazmuni, shakllari, metodlari, vositalarini o'z ichiga oladi, ta'lim jarayonida o'qitish, kamol toptirish va tarbiyalash vazifalarini amalga os-hirish uchun (bir xil vaqt ichida) muntazam qo'llanadigan boy va o'zgaruvchan shaklidir. Dars-deb bevosita o'qituvchining rahbarligida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boradigan ta'lim mashg'ulotiga aytildi. Maktablarimiz bosib o'tgan tarixiy davr ichida ta'limni tashkil qilish shakllari o'zgardi, rivojlandi. Hozir maktablarimizda qo'llanilayotgan sinf-dars tizimi quyidagi tashkiliy shakllarda olib boriladi.

1. Har qaysi sinf yoshi va bilimiga ko'ra bir xil darajadagi bolalarning doimiy guruhiga ega bo'ladi.

2. Dars mashg'uloti asosan 45 minutga mo'ljallangan bo'lib, qat'iy jadval orqali olib boriladi.

3. Dars bevosita o'qituvchining rahbarligida jamoa va yakka shaklda olib boriladi.

4. Dars o'tilayotgan materialning mazmuniga qarab xilma-xil usul bilan olib boriladi, ta'lim tizimining bir qismi sifatida, albatta, tugallangan bilim beradi va navbatdagi bilimlarni o'zlashtirish uchun zamin yaratadigan qilib uyuştiriladi.

Darsning muayyan miqdordagi tiplarini belgilashning turlari, yo'llari bilan uning ancha jiddiy strukturasi ishlab chiqilgan. T.A.Ilina darsning o'z strukturasiga barcha asosiy elementlarini olgan tipini, ya'ni umumiylar yoki aralash darsni tavsiya etadi. Darsning birinchi bosqichi-Tashkiliy qism. Odatda, bu qismga salomlashish, o'quvchilarning, sinf xonasidagi jihozlarning darsga tayyorligini tekshirish, darsda yo'q o'quvchilarni aniqlash, ishning rejasini e'lon qilish kiradi. Tashkiliy qismning maqsadi- darsda ish vaziyatini vujudga keltirishdir. Darsning ikkinchi bosqichi - yozma uy vazifasini qo'yilgan maqsaddan qat'iy nazar, turli metodlar bilan tekshirish. Darsning uchinchi bosqichi- o'quvchilarning bilimlarini og'zaki tekshirish (yoki ulardan so'rash). Darsning to'rtinchi bosqichi- o'qituvchining bayon etishi asosida yoki o'qituvchilarning mustaqil tahlil qilishi orqali yangi materialni tushuntirish. Darsning beshinchi bosqichi- uyga topshiriq berish. Darsning bu qismiga mazkur topshiriqning mohiyatini, lozim bo'lsa, uni bajarish metodikasini ham tushuntirish, uni o'qituvchining o'zi doskaga yozishi, o'quvchilarning daftarga yoki kundalikka ko'chirishi kiradi. Darsning oltinchi bosqichi- yangi materialni mustahkamlash, ya'ni dastlabki yoki yo'l-yo'lakay mazkur material bayon qilinayotganda amalga oshiriladigan mustahkamlashdir. Darsning yettinchi bosqichi- uni tugallashdan iborat bo'lib, bu ish tashkiliy ravishda amalga oshirilishi kerak. Chunki dars faqat o'qituvchining ko'rsatmasi bo'yicha mustahkamlanadi. Biz yuqorida an'anaviy dars tizim uning davrlar bo'yicha rivojlanish jarayonida haqida to'xtalib o'tdik.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati.

1. Abdullaeva Q.A., Safarova R.G., Bikbaeva N.U, Baxramov. Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti. Boshlang'ich ta'lim jurnali №6 2010-y.
2. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Pedagogika fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan avtoreferati. T.: 2003-y.
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI
SOG'LOMLASHTIRISHGA YO'NALTIRISH TAVSIYALARI

Xudoyberdiyeva Go'zal
Samarqand viloyati Paxtachi tumani
29-umumiyo'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich ta'lim va bolalar
sporti fani o'qituvchisi

Annoatasiya: Ushbu maqolada maktabgacha va boshlang'ich ta'linda jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini bolalarni sog'lomlashtirishga yo'naltirish asosida tashkil qilish usullari bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: sog'lomlashtirish, sog'lomlashtiruvchi jismoniy tarbiya, o'quvchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasi, differential yondashuv, yaxshi va tez o'zlashtiruvchi o'quvchilar, sekin o'zlashtiruvchi o'quvchilar.

Bugungi kunda yosh avlod tarbiyasi, salomatligiga berilayotgan e'tibor ertangi kunimizga berilayotgan e'tibordir. Boshqacha aytganda, davlatning ertangi kuni qanday bo'lishi aholining salomatlik darajasi va yoshlarning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq. Mamlakatimizda bu borada misli ko'rilmagan ishlar amalga oshirilayotganligi, jumladan, aholining salomatlik darajasini yaxshilash borasida bir qancha sohalarda ijobjiy ishlar qilinayotganligi hech kimga sir emas. Shuni alohida ta'kidlashimiz lozimki, maktabgacha tarbiya va kichik maktab yoshidan boshlab jismonan, ma'nan yetuk shaxslarni tarbiyalash bugungi ta'lim oldida turgan dolzarb masalalardan biri sanaladi. Shu maqsadda ham bugungi kunda O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish masalasiga davlat siyosati darajasida qaralib, undan millat genofondini sog'lomlashtirish, jismoniy va intellektual salohiyatli avlodni tarbiyalashning kafolatli vositasi va milliy istiqlol g'oyalarini targ'ib qilishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan muhim soha sifatida foydalanimoqda.

Maktabgacha tarbiya va boshlang'ich ta'limdagi jismoniy tarbiya darslari o'quvchilarda harakatlantiruvchi bilim va malakalarni shakllantirishni ularning har tomonlama munosib kamol topishiga xizmat qiladigan jismoniy tayyorgarlik negizining asoslarini yaratishni nazarda tutadi. Jismoniy tayyorgarlik sog'lom bo'lishning eng muhim sharti, uning yaxshilanishi esa maktablardagi jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining sog'lomlashtirishga yo'naltirilib, yuqori darajada o'qitishiga bog'liq. An'anaviy usulda tashkillashtirilgan jismoniy tarbiya darslari maktab o'quvchilarining ma'lum bir jismoniy imkoniyatlarini rivojlantirish, mazkur yoshdagilar uchun xarakterli bo'lgan bilim va malakalarni, jismoniy tarbiya talablariga javob beradigan bilimlarni shakllantirishga qaratilgan, xolos. Bunday o'quv mashg'ulotini tashkillashtirish jarayonida bolalarning jismoniy tayyorgarligi va harakatlana olish imkoniyatining turlichaligi bois jismoniy tarbiya fani o'qituvchilari har bir o'quvchi bilan alohida yoxud ularni darajalarga ajratgan holda o'z maqsadlarini amalga oshirishlari lozim. Biroq, bu masalaga ta'lim jarayonida kam e'tibor berilmoqda, O'quvchilar jismoniy tarbiyasining zamonaviy konsepsiyadagi muhim jihat shundaki, unda jismoniy tarbiya darslarida sog'lomlashtirish muammosining rolini oshirishga qaratilgan. Afsuski ta'lim jarayonida bu yo'nalishga yetarlicha e'tibor qaratilmayapti. Kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilariga jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini o'tish jarayonida nazariy va metodik bilimlarni sog'lomlashtirish texnologiyalari bilan qo'shib olib borishning samarali usullari to'liq ishlab chiqilmagan. Ushbu muammoning yechimini topish turli darajada jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lgan boshlangich sinf o'quvchilarining sog'ligini mustahkamlash va asrash nihoyatda dolzarb ahamiyatga ega.

Jismoniy tarbiya darslari bo'yicha ilgari ishlab chiqilgan tizimning nomukammalligi yana shundaki, uning asosiy maqsadi sog'lomlashtiruvchi emas, balki ta'limiy harakter asosida tuzilganligidir. Bu esa jismonan sog'lomlik darajasini aniqlashtirishda diagnostik metodikaning qisman nazarda tutilmaganligi bilan bog'liqidir. Jamiatning, ayniqsa, bolalarning jismoniy tayyorgarligini yaxshilashga erishish uchun jismoniy tarbiya va sport aholining barcha qatlami uchun kundalik turmush tarzining ajralmas bo'lagiga aylanishi lozim. Buni amalga oshirishning samarali usuli shug'ullanuvchi bolalarda jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari tizimiga doimiy ijobjiy munosabatni shakllantirishdir. Mazkur muammoning yechimi ko'p jihatdan

shug‘ullanuvchi bolalarning bu mashg‘ulotlarga nechog‘lik qiziqishlari va qoniqishlariga bog‘liq.

Shu bois jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlariga bo‘lgan munosabatni o‘rganish nafaqat ijtimoiy va psixologik, balki dars jarayonida onglilik va faollik tamoyilini amalga oshiruvchi munosabatni shakllantirishga xizmat qiluvchi nazariy hamda amaliy pedagogik ta’limga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ahamiyat kasb etuvchi muammo hamdir. Shug‘ullanuvchilarda jismoniy tarbiya va sport darslariga nisbatan paydo bo‘lgan norozilikning kelib chiqish omillarini o‘rganish ularda mashg‘ulotlarga bo‘lgan ongli munosabatni o‘rganishiga yordam beradi, ularning jismoniy tarbiya darslari jarayonidagi faolligini oshiradi. Jismoniy tarbiyada differensial yondashuvni kompleks majmuaviy amalga oshirish zarurati jismoniy tarbiya darslari jarayonida yo‘l qo‘yilayotgan ayrim holatlar tufayli paydo bo‘ladi.

O‘quvchilarning qobiliyat va iqtidorini namoyon etishga qaratilgan barcha bolalar uchun bir xil bo‘lgan umumiyligi ta’lim ularning yetarli darajada intensiv rivojlanishiga kafolat berolmaydi. Bu birinchi navbatda bir sinfda o‘qiydigan o‘quvchilarning bir xil emasligiga, ularning sizish va qobiliyatlarining turfalogiga bog‘liq.

O‘qitilayotgan guruhlarda shunday o‘quvchilar bo‘lishi mumkinki, ularga o‘tilayotgan o‘quv materiallari allaqachon tanish, harakatlantiruvchi mashqlar esa hech qanday qiyinchilik tug‘dirmasligi mumkin. Bunday o‘quvchilarning mashg‘ulotlarda qatnashishi o‘qituvchi tomonidan alohida inobatga olinib, o‘zlashtirishlarida nisbatan yuqori natijaga erishish uchun ularga berilayotgan topshiriqni yanada murakkabroq qayta ishlab chiqish, harakatlantiruvchi mashqlarni chuqurlashtirish talab etiladi. Bir o‘quvchi harakatlantiruvchi bilimni endi o‘zlashtirayotgan bir paytda, boshqa o‘quvchi allaqachon bu bilimni mukammal darajada egallashi mumkin. Harakatlantiruvchi holatlarga o‘qitish jarayonida har bir guruh o‘zining jismoniy tayyorgarligidan kelib chiqqan holda mashqni bajardi. Tajriba sinflarida o‘quvchilarni guruhlarga bo‘lish yo‘li bilan amalga oshirildi.

1. A’lo, yaxshi va tez o‘zlashtiruvchilar guruhi.
2. Darsni qoniqarli va sekin o‘zlashtiruvchilar guruhi.

O‘quvchilarni harakatlantiruvchi faoliyatga o‘rgatishning yuqoridako ‘rsatilgan differensiatsiyasi shuni kursatdiki, kuchli guruh o‘quvchilari o‘quv materialini sust guruh o‘quvchilariga qaraganda ikki dars oldin o‘zlashtirib bo‘lishar ekan, shuning uchun ularga yangi mavzuni bir vaqting o‘zida boshlab tugatish lozim. Ana shularni inobatga olgan holda turli tayyorgarlikka ega guruhrar o‘quvchilari uchun o‘quv materialini rejalashtirishning yangi variantini taklif etamiz. Jismoniy tayyorgarlik me’yoriy darajasini saqlab turish va unga erishish uchun belgilab olingan me’yor darkor. Differensial ta’lim o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini inobatga olgan holda tuzilgan bo‘lib, turli o‘quvchilar uchun turlicha bo‘lgan ta’lim mazmunini o‘zlashtirishni ta’minlaydi.

Adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. Asarlar. 5-jild T2008

KICHIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING BADIY ASARNI IDROK ETISHIDAGI PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Xudoyshukurova Ziyoda
Sirdaryo viloyati Guliston tumani
9-umumta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99897 567 83 80*

Annotatsiya. Mazkur maqlolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida badiiy asarni idrok qilishda psixologik xususiyatlarni inobatga oлган holda yondashish yo'nalishlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, badiiy asar, psixologik xususiyat, idrok.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asarni tahlil qilish metodikasida kichik yoshdagi o'quvchilarning badiiy asarni idrok qilishidagi psixologik xususiyatlar hisobga olinadi. Ruhshunos olimlarning tekshirishlaridan ma'lum bo'lishicha, asarni idrok qilishga, bilim olishga xizmat qiladigan komponentlar bilan birga, uni emotsiyal-estetik his etish ham kiradi. Badiiy asarni yaxshi idrok etish uchun uni tushunishning o'ziga yetarli emas. Asarni idrok etish murakkab jarayon bo'lib, asarga unda tasvirlangan voqelikka qandaydir munosabatning yuzaga kelishini o'z ichiga oladi. Psixologik tekshirishlar natijasida kichik yoshdagi o'quvchilarning adabiy qahramonlarni idrok etishi va baholashidagi psixologik xususiyatlari o'r ganilgan va ular adabiy qahramonga ikki xil munosabatda bo'lishlari aniqlangan:

1. Adabiy qahramonga emotsiyal munosabat.
2. Elementar tahlil qilish.

Asarda qatnashuvchi shaxslarga baho berishda o'quvchilar o'z shaxsiy va axloqiy tushunchalaridan foydalanadilar. Bunday axloqiy tushunchalar kichik yoshdagi o'quvchilarda chegaralangan bo'ladi, albatta. Ular axloqiy sifatlardan botirlik, to'g'rilik, mehnatsevarlik, yaxshilik tushunchalarini ko'p ishlatalilar.

Asardagi qahramonlarning xarakteri ularning axloqiy sifatlarini anglash asosida tushuniladi. Bunda qahramonning nima qilishi emas, nima uchun shunday qilishi kerakligini bilish muhimdir. Ushbu jarayonda asar qahramonlarining axloqiy sifatlari ustida qo'proq ishslash lozim.

O'qish darslarida o'qilayotgan asarning ongli o'zlashtirilishini ta'minlashda o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini albatta hisobga olish zarur.

Zamonaviy maktab oldiga qo'yilgan vazifalar, kichik maktab yoshidagi o'quvchilar umumiyl rivojlanishining o'sganligi, psixologiya va xususiy metodika sohasidagi yutuqlar sinfda o'qish mazmuni va o'qitish metodlariga o'zgartirish kiritishni talab etmoqda. Shularga bog'liq holda badiiy asarni tahlil qilish metodikasi takomillashtira borildi: takroriy bayon qilish mashqlari kamaytirildi, ijodiy va o'qilgan matn yuzasidan o'z fikrini bayon qilish ko'nikmasini o'stiradigan mashqlar ko'paytirildi, asar qismlari ustida emas, balki yaxlit asar ustida ishlanadigan bo'ldi, asar g'oyasi va obrazlarini tushuntirishda o'quvchilarning mustaqilligi ortdi, matn ustida ishslashda xilma-xil topshiriq turlaridan, ta'limda texnika vositalaridan va ilg'or pedagogik texnologiya usullaridan ko'proq foydalanila boshlandi va h.k.

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar quydagi muhim metodik qoidalar asosida tahlil qilinadi:

1. Asar mazmunini tahlil qilish va to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish bir jarayonda boradi (asarning mazmunini tushuntirishga oid topshiriq o'qish malakalarini takomillashtirish topshirig'i ham hisoblanadi).

2. Asarning g'oyaviy asoslari va mavzusini, uning obrazlari, syujet chizig'i, kompozitsiyasi va tasviriy vositalarini tushuntirish o'quvchilarning shaxs sifatida umumiyl kamol topishiga yaxshi xizmat qiladi, shuningdek, bog'lanishli nutqining o'sishi (lug'atining boyishi va faollashishi)ni ta'minlaydi.

3. O'quvchilarning hayotiy tajribasiga tayanish asar mazmunini ongli idrok etishning asosi va uni tahlil qilishning zaruriy sharti hisoblanadi.

4. Sinfda o'qishga o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, atrof-muhit haqidagi bilimlarini kengaytirish va ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirishning samarali vositası sifatida qaraladi.

Asarni tahlil qilishda hisobga olish zarur bo'lgan muhim omillardan biri uning o'quvchilarga hissiy ta'siridir. O'quvchilar muallifning asosiy fikrini tushunibgina qolmay, muallif hayajonlangan

voqeadan ham hayajonlansinlar. Matnni tahlil qilish o‘quvchida fikr qo‘zg‘atishi, hayotiy tajribasining muallif qayd etgan dalillarga to‘g‘ri kelish-kelmasligini aniqlashi zarur. Tahlil davomida asarning estetik qimmati, badiiy go‘zalligi ham alohida qayd qilib o‘tiladi.

O‘quvchilarning nutqini o‘stirishda, yuqoridagilar bilan birga, adabiy tushunchalarni shakllantirish ham muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar adabiy tushunchalarni o‘rganish natijasida badiiy adabiyot san’atning bir turi ekanligi, uning hayot bilan aloqadorligini bilib oladilar.

Boshlang‘ich sinflarda asar tahlilida badiiy til vositalari – sifatlash, o‘xshatish, jonlantirish, mubolag‘a va adabiy janr turlari – ertak, hikoya, masal, she’r, doston, maqol, topishmoq kabilalar bilan amaliy ravishda tanishtiriladi.

Ertaklarda o‘xshatishlar, jonlantirish va mubolag‘alardan foydalanilgan. O‘quvchilarga ularni izohlab berish, keyinchalik matndan toptirish, qayta hikoyalashda ulardan nutqlarida foydalanishga o‘rgatish zarur.

Asar o‘qib bo‘lingach, badiiy til vositalari ustida ishlanadi. Chunki ularning ma’nosi matndan, asar mazmunidan anglashiladi. Ular bolalarga masal mazmunini tushunishga xalal bergani uchun ayrim ko‘chma ma’noda ishlatilgan so‘zlar asarni o‘qishdan oldin tushuntiriladi.

O‘qish metodikasi adabiyotshunoslik, psixologiya, pedagogika ishlab bergen nazariy qoidalarga asoslanadi. Sinfda o‘qishni to‘g‘ri uyuştirish uchun o‘qituvchi badiiy asarning o‘ziga xos xususiyatlarini, ta’limning turli bosqichlarida o‘qish jarayonining psixologik asoslarini, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning matnni idrok etish va o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olishi zarur.

Foydalanaligan adabiyotlar

1. K.Qosimova «Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi» T.O‘. 2009.
2. Boshlang‘ich ta’lim fanlarini o‘qitish metodikasi” moduli bo‘yicha o‘quv-metodik majmua T-2018 1-qism.

SHAXS XARAKTER AKSENTUATSIYASIDA KIBRNING KO'RINISHLARI

*Yakubova Shaxnoza Erkinbayevna
UrDu "Pedagogika va psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi*

*Matmuratov Azizbek Abdurakimovich
UrDu "Pedagogika v apsixologiya" kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonning salbiy axloqiy xususiyatlaridan biri kibr haqida, shaxs xaraterida kibrning namoyon bo'lish shakllari, muqaddas kitoblarda bu salbiy tushunchga berilgan ta'riflar haqida fikr boradi.

Kalitso'zlar: Kibr, shaxs, xarakter, aksentuatsiya, fazilat, salbiy, axloq, manmanlik, hadis, qadrqimmat, Quronu Karim.

Har bir shaxs o'ziga mansub bo'lgan sinf millatiga xos. Ko'pgina umumiyligida sifatlarga ega bo'lish bilan bir qatorda o'zining shaxsiy fazilatlariga egaki, bu sifatlar uni takrorlanmas individuallikga aylantiradi. Olamda bir xil kishi yo'q. Individuallik kishining o'ziga xosligini uning boshqa odamlardan farqini aks ettiruvchi psixologik fazilatlar birikmasidir. Individuallik temperament vaxarakter xususiyatlaridan odatlarda, ustun darajadagi qiziqishlarda, bilish jarayonlarga oid fazilatlar (idrok, xotira, tafakkur, tasavvur)da qobiliyatlarda faoliyatning shaxsga xos uslublarida namoyon bo'ladi.

Shaxsning psixologik ko'rinishi, psixologik xususiyatlarining birikmalari har bir odamga nisbatan doimiylikka ega. Odamning psixik holatlari, o'zini tutishi o'zgarib tursa ham shaxsning psixologik qiyoqasi ma'lum darajada barqaror bo'lib qolaveradi. Shaxs xususiyatlarining bunday nisbatan barqarorligi unga shaxs sifatida xarakteristika berish, uning ma'lum vaziyatlarda o'zini qanday tutishini oldindan belgilashning asosi bo'lib xizmat qiladi.

Barcha shaxsiy xususiyatlar insonlarda ijobiy va salbiy ko'rinishlarda namoyon bo'ladigan fazilatlar va sifatlar mavjud. Aynan salbiy ma'noda ko'p izohlanadigan shaxsiy axloqiy sifatlardan shaxsning xarakterida namoyon bo'ladigan kibr ko'rinishlari haqida to'xtalsak. Kibr - kibr-havo, manmanlik, dimog'dorlik, o'z shaxsiyatiga, qobiliyatiga ortiqcha baho berish, o'zini boshqalardan yuqori qo'yish, kalondimog'lik oqibatida namoyon bo'ladigan salbiy axloqiy sifatdir. Kibirli insonlar boshqalarga nisbatan ajralib turgan holda quyidagicha ko'rinishlarda o'z aksentuatsiyasini namoyon qiladilar. Bu sifat kishilarni mensimaslik, ularga past nazar bilan qarash, o'rinsiz g'ururga berilish, o'zining arzimas yutuqlarini bo'rttirib ko'rsatishda ko'rindi. Kibrli kishi o'z aybi, nuqsonlaridan ko'z yumadi, manmansiraydi. Manman kishi o'zgalarning nasihatini yoqtirmaydi.

Kibr paydo bolish shakliga ko'ra insonlarda katta yoki kam darajada ifodalanishi mumkin. Kibr tushunchasi bilan yonma -yon inson xarakterida kuzatilishi mumkin bo'lgan salbiy xislat mag'rurlikni ham aytish mumkin, bevosita bu salbiy hislatli tushunchani kibrli insonlar xatti-harakatlarida kuzatish mumkin. Kibrilikning haddan tashqari oshib ketish shakli - bu narsissizm yoki narsissistik shaxsiyatning buzilishidir.

Narsissizm - kibr uchun psixologik atama. Ikkita turni ajratish mumkin: zaif narsistik shaxsning zaif va ulkan turi. Birinchisi, o'z ishonchini qoplash uchun takabburlikdan foydalanadi, ikkinchisi - o'zini ko'rsatganidek, o'zini mukammal deb biladi.

Kibr- odamlar o'rtasida birdamlik, ahillik va muhabbatni yo'q qiladi, adovat uyg'otadi. Kibr - odobsizlik belgisi bo'lib, u doimo qoralangan. Shuni aytish mumkinki muqaddas kitoblarimizda Qur'onu Karimda ham insonning salbiy axloqiy sifati bo'lmissiz kibr haqida shunday deyilgan: "Kibru havoli kishilarning joyi jahannamdir". (*Zumar surasi, 60-oyat*). Kibr salbiy axloqiy tushuncha sifatida qaralishi bilan birga muqaddas kitoblarda ulkan gunoh ekanligi ko'rsatiladi. Shuningdek insonlarni doimo o'zingizni hamisha xokisor, kamtar, mehribon, dilkash, saxiy, odobli kabi ijobiy sifatlar bilan boyiting deb ta'kidlanadi. Hadislarda ayttilishicha, dimog'dor odam axli do'zaxiydir deb ta'kidlanib insonlardagi salbiy sifatlardan qutilishi, kibru havoli bo'lmasligi, erishgan yutuqlariga shukronalik qilgan holda yashashi lozimligiga uqtiriladi.

Kibr — ko'pchilikning ichida qadr-qimmati balandilgi va noyoblik hissi, bularning bari birovdan o'zini ustun qo'yishdan kelib chiqadi. O'ta kuchayib ketgan takabburlik, birovdan nafratlanish, kimnidir kamsitmoqlikni tug'dirib chiqaradi. Kibrning ko'rinishlarida maqtanchoqlik

sifatli insonlarni ham uchratish mumkin. Agar biror kishi maqtanchoq bo'lsa, demak unda kibr bor, shuningdek kibrli kimsa albatta maqtanchoq bo'ladi. Agar biz ajdodlarimiz, o'tgan ulug' zotlar hayotiga nazar solsak, o'zimiz uchun ko'p ibrat olamiz. Ular biz uchun yo'lchi yulduzdirlar. Ulardan o'rnak olib, yuksak odoblar ila ziynatlanamiz, chin inson bo'lish baxtiga erishamiz. Yurtimizni gullab yashnashiga o'z hissasini qo'shgan alloma-yu, ulamolarimizning hayotiga nazar tashlasak ularda kibru-havo, manmanlik, dimog'dorlik, maqtanchoqlik kabi salbiy hislatlarini ko'rmaysan kishi, zeroki ular avlodlar uchun ulkan boqiy merosni tuxfa qilib, baxtli hayotni yaratib bergan ulug' insonlardir. Demak yuqoridagi fikrlardan shunday xulosa qilish mumkinki, agar insonning bilim darajasi oshib borsa, ilm izlanishdan to'xtamasa, o'z ustida doimo izlansa, samimiyatni unutmasa uning xarakter xususiyatlarida kibrlanishga o'rin bo'lmaydi.

Foydalanimanligi adabiyotlar

1. Xaydarov F. Xalilova N. Umumiyl psixologiya. Toshkent.: Fan va texnologilar,-2010.-330b.
2. Shayx Muhammad Sodiq. Xadisvaxayot. «HILOL NASHR»2016 yil.

O'ZBEK MILLIY TA'LIMIDA ZAMONAVIY PEDAGOGGA QO'YILGAN TALABLAR

*Begmanova Gulsara Shanjarovna
NavDPI "Umumiy pedagogika va
psixologiya" kafedrasи o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek milliy ta'lismida mustaqillik yillarda pedagogga qo'yiladigan zamonaviy talablar va milliy ta'lism – tarbiyada ajdodlarimiz tavsiya etgan ma'naviy ta'lism – tarbiya va ulardan foydalanish yo'llari haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbek milliy ta'limi, pedagog, zamonaviy talablar, zamonaviy o'qituvchi, yangi avlod.

Zamonaviy o'qituvchi qanday bo'lishi kerak? Mustaqillikdan keyin ushbu muammo ko'plab olimlarning, ziyoli ahlining, hatto ota – onalarning diqqat – e'tiborida bo'ldi. Hozirgi kundagi global o'zgarishlar, fan – texnika va axborot – kommunikatsiya texnologiyalarining kun say-in rivojlanib borishi XXI asr o'qituvchisidan pedagogik mahoratni, o'tkir irodani, pedagogik – psixologik bilimlarni, o'z fanini chuqur bilishni va yuksak tafakkurni, siyosiy savodxonlikni, fikrlash doirasi keng va mulohazali bo'lishni talab qiladi. O'zbekiston Respublikasida o'qituvchi kadrlarning ma'naviy qiyoqasiga, aqliy salohiyatiga hamda kasbiy mahoratiga nisbatan alohida mas'uliyat yuklangan. Bu ishlarning izchil davom ettirish maqsadida Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Prezident farmonini e'lon qildi. 2017 – 2021 – yillarga mo'ljallangan strategiyadan ko'zlangan maqsad –olib berilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyat rivojini yangi bosqichga ko'tarish, hayotning barcha sohalarini liberallashtirish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish bo'yicha eng muhim ustuvor yo'nalishlarni amalga os-hirishdan iborat. O'qituvchi barkamol avlod ta'lism – tarbiyasi uchun javobgar shaxs bo'lib, na-faqat ma'naviy – axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnatko'lib, shu bilan birga, pedagogik mahoratini ham namoyon eta olishi, yetuk o'qituvchi sifatida malakali kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishi zarur. Zero bizning ajdodlarimiz ta'lism – tarbiyada to'laqonli yutuqlarga erishganlar. Abu Ali ibn Sino o'z asarlarida tarbiyachi bolalarga ta'lism berishdek mas'uliyatlari burchni bajarishi zarurligini uqtirar ekan, ularga faoliyatda muvaffaqiyatga erishish garovi bo'lgan quyidagi tavsiyalarni beradi:

- 1). Bolalar bilan muomalada bosiq, jiddiy bo'lish; 2). Ta'lism – tarbiyada turli shakl va metodlardan foydalanish; 3). Bolaning xotirasi, bilimlarni egallash qobiliyati, shaxsiy xususiyatlarini bilishi; 4). Bolalarni bilimga qiziqtira olishi; 5). Berilayotgan bilimlarning eng muhimini ajratib bera olishi; 6). Bilimlarni talabalarga tushunarli tarzda, uning yoshi, aqliy darajasiga mos ravishda berish; 7). Har bir so'zning bolalar hissiyorini uyg'otish darajasida bo'lishiga erishish.

Alisher Navoiy o'z davrining ayrim maktabdorlari ega bo'lgan sifatlar, xususan, qattiqqo'llik, ta'magirlik va johilliklarni qoralar ekan, o'qituvchining ma'naviy qiyoqasiga nisbatan jiddiy talablarni qo'yadi. Xususan, "mudarris kerakki, g'arazi mansab bo'lmasa va bilmas ilmni aytishga urinmasa, manmanlik uchun dars berishga havas ko'rgazmasa va olg'irlik uchun gap – so'z va g'avg'o yurgizmasa, nodonlikdan sallasi katta va pechi uzun bo'lmasa, gerdayish uchun madrasa ayyoni boshi unga o'rin bo'lmasa... Yaramasliklardan qo'rqa va noplilikdan qochsa, nainki, o'zini olim bilib, necha nodonga turli xil fisq ishlarni mumkin, balki halol qilsa, qilmas ishlarni qilmoq uchun sodir bo'lsa va qilar ishlarni qilmaslik unga qoida va odat bo'lib qolsa. Bu mudarris emasdir, yomon odatni tarqatuvchidir" ¹. Mashhur pedagog Abdulla Avloniy ham o'z asarlarida o'qituvchi shaxsi va uning faoliyati borasidagi qarashlarni ifodalashga alohida o'rin beradi. Allomaning qayd etishicha, bolaning sog'lom bo'lib o'sishida ota – onalar o'ziga xos rol o'ynasalar, uning fikriy jihatdan taraqqiy etishida o'qituvchining o'rni beqiyos ekanligini ta'kidlaydi. Xususan, bolalarning aqliy qobiliyatlarini shakllantirish muallimlarning "diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifa" ekanligini ta'kidlab, "fikrning quwati,

¹ Toxtaxodjayeva M.X. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – I qism. Pedagogika nazariyasi. – T., 2010. 124 – bet/

ziynati, kengligi, muallimning tarbiyasiga bog‘liqdur”¹ – deydi. Zamona talabidagi o‘qituvchi, eng avvalo, bir qator ijobiy sifatlarni o‘zida mujassamlashtirgan holda uni o‘z shogirdlariga ham singdirib bora olishi ustida tinimsiz ish olib borishi tavsiya qilinadi. Bu xislatlarga mehnatsevarlik, mehnat qilishga uquvlilik, ma’suliyatlilik, tartib bilan ish yurita olish, aniq maqsad qo‘ya olish va uni amalga oshirish yo’llarini qidirib topa olish, o‘z malakasini oshirish ustida tizimli va rejali ish olib bora olish, shu sifatni oshirish ustida tinimsiz ish olib borish kabi xislatlar kiradi. Ayni paytda shuni alohida ta’kidlash lozimki, o‘qituvchining ichki ma’naviy xislatlari yuqoridagi vazifalarini bekam-u ko‘st bajarishga imkon beradi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, mustaqillik yillarda shakllanayotgan yangicha dunyoqarash o‘quvchi – yoshlarda Vatanga sadoqatni, milliy qadriyat va an’analarga muhabbatni, o‘zining barcha ustoz – muallimlariga, xalqiga mehribonlikni, tanlagan kasbi, e’tiqodiga sodiqlikni, yurtim va elim deb yashashga o‘rgatishni nazarda tutadi. Yangicha tafakkur va yangicha fikrlash aynan mustaqillik mafkurasi ruhida tarbiya topib sayqallashgan ong, dunyoqarash va e’tiqod mahsulidir. Mutaqillik tafakkuri o‘quvchi – yoshlarning jamiyat hayotidagi faoliyati, yurti, millati, o‘zi va oilasi oldidagi burch va ma’suliyatini qay darajada his etishga, mustaqillikni qadrlashga, mustahkamlashga, milliy qadriyatlarimizni tiklashga va rivojlan Tirishga tariximizni xolis va chuqur o‘rganishga, buyuk ajdodlarimiz xotirasini yod etishga, xalqimizning bunyodkorlik salohiyatini hamda tanlagan yo‘limizning to‘g‘riligini to‘la anglab yetishga, xalqimizning o‘tmishda erishgan ma’naviy madaniy boyliklariga egalik qilishga va ulardan jamiyatimiz ravnaqi yo‘lida oqilona foydalanishga o‘rgatib boradi.

¹ Сластенин В.А., Исайев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений/ Под ред. В.А.Сластенина. – 2012.

ТАРИХ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ МЕТОДИ ВА ВОСИТАЛАРИ

Кенжасева Марварид Эсановна
Сирдарё вилояти Сардоба тумани
18-мактаб директори, тарих фани ўқитувчisi
Телефон: +998(94)1661700
kenzaevamarvarid7@gmail.com

Аннотация: Тарих фанини ўқитишида таълим методларидан фойдаланиш яхши самара беради. Шахсни фаоллаштиришга йўналтирилган таълим технологиялари ўқувчининг шахсий индивидуни ўстиришига ёрдам беради. Тарих фанини ўқитишининг замонавий асослари ҳозирги даврдаги мактаб таълимидағи энг самараали методлардан биридир.

Калит сўзлар: Технология, узлуксиз таълим, модулли таълим, микротаълим.

Тарих таълимида янги педагогик технологияларни амалга оширишда таълим мазмунига таянган ҳолда маълум метод ва воситалар қўлланилади.

Технология методларининг қўлланилиши қуйидаги омилларга боғлиқ:

- Ўқитишининг фаол методлари;
- Таълим жараёнини индивидуаллаштириш;
- Илфор педагогик тизимларни лойиҳалаш;
- Таълим жараёнининг самарадорлигини ошириш;
- Модулли таълим технологиялари;
- Педагогик меҳнатни ташкил этишининг илмий асослари;

Таълим методи ўқитувчи ва ўқувчининг таълим мазмунини ўзлаштиришга қаратилган ўзаро алоқадор, маълум кетма-кетликдаги фаолияти тизимиdir. Унинг ўзига хос белгилари қуйидагилардир: мақсад, ўкув жараёни субъектининг ўкув материалини ўзлаштириш усуллари ва шакллари.

Таълимнинг фаол методларига хос илк белгилар XIV-XVI асрларда намоён бўлган. Буюк гуманистлар – Ф.Рабле, М.Мантень, Ф.Беконлар билимларни тайёр ҳолда узатилган маълумотлар асосида эмас, балки амалий тажриба, мунозара орқали мустақил ўзлаштиришни тавсия этганлар.

Кейинчалик таълим методлари Я.А.Каменский, И.Г.Пестовоцци, Ф.А.Дистерверг томонидан ривожлантирилган.

Таълим жараённида фаол методларни қўллаш ғояси XIV асрда илмий асосланган бўлсада, у 1950 йиллардагина “узлуксиз таълим” тушунчасининг қўлланилиши билан ўзининг амалий ифодасига эга бўлди. Бугунги кунда инновациялардан муаммоли ва ахборотли маъруза, визуал ўқитиш (икки нафар турли фан ўқитувчилари муайян кетма-кетликда бир мавзу бўйича дарсларни ташкил этадилар) ҳамда матбуот конференцияларидан фойдаланиш тажрибаси асосида иш қўрилмоқда.

Таълим методларининг гурӯхлари қуйидагилар: оғзаки методлар, кўргазмали методлар, амалий методлар.

Таълим методлари услублардан таркиб топади. Айни вақтда педагогикада қуйидаги фаол метод ва услублар қўлланилмоқда:

1. **Микротаълим** (ўкув материали бўлимларининг кичик қисмларини маълум кетма-кетликда ишлаб чиқаришга тадбиқ этиш). Мазкур таълим тарафдорлари кўп қирралиликни дарс кириш қисмининг муҳим элементи сифатида тавсия этадилар.
2. **Таълимнинг модул технологияси** (сана ва сўзларни эсда сақлаб қолиш услублари, тест ўтказиш ва бошқалар).
3. **Билимларни маҳсулотлаш** (биринчи дарс-ахборотли, иккинчи дарс-мустаҳкамлаш, учинчи дарс-амалий, тўртинчи дарс-мустаҳкамлаш (тест ўтказиш тарзида)).
4. **Ўкув матнларини қисмларга бўлиб ўрганиши** (муайян кетма-кетликда, узлуксиз).
5. **Ишибилармонлик ўйинлар** (масалан, “Лабиринт”, “Муаммолар майдони” ва бошқалар) ни ўрганиши.
6. **Ўкувчилар фаолиятини рейтинг асосида баҳолаши.**
7. **Педагогик квалиметрия** (ўкувчини АКТ воситасида тестдан ўтказиш).

К.Р.Брансон (АҚШнинг Флорида университетидаги Педагогик технология маркази директори) педагогик технология назарияси шаклланишининг тарихий асосини шундай белгилайди: ибтидоий жамоа тузумининг илк даврларида билимларни етказиб беришда оғзаки усуллар кенг кўлланилган. Бу усул куйидаги тўртта элементни ўзида мужассамлаштирган:

Билим-тажриба-ўқитувчи-ўқувчи

Ушбу парадигма таълимнинг индивидуаллаштирилган шакли деб номланади.

Таълимни жуфтли ёки гурухли шаклларда ташкил этиш ғояси эса XII асрда илгари сурилган бўлиб, XX асрнинг охирида ушбу ғоя негизида қуйидаги модели шаклланди:

Билим-тажриба-ўқувчи

Бу модел моҳиятини ёритувчи парадигма гурухли деб номланиб, у таълим оловчиларнинг ўқув фаолияти доирасида ўз-ўзини англаш, вақтнинг самарали ўтишига эришиш, қайта алоқа сифати ва сонини орттириш, дидактик материаллар сифатини яхшилаш, ўз-ўзини бошқариш тизимини кенгайтириш, ривожланган таълим тизимини жорий этиш, янги курсларни лойиҳалаш, ўқув режаси мазмунини такомиллаштириш, таълим субъектларининг ўқу имкониятларини орттириш, шунингдек, улар фаолиятини баҳолашда қулай воситалардан фойдаланишга хизмат қиласди.

Замонавий педагогик технологияга асосланган янги парадигманинг моҳияти интерфаол таълимни кенг кўламда ва мавжуд имкониятлар асосида йўлга қўйишдан иборат. Унга кўра, ҳар бир таълим оловчи ўқув ахборотларини уч манбаа:

1. ўқитувчи ёрдамида,
2. маълумотлар базаси (муайян фан бўйича ёки ўқув доирасида) ёрдамида;
3. ўқувчилар гурухи (улар билан ўзаро фаолиятни ташкил этиш) ёрдамида эгаллади.

Таълимни модернизациялаштириш таълим жараёнида билим, кўникма, малакаларни шакллантириш билангина ҳал бўлиб қолмайди. Ўқувчи шахсининг мустақил, ташаббускорлик, жавобгарликни ҳис этиш, танқидий фикрлаш каби сифатлар билан боғлик функциялари таълимнинг шахсга йўналтирилган тизими воситасида амалга оширилади.

Бунда ўқувчи таълим тизимида мослаштирилмай, аксинча, таълим тизими турли шахсга мос барча хусусиятлари (эркинликка интилувчанлик, мустақиллик, шахсий фикрларнинг мутлоқ ўзига хос тизимга эга бўлиши, ўз-ўзини тасдиқлаш эҳтиёжининг мавжудлиги ва бошқалар)ни ҳисобга олган ҳолда, ўқувчига унинг ўзига хослиги (индивидуаллиги)ни ривожлантириш имконини бериш, унинг ўз-ўзини ривожлантириши, намоён этиши учун шароит яратиш лозим. Зоро, ҳар қандай ўқувчи ўзига ва фақат ўзигагина хос тақрорланмас табиати, характер хусусиятини фаоллаштириш ва намоён этишга интилади.

Таълим-тарбия асосида шахснинг интенсив ривожланиши, моддий-маънавий қадриятларни ўзлаштириши фақат унинг шахсий фаолияти натижасида амалга ошади.

Агар ўқувчи ўқув фаолияти моҳиятини англай олмаса, ўқув мақсадини тан олмайди, ўқитувчи кўйган вазифаларни тушунмайди ва қабул қилмайди, у томонидан содир этиладиган барча хатти-ҳаракатлар мажбурият ва тазиқ остида бўлади, унинг билимлари расмий характерга, педагогнинг фаолияти эса расмиятчилик мазмунига эга бўлади. Билим уларни амалиётга тадбиқ этишга қаратилган фаолият натижасидагина шаклланади. Бу дарслик мазмунидан баъзи илмий маълумотларни шунчаки кўр-кўронада ёдлаб олиш бўлмай, балки ўқувчининг шахсий, субъектив тажрибасига асосланган ҳақиқий билимлар бўлади.

Инсон онги ҳамиша субъектив моҳиятга эгадир. Ўқувчи маъян билимларга нисбатан бефарқ бўлмай, билимлар унинг учун шахсий мазмунга эга бўлсагина пухта ўзлаштирилади. Ўқитувчи бунга ўқувчидаги ўқув предметига нисбатан қадриятли, ижобий субъектив муносабатни таркиб топтириш натижасида эришади.

Ўқувчининг руҳий хусусиятларини ўрганиш ўзлаштирилаётган билимларнинг ўқувчига шахсан қизиқарли ва керакли бўлиши зарурлиги, акс ҳолда улар шубҳасиз рад этилишини кўрсатади. Бу ҳолат образли ифодаланса, индивидуал тафаккурда билимлар субъективлашади, ўзига хос индивидуал жиҳатларга эга бўлади. Тескари жараёнда индивидуал тасаввур ва шахсий фикрлар объектив аҳамият касб этар экан, билимлар турли нуқтаи-назарларнинг тўқнашуви, баҳс-мунозара, ўзаро ҳамкорликдаги фаолият натижасида ўзлаштирилади, бу эса ўқув жараёнини ноанъанавий усулда ташкил этишнинг муҳим шакллари (баҳс-мунозара, ўзаро ҳамкорликни)ни талаб этади.

Ўқитувчи ўз дарсида ўқувчилар тафаккурини ривожлантиришга хизмат қилувчи усуллардан фойдаланиб шундай шарт-шароитларни таркиб топтириши лозимки, натижада

ўқувчи учун дастлаб нейтрал бўлган обьект кутилмаганда обьектив хусусият касб этсин.

Ўқув материали мазмуни аввал ўқитувчи томонидан ижодий қайта ишланади ва ўкувчини қизиқтирадиган, унинг шахсий тажрибасига мос келадиган, уни фикрлашга ундейдиган жиҳатлар белгиланади. Ноанъанавий дарслар (ўйин-дарс. Театрлаштирилган дарс) билан тадқиқот, изланиш машғулотлари, семинарлар кабилар ҳам ташкил этилади.

Бундай машғулотларнинг мазмуни ва мавзуси бевосита шахс фаолиятига ёндашув концепцияси ва тамоилларига мос келиб, улар бола ички дунёси, тафаккури ва шахсий ҳаётий тажрибасини максимал даражада фаоллаштиришга хизмат қиласди. Бу ўринда ўқув фаолиятига рағбат уйғотиш, уни билим эгаллашга йўналтирилса, улар таълимнинг шакл ва усувлари, шахс билими. Тажрибаси ва ҳиссиётларининг асосий манбай сифатида на-моён бўлади.

Тадқиқот-изланувчанликка йўналтирилган машғулотлар технологиясида марказий ўринни шахсий вазият эгаллайди, у ўкувчини имкон қадар кўпроқ топшириқларни бажа-ришга жалб этиб, индивидуал ёки жамоа бўлиб топшириқларнинг жавобларини топишга ундейди.

Бундай машғулотларнинг асосий мақсадларидан бири топшириқ сифатида қўйилган муаммоаларга ўкувчининг ўзи жавоб топишини таъминлашдир. Ўкувчининг жавоблари ўқитувчи ёки ўртоқларининг жавобларига мутлақо ўхшамасада, бироқ, ўкувчи ўз жавоби-дан қониқиши ҳосил қилсин, муаммо ечимини шахсан ўзи топа олганидан ғуурлана олиши мухимдир.

Анъанавий таълим моҳиятига қўра ўқитувчи томонидан берилган топшириқ ва савол-лар ўкувчини ўқитувчи танлаган, ўзи учун эса муталақо нотаниш тарзда фикрлашга маж-бур киласди.

Аксинча, ўқитувчи кўз ўнгидаги топшириқни шакллантирар экан, уларни топқирликка асосланган қизиқарли ечимлар воситасида ечимни топишга ундейди. Бундай машғулотларда қўлланиладиган методлар ўқитувчининг болалар билан ҳамкорлик муносабатларига, ўкувчиларнинг ўз билимларини ўзлари мустақил ривожлантириш, ахбо-рот ва илмий маълумотларга танқидий муносабатда бўлиши, плюрализм ҳамда ўзгалар фикрига ҳурмат билан ёндашиш кабиларга асосланади.

Таълимнинг шахсга йўналтирилганлик технологияси анъанавий таълим технологияла-ридан қуидагиларга қўра фарқ қиласди: "Машғулотнинг асосий мақсади- тафаккур жа-раёнини ташкил этишдир, билим, қўникма, малакалар – ўкувчи фаолиятининг маҳсулни сифатида вужудга келади. Тафаккур жараёнининг қуввати билимлар қувватидан юқори туриб, у шахснинг ўз-ўзини ривожлантириш унсури тарзида намоён бўлади, ижодий из-ланишнинг натижаси каби, мазкур жараённинг ўзи ҳам ўта мухим бўлиб, айнан у ўқитувчи ва ўкувчини ижодкорлик қувончига, янгилик олишга илҳомлантиради, мустақил изла-ниш ва ижодий фаолиятни ташкил этишга ундейди". Ўқитувчи фаолият алгоритмини яратади. Бу эса, ўз навбатида, ижодий тафаккур жараёнин, амалий, шахсий фикрлашни, оламнинг инсон томонидан ҳар тамонлама, қониқарли идрок этилишини таъминлайди. Ўкувчининг субъективлиги амалга ошади: билиш усулини мустақил белгилаш, муаммо ечимини топишда ўз дунёқарashi. Тафаккур тарзидан келиб чиқиш, хато қилиш хуқуқига эгалик таъминланади. Бундай машғулотларнинг асосий қоидаси: " ўзинг билганча бажар, ўз лаёқатинг, қизиқишлигин ва шахсий тажрибангга асослан, ўз хатоингни ўзинг тузат" каби кўрсатмаларда ўз ифодасини топади.

Шахсга йўналтирилган таълим технологиясини қўллашга қадар ҳамда ундан кейин ўкувчиларнинг касбий фаолияти ва ўз ўрниларини англашга оид тасаввурлари ўрганилган вақтда уларнинг қуидаги тасаввурларга эгаликлари аниқланди: назорат даражаси, англан-ган назорат, касбий фаолликни эришилган ютуқларнинг омили сифатида қабул қилиш, ўз-ўзига ишонч, тушунтириш услуби, таълим олиш усувлари ва бошқалар.

Демак, таълим ҳар бир ўкувчининг қизиқиши ва билиш қобилиятининг ўкув фаолия-тини ташкил этиш жараённада намоён қилиш имкониятини яратади олиши зурур. Бу ҳолат ўкувчининг билиш обьекти ва предмети бўлган шахсий хусусиятларини аниқлаш асосида, унинг шахс сифатида ривожланишини ва ўз-ўзини ривожлантиришини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати:

1. Каримов И.А. Баркамол авлод-Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Т. Шарқ. 1997.
2. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. Т. 5-т. Ўзбекистон. 1996.
3. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчисининг психологияси, Т,Ўзбекистон. 1999.
4. Жўраев Р.Х., Толипов У.Қ. Педагогик фаолият,технологиялар ва маҳорат."Узлуксиз таълим Журнали,2003.№2.
5. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. Қарши, Насаф, 2000.
6. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. Т., Ўқитувчи, 2004.
7. Сайдов Т. Илғор педагогик технологиянинг мазмун-моҳиятини "Ақлий ҳужум" усули билан ўқитиш технологияси. Т., А.Авлоний номидаги ХТҲҚТМОМИ, 2003.
8. Ражабов С. Педагогика фанининг алломаси,Т., Ўқитувчи. 1992.
9. Толипов Ў.Қ. Усмонбобоева М.Х. Педагогик технология асослари. Т., Республика ташхис маркази, 2003.
10. Янги педагогик технология: таҳлил, таъриф, мулоҳазалар. Т., РТМ, 2000.

OLTINCHI SINFDA MUSIQA O'QITISHNI MAZMUNI VA XUSUSIYATLARI

Одилова Гулмира Одиловна

Наманган вилояти Наманган шаҳридағи

76 - сонли умумий урта таълим

мактабининг мусика фани укитувчиси

Annotatsiya: ushbu maqola oltinchi sinflarda musiqa fanini o'qitishning mazmun mohiyati va uning xususiyatlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: musiqa, oltinchi sinf, xususiyat, fan, tarbiya, musiqa savodi.

Oltinchi sinfda musiqa o'qitishning maqsad va vazifalari, oldingi sinflarda olgan bilim va malakalari darajasiga asoslanib belgilanadi. Oltinchi sinfda amalga oshirilishi lozim bo'lgan maqsadlar, musiqa tarbiyasining bosh mezoni o'quvchilaming ma'naviy boyligining tarkibiy qismi bo'lgan musiqaviy madaniyatini shakllantirishga qaratiladi. Mazkur maqsadlarni quyidagicha amalga oshirish belgilanadi: Darsning barcha faoliyatları vositasida doimiv ravishda o'quvchilarning musiqaviy iqtidorini rivojlantirib borish. Vokal-xor malakalarini rivojlantirib, yakka jamoa bo'lib kuylash, ikki ovozli kuylashga o'rgatish. Musiqa idrokini rivojlantirish va asarlarni tuzilishi, shakli, tempi, mualliflari haqida fikr yuritishga o'rgatish. Musiqa savodidan, oddiy musiqa terminlarini va atamalarini mohiyatini musiqa amaliyotida bilish va har bir musiqa asarida kuylab borish. Oltinchi sinf o'quvchilarining ovoz diapazoni (Do, - Fa2) bo'ladi. Oltinchi sinfda o'quvchilarda o'spirinlik davri boshlanadi. Buning natijasida organizmda aktiv o'zgarishlar ro'y beradi. Fiziologik- psixologik jihatdan o'quvchilami ovozini o'zgarishi, buyning o'sishi, fanlarga qiziqishi, mustaqil fikr yurita olishi qobiliyatlari rivojlanma boshlaydi. Natijada bosh miya, yetarli darajada ozuqa ololmay, horginlik qolatlari ro'y beradi. Ya'ni, dars davomida o'quvchilarni diqqat-e'tibori tarqaladi. Ulami jalb etish qiyinlashadi. Bu davrda ularga jiddiy, mexribona I munosabatda bo'lish, do'stona suhbatlar o'tkazish talab etiladi. Shuning uchun o'qituvchi har bir o'quvchini kuzatib, uni o'rganishi lozim. Chunki, o'quvchilar kattalami munosabatiga jiddiy e'tibor beradilar, ular ko'proq kattalar bilan muomalada bo'lishni istaydilar. Bolalaniing intizomida ayrim o'zgarishlar paydo bo'ladi, ulaming istagi va qobiliyati orasida tafovutlar sodir bo'lib turadi. Bularning hammasi o'qituvchidan yuqori malaka va ko'nikmalami talab etadi. Bunday holatda o'qituvchi o'quvchilami quyi sinflarda olgan bilim va malakalariga va hayotiy dalillarga suyanib ish tutishi yaxshi natija beradi. Buning uchun dars mazmunini hayot bilan bog'lab olib borish zarur. Qo'shiq o'rgatish va musiqa tinglash jarayonida asarlardan parchalar kuylab ovozlarini sozlashi bolalarda qiziqish uyg'otadi. Bunda ijro uslublarini batafsil tushuntirish lozim. Asarlarni tahlil etishda bolalarni aktiv qatnashtirish maqsadga muvofiqdir. Har bir xalqning o'z milliy musiqa san'ati mavjudligi, musiqa har bir tarixiy davming badiiy aksi ekanligi haqida bolalarda aniq tushuncha hosil qilishi lozim. Shu asosda o'zbek musiqasining qisqa tarixi cholg'u asboblari va o'zbek xalq musiqa janrlari, maqomlari, mumtoz qo'shiqlari, zamonaviy qo'shiqlarini taqqoslab ko'rsatish mumkin. Masalan: «Shashmaqom» tojik va o'zbek xalqlarining azaliy birodarlik ramzi ekanligi, ulaming ko'p cholg'u asboblari bir xilda ekanligi va boshqa xalqlar foydalanishi mumkinligi xaqida, xalq musiqasi asosida yaratilgan kompozitorlik asarlar, zamonaviy musiqa va Sharq xalqlari musiqasi bilan tanishtirish, taqqoslash lozim. Musiqa savodidan o'ichovlar, ladlar, ton va yarim ton, alteratsiya belgilari, dinamik belgilari, interval lar, reprizalar bilan tanishtirib musiqiy asariami tahlil qilish yaxshi natija beradi. Oltinchi sinfda o'quvchilami ovoz diapazoni 1 -ovozi uchun (Do, - Fa2). II - ovozlar uchun (Sol - Re2), bu davrda o'quvchilarga qo'shiqlarpi ikki ovozlik qilib o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Chunki bu paytda, ayrim o'quvchilarda mutatsiya davri boshlanadi. Mutatsiya davridan oldin o'g'il va qiz bolalar ovozi o'rtaсидаги farq uncha sezilmaydi. Mutatsiya paytida qo'shiq o'rgatish o'qituvchidan katta mas'uliyatni talab etadi. Qo'shiqlar bolalaming ovoz imkoniyatlariga mos tushishi va dars davomida ulaming ovozlarini asrab avaylash ishlariga yordam berishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'qqiz yillik majburiy ta'lim muassasalarida musiqa madaniyati fani dasturi. - T.: РДМ нashriyoti, 2012 y.

ДАРС МАШҒУЛОТЛАРИ - МУАММОЛАР ВА УЛАРНИНГ ЕЧИМИ

*Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
“Тилларни ўқитиши” кафедраси катта
ўқитувчиси (PhD) И.Б.Маттиев
+998932240076
ilhom_matiiev@gmail.us*

*Самарқанд давлат университети
мустақил тадқиқотчisi А.Э.Эрназаров
+998979144037
ern_alisher@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида ўқитиладиган барча фанлардан ўқув машғулотларини ташкил этиш, улар асосида таълим олувчиларнинг интелектуал қобилиятларини ривожлантиришда замонавий талабларга, педагогик ва ахборот технологияларга алоҳида эътибор қаратиш лозимлиги масалалари борасида сўз юритилган.

Калит сўзлар: такомиллаштириш, халқаро стандартлар, ривожлантириш, кўникма, малака, шакллантириш, йўналтирилган, мақсад, вазифалар, мазмун, шакл, метод, технология, воситалар, ўзлаштириш, жорий этиш, жараён, билим.

Олий таълим тизимини тубдан такомиллаштириш, мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш борасидаги устувор вазифаларга мос холда, кадрлар тайёрлашнинг маъно-мазмунини тубдан қайта кўриб чиқиш, халқаро стандартлар даражасида олий малакали мутахassisлар тайёрлаш учун зарур шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелда **“Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”**ги ПҚ-2909-сон қарорида белгиланган вазифалар қаторида ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган энг замонавий педагогик технологиялар, таълим дастурлари ва ўқув-методик материалларини кенг жорий этиш энг муҳим вазифалар этиб белгиланди.

Бу ўз навбатида олий таълим муассасаларидан ўқитиладиган барча фанлардан ўқув машғулотларини ташкил этиш ва улар асосида таълим олувчиларнинг интелектуал қобилиятларини ривожлантиришда замонавий талабларга, педагогик ва ахборот технологияларига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини тақозо этади. Мазкур технологияларнинг асосий моҳияти таълим олувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш бўлиб, унинг асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш ва бошқаришда уларнинг ҳаётий тажрибаси, эҳтиёжи, қизиқиши ҳамда имкониятларига таянилади.

Ушбу долзарб вазифаларни амалга ошириш орқали малакали мутахassisларни тайёрлашда олий таълим муассасаларида янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади. Бу вазифаларни амалга оширишда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланиш ва улар асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш лозим. Ўқув машғулоти педагогик ижодкорликнинг асосий майдони бўлиб, уни ташкил қилиш ва бошқаришга тўғри, янгича муносабат керак, бу жараёнда педагоглар олдида муҳим бир масала туради, у ҳам бўлса таълим олувчиларни билим олишга ҳамда уларни педагоглар билан ҳамкорликда ишлашга, касб билимлари ва кўникмаларини узлуксиз чуқурлаштириш орқали ўқув машғулотлари сифатига эътибор беришга жалб қиласи.

Ўқув машғулотларининг сифати, уларнинг мақсадини, вазифаларини, мазмунини, шакл, метод, технология ва воситаларини тўғри танлашга, бунга ҳамкорликда эришиш учун ўқув материалларини эгаллашга таълим олувчиларни сафарбар этишга кўп жиҳатдан боғлиқ. Ҳар бир ўқув машғулоти уларда ўқиш кўникмаларини шакллантиришга, дарсликдан, ўқув қўлланмалардан, қўшимча адабиётлардан керакли ахборотларни асосида ташкил этиш ва бошқариш услубий фаолияти билан белгиланади. У мавзуларни ёри-

Ўқув машғулотларининг сифати ўқилаётган, таҳлил қилинаётган мавзуларга педагогнинг масъулият билан ёндашиши, ушбу мавзуларнинг мазмунини таълим олувчиларга етказишга қаратилган маҳорати, унинг машғулотларни бугунги кун талаблари асосида ташкил этиш ва бошқариш услубий фаолияти билан белгиланади. У мавзуларни ёри-

тиш учун, уларнинг муҳим бўлган назария билан асосланганлиги, фикрларни мантиқан боғланганлигини тушунтира олса, маълум мақсадга эришган бўлади. Бунинг учун замонавий ўқитиш восита ва қуролларидан фойдаланиш, педагогик технология имкониятлари ва усуллари асосида мавзуни ёритиш муҳим ҳисобланади.

Жумладан, ўқув машғулотларида муаммоли, модули, лойиҳалаш, эвристик ҳамда ҳамкорликда ўқитиш технологияларидан фойдаланиш таълим олувчиларни ижодий ва мустақил фикр юритишга ўргатиш, мустақиллигини ошириш, уларда ўз қобилиятларига бўлган ишончини мустаҳкамлаш, масъулият хиссини шакллантиришни кўзда тутади. Бу технологиялар таълим олувчиларнинг берилган топширикларни сифатли бажаришга, ўқув материалларини пухта ўзлаштиришга замин тайёрлайди. Мазкур технологияларнинг гурухларда ўқитиш, кичик гурухларда ижодий изланишни ташкил этиш усулларидан фойдаланиш учун педагог ҳар бир усулнинг мақсадини англаган ҳолда муаммоли ўқув топширикларини тузиши ва улардан ўз ўрнида фойдаланиш йўлларини белгилаши лозим.

Бугунги кун талаблари ўқув машғулотлари сифатини ошириш масаласига янгича ёндашишни, бажарилган ишлар билан чекланмасдан, уни мунтазам равища такомилластириш, янги услугуб ва шаклларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга жорий этиш вазифаларини қўймоқда. Жумладан, олий таълим муассасаларида ўқитиладиган барча фанлар бўйича ўқув машғулотларини янги муаммоли масалалар, топшириклар, вазифалар билан бойитиш устида иш олиб бориш бош масалалардан бирига айланмоқда .

Ҳар бир таълим йўналиши бўйича: ўқув машғулотлари жараёнининг мантиқий-тузилиш шаклини (ўқув машғулотларини ташкил этишда кетма-кетлик) аниқлаш, уларни бевосита ҳаёт талабларига мослаштириш, муаммоли топширикларни тузиш, улар асосида услубий тавсиялар ва кўрсатмаларни тайёрлаш, педагогик технологияларнинг замонавий турларини қўллаш, тажрибадан ўтказиш, натижаларига қараб, ўқув жараёнига жорий этиш, шу тариқа таълим олувчиларда касбий қўнишка ва малакаларни шакллантириш ҳамда ривожлантиришга эришиш, педагоглар фаолиятини рағбатлантиришда барчага бир хил ёндашиш тамойилларидан воз кечиш, унинг ўрнига фаоллигига ҳамда машғулотлар сифатини оширишга таалуқли бўлган муайян ишининг сифати, ҳажмига қараб, моддий-маънавий рағбатлантириш лозим.

Бу борада, яъни ўқув машғулоти сифатини янги босқичга кўтариш мақсадида қўйидагиларни амалга ошириш лозим деб ҳисоблаймиз: ўқитиладиган барча фанлар бўйича тайёрланган топшириклар асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш ва бошқариш, фанлар бўйича муаммоли топширикларни тайёрлашга малакали мутахассисларини жалб этиш, уларни тайёрлаш жараёнида муайян йўналиш бўйича фан, техника ва технология соҳаларида дунё миқёсида тан олинган янгиликлар, йўналишлар бўйича нашр этилган янги авлод адабиётларининг мазмун ва моҳиятини акс эттириш ва бошқалар.

Замонавий ўқув машғулотлари фақат ўқитишнинг метод ва шакллари билан чекланиб қолмай, балки таълим-тарбия, ривожлантириш мақсадларини амалга ошириш, педагог ва таълим олувчилар фаолиятида ҳамкорликни рўёбга чиқаришни талаб қиласди. Ўқув машғулотларининг қандай бўлиши, педагогларнинг ижодкорлигига ва маҳоратига боғлик.

Таълим олувчиларнинг билим эгаллаш жараёнини ташкил этиш учун педагоглар ўқув машғулотларидаги тескари алоқаларни амалга ошириш керак. Бундай маҳоратга у таълим олувчилар билан мuloқat қилганда кузатувчанлиги, яхши ривожланган тасаввур ва чуқур мuloҳазали бўлгандагина эришади. Бунда тажрибали педагоглар паст ўзлаштирувчи таълим олувчиларни қўйидаги даражаларга ажратиши мумкин: билиш доираси паст (дикқатсиз, хотираси ёмон, фикрлаш, мuloҳаза юритиш доираси яхши ривожланмаган), эмоционал-иродалигидаги камчиликлар (паст, ортиқча ҳаяжон, қунт йўқлиги), шахсий сифатларнинг яхши шаклланмаганлиги (билим олишга қизиқиш, мустақил иш юритиш, жавобгарлик, маъсулият).

Ўқув машғулотлари таълим олувчиларда самарали меҳнат фаолиятини амалга ошириш имкониятини таъминлаш мақсадида, уни ўқитиш ҳамда тарбиялашга қаратилган мақсадли, таълим-тарбия масалаларини ҳал қилишнинг амалий ва қулай шакли, педагог томонидан аниқ мақсад ва вазифаларни кўзлаб, белгиланган вақт ичida таълим олувчиларга давлат таълим стандартлари, фан дастури, дарслик, ўқув-услубий қўлланмалар, дидактик материаллар, ноанъанавий педагогик усуллар, услублар, ўқитишнинг педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари орқали амалга ошириладиган бир бутун жараён бўлиб, унинг

моҳияти инсон томонидан тўпланган тажриба, билим, малака ва кўникмаларни ўсиб келаётган ёш авлодга беришдан иборат бўлиб, мақсади, мазмуни, усуллари, тамоиллари, ташкилий шакллари ва таркибий қисмлари биргаликда намоён бўлади.

Ўқув машғулотининг асосий мақсад ва вазифаларига қуйидагилар киради: асосий эътиборни мақсад ва вазифаларни аниқлашга қаратиш, педагог ва таълим олувчиларнинг самарали ҳамкорлигини йўлга қўйиш, илғор педагогик технология ва улар асосида яратилган интерфаол усуллардан фойдаланиш, натижаларини баҳолаш тизимини такомиллаштириш, унинг барча шаклларини янги техника ва технология ютуқларини хисобга олган ҳолда ташкил этиш ва амалга ошириш, таълим олувчиларда мустақил фикрлаш, ижодий қобилият ҳамда касбий маҳоратларини замон талаблари даражасида шакллантириш, ўқув машғулотларини ноанъанавий ўқиши ва илмий-тадқиқот ишлари билан узвий ҳамда узлуксиз алоқасини яратиш, касбий, иқтисодий, тафаккур этиш, маънавий қизиқишиларни уйғотиш, мустақил тарзда керакли маълумотларни йифиши, муаммони аниқлаш, ечимларини топиш, олинган билим, малака ва кўникмаларни танқидий таҳлил этиш ва уларни янги вазифаларни ҳал этишда қўллаш, ташкилий, психологик-педагогик, ўқув-услубий, ахборот, моддий-техник таъминотни ўз ичига олувчи ўқув машғулотлари тизимини яратиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони // «Халқ сўзи», 2017 йил. 8-февраль. № 28 (6722) // http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=3107036
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель, ПҚ-2909-сон. “Халқ сўзи” газетаси. 2017 йил 21 апрель. 79 (6773)-сон.
3. Абдукудусов О.А. Олий таълим муассасалари рақобатбардош мутахассислар тайёрлаш йўлида. //Ж. Kasb-hunar taTimi.- 2000. - №1.
4. Рахимов О.Д., Тургунов О.М. ва б. Замонавий таълим технологиялари. /Тошкент, «Фан ва технологиялар» нашриёти, 2013й, 170б.
5. С. Сафаев Н. Психологические особенности национального самосознания студенческой молодёжи. Дис....д-ра..пед. наук. – Т., 2006.
6. <http://www.aahb.org/>

ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА СИФАТ ВА САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ МУАММОЛАРИ ВА ЕЧИМЛАРИ

*Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
“Тилларни ўқитиши” кафедраси катта
ўқитувчиси (PhD) И.Б.Маттиев
+998932240076
ilhom_matiiev@gmail.uz*

*Самарқанд давлат университети
мустақил тадқиқотчisi А.Э.Эрназаров
+998979144037
ern_alisher@mail.ru*

Аннотация: Ушбу мақолада ўқитиши жараёнида, мақсад бўйича кафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир технология педагог ва талаба ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил этиши, ижобий натижка олишга, талабаларнинг мустақил фикрлаш ва ижодий ишлашига, таҳлил ва хулоса қила олишларига, ўз-ўзини баҳолай олишига, педагог эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит яратишига қаратилган бўлиши лозимлиги масалалари борасида сўз юритилган.

Калит сўзлар: ижтимоий-иктисодий, педагогик технологиялар, таълим дастурлари, белгилаш, назорат, баҳолаш, жараён, тизим, хусусиятлар, ўрганмоқ, танишмоқ, лойиҳа, таксономия.

Олий таълим тизимини тубдан такомиллаштириш, мамлакатимизни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш борасидаги устувор вазифаларга мос ҳолда, кадрлар тайёрлашнинг маъно-мазмунини тубдан қайта қўриб чиқиш, халқаро стандартлар даражасида олий малакали мутахассислар тайёрлаш учун зарур шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелда “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарорида белгиланган вазифалар қаторида ўкув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган энг замонавий педагогик технологиялар, таълим дастурлари ва ўкув-методик материалларни кенг жорий этиш энг муҳим вазифалар этиб белгиланди.

Фанларни ўқитиши сифати ва самарадорлигини ошириш мақсадида, педагогик технологияларни ахборот технологиялар имкониятлари асосида - маъруза, амалий ва лаборатория машғулотларининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда комплекс ҳолда қўллаш тавсия этилади.

Ўрганилаётган материалларнинг ўкув соатлари микдори ҳисобга олинган ҳолда мавзу блокларига ажратилади, ҳар бир маъруза мавзу блокига 2-8 ўкув соати оралиғида вақт ажратилади ҳамда ушбу мавзу блокига мос амалий ва лаборатория машғулотлари мазмуни ҳамда ҳажми белгиланади. Бу усулда мавзуни ўрганишдаги узвийлик тўла сақланади ва талабаларда малака ҳамда кўнікмаларни мақсадли шакллантириш имконияти кучаяди. Бугунги кунда таълим соҳасида фанларни ўқитиши, таълим-тарбия, ўзлаштирилган билимлар даражасини замонавий педагогик технологияларга суюнган ҳолда ташкил қилиш, баҳолаш, фанлар бўйича янги фан дастурларини яратиш муҳим муаммолардан биридир.

Ҳозирда ўкув машғулоти мақсади умумий ҳолда белгиланади, шунинг учун ҳам эришган натижани баҳолаш қийин. Бундай умумий мақсадни белгилаш педагогик технологияни қониқтира олмайди. Бу технологиялар ўкув машғулоти мақсадини белгилашда аниқлик бўлишини талаб этади. Аниқ мақсадларни белгилаш назорат ва баҳолаш ишини енгиллаштиради. Шунинг учун ҳам педагогик технологияларни қўллашдаги биринчи қадам, бу аниқлаштирилган мақсадларни ишлаб чиқиши. Бу технологияларнинг ишланишида асосий эътибор охирги натижага қаратилган бўлади ва қуйидаги изчиллиқда ишлаб чиқилади: аниқлаштирилган ўкув мақсадларини ишлаб чиқиш ва уларни гурухларга ажратиш, ўкув мақсадларини назорат иши ва тест вазифаларига ўтказиш, мақсадга эришиш йўлини ва усулларни танлаш, натижани баҳолаш ва ўзлаштириш даражасини аниқлаш.

Аниқлаштирилган мақсадли лойиҳада педагог аниқ тушунчалардан фойдаланиши ло-

зим. Бунинг учун аниқ ва мавхум тушунчаларни ажратса олиши керак. Масалан: Мавхум тушунчалар: ўрганмоқ, танишмоқ, кўриб чиқмоқ, тасаввур ҳосил қилмоқ, тушунча ҳосил қилмоқ. Аниқ тушунчалар: белгилаб чиқмоқ, гурухларга ажратиш, тузиш, ёддан айтиш, изоҳ бериш, масала ечиш, чизиш.

Бугунги кунда ўқув мақсадларини белгилашнинг кўплаб таксономиялари мавжуд. Лекин, дунёда кўпчилик олимлар томонидан тан олинган таксономия бу, Б.Блумнинг ўқув мақсадлари таксономияси. Таксономияда тушунчалар одатда соддадан мураккабга қараб жойлаштирилади. Блум таксономиясида ҳам худди шундай. Бу таксономия олтига категориядан иборат бўлиб, улар билиш, тушуниш, қўллаш, анализ, синтез ва баҳолаш категорияларидир.

Билиш категорияси объект, ҳодиса, воқеа, жараёнларнинг номини билиш, уларга таъриф бериш билан боғлик. Масалан, "Бино ва иншоотларни барпо этишда пардозлаш ишлари" мавзуси бўйича билиш категориясига қуйидаги мақсадларни ишлаб чикиш мумкин: талаба бино ва иншоотларни барпо этишда пардозлаш ишлари хақида гапириб беради.

Тушуниш категорияси нарса ва ҳодисаларнинг мазмун-моҳиятини тушуниш, оғзаки нутқни ёзма нутқга ўтказиш, ўрганган билимларини ўз сўзи билан гапириб бериш, мустақил равишда мисоллар келтириш билан боғлик. Масалан, талаба бино ва иншоотларни барпо этишда пардозлаш ишлари технологияси босқичлари хақида гапириб беради, бино ва иншоотларни барпо этишда пардозлаш ишларига қўйиладиган замонавий талаблар хақида фикр юритади.

Қўллаш категорияси назарий билимларни амалиётда қўллаш билан боғлик. Масалан, талаба клейстер, елимлар ва мастикалардан фойдаланади. Ушбу мақсадга эришиш учун албатта маҳсус шароитлар керак бўлади, яъни, масалан, талабанинг ўзи мустақил равишда гулқоғозларни деворга ёпиштира олади.

Юқорида кўрсатиб ўтган учта турдаги мақсадга эришиш учун анъанавий ўқитиш шакл ва усулларидан (маъруза, сухбат, кўргазмали усуллар, машқлар, назорат топшириқларини бажариш) фойдаланиш мумкин. Чунки, бу мақсадлар аниқ назарий билим бериш билан боғлик. Блум таксономиядасиги қолган уч категория ўз моҳиятига кўра мураккаб бўлиб, улар талабаларнинг мустақил фикрлашини талаб этади.

Анализ (таҳлил қилиш) категорияси предмет, нарса ва ҳодисаларни таққослаш ва шу асосида қандайдир бир хуносага келишни билдиради. Масалан, талаба турли гулқоғозларни ва уларнинг сифатини таққослайди.

Синтез (умумлаштириш) категорияси нарса, ҳодиса, жараёнларнинг умумий жиҳатларини топиш, уларни классификациясини яратиш, муаммоларнинг ечимини топиш билан боғлик. Масалан: талаба юқоридаги мавзу ишларига оид турли муаммоларни ҳал қиласди.

Блум таксономиясидаги мураккаб категория бу баҳолашдир. Қачон биз қандайдир бир предмет, ҳодиса, жараён ёки воқеага баҳо беришимиз мумкин? Уни тўлиқ ўрганиб, амалиётда синаб, салбий ва ижобий томонларини таққослаганимизда. Бунда талаба юқоридаги мавзу ишларига баҳо беради.

Аниқлаштирилган ўқув мақсадларини дастлаб қандай назорат иши орқали текширилиши аниқланиши керак. Мақсаддан келиб чиқсан ҳолда тест ва назорат ишлари танланади. Танланган назорат ҳар бир мақсад учун алоҳида қўлланилади. Масалан, биринчи қўйилган мақсад учун алоҳида, кейинги мақсадга эришиш учун алоҳида назорат иши топилиши керак. Барча назорат ишлари умумлаштирилиб охирги баҳолаш маълум қилинади.

Ўқитиш жараённида, мақсад бўйича кафолатланган натижага эришишда қўлланиладиган ҳар бир технология педагог ва талаба ўртасида ҳамкорлик фаолиятини ташкил этишга, ижобий натижага олишга, талабаларнинг мустақил фикрлаш ва ижодий ишлашига, таҳлил ва хуроса қила олишларига, ўз-ўзини баҳолай олишига, педагог эса уларнинг бундай фаолиятлари учун имконият ва шароит яратишига қаратилган бўлиши лозим.

Педагог ва талабанинг мақсаддан натижага эришишда қандай технологияни танлашлари улар ихтиёрида, чунки, уларнинг асосий мақсади аниқ натижага эришишга қаратилган, бунда талабаларнинг билим савияси, гурух характери, шароитга қараб ишлатиладиган технология танланади. Шу билан бир қаторда, ўқитиш жараёнини олдиндан лойиҳалаштириш зарур, бу жараённида педагог фаннинг ўзига хос томонини, мавжуд моддий-маънавий шарт-шароитларни, талабаларнинг имконият ва эҳтиёжини ҳамда уларнинг ҳамкорликдаги фаолиятни ташкил эта олиш қобилиятларини ҳисобга олиши керак. Шундагина керакли ва

кафолатланган натижага эришиш мумкин.

Педагог томонидан ўқув машғулотини яхлит ҳолатда кўра билиш ва уни тасаввур этиш учун ўқув машғулоти жараёнини лойиҳалаштириб олишда у ўқув машғулотининг технологик харитасини тузиб олиши лозим. Бу харита ҳар бир мавзу, машғулот учун ўқитилаётган фаннинг хусусиятидан, талабаларнинг имкониятидан келиб чиқиб тузилади. Ҳар бир ўқув машғулотининг турли, қизикарли бўлиши мазкур жараённинг лойиҳалаштирилган технологик харитасига боғлиқ.

Ушбу долзарб вазифаларни амалга ошириш орқали малакали мутахассисларни тайёрлашда олий таълим муассасаларида янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади. Бу вазифаларни амалга оширишда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланиш ва улар асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш лозим. Чунки, ўқув машғулоти педагогик ижодкорликнинг асосий майдони бўлиб, уни ташкил қилиш ва бошқаришга тўғри, янгича муносабат керак, бу жараёнда педагоглар олдида муҳим бир масала туради, у ҳам бўлса таълим олувчиларни билим олишга ҳамда уларни педагоглар билан ҳамкорликда ишлашга, касб билимлари ва кўникмаларини узлуксиз чуқурлаштириш орқали ўқув машғулотлари сифатига эътибор беришга жалб қиласи.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони // «Халқ сўзи», 2017 йил. 8-февраль. № 28 (6722) // http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=3107036
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель, ПҚ-2909-сон. “Халқ сўзи” газетаси. 2017 йил 21 апрель. 79 (6773)-сон.
3. Рўзиев Р. Соғлом турмуш тарзини ривожлантириш ва такомиллаштириш – акмеологиянинг асосий омили: Ёшларнинг акмеологик қарашларини ривожлантиришда соғлом турмуш тарзининг ўрни // Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Т., Фалсафа ва ҳуқуқ инс-ти. 2008.
4. Соғлом турмуш тарзи асослари ва оила: ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Тошкент., Format print, 2007. – 126 б.
5. American Journal of Health Promotion. Accessed 2009 Feb 4. <http://www.healthpromotionjournal.com/>
6. <http://www.aahb.org/>

БЎЛАЖАК ТАРИХ ЎҚИТУВЧИЛАРИГА ЎЗ ДАРСНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ УСУЛИНИ ЎРГАТИШ ИННОВАЦИЯСИ

С.И.Хамраев
Ф.И.Ширинова
НавдПИ катта ўқитувчилари

Аннотация: Ушбу мақолада олий таълим тизимида тайёрланаётган бўлажак тарих фани ўқитувчиларига ўз дарсни таҳлил қилиш усуулларини ўргатиш ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: илм – фан, таълим – тарбия, тафаккур, мустақил фикрлаш, замонавий дарс.

Бугунги кунда инсон шахсини тарбиялашда, ёш авлодда умуминсоний миллый қадриятларимизга нисбатан ҳурмат ва меҳр – муҳаббат туйғуларини сингдиришда таълим – тарбиянинг ўрни бекиёсdir. Таълим – тарбияни эса илм – фан ва тафаккур белгилайди. Демак, ёш авлодни мустақил фикрлайдиган, бугунги кун талабини ҳис қиласидиган инсонлар қилиб тарбиялаш таълим соҳасининг долзарб вазифаси ҳисобланади. Шу боис ҳам замонавий ўқитувчидан ўқитишининг илфор педагогик технологияларини ўкув жараёнига тадбиқ этишни, ўкувчи шахсига нисбатан муносабатни тубдан ўзгартиришни ва таълим муассасаларида ўтказилаётган дарс жараёнларини замонавийлаштириш талаб этилмоқда. Бу эса ўқувчиларнинг зарур бўлганда маълум хуносалар чиқариш имкониятини ва мустақил фикрлаш қобилиятини оширади. Чунончи, “мустақил фикрлаш ҳам катта бойлиқдир”¹.

Шу ўринда, замонавий дарс ўзи қандай бўлиши, қандай ташкил этилиши лозим, деган саволга жавоб топиш лозим. Педагог олимларнинг, методистларнинг фикрича, замонавий дарсда ўқитувчи ўқувчининг мавжуд имкониятларидан моҳирлик билан самарали фойдаланиб, унинг ақлий фаоллигини ошишини ҳамда ривожланишини таъминлайди.

Ҳар бир дарс ўқувчига йўналтирилиши лозим. Бу жараённинг олиб борувчиси, унинг асосий ташкилотчиси, таҳлил этувчиси эса ўқитувчи. Шундай экан, бугунги таълим соҳаси олдига юксак вазифалар кўйилган бир жараёнда замонавий дарсларни ташкил этувчи замонавий ўқитувчиларни тарбиялаш, уларни етук ўқитувчи бўлиб етишишларида нималарга эътибор қаратиш лозим?

Жумладан, педагогика олий ўкув юртлари Тарих факультетида таҳсил олаётган талабаларга “Тарих ўқитиши методикаси” курсини ўқитиши орқали билимлар янгиланиши жараёни тез суръатларда кечаётган бугунги кунда ўқитувчи дарс ўтишининг энг замонавий усул ва услубларидан максимал даражада фойдаланиши зарурлиги, шунингдек, бирорта дарслик ҳам, бирор – бир ўкув кўлланмаси ҳам дарснинг турли шаклларини ўтказиш бўйича тўлиқ тавсиялар бера олмаслигини маъруза дарсларида тушунтирилади. Бу ҳар бир ўқитувчининг ижодкорлигига, истеъоди ва қобилиятига боғлиқ эканлиги уқтирилади. Маъруза дарслари жараёнида талабаларда ҳам замонавий дарс қандай талабларга жавоб бериши лозим, деган савол туғилиши табиий. Энг аввало, талабаларга “Тарих ўқитиши методикаси” курсининг бугунги кундаги долзарб масаласи сифатида замонавий дарснинг тамойиллари бирма – бир изохлаб берилади.

Замонавий дарснинг тамойилларига қўйидагиларни киритиш мумкин: “Ахборотлар янгилиги, ҳар бир дарс мантиқий жиҳатдан якунланганлиги ва муайян даражада режага асосланганлиги, ҳар бир дарсда унинг режаси ўқувчиларга билдирилиши, охирида эса якуний хуоса чиқарилиши, дарсда ишлаш суръатининг жадаллаштирилиши, ўқувчиларда аниқ мақсадга қаратилган диккат – эътибор шакллантирилиши, ўқувчиларнинг фаоллаштирилган фикрлаш фаолиятининг зарурлиги”².

Замонавий дарснинг юқорида келтирилган тамойиллари “Тарих ўқитиши методикаси” курсидан маъруза дарсларида талабаларга тушунтирилиб, шу ўринда ўқитувчининг ўзи юқоридаги талабларга жавоб бера оладиган дарс ўтиши учун ўз дарсни мустақил равишида таҳлил қила олиши лозимлиги ҳам айтилади.

¹ И.А.Каримов. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. //Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т., 6-Т; 1998, 332- бет.

² Костецкий В. Тарих. Ўқитувчи китоби. Т., “Шарқ”. 2003, 3- бет.

Ўқитувчи томонидан ўз дарсини ўзи таҳлил қилишни ўрганишни эса “Тарих ўқитиши методикаси” курсининг амалий, лаборатория ва семинар машғулоти дарсларида талабаларга мустақил топшириқ сифатида берамиз. Ҳар бир талаба ўқитувчининг ўзини назорат қилиши юзасидан ҳар хил вариантлардаги саволларни тузади. Талабалар тузган савол вариантлари қўйидагича бўлиши мумкин:

- Ушбу дарс ўтган дарс (яъни мавзулар) билан боғландими?
- Дарсга тўғри мақсад кўйилганми?
- Кўрсатмали қуроллар тўғри танлаб олинганми?
- Ахборот технологияларидан самараали фойдаланилдими?
- Техника воситаларидан фойдаланилдими?
- Инновацион технологиялардан фойдаланилдими?
- Замонавий дарс талабларини бажариш учун қандай ишлар амалга оширилган? Синф ўқувчилари хусусиятлари ҳисобга олинганми?
- Дарсда қисқа давом этадиган ўйинлардан фойдаланилдими?
- Ўқувчиларнинг уйда бажарган вазифаларини текшириш учун вақт ажратилдими?
- Ўқувчилар билимини баҳолашда қандай усуслардан фойдаланилди?
- Натижа қониқарлими?
- Фойдаланилган харита, кўргазмали қуроллар мавзуга мосми?
- Дарснинг ютуқлари бўлдими?
- Дарснинг камчиликлари нималардан иборат?
- Яна қандай ишларни бажарса бўларди?
- Бир соатлик дарс учун ажратилган вақтдан тўлиқ фойдланилдими?
- Дарсда йўл қўйилган камчиликлардан ва ютуқлардан тўғри хулоса чиқарилдими ва ҳоказо.

Бундай саволнома вариантларини жуда кўплаб тузиш мумкин. Ўқитувчининг ўзини – ўзи назорат қилиши учун тузилган саволномаларнинг талабалар томнидан мустақил равишда тузилиши ва лаборатория, семинар, амалий машғулот дарслари жараёнда муҳокама қилиниши талабаларга замонавий дарснинг олдига қўйилган талабларни чуқур билиб олишларига замин яратади, чунки бугунги биз таълим бераётган бўлажак ўқитувчилр келажакда ёш авлод тарбиячиларидирлар. Улар таълим муассасаларида бугунги кунда таълим соҳасининг асосий вазифасига айланган инновацион технологияларни қўллаш орқали маънавий жиҳатдан етук тарбияланган, мустақил фикрлай оладиган, зарур хулоса чиқара олиш имкониятигага эга бўлган Ватанимизнинг асл фарзандлари бўлувчи ўғил – қизларимизга тарбия берадилар. Миллат, Ватан, ҳалқ, унинг истиқболи деган муқаддас тушунчаларни уларнинг мурғак қалбига сингдирадилар.

Хуллас, Ватанимизнинг равнақи ёшлар қўлида экан, фарзандларимизга ўзгалар ҳавас қиласидиган озод ва обод Ватан қолдирайлик.

МУСТАХҚАМ ТАРБИЯ, ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ – ИНСОН КАМОЛОТИНИНГ АСОСИЙ МЕЗОНИ

кат.ўқит., PhD Ч.А.Сабирова,
Урганч давлат университети

О.Давлетжанова
Урганч тумани 38-мактада
бошлангич таълим олий тоифали ўқитувчи.
“Шуҳрат” медали сохиби

Аннотация: Ушбу мақолада бугунги кунда халқ таълими тизимида олиб борилаётган ислоҳотлар ва таълим соҳасига киритилган “Тарбия” фанининг аҳамиятига қаратилган.

Калит сўзлар: таълим, фарзанд тарбияси, ватанпарварлик, олийжаноблик, ростгўйлик, теран фикр, гўзал хулқ, яхшилик қилиш, оиласвий китобхонлик,

Мамлакатимизда кейинги вақтларда таълим тизимида алоҳида эътибор қаратилаётганлиги, ёш авлодга таълим тарбия беришда жаҳон тажрибаси ҳамда ўзбек моделидан фойдаланган ҳолда амалга оширилаётганлиги, ёш авлодни бой тарихимизга ҳурмат, ватанпарварлик ва одамийлик фазилатлари руҳида вояга етказишга алоҳида эътибор берилаётгани бежиз эмас албатта. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Биз таълим ва тарбия тизимиning барча бўғинлари фаолиятини бугунги замон талаблари асосида такомиллаштиришни ўзимизнинг биринчи даражали вазифамиз деб биламиз”, – деган фикри, шунингдек, Фитратнинг “Халқнинг аниқ мақсад сари ҳаракат қилиши, давлатманд бўлиши, баҳтли бўлиб иззат-ҳурмат топиши, жаҳонгир бўлиши ёки заиф бўлиб хорликка тушиби, баҳтсизлик юкини тортиши, эътибордан қолиб, ўзгаларга тобе ва қул, асир бўлиши уларнинг ўз отаоналаридан болаликда олган тарбияларига боғлик”, – деган фикрларига давлатимиз раҳбарининг алоҳида урғу бериши зиммамизда халқ манфаатлари, фарзандлар келажаги, уларнинг тарбиясига оид масъулият нечоғли юқори эканидан далолатдир. Зоро, фарзандлар бизнинг келажагимиз, улар отаона вааждодларимизишининг давомчилар ихисобланади. Яна Президентимиз эътирофэтганидек: “Ўзмиллий тарихивамаданиятига, дунёда энг каттабойлик бўлган интеллектуал вамаънавий салоҳият гачуқурхурмат биланёнда шиши, униарабавайлашвабойитиши, шу асосда шавлоднимиллий ваумуминсоний қадриятла руҳидатарбиялашжаондаги ҳарбир давлатважамиятнинг моддий вамаънавий тараққиётида, ҳечшубҳасиз, ҳалқилувчи ўринэгаллади”.

Фарзандкомиллиги, унинг тарбияси, соғломлиги, миллий қадриятларга, Ватанинг бўлган муҳаббатикабимасалалар кўтарилиганда, мутафаккир Абдулла Авлонийнинг “Тарбиябизу чун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидур,” – деган маън олифиқрларина қадар ҳақиқатэканлигинианглаймиз.

Бугунги кунда “Умуний ўртатаълиммуассасаларида “Тарбия” фанини босқич маъниси тизимида олиб борилаётган ислоҳотларнинг ўзгаришига сабаб бўлди десак муболаға бўлмайди. Қарорда кўрсатилишича “Умуний ўртатаълиммуассасаларида “Одобнома”, “Ватантуйғуси”, “Миллий истиқолоғояс ивамаънавиятасослари” ҳамда “Дунёдинларитариҳи” фанларини бирлаштирган ҳолдаягона “Тарбия” фани 1 — 9-синфларда — 2020/2021 ўқувийидан, 10 — 11-синфларда эса — 2021/2022 ўқувийидан” бошлаб ўқитилиши назарда тутилган.

Баркамол инсон, унинг тарбияси ҳақидаги юксак ғоялар баён қилинган зардӯштийларнинг муқаддас китоби «Авесто»нинг туб маъно - моҳиятини белгилаб берадиган “Эзгу фикр, эзгу сўз, эзгу амал” деган тамойилни оладиган бўлсақ, унда ҳозирги замон учун ҳам беҳад ибратли сабоқлар борлигини кўриш мумкин.

Абдулла Авлоний ўзининг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асарида бола тарбиясини тўрт йўналишда: “Тарбиянинг замони”, “Бадан тарбияси”, “Фикр тарбияси”, “Ахлоқ тарбияси” каби бўлимларга ажратган ҳолда тадқиқ этади. «Тарбиянинг замони» бўлимида тарбияни бола туғилган кунданоқ бошлаш кераклигини таъкидлайди. “Тарбияни кимлар қилур?”,

“Қайдай қилинур?” деган саволларни ўртага ташлайди ва уларга жавоб қидиради. “Биринчи – уйтарбияси. Бу она вазифасидур. Иккинчи – мактабвамадрасатарбияси. Буота, муаллим, мударрисвахукуматвазифасидур”, деятарбиягаҳамма — ота-она, муаллим, ҳук уматвабошқаларнинг масъулэсканинитақидлади. Мамлакаттараққиёти, давлатнинг қудрат либўлиши ёшавлодтарбиясига ҳаржихатдан боғлиқдебхисоблаган алломатарбияхусусий эмас, миллий, ижтимоий ишлардегантўхтамгакелади.

А. Авлонийайтганидек: «Агаринсоняхшитарбиятопиб, бузуқхулқлардан сақланиб, гўз алхулқларга одатланиб каттабўлса, ҳар ким қошида мақбул баҳти ёрби инсончиқар ...». Бу фирмалар XX асрда қандай долзарб масала бўлган бўлса, бугун ҳам шунчалик даражада муҳимдир. Айтиқса глабаллашув шароитида ёшлар таълим тарбиясига бўлган эътиборни сусайтирумаслик лозим.

Мактабларда “Тарбия” фанинг ўқитилишидан асосий мақсад ёш авлод тарбиясининг мукаммал бўлишига эришиш, ўқувчидарда Ватанга муҳаббат туйғусини шакллантириш, келажакка ишонч руҳини сингдириш, қилаётган ишига маъсулият билан ёндашишга ўргатиш, ҳар қандай ишни бошлашдан олдин натижасини кўра билиш каби қобилиятларни шакллантиришдан иборатдир.

4-синфлар учун мўлжалланган “Тарбия” дарслигида йигирма тўққизта мавзу келтирилган бўлиб, берилган мавзулар асосан ёш авлод тарбиясини юқори даражага чиқаришга қаратилгандир. Жумладан, “Ватан мадҳи” хикоясида қаерда яшашдан қатъий назар ўз Ватанинг чалик бўла олмаслиги ёритиб берилган. Қолаверса, “Билим - тенгсиз ҳазина”, “Яхшилил қилиш ҳикмати”, “Ростгўйлик”, “Тежамкорлик”, “Ҳалоллик муваффақият қалити” “Фазилатлар инсон кўрки”, “Барча инсонлар қонун олдида тенгдирлар”, “Бахт оиладан бошланади”, “Она –улут зот” каби мавзулар ўқувчиларнинг ўз хаёт позициясини шакллантиришда алоҳида аҳамият касб этади.

Айниқса, “Оилавий китобхонлик – муваффақият пойдевори” мавзуси ёшларда китобга бўлган муҳаббатни янада оширишга ҳизмат қиласди. Жумладан, “Дунёда инсон учун энг азиз икки неъмат бор. Бири – нон, Иккинчиси китобдир! Нон ризк-рўз, тириклик дастурхон кўрки саналса, китоб кеча нима бўлгани, бугун нима бўлаётгани ва эртага нима бўлишини ҳикоя қиласди. Поклик, имон бутлиги, маънавий етуклик, ҳам унинг шарофатидандир” эканлигини ўқувчи ёшлар онггига сингдириш жуда катта самара беради. Уларда китобга бўлган муҳаббатни оширади ва келажакни кўра олишга ёрдам беради.

Фарзанд тарбияси, келажаги ва манфаатлари ҳақида сўз борганда ёшлар тарбияси башарият тараққиётининг барча даврларида ҳозиргидек долзарб масала бўлганлигини кўришимиз мумкин. Шундай экан, биз педагоглар ва азиз ота оналар келажагимиз пойдевори бўлган ёш авлод тарбисига беэътибор бўлмаслигимиз, яратилаётган имкониятлардан оқилона фойдаланишимиз эртанги кунимизни янада чароғон бўлишини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 6-июндаги “Умуний ўрта таълим муассасаларида “Тарбия” фанини босқичма-босқич амалиётга жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 422-son qarori. Qonun hujjatları ma'lumotlari milliy bazasi, 07.07.2020-y., 09/20/422/1033-son.

2. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. 2-жилдлик. 2-жилд. Пандлар, ибратлар, ҳикоялар, набийлар ҳаёти, драмалар, мақолалар, саёҳат хотиралари. – Тошкент: Маънавият, 1998. – 304 б.

3. Махкамов У.И Ахлоқ – одоб сабоқлари. – Тошкент: Фан, 1994. - 133 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Ш.Х. Уктамова
Магистр Бухарского
инженерно-технологического института
Телефон: +998(91)4161593
uktamovashohsanat@gmail.ru

Аннотация: В работе рассмотрены вопросы использование развивающего обучения при обучении технических дисциплин в высших учебных заведениях. Приведены результаты внедрения развивающего обучения на примере использования кейс – стадий.

Ключевые слова: развивающее обучение, образование, методы обучения, тестовый контроль, кейс – стадий, кейс ситуации.

На современном этапе модернизаций образования Республики Узбекистан, система развивающего обучения является одной из самых востребованных дидактических систем в высших учебных заведениях в процессе обучения технических дисциплин.

Система развивающего обучения в наибольшей степени отвечает принципу преемственности и непрерывности образовательного процесса, а исследования в области развития обучаемых позволяют обоснованно говорить о широких потенциальных возможностях применения данной системы на всех этапах обучения.

Поэтому актуальной является задача применения принципов развивающего обучения в высшей школе. Особенно это относится к техническому вузу, поскольку именно в технической школе так важен подход к образовательному процессу на основе принципов личностно-ориентированного и развивающего обучения.

Развивающее обучение - это система организации обучения, которая способствует включению внутренних механизмов развития личности обучающихся и наиболее полной реализации их интеллектуальных и творческих способностей [1, с. 186].

Процесс развивающего обучения должен происходить в условиях мотивирования студентов, внедрение обучающих в познавательную работу, которая станет для студента интересной, привлекательной, принесет пользу и удовлетворит участием в обучении.

Развивающая способность обучения связана с тем на сколько данные методы влияют на усиление учебной и познавательной деятельности; включению основных эмоциональных структур и элементов умственных способностей; стимулированию становления методов интеллектуальной деятельности, обогащению умственного опыта каждого студента; развитию интенсивной позиции студента как полноценного субъекта образовательной деятельности [2, с. 79].

Для реализации развивающего обучения преподавателям предстоит сложнейшая работа, требуется разработка сильных с педагогической точки зрения примеров и методик, соотнесение основных и фундаментальных баз знаний теоретических основ.

В данной работе мы будем останавливаться и проанализируем использование кейсовых ситуаций (или кейс-стадий) как одно из видов развивающего обучения при обучении технических дисциплин.

Кейс-стадии - это система средств, приемов и способов, решение и анализ которых обеспечивает студенту самостоятельный поиск ответов в разных сложившихся ситуациях. Основной компонент кейсового метода - это конкретная ситуация настоящая или же выдуманная проблема, которая создает обстоятельства или условия, не только в преподавательской деятельности, но и в рабочих условиях, для развития, обучающегося. В преподавательской деятельности - это система, которая находится под руководством преподавателя [3, с. 127].

Нами, для выяснения эффективного развивающего метода обучения был проведен эксперимент. В нем приняли участие 42 студентов двух групп факультета «Информационно-коммуникационные системы управления технологическими процессами» Бухарского инженерно-технологического института . Каждой группе было дано задание: в первой группе был проведен тест на тему «Функциональные возможности информационных систем», а

во второй группе опробована кейс-ситуация также на тему: «Функциональные возможности информационных систем». Задачей нашего эксперимента является сравнение традиционных методов обучения и развивающих технологий обучения, а в результате выявления наиболее эффективного. Предметом исследования является сам процесс обучения.

Более 72% опрошенных проявили высокий уровень знаний при решении кейс - ситуаций. Для остальных 28% опрошенных оказалось затруднительным правильно соотнести понятия и их определения.

Таким образом, использование развивающего обучения благоприятно влияет на образовательный процесс. Данный метод является реальным инновационным ресурсом, способный оптимизировать учебный процесс как целостной системы в определенный промежуток времени. Используя различные методики, в нашем случае это кейс - ситуации, студент развивается и познает разные сферы общественной жизни, привнося свои индивидуальные качества в решении задач, проблем.

Список использованной литературы

1. Рябич Е.А. Исследовательский метод и принцип развивающего обучения // Мир науки, культуры, образования. - 2012. - №5. - С. 186-188.
2. Алмадакова Г.В. Специфика методов познавательной деятельности студентов в условиях развивающего обучения // Мир науки, культуры, образования. - Горно-Алтайск: Редакция международного научного журнала «Мир науки, культуры, образования», 2011. - С. 77-80.
3. Антоненко И.В. Методика подготовки и анализа кейс-стадий в процессе изучения курса «Социальная рыночная экономика» // Вестник Волгоградского государственного университета. - 2007. - №6. - С. 127-130.

KIMYO O'QITISH METODIKASIDA MASALALARDAN FOYDALANISH USULLARI

*Хўжаева Гулноза Фозиловна
Наманган вилояти уйчи тумани
7-сонли умумий урта талим
мактабининг кимё фани уқитувчиси*

Annotatsiya: ushbu maqolada kimyo fanini o'qitishda masalalardan foydalanish va uning ahamiyati tahlil etilib, misollar yordamida ichib berilgan.

Kalit so'zlar: kimyo, metodika, masala, fan, ta;lism, o'quvchi, funksiya.

Kimyoviy masalalar yechish politexnika, o'qitishni turmush bilan bog'lash, kasb tanlash, mehnatsevarlik maqsadga intilish, dunyoqarashni shakllanishi, fanlararo aloqadorlikni ta'minlash kabi hollar katta ahamiyat kasb etadi. Masalalar yechish, o'quvchida rivojlanish funksiyalarida katta rol o'ynaydi. Rivojlanish fikrlashning turli usullari, bilimlarning haqiqiy qo'llanishi, o'z-o'zini nazorat qilish, ko'nikmalarni hosil qiladi. Eng muhimi o'quvchida mustaqillikni rivojlantiradi. Masalalar yechish jarayonida tayanch bilimlar tadbiq etiladi va natijada moddalar va kimyoviy jarayonlar haqidagi bilimlar mustahkamlanadi va takomillashadi. Masala yechish jarayonida muammolar o'z yechimini topadi. Ayniqsa bu hol sifatga doir masalalar yechishda ko'proq qo'llaniladi. Masala yechish jarayoni abstrakt holatlardan aniq yechimlarga olib keladi. Amaliyatda esa bu metodologik aspektni o'z boshidan kechiradi va abstrakdan fikrlashga, undan amaliyatga - oddiydan murakkabga beriladi. Masalalar yechish turiga ko'ra masalalar sifatiga va hisoblashga doir bo'ladi. Kimyoda sifatga doir- masalalarning ko'p qo'llanadigan tiplari quyidagilar: 1. Tavsiflangan va kuzatilgan hodisalarni izohlash. M: Nima sababdan kalsiy karbonat bilan sulfat kislota orasidagi reaksiya kuchli boshlanadi - yu keyin to'xtab qoladi? Yoki nima uchun quruq ammoniy karbonat qizdirilganda boshqa modda hosil bo'ladi? 2. Aniq moddaning xarakteristikasi: xlorid kislota qanday moddalar bilan va nima uchun reaksiyaga kirishadi. 3. Moddalarni bilish: Qaysi probirkada kislota, ishqor, tuz borligini aniqlang. Qaysi probirkada xlorid kislota, sulfat kislota, nitrat kislota berilganini aniqlang. 4. Moddaning sifat tarkibini isbotlash; Ammoniy xlorid tarkibida ammoniy ioni va xlor ioni borligini qanday isbotlaysiz? 5. Aralashmalarni ajratish va toza modda olish: Qanday qilib, uglerod (IV)-oksidi aralashmasidan kislorodni tozalash mumkin? 6. Moddalarni olish: Ma'lum bo'lgan barcha usullar bilan rux xloridni olish. Masalani og'zaki, yozma yoki eksperimental holda yechish mumkin.. Kimyoda hisoblashga doir masalalar - VII sinf masalalari «massa» tushunchasiga moslashgan. VIII sinfda esa kimyoda miqdoriy nisbatlarga mos masalalar yechiladi. O'quvchilarda shunday fikr shakllanishi kerakki, moddalar bir - biri bilan qat'iy belgilangan miqdorda birikadilar. Hisoblashga doir masalalar tiplari quyidagilar: VII sinfda formulalar bo'yicha hisoblash: a). moddaning nisbiy molekulyar massasi bo'yicha hisoblash; b). murakkab modda tarkibida element atomlarining massasini aniqlash; v). elementning moddadagi foiz miqdorini aniqlash; Yechish: Eritmada erigan moddaning foiz miqdorini aniqlash: VIII sinfda formulalar bo'yicha hisoblash: a). aniq miqdordagi moddaning massasini hisoblash; b). gazlarning massasi va hajmini topish (normal sharoitda); v). gazlarning nisbiy zichligini hisoblash Yechish: Tenglamalar asosida hisoblash a). reaksiyaga kirishgan va hosil bo'lgan modda yoki gazlarning aniq miqdorini hisoblash; b). kimyoviy tenglamalar bo'yicha gazlarning hajmiy nisbatini hisoblash; v). termokimyoviy tenglamalar asosida hisoblash. IX sinf uchun. Tenglamalar asosida hisoblash: a). reaksiyaga kirishuvchi moddalarning birortasi ortiq olingan taqdirda kimyoviy tenglamalar asosida hisoblash; b). nazariy hisoblashga qaraganda hosil bo'lgan moddaning massa miqdorini aniqlash; v). ma'lum miqdor qo'shimchalari bo'lgan boshlang'ich moddadan reaksiya natijasida hosil bo'lgan moddaning miqdorini aniqlash.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. I.R. Asqarov., va boshqalar. Martabda kimyodan amaliy mashg'ulotlar. T.: O'qituvchi, 1992.
2. T. Gulboyev. Ta'lim jarayonining tayanch bilimlari. T.: Fan, 1996.

O'QUVCHILAR MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHDA O'QISH DARSINING AHAMIYATI

*Maqulova Gulnora Tuymaqulovna,
Toshkent viloyati, Parkent tumani
44-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel:+998 99 442-18-75*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qish darsining ahamiyati, o'quvchilar ma'naviyati shakllanishi uchun ahamiyati kattaligi haqidagi fikrlar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Odob, axloq, sifat, maktab, mashg'ulot, tarbiya, asar, ma'lumot, o'git, dars, ta'lim.

O'quvchilarga odob-axloq sifatlarni singdirish mifikada o'qish mashg'ulotlarining bosh vazifasidir. Shuning uchun birinchi soatdan oxirgi mashg'ulotgacha o'qish darslari o'quvchilarda odob-axloq sifatlarni tarbiyalashga xizmat qilishi kerak. O'quvchilarda odob-axloq sifatlarni rivojlantirishda ona haqidagi asarlarning ahamiyati va o'rni ham juda katta bo'lib, o'quvchilar ona haqidagi asarlar orqali ravon, tekis, chirolyi jumlalardan foydalangan holda so'zlashga o'rganish bilan birgalikda, ona va onaning o'gitlari haqida ma'lumotlarni o'zlashtirib boradilar.

O'zbek xalqi qadim-qadimdan odob-axloq normalariga qattiq rioya etgan xalqdir. Salom alikdan tortib, toki kattalarni hurmatda, kichiklarni izzatda ko'rish odobiga muomalasining barcha qirralari o'zbek millatida mavjud va bularni albatta singdirib borish o'qituvchilarning oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.[1] Zero, "O'z ona tilini bilmagan odam o'z shajarisini, o'zining ildizini bilmaydigan, kelajagi yo'q odam. Kishi tilini bilmaydigan uni dilini ham bilmaydi"

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi.[2] Negaki uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta'limini o'qish ta'limisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. o'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi.

O'qish darslarda ona haqidagi asarlar orqali o'quvchilarning Davlat ta'lim standartlari (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv-biluv ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga bo'lgan intilishlariga turtki beriladi. Shu maqsadda «O'qish kitobi» darsliklariga ona, ota-onasi, ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqlol va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroficha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi.[3]

Ma'lumki, sinfda o'qish asosida badiiy va ilmiy-ommabop matnlar turadi. O'quvchilarni matn bilan tanishtirish o'qishga tayyorgarlik bosqichidan boshlanadi. Tayyorgarlik bosqichi yozuvchilar haqida, onaga oid asarlar haqidagi ma'lumot berish, o'quvchilarni asarda tasvirlanadigan voqeahodisalarni idrok qilish, asar pafosini his etish, notanish va ko'p ma'noli so'zlar, murakkabroq tarzdagi obrazli ifodalarni izohlash kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Ona haqidagi asarlar ona, buvijonlar, opa - singillar haqida bo'lsa, bu asarlarni sinfda va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'qish muvaffaqiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'rganiladigan ona haqidagi asarlarning mavzu doirasi ancha keng bo'lib, ona, ota-onasi, ona tabiat, yil fasllari, xalq og'zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, milliy istiqlol va ma'naviyat kabi umumiy mavzular doirasida birlashtirilgan.[] Uzlusiz ta'limning boshqa bosqichlaridan farqli o'laroq, boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'quvchilarning o'qish malakalarini shakllantirish, asar ona haqidagi matni ustida ishslash ta'limning didaktik maqsadi hisoblanadi. U turli mavzudagi, asosan ona haqidagi matnlar ustida ishslash orqali ma'naviyahloqiy, adabiy - estetik tarbiya bilan chambarchas bog'lab olib boriladi.

Shunga ko‘ra o‘qish darslarining yetakchi xususiyati ona haqidagi asarlarni o‘rgatish o‘quvchilarning savodxonligini ta’minlash, ota-onaga mehrli qilib tarbiyalash bilan birga badiiy adabiyotning sehrli olamiga olib kirish, milliy mafkura asosida yuksak axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga qaratiladi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Abdullayeva K., Nazarov K., Yo‘ldosheva Sh., Savod o‘rgatish darslari. T.: – O‘qituvchi, 1996-yil
2. Gapparova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G., Alifbe (Savod) T .: –O‘qituvchi, 1999 -yil
3. Safarova R . va boshkalar – Alifbe T ., 2006-yil
4. Gulomov M. Yozuv daftari. T., – Ma’naviyat, 2006 -yil

USTOZ – MA'RIFAT GULSHANI

*Muhayyo Ro'ziyeva,
Qashqadaryo viloyati, G'uzor tumani
10-umumiy o'rta ta'lim maktabi
Oliy toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ma'suliyatli va mashaqqatli kasb egasi, og'ir va davomli mehnatni, sabr-toqatni talab qiladigan savobli ish egasi,

o'z umrini, qalb qo'rini, aql-idrokini, tajribasi va bilimli shogirdlar yo'lida sarf etadigan buyuk zotlar ta'rifi ifodalangan.

Kalit so'zlar: Ustoz, ma'rifat, murabbiy, muallim

*Haq yo'lida kim senga bir harf o'qutmisht ranj ila,
Aylamak bo'lmas ado oning haqin yuz ganj ila.
(Alisher Navoiy)*

USTOZ, O'QITUVCHI, MURABBIY, MUALLIM! Bu so'zlar zamirida, o'z hayotini ta'lim-tarbiyaga baxshida etgan fidoyi insonda olam-olam ma'no mujassam: barchaning ma'naviy ota-onasi; ilmu ma'rifatga yo'llovchi, ziyo tarqatuvchi; eng yaqin do'st va yo'l ko'rsatuvchi; mehr va odamiylik bulog'i; o'z sohasining zukko bilimdoni; adolat va haqiqat mezoni. Ustozlar hurmatga, qilgan xizmatlari esa tahsinga sazovordir. Mustaqillik sharofati tufayli mamlakatimizda ustoz-murabbiylarga bo'lgan e'tibor yanada kuchaydi.

Hech o'ylab ko'rghanmisiz dunyoda ustozlar qancha? Ularning sanog'i bormikan? Yo'q aslida bu savolni berishning o'zi axmoqlik, mening fikrimcha.

Azal azaldan xalqimizning bir naqlida "Sen odamlarga bir yil yaxshilik qilmoqchi bo'lsang, bug'doy ek, o'n yil yaxshilik qilmoqchi bo'lsang, daraxt ek, yuz yil yaxshilik qilmoqchi bo'lsang, ta'lim-tarbiya ber" deyilgan.[1] Shuning uchun ham ustoz deganda ko'nglimizda chuqur hurmat va ehtirom, cheksiz minnatdorlik tuyg'ulari, shu bilan birga hech qanday boylik bilan o'chab, ado etib bo'lmaydigan qarzdorlik hissi paydo bo'ladi.

Xalqimizda o'qituvchilik azal-azaldan e'tiborli kasb sanalgan. Dunyoning hech qaysi mamlakatida o'qituvchi-murabbiylarga nisbatan bu qadar e'tibor qaratilmagan. O'zbekiston Respublikamiz Birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich farmoni bilan 1997-yildan boshlab 1-oktabr "O'qituvchi va murabbiylar" kuni umumxalq bayrami sifatida nishonlanmoqda.

O'qituvchi hayot charog'boni. U yosh avlodga ilm-fan asoslarini o'rgatadi, ularga ta'lim tarbiya beradi, zamonamizning har tomonlama barkamol kishilarini yetishtiradi.[2] O'qituvchi-sofdil, kamtarin, ma'naviy boy, ahloqan pok insondir. Ularning poyiga guldstalar sochsak, doimo hurmatlarini ado etib, ardoqlasak arziysi. Chunki ustozlar butun kuchlarini, aql-idrokularini, bilim va zehnlarini, qalb qo'riyu sehrlarini shogirdlariga baxshida etgan zahmatkashlardir. Ular bizlarga oq-qorani, yaxshiyu-yomonni tanitib, qo'llarimizga ilk bor qalam tutqazib, „Ota“, „Ona“, „Vatan“ kabi so'zlarni yozishga o'rgatadigan buyuk zotlardir.

Donolarning aytishicha, elni ma'rifat asraydi. U elni taraqqiy ettirib, ezgu niyati, orzu-umidiga yetkazadi. Demak, ustozlarning zimmasida kelajagi buyuk davlat uchun komil, har tomonlama barkamol, ma'naviy va axloqiy pok vatanparvar, mehnatsevar insonlarni yetkazib berishdek, yuksak vazifa turibdi.

O'qituvchi zimmasiga hayot talablariga to'la javob beradigan va o'z zamoniga munosib kishilarini tarbiyalashdek ma'suliyatli vazifa yuklatilgan. Quyosh o'z nuri bilan butun tabiat, borlig'ni jonlantirgani kabi, o'qituvchi, murabbiy ham bor mahorati, ilmi bilan o'quvchi-yoshlar qalbini ilm ziyosi bilan to'ldirishga ahd qilgan buyuk kasb egasidir.[3] Istiqlol egalari bo'lmish yosh avlodni bilimli, savodxon, ma'naviy barkamol va jismonan sog'lom qilib voyaga yetkazishda o'qituvchi-murabbiylarning hissasi benihoya kattadir. Ular berayotgan puxta bilim va ibratli tarbiya katta hayot ostonasida turgan o'g'il-qizlarning vatanparvar hamda hayotda chin inson bo'lishlari, Vatanimizga, xalqimizga fidoiy va halol xizmat qiladigan insonlar bo'lib yetishishiga zamin bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi bog'bonga o'xshaydi. U tarbiyalab o'stirgan nihollarning hosili qanchadan-qancha avlodlarni bahramand qiladi.

Hayotimizni suvsiz, nursiz tasavvur etmaganimizdek, ilm-ma'rifat bog'-u bo'stonimizni

muallim, ustozlarimizsiz tasavvur qila olmaymiz.

Dillarimizga quvonch, tillarimizga shuur bag‘ishlay olgan ham, shu mo‘tabar ustozlarimizdir. Ularni qanchalik e’zozlab, yuksaklarga ko‘tarsak ham shunchalik oz tuyuladi. Chunki, har birimiz o‘sha qutlug‘ maskanimiz, ilm uyimiz, tabbarruk bo‘lmish jonajon maktabimizda yuksak orzular sari katta hayotga qadam tashlashni o‘rganamiz mакtab ostonasiga endigana qadam qo‘ygan jajji bolajonlardan kelajakdagi orzularini so‘rasangiz, -“Ustoz bo‘lmoqchiman” deya javob berishadi. Bu esa murg‘ak qalblarning o‘qituvchilik kasbiga bo‘lgan cheksiz hurmat va ehtiromidan dalolat beradi.

Ustoz-murabbiylar jonajon Vatanimizning eng katta boyligi, orzu-umidlarimizning bebafo gulshani, qadim tarix zarvaqlarining dur-u –javohirlari, jajji murg‘ak qalblarimizning suyangan tog‘laridir.

Maktab ostonasiga ilk qadamini qo‘yayotgan bolajonlarimiz hali ochilmagan gulu-lolalarimizdir, alp bahodirlarimizdik bo‘lishlikni orzu qilgan o‘g‘il-qizlarimiz ustozlarini o‘z onalaridek tasavvur qila boshlashadi.

Bizning, o‘zbek xalqimizning olis tarix mutafakkirlari, avlod-ajdodlarimizdan A.Navoiy, Z.M.Bobur, Abu Ali ibin Sino, A.Temur, A.Avloniy, Mirzo Ulug‘bek, Al-Xorazmiy, Al-Forobi, Abu Rayhon Beruniy va shunga o‘xshash bir qator Shoh va shoirlarimiz, Ali-Qushchilarimiz, To‘maris, Shiroqlarimizning ruhlari bizni har qadamda qo‘llab-quvvatlagaydir!

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. T., 2010-yil
2. Nishonaliev U. Ta’lim standarti va pedagogik innovatsiyalar. – «Xalq ta’limi», 1999-yil
3. Zaripov K. Yangi pedagogik texnologiyani tadbiq etish bosqichlari. – «Xalq ta’limi», 1997-yil 4-son, 4-12 betlar.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA SINF DAN TASHQARI O‘QISH

*Qurbanova Nuriya Samidjanovna,
Toshkent viloyati, Angren shahar
37-makatb boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +998 93 600-06-84*

*Ruzmatova Nozima Samidjanovna,
Toshkent viloyati, Angren shahar
37-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +998 94 415-45-56*

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinflarda sinfdan tashqari o‘qishga kichik yoshdagi o‘quvchilarni ona tilini puxta o‘zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta’lim jarayonoda ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositalari ilmiy tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, bilim, mashg‘ulot, o‘qish, tarbiya, sinf, axloq, vosita, o‘quvchi, dastur, kitobxonlik madaniyati.

Boshlang‘ich sinflarda sinfdan tashqari o‘qishga kichik yoshdagi o‘quvchilarni ona tilini puxta o‘zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta’lim jarayonida ularni axloqiy-estetik tarbiyalashning muhim vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o‘qishning maqsadi-kichik yoshdagi o‘quvchilarni bolalar adabiyoti va xalq og‘zaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tiklab tarkib toptirishdir. Sinfdan tashqari o‘qish dasturining mazmuniga ko‘ra ta’limning har bir bosqichida ikki asosiy bo‘lim ajratiladi: 1-bosqichda o‘qish doirasi, ya’ni o‘qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o‘qish bilan tanishtirish yuzasidan o‘quvchilarga ko‘rsatma beriladi. 2-bosqichda shu o‘quv materiallari asosida bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi.[1]

Umumiy o‘rta ta’limning Davlat standartlari va o‘quv dasturiga ko‘ra 1-sinfda sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlarida savod o‘rgatish darslarida hosil qilingan ko‘nikma va malakalar asosida bolalarning ona-vatan, istiqlol, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlar-tushunchalari kengaytiriladi, boyitiladi.

Sinfdan tashqari o‘qish va qiroatxonlik saboqlari 1-sinfda haftada 1 marta saboq o‘rgatish darslarining 20 daqiqasida bolalar badiiy adabiyoti bilan tanishtiriladi. Maqsad kichik yoshdagi bolalarda kitobga mehr uyg‘otish, mustaqil uquvlarini paydo qilishdir. Asosan bu sinf o‘quvchilariga kitob bilan muomala qilish, kitob o‘qish qoidalari, kitobni asrash, asar qahramonlarining hatti harakatini kuzatish, ijobjiy tomonlarini o‘rganish, obrazli qilib qayta hikoya qilib berish bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi. Bu sinf o‘quvchilar uchun asosan rasmlarga boy kitoblar olinadi. O‘qituvchi bolalarning his-tuyg‘ularini o‘stiradigan kitoblarni o‘qib berish orqali mustaqil mamlakatimiz, uning go‘zal shaharlari, qishloqlari, milliy urf-odatlari, qadriyatları, o‘tmishi, insonlarning orzu-istiklari bilan tanishtiriladi. Ularda bilimga havas uyg‘otadi.[2]

2-sinfda o‘quvchilar kichik hajmdagi asarlarni o‘qituvchining yordami va topshirig‘i asosida mustaqil o‘qishga o‘tadilar. Bu sinfda 2 haftada bir marta sinfdan tashqari o‘qish darsi o‘tkaziladi. Ona – Vatan va ota-bobolar jasorati, o‘simgiliklar, qushlar hamda hayvonlar haqidagi asarlarni o‘qituvchi topib, tanlab o‘quvchilarga o‘qishga tavsiya etadi.

3 va 4-sinflarda sinfdan tashqari o‘qish mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning mustaqil o‘qishlari uchun kishilarning hayoti, yorqin tasvirlangan, ularning ma’naviy-ahloqiy turmush tarzi aks ettirilgan badiiy va ilmiy-ommabop asarlar tavsiya etiladi. 3-4 sinflarda sinfdan tashqari o‘qish darslari ikki haftada bir marta o‘tkaziladi. Bu sinflarda o‘qituvchi sinf kutubxonasida kerakli bo‘lgan o‘quvchilar yoshiga mos kitoblarni to‘plashni davom ettiradi. Sinfdan tashqari o‘qish burchagi turlicha bezalishi mumkin. Bunda o‘qituvchi va o‘quvchi hamkorlikda ish olib boradi. Badiiy va ilmiy-ommabop asarlar mustaqil ravishda va izchil o‘qib borilsagina o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishga, shakllantirishga xizmat qiladi.[3]

Sinfdan tashqari o‘qish bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg‘otish, bog‘lanishni, nutqni o‘stirish, adabiy – estetik tafakkurni yuksaltirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, xalqimizning tarixi, uning urf odatlari, moddiy va ma’naviy boyliklari barcha orzu istaklari ming yillar davomida yaratilgan ertaklarda saqlanib kelmoqda.

Kishilar o‘z orzu havaslariniyosh avlodda o‘g‘il-qizlarida ko‘rishni istaydilar. Shu sabab dab ham o‘quvchilarga ertaklarni o‘qishga tavsiya qilinadi. Ertak o‘qigan bola qiyinchilikni yengishga, botir, jasur bo‘lishga intiladi. O‘quvchi yer yuzidagi barcha insonlarning men bir bo‘lagiman, men o‘z xalqimga qilayotgan ishlarim bilan ularga munosib bo‘lib ulg‘ayishim kerak, desagina o‘z xalqini munosib farzandi bo‘la oladi. Ertaklar yosh avlodni ana shu ruhda tarbiyalaydigan baynalminal badiiy quroldir. “Uch og‘ayni botirlar”, “Zumrad va Qimmat”, “Egri va to‘g‘ri” kabi bir qator ertaklar o‘quvchilarning sevimli ertaklaridir. O‘quvchilar bu ertaklardan kishi o‘z mehnatiga ishonib yashashi kerakligini, birovning boyligiga hasad bilan qaramaslik kerak degan hayotiy xulosalarini o‘qituvchi yordamida tushunib yetadilar.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Tarbiyada innovatsion texnologiyalar. T.;, 2010-yil
2. Nishonaliev U. Ta’lim standarti va pedagogik innovatsiyalar. – «Xalq ta’limi», 1999-yil
3. Zaripov K. Yangi pedagogik texnologiyani tadbiq etish bosqichlari. – «Xalq ta’limi», 1997-yil 4-son, 4-12 betlar.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

**Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 31.10.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000